

UNIWERSYTET KARDYNAŁA
STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE
WYDZIAŁ PRAWA KANONICZNEGO
INSTYTUT PRAWA KANONICZNEGO

Ks. mgr lic. Wojciech Ciołek

PREZBITER SENIOR
W PRAWODAWSTWIE KOŚCIOŁA POWSZECHNEGO
I KOŚCIOŁA W POLSCE

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem
Ks. dr hab. Marka Saja prof. uczelni

Warszawa 2024

SPIS TREŚCI

Spis treści.....	3
Wykaz skrótów	6
Wstęp	9
Rozdział I Prawne podstawy troski Kościoła o prezbitera seniora	14
1. Pojęcie prezbitera diecezjalnego oraz jego relacja wobec diecezji i biskupa diecezjalnego	14
1.1. Pojęcia prezbitera diecezjalnego	14
1.2. Inkardynacja duchownych.....	17
1.3. Relacja prezbitera z biskupem	20
1.4. Pojęcie prezbitera seniora	24
1.5. Pojęcie troski.....	29
2. Przyczyny utraty urzędu powodujące przejście na emeryturę.....	31
2.1. Osiągnięcie wieku.....	31
2.2. Upływ kadencji.....	38
2.3. Rezygnacja	40
2.4. Pozbawienie.....	44
2.5. Odwołanie	46
3. Troska o prezbitera seniora w prawie powszechnym	55
3.1. Dokumenty Soboru Watykańskiego II	55
3.1.1. Konstytucja <i>Lumen gentium</i>	56
3.1.2. Dekret <i>Christus Dominus</i>	57
3.1.3. Dekret <i>Presbyterorum ordinis</i>	59
3.2. Dekret <i>Ecclesiae sanctae</i>	64
3.3. Instrukcja <i>Ecclesiae Imago</i>	65
3.4. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku	66
3.5. Posynodalna adhortacja apostolska <i>Pastores dabo vobis</i>	77
3.6. Dyrektorium <i>Apostolorum successores</i>	80
4. Podmioty zobowiązane do troski o prezbiterów seniorów	83
4.1. Prawo powszechne.....	83

4.1.1. Biskup diecezjalny.....	83
4.1.2. Wierni świeccy.....	95
4.2. Prawo partykularne.....	99
4.2.1. Biskup diecezjalny.....	99
4.2.2. Duchowieństwo diecezjalne	103
4.2.3. Wierni świeccy.....	108
5. Podsumowanie.....	111
Rozdział II Realizacja troski o wymiar duchowy i duszpasterski prezbitera seniora.....	113
1. Wsparcie duchowe	113
1.1. Formacja kapłańska	113
1.2. Rekolekcje.....	124
1.3. Wspólne modlitwy, nabożeństwa i wyjazdy	131
1.4. Opieka psychologiczna.....	135
2. Posługa prezbitera seniora.....	138
2.1. Posługa nauczania	139
2.2. Posługa uświęcania.....	140
2.3. Posługa pasterzowania.....	144
2.4. Członkostwo w organach kolegialnych w Kościele partykularnym.	153
2.4.1. Członek Rady Kapłańskiej.....	153
2.4.2. Członek Kolegium Konsultorów.....	160
2.4.3. Członek Kapituły.....	164
2.4.4. Członek Rady Domu Seniora.....	170
3. Podsumowanie.....	174
Rozdział III Realizacja troski o wymiar ludzki i materialny prezbitera seniora.....	176
1. Miejsce zamieszkania	176
1.1. Dom seniora.....	180
1.2. Prywatne mieszkanie	197
1.3. Dom parafialny przy parafii.....	199
2. Wsparcie finansowe	205
2.1. Fundusz Wzajemnej Pomocy.....	205

2.2. Emerytura/renta państwowa	231
2.3. Emerytura kapłańska	233
2.4. Stypendia mszalne.....	236
2.5. <i>Iura stolae</i>	238
3. Wypełnienie ostatniej woli.....	241
3.1. Testament.....	241
3.1.1. Obowiązek sporządzenia testamentu.....	246
3.1.2. Wykonawca testamentu.....	254
3.2. Uroczystości pogrzebowe.....	259
3.3. Msza w intencji zmarłego prezbitera-seniora	263
4. Podsumowanie.....	264
Zakończenie	267
Bibliografia	272
1. Źródła	272
1.1. Biblijne	272
1.2. Źródła liturgiczne.....	272
1.3. Kodeksy prawa kanonicznego.....	272
1.4. Dokumenty papieskie.....	273
1.5. Dokumenty soborowe	275
1.6. Dokumenty Kurii Rzymskiej.....	276
1.7. Prawa partykularnego w Polsce	278
1.8. Prawa polskiego.....	310
2. Literatura	311
Streszczenie	324
Summary	327

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAS Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale, Romae 1909
- AG Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-990; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 433-471
- AS Congregazione per i Vescovi, Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi *Apostolorum successores* (22.02.2004), Città del Vaticano 2004; tekst polski: Kongregacja ds. Biskupów, Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores*, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 517-711
- can. canon
- CD Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de pastorali episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-696; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 236-258
- CIC/1917 Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593
- DPŻK Congregazione per il Clero, *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri* (11.02.2013), nuova edizione, Città del Vaticano 2013; tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu presbiterów*, nowe wydanie, Kraków 2013
- Dz. U. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej

- EI   Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum *Ecclesiae imago* (22.02.1973), Typis Polyglottis Vaticanis 1973; tekst polski: Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 403-516
- EK   Encyklopedia Katolicka
- ES   Paulus PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae Normae ad sanctae quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II Decreta statuuntur *Ecclesiae Sanctae* (06.08.1966), AAS 58 (1966), s. 758-787; tekst polski: Paweł VI, Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 138-155
- kan.   kanon
- KEP   Konferencja Episkopatu Polski
- kol.   kolumna
- KKK   *Catechismus Catholicae Ecclesiae* (15.08.1997), Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Poznań 2002
- KPK/1983   Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (5.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku, stan prawny na dzień 18 maja 2022 r., zaktualizowany przekład na język polski zatwierdzony przez Konferencje Episkopatu, Poznań 2022
- OP   Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II Decretum de institutione sacerdotali *Optatam totius* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 713-727; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 288-301

- PDV   Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica postsynodalis de sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione *Pastores dabo vobis* (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* po Synodzie Biskupów o formacji kapłanów we współczesnym świecie, [w]: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. I: 1979-1995, red. M. Romanek, Kraków 2006, s. 525-697
- PG   Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica Post-synodalis de Episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis* (16.10.2003), AAS 96 (2004), nr 12, s. 825-924; tekst polski: Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis* o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 310-400
- PO   Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów Presbyterorum ordinis, [w]: Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje, Poznań 2002, s. 478-508
- RFIS   Congregazione per il Clero, *Il dono della vocazione sacerdotale. Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8.12.2016), Città del Vaticano 2016
- RISPL   Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (16.06.2021), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” nr 33 (2021), s. 4-193
- SC   Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio de sacra liturgia *Sacrosanctum Concilium* (04.12.1963), AAS 56 (1964), s. 97-134; tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 48-78

WSTĘP

Na przestrzeni ostatnich dwustu lat nastąpił gwałtowny rozwój medycyny oraz świadomości społecznej związanej ze zdrowiem, higieną oraz z warunkami życia i pracy. Skutkują one wydłużaniem się średniego wieku życia człowieka, będące coraz częściej przedmiotem badań naukowych.

W okresie starożytności, średniowiecza czy nawet w czasach nowożytnych bardzo mały odsetek ludności dożywał sędziwego wieku, toteż mało kogo zajmowała tematyka tworzenia systemu opieki zabezpieczenia społecznego dla tych, którzy ze względu na osiągnięte lata nie byli w stanie efektywnie pracować. Dopiero XIX wiek, a w nim ruchy społeczne podnoszące postulaty ochrony praw pracowniczych i socjalnych doprowadziły do powstania pierwszych systemów zabezpieczenia emerytalnego dla seniorów. Za prekursora tego rodzaju rozwiązań uchodzi kanclerz Niemiec Otto von Bismarck¹.

Rosnąca średnia wieku społeczeństw postawiła także wyzwanie przed Kościołem katolickim. od jego początków aż do XX stulecia nie utworzono instytucji związanej z emeryturą duchownych, a kwestie opieki nad starszymi czy schorowanymi kapłanami, którzy nie mogli już sprawować posługi kapłańskiej, pozostawiano w gestii danej parafii. Jednakże zwiększająca się liczba kapłanów powyżej sześćdziesiątego roku życia sprawiła, że władze kościelne coraz częściej zaczęły regulować kwestie zabezpieczenia emerytalnego duchownych oraz tworzyć instytucje mające zabezpieczyć ich byt w stanie spoczynku.

Przełomowym wydarzeniem skłaniającym Kościół do refleksji w tym temacie było zrzeczenie się urzędu papieża przez Benedykta XVI w 2013 roku. Biskup Rzymski podczas swojego przemówienia zaznaczył, iż – po przemyśleniu i rozważeniu wszystkich okoliczności w sumieniu i w duchu z Bogiem - postanowił zrezygnować z pełnionej posługi. Decyzję tę następca św. Piotra argumentował podeszłym wiekiem oraz słabnięciem sił, które wydają się niezbędne do głoszenia Ewangelii oraz do przewodnictwa łodzią Piotrową w dynamicznym i coraz bardziej

---

¹ W. Gadomski, *Koniec bismarckowskiego systemu emerytur*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/koniec-bismarckowskiego-modelu-emerytur/>, [dostęp: 28.12.2023].

wymagającym świecie. Odchodzący z urzędu papież podkreślił, iż jest w pełni świadomy, jednakże nie czuje się na siłach, aby dobrze oraz owocnie wykonywać w dalszym ciągu powierzone mu zadania².

Sytuacja ta uzmysłowiła wiernym, że w pewnym wieku następuje moment, w którym kapłan zasługuje na to, by przejść w stan spoczynku, z pokorą i miłością godząc się na to, co przynosi życie i podeszły wiek. Emerytura kapłańska nie jest jednak usunięciem się w cień, samotność i bezczynność. Każdy emerytowany prezbiter powinien zachować, w miarę swoich możliwości zdrowotnych i umysłowych, aktywność w łonie Kościoła, uczestnicząc w jego życiu oraz wspomagając mentalnie i duchowo, radą i doświadczeniem, młodszych, w pełni aktywnych kapłanów. Papież Jan Paweł II w jednym ze swoich listów do osób starszych podkreślił, iż istotą starzenia się jest ukierunkowanie swojego życia na nowy etap, postawienie sobie dalszych celów, gdyż od tego zależy, czy kolejny rozdział ich życia będzie owocny i to, jak zostanie on przeżyty. Niekiedy powołanie dotyczące życia seniorów zostaje rozpoznane, dopiero gdy zbliża się jego kres, po uprzednich różnego rodzaju przeżyciach i doświadczeniach, nierzadko też cierpieniach. Dlatego należy ukierunkować takie osoby na zaakceptowanie okresu starości i sprawić, aby był on dla nich jak najbardziej owocny³. Starszym kapłanom na emeryturze należy zorganizować nie tylko godziwe warunki życia, ale także zapewnić im wsparcie duchowe i emocjonalne. Co więcej – dać im poczucie, że są we wspólnocie kapłańskiej nadal potrzebni, dzięki czemu będą mogli dalej się rozwijać i ubogacać tę wspólnotę swoją duchowością i doświadczeniem. Starości nie powinno się postrzegać jako kresu życia doczesnego: okresu niedołęstwa, chorób i mniejszej wydajności. Przeciwnie – nadać jej pewien pozytywny, głębszy wymiar, gdyż starsi kapłani swoją duchowością, mądrością, cierpieniem i pokorą związaną z pogodzeniem się ze śmiercią ubogacają wspólnotę wierzących i cały

---

² Benedykt XVI, Oświadczenie podczas konsystorza publicznego (11.02.2013) *Rezygnuję z posługi Biskupa Rzymu*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), nr 3 (2013), s. 4.

³ Jan Paweł II, *Ludzie starsi w życiu społeczeństwa. List papieski do uczestników II Światowego Zgromadzenia poświęconego problemom starzenia się ludności* (3.04.2002), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), nr 6 (2002), s. 8-9; A. F. Dziuba, *Starsi kapłani we wspólnocie Kościoła diecezjalnego*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 8 (2009), s. 43; E. Bonk, S. Retowski, *Emerytura – ulga czy udręka? Postrzeganie emerytury na przykładzie słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, „Gerontologia Polska” 21 (2013), nr 1, s. 26.

świat. Ostatecznie stają się oni nadzieją dla wierzących, że ostateczną perspektywą dla człowieka jest odejście do domu Ojca.

Niniejsza praca ma na celu przebadanie systemowych rozwiązań dotyczących troski o prezbitera seniora przede wszystkim w świetle prawodawstwa obowiązującego w polskich diecezjach a także zaprezentowanie refleksji odnośnie duchowego wsparcia prezbiterów seniorów. W związku z powyższym można sformułować następujące pytania badawcze: Jak troska o prezbitera seniora została uregulowana w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego? Czy kapłani seniorzy w Polsce mają zapewniony godny byt, opiekę nie tylko materialną ale i duchową aby spokojnie przeżyć swoją „jesień życia”? Czy mają możliwości dalszego rozwoju oraz czynnego udziału w życiu Kościoła i społeczeństwa? Czy w Kościele w Polsce jest ustanowiony program opieki nad księżmi seniorami? Czy wszyscy mają takie same możliwości zaspakajania potrzeb: od tych najbardziej podstawowych po bardziej zaawansowane? Czy metropolie mają wyznaczone wspólne cele i program dotyczący księży emerytów? Czy w Polsce jest powołana specjalna instytucja kościelna zajmująca się wyłącznie sprawami księży seniorów?

Autor w swoich badaniach oparł się na dokumentach pozyskanych w poszczególnych polskich diecezjach, na danych uzyskanych bezpośrednio od kompetentnych i dobrze poinformowanych osób służących w tych diecezjach, jak również na literaturze skoncentrowanej na kościelnym prawie powszechnym i partykularnym.

Niniejsza rozprawa zostanie przygotowana przede wszystkim przy użyciu metody dogmatyczno-prawnej, która ma na celu egzegezę, syntezę i systematykę zebranych źródeł prawa i literatury. Pomocniczo zostaną wykorzystane także metody: teologiczno-prawna i historyczno-prawna, które odpowiednio pomogą zrozumieć teologiczne uzasadnienie dekodowanych przepisów prawa oraz konieczność ich rozwoju w doktrynie w całej historii prawa kanonicznego.

Rozprawa ta została podzielona na trzy rozdziały, poprzedzone spisem treści, wykazem skrótów oraz wstępem. Pierwsza część pracy rozpoczyna się od przedstawienia pojęć, które będą dalej używane w pracy. W ramach tego przeprowadzona zostanie analiza pojęć: „prezbiter diecezjalny”, „prezbiter senior” oraz „troska”. W celu pogłębienia powyższych definicji podjęty zostanie także temat inkardynacji prezbitera oraz jego relacji z biskupem. Swoistą cezurą i początkiem emerytalnego spoczynku prezbitera jest przejście na emeryturę, które może wynikać

z pięciu przyczyn, które będą opisywane w kolejnym podrozdziale pierwszej części pracy. po zdefiniowaniu pojęcia „troska” należy przeanalizować, jak troska o prezbitera seniora została uregulowana na kanwie prawa powszechnego w aktach takich, jak: dokumenty Soboru Watykańskiego II, dekret *Ecclesiae sanctae*, Instrukcja *Ecclesiae Imago*, Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku, posynodalna adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, czy Dyrektorium *Apostolorum successores*. Podmiotami, które zobowiązane są do troski o prezbiterów seniorów, są w prawie powszechnym i partykularnym biskupi diecezjalni, duchowieństwo diecezjalne oraz wierni świeccy. W kontekście tytułu niniejszej pracy jednym z najważniejszych zagadnień jest sprecyzowanie, w jaki sposób ich zobowiązanie do troski o prezbiterów seniorów jest realizowane.

Drugi rozdział pracy koncentruje się na praktycznym wymiarze realizacji troski o wymiar duchowy i duszpasterski prezbitera seniora. Troska taka wyraża się przede wszystkim we wsparciu duchowym współbraci w kapłaństwie, a także w umożliwieniu kapłanom seniorom pełnienia dalszych posług kapłańskich w wymiarze nauczania, uświęcania i pasterzowania, jak i w uczestnictwie w organach kolegialnych w Kościele partykularnym, takich jak: Rada Kapłańska, Kolegium Konsultorów, Rada Domu Seniora (Emeryta) czy Kapituła Katedralna lub Kolegiacka.

Trzeci rozdział prezentuje praktyczną realizację troski o wymiar ludzki i materialny prezbitera seniora na podstawie dokumentów prawa partykularnego poszczególnych diecezji oraz informacji zebranych od przedstawicieli tych kościelnych jednostek. W części tej przeanalizowano uregulowania poszczególnych diecezji w zakresie zamieszkania, wsparcia finansowego czy wypełnienia ostatniej woli prezbitera seniora. W kwestii zamieszkania prezbiter przechodzący na emeryturę ma do wyboru trzy zasadnicze możliwości: może zamieszkać w domu seniora (emeryta), w prywatnym mieszkaniu lub w domu parafialnym przy parafii. W kwestiach finansowych może on liczyć, przy spełnieniu odpowiednich warunków, na wsparcie z Funduszu Wzajemnej Pomocy, emeryturę i/lub rentę państwową, emeryturę kapłańską, stypendia mszalne, *iura stolae* czy wynagrodzenie z tytułu posługi podejmowanej w diecezji. Istotnym elementem troski o prezbitera seniora jest zapewnienie, że jego ostatnia wola zostanie po jego śmierci wypełniona. Konsekwencją tego jest wprowadzenie obowiązku sporządzenia testamentu oraz wprowadzenie instytucji wykonawcy testamentu. Kapłan senior może także

liczyć na odpowiedniej rangi uroczystości pogrzebowe oraz mszę świętą w swojej intencji po śmierci.

Zakończenie zawiera podsumowanie badań przeprowadzonych w poszczególnych częściach pracy, odniesienie się do celu rozprawy oraz odpowiedzi na postawione powyżej pytania. W dalszej kolejności zostaną zaprezentowane wnioski *de lege ferenda* oraz *de lege lata*, jakie należałoby wziąć pod uwagę przy dalszych zmianach tak, aby ułatwić emerytowanym prezbiterom przeżywanie ostatnich lat życia.

ROZDZIAŁ I

PRAWNE PODSTAWY TROSKI KOŚCIOŁA

O PREZBITERA SENIORA

Przed podjęciem rozważań o podstawach prawnych troski Kościoła katolickiego o prezbitera seniora koniecznym wydaje się przybliżenie takich pojęć, jak: „prezbiter diecezjalny” i „prezbiter senior”. Ich określenie jest ważne w kontekście całej pracy, gdyż pozwoli to uniknąć z jednej strony niejasności, zaś z drugiej wskazać na osobę, która jest przedmiotem prowadzonych badań. W niniejszym rozdziale przedmiotem badań będą następujące kwestie: próba zdefiniowania pojęć „prezbiter diecezjalny”, „prezbiter senior” oraz „troska”, przedstawienie przyczyn utraty urzędu kościelnego powodujących przejście na emeryturę na podstawie prawa powszechnego i partykularnego, podstawy prawne troski o prezbitera seniora na podstawie dokumentów prawa powszechnego powstałego podczas Soboru Watykańskiego II i w dokumentach posoborowych oraz podmioty zobowiązane do troski o prezbitera seniora w ujęciu prawa powszechnego i partykularnego.

1. Pojęcie prezbitera diecezjalnego oraz jego relacja wobec diecezji i biskupa diecezjalnego

1.1. Pojęcia prezbitera diecezjalnego

Zdefiniowanie pojęcia prezbitera diecezjalnego jest sprawą problematyczną, gdyż Kościół katolicki w swoich dokumentach nie posługuje się tym terminem. Stwarza to wątpliwości co do tego, kto jest, a kto nie jest prezbiterem diecezjalnym. Analizę w tym zakresie należy rozpocząć od analizy dyspozycji ustawodawcy kodeksowego, która jest zawarta w kan. 207, zgodnie z nią: „§ 1. Z ustanowienia Bożego są w Kościele wśród wiernych święci szafarze, których w porządku prawnym nazywa się też duchownymi; pozostałych zaś nazywa się świeckimi. § 2. Spośród jednych i drugich wywodzą się wierni, którzy profesją rad ewangelicznych, poprzez śluby lub inne święte więzy przez Kościół uznane i zatwierdzone, w sposób

szczególony są konsekrowani Bogu, a także pomagają w zbawczej misji Kościoła; ich stan, choć nie wiąże się z hierarchiczną strukturą Kościoła, należy jednak do jego życia i świętości”⁴. Ustawodawca powszechny, opierając się na nauczaniu Ojców Soboru Watykańskiego II, wyodrębnił trzy grupy wiernych, tak zwane „stany życia” w Kościele. Kategorie te powstały na podstawie kryterium przyjęcia sakramentu święceń lub złożenia profesji rad ewangelicznych oraz kryterium stałych relacji między podmiotami należącymi do każdej z tych kategorii⁵.

Paweł Lewandowski wskazuje na poglądy Javiera Hervada, który wnioskuje na podstawie kan. 207, że powstaje w ten sposób trójpodział: duchowni diecezjalni obejmujący duchownych świeckich, czyli *clerici saeculares*, zakonnicy i świeccy⁶. Józef Krukowski wskazuje na kodeksowy podział wiernych chrześcijan na dwie kategorie: wyświęconych, czyli świętych szafarzy oraz niewyświęconych, czyli wiernych świeckich. Wyświęconych (świętych szafarzy) autor ten dzieli dalej na dwie grupy: duchownych nienależących do instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostołskiego, czyli duchownych świeckich inkardynowanych do Kościoła partykularnego lub prałatury personalnej oraz duchownych należących do instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostołskiego. Niewyświęceni (wierni świeccy) także zostali podzieleni na dwie grupy: wiernych nienależących do instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostołskiego (wiernych świeckich w rozumieniu prawa kanonicznego) oraz wiernych należących do instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostołskiego⁷.

---

⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (5.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*, stan prawny na dzień 18 maja 2022 r., zaktualizowany przekład na język polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 2022, (dalej: KPK/1983), kan. 207 § 1-2.

⁵ J. Krukowski, *Wierni chrześcijanie, Kanony wstępne*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, Księga II: *Lud Boży*. Część I: *Wierni chrześcijanie*. Część II: *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 21; Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-67; Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, (dalej: LG), nr 10, 20, 32, 43, 44, 46, 47.

⁶ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce*, Lublin 2019, s. 33.

⁷ J. Krukowski, *Wierni chrześcijanie. Kanony wstępne...*, s. 22.

Paweł Lewandowski w swojej książce „Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce” wskazuje także na poglądy części znawców tematu, jak np. Zbigniewa Janczewskiego, którzy rozróżniają wyłącznie prezbiterów diecezjalnych i zakonnych⁸. Podział ten wynika jednak z nauczania Ojców Vaticanum II: „Wszyscy więc kapłani, zarówno diecezjalni, jak i zakonni, związani są ściśle z kolegium biskupów z tytułu święceń i posługiwania, i stosownie do swego powołania oraz otrzymanej łaski służą dobru całego Kościoła”⁹; „Wszyscy prezbiterzy, tak diecezjalni, jak zakonni, uczestniczą wraz z biskupem w jednym Chrystusowym kapłaństwie i spełniają je razem z nim, dlatego stanowią grono roztropnych współpracowników stanu biskupiego”¹⁰; „Kapłanom diecezjalnym i zakonnym, pracującym już w winnicy Pańskiej, należy wszelkimi odpowiednimi środkami dopomagać, aby coraz głębiej rozumieli to, co spełniają w świętych obrzędach, aby żyli życiem liturgii i dzielili je z wiernymi powierzonymi ich pieczy”¹¹. Na tym podziale oparto się w posoborowych aktach normatywnych, promulgowanych przez Kongregację ds. Biskupów: *Ecclesiae Imago*¹², *Apostolorum*

---

⁸ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 33.

⁹ LG, nr 28: „Corpori igitur Episcoporum, ratione Ordinis et ministerii, omnes Sacerdotes, tum dioecesani tum religiosi coaptantur et bono totius Ecclesia pro sua vocatione et gratia inserviunt”.

¹⁰ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de pastorali episcoporum munere in *Ecclesia Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-696; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, Poznań 2002, (dalej: CD) nr 28.

¹¹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio de sacra liturgia *Sacrosanctum Concilium* (04.12.1963), AAS 56 (1964), s. 97-134; tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, Poznań 2002, (dalej: SC) nr 18: „Sacerdotes, sive saeculares sive religiosi, in vinea Domini iam operantes, omnibus mediis opportunis iuventur ut plenius semper quae in functionibus sacris agunt intellegant, vitam liturgicam vivant, eamque cum fidelibus sibi commissis communicent”.

¹² Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum *Ecclesiae imago* (22.02.1973), Typis Polyglottis Vaticanis 1973; tekst polski: Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, (dalej: EI), s. 403-516.

*successores*¹³ oraz Kongregację ds. Duchowieństwa: *Kapłan głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*¹⁴. Podziałem na prezbiterów diecezjalnych i zakonnych posłużył się także papież Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis*¹⁵.

1.2. Inkardynacja duchownych

Każdy duchowny musi być przyporządkowany do określonej jednostki Kościoła, o czym stanowi kan. 265, zgodnie z którym „każdy duchowny powinien być inkardynowany do jakiegoś Kościoła partykularnego albo do prałatury personalnej, albo do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub do jakiegoś stowarzyszenia, które posiada tę zdolność, tak że nie może być duchownych nikomu nie podlegających, czyli tułaczy”¹⁶.

Warto więc w tym miejscu przeanalizować pojęcie inkardynacji. Pochodzi ono od łacińskiego słowa „włączenie”, podczas gdy termin przeciwstawny-ekskardynacja to „wyłączenie”¹⁷. Inkardynacja to przynależność obligatoryjna duchownego do diecezji lub innej wspólnoty kościelnej posiadającej prawo

---

¹³ Congregatio pro Episcopis, *Direttorio Apostolorum Successores per il ministero pastorale dei vescovi* (22.02.2004), Liberia Editrice Vaticana 2004; tekst polski: Kongregacja ds. Biskupów, Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores*, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, (dalej: AS), nr 2: „Il Vescovo promuova altresì le relazioni fra tutti i presbiteri, tanto secolari che religiosi o appartenenti alle Società di vita apostolica, poiché tutti appartengono all'unico ordine sacerdotale ed esercitano il proprio ministero per il bene della Chiesa particolare”.

¹⁴ Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio apostolica Postsynodalis de sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione Pastores dabo vobis* (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski: Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Pastores dabo vobis* po Synodzie Biskupów o formacji kapłanów we współczesnym świecie, [w]: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. I: 1979-1995, red. M. Romanek, Kraków 2006, (dalej: PDV) nr 3: „Non e sempre facile mantenere e difendere queste pratiche pastorali, ma non per questo ne va taciuta l'efficacia e la convenienza di riprenderle dove fossero cadute in desuetudine. Per questa disponibilita pastoralmente primaria va incentivato l'aiuto fra sacerdoti diocesani e religiosi”.

¹⁵ PDV, nr 17.

¹⁶ KPK/1983, kan. 265.

¹⁷ B. Zubert, *Inkardynacja-ekskardynacja*, [w]: *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, Lublin 1997, kol. 224-226.

inkardynowania. Z kolei ekskardynacja, która oznacza zmianę przynależności do diecezji lub innej jednostki kościelnej, możliwa jest tylko z równoczesną inkardynacją do nowej¹⁸.

Inkardynacja w określonym Kościele partykularnym stanowi autentyczną więź prawną, która ma również wartość duchową, gdyż wynika z niej „więź z biskupem w jednym kapłaństwie, uczestniczenie w jego trosce o sprawy Kościoła, zaangażowanie w ewangeliczną troskę o Lud Boży w konkretnych warunkach historycznych i środowiskowych”¹⁹.

Inkardynacja dotyczy tylko i wyłącznie duchownych, jest przynależnością specjalną, która różni się zasadniczo od przynależności wynikającej z zamieszkania w konkretnym miejscu. Charakterystyczna dla wiernych świeckich przynależność do diecezji na zasadzie zamieszkania dokonuje się mocą prawa bez udziału przełożonego kościelnego, dlatego jest łatwo rozwiązywalna. W praktyce każdy wierny może swobodnie opuścić diecezję, tracąc powiązanie z jedną diecezją i nabyć nowe zamieszkanie w innej diecezji, dzięki czemu powstaje węzeł łączności z nową diecezją. W przypadku inkardynacji przynależność z niej płynąca jest trwała i nie może być zmieniona bez interwencji właściwego przełożonego. Przy zmianie inkardynacji duchownego, czyli przy ekskardynacji z dawnej jednostki kościelnej i włączeniu do nowej, należy zachować szczegółowe przepisy prawa co do ważności bądź co do godziwości²⁰. Przynależność duchownego ma charakter specyficzny, gdyż jest to przynależność nie tylko do diecezji jako całości, ale także przynależność do duchowieństwa danej diecezji czy społeczności zakonnej. Inkardynacja zaczęła kształtować się od III wieku po Chrystusie pod wpływem zwyczaju włączania (*intitulatus, incardinatus*) duchownego do konkretnego Kościoła gminy, dla której potrzeb ten duchowny został wyświęcony. Było to o tyle ważne, że bez inkardynacji do konkretnego Kościoła wyświęcony nie mógł sprawować posługi duchownego²¹.

Należy w tym miejscu dodać, że kapłani diecezjalni, którzy nie są inkardynowani w danej diecezji i kapłani, będący członkami instytutów zakonnych lub stowarzyszeń życia apostołskiego, którzy mieszkają na terenie danej diecezji

---

¹⁸ H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła w porządku prawnym Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2013, s. 26.

¹⁹ PDV, nr 708.

²⁰ KPK/1983, kan. 265-272.

²¹ H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 27.

i wypełniają dla niej określoną funkcję, choć podlegają swoim własnym przełożonym, z pełnego lub innego tytułu, należą do *presbyterium* danej diecezji, gdzie mają głos czynny i bierny w tworzeniu rady kapłańskiej. Prezbiterzy, którzy są inkardynowani w konkretnej diecezji, ale służący jakiemuś konkretnemu ruchowi kościelnemu powinni mieć świadomość, że są członkami *presbyterium* diecezji, w której pełnią swoją posługę. Biskup inkardynacji powinien szanować styl życia wymagany poprzez przynależność do ruchu i być gotowy, zgodnie z prawem, na udzielenie pozwolenia, by prezbiter mógł pełnić swoją służbę w innych Kościołach, jeśli to należy do charyzmatu samego ruchu²².

Aby odpowiedzieć na pytanie o miejsce prezbiterów diecezjalnych w hierarchii kościelnej, warto spojrzeć na kan. 368, w którym definiowane jest pojęcie Kościoła partykularnego: „Kościoły partykularne, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki, to przede wszystkim diecezje, z którymi, jeśli nie stwierdza się czego innego, są zrównane: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska, jak również administratura apostolska erygowana na stałe”. Według kan. 381 § 2, jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa, z biskupem diecezjalnym są zrównani w prawie ci, którzy są zwierzchnikami wspólnot wiernych, czyli prałat i opat terytorialny, wikariusz i prefekt apostolski oraz administrator apostolski administratury apostolskiej erygowanej na stałe, kierujący wskazanymi Kościołami partykularnymi, którzy są wyposażeni w prawo inkardynowania duchownych. Paweł Lewandowski na tej podstawie wnioskuje, że prezbiterzy inkardynowani do prałatury i opactwa terytorialnego, wikariatu i prefektury apostolskiej oraz administratury apostolskiej erygowanej na stałe zostali zrównani w prawie z prezbiterami diecezjalnymi. Tego typu zrównanie nie znaczy jednak, że przysługuje im przynależność do kategorii prezbiterów diecezjalnych²³.

W ścisłym sensie, wobec powyższych rozważań, przez prezbitera diecezjalnego należy rozumieć prezbitera inkardynowanego do diecezji, która stanowi „część Ludu Bożego powierzona pasterskiej trosce biskupa

---

²² Congregazione per il Clero, *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri* (11.02.2013), nuova edizione, Città del Vaticano 2013; tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, nowe wydanie, Kraków 2013, (dalej: DPŻK) nr 26.

²³ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 36.

z współpracującym z nim prezbiterium, tak, by trwając przy swym pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusa²⁴. Ojcowie *Vaticanum II* podkreślili, że wszyscy prezbiterzy uczestniczą z biskupem w jednym Chrystusowym kapłaństwie i, że ze względu na fakt inkardynacji do diecezji, na prezbiterach diecezjalnych spoczywa główny ciężar działalności duszpasterskiej, która wymaga całkowitego poświęcenia się służbie Ludowi Bożemu²⁵. Nauczają także, że „zadanie posługi biskupiej zostało przekazane prezbiterom, w podporządkowanym stopniu, aby ustanowieni w stanie prezbiteratu byli współpracownikami biskupów, w celu należytego wypełniania apostołskiego posłannictwa powierzonego przez Chrystusa” oraz że „wszyscy prezbiterzy, tak diecezjalni, jak zakonni, uczestniczą wraz z biskupem w jednym Chrystusowym kapłaństwie i spełniają je razem z nim, dlatego stanowią grono roztropnych współpracowników stanu biskupiego²⁶”.

1.3. Relacja prezbitera z biskupem

O umiejscowieniu prezbiterów we wspólnocie Kościoła i ich związku z biskupami traktuje Katechizm Kościoła katolickiego: „Do natury sakramentalnej posługi kościelnej należy także jej charakter kolegialny [...] Dlatego każdy biskup pełni swoją posługę w ramach Kolegium Biskupiego, w komunii z Biskupem Rzymu następcą świętego Piotra i głową kolegium; prezbiterzy zaś pełnią swoją posługę w ramach prezbiterium diecezji pod kierunkiem swojego biskupa²⁷”. W innym miejscu Katechizmu dokładniej opisano rolę prezbiterów: „Prezbiterzy, pilni współpracownicy urzędu biskupa, jego pomoc i narzędzie, powołani do służenia Ludowi Bożemu, stanowią wraz ze swoim biskupem jedno prezbiterium, wykonując różne zadania. W poszczególnych lokalnych zgromadzeniach wiernych sprawiają, że w pewnym sensie biskup staje się w nich obecny, sami zaś jednoczą się z nim ufnie i wielkodusznie, a jego obowiązki i zatroskanie po części przejmują na siebie

---

²⁴ KPK/1983, kan. 369.

²⁵ CD, nr 28.

²⁶ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 111-112.

²⁷ *Catechismus Catholicae Ecclesiae* (15.08.1997), Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Poznań 2002, (dalej: KKK) nr 877.

i codziennie starannie je wykonują²⁸. „Wszyscy prezbiterzy, przez święcenia włączeni do stanu prezbiterów, związani są z sobą najgłębszym braterstwem sakramentalnym, szczególnie zaś tworzą jedno prezbiterium w diecezji, w której służą pod zwierzchnictwem własnego biskupa²⁹. Jedność całego prezbiterium wyraża się w liturgii poprzez zwyczaj, zgodnie z którym podczas obrzędu święceń po biskupie na nowo wyświęconego wkładają ręce także kapłani³⁰.

O zależności między Jezusem Chrystusem, biskupami i prezbiterami traktuje cytowany już Katechizm. Warto więc przywołać kolejne stwierdzenie: „Chrystus, którego Ojciec uświęcił i posłał na świat, za pośrednictwem swoich Apostołów, ich następców, to znaczy biskupów, uczynił uczestnikami swego uświęcenia i posłannictwa. Oni zaś w sposób prawomocny przekazali misję swego posługiwania w różnym stopniu różnym osobom w Kościele. Zadanie posługi biskupiej zostało przekazane prezbiterom, w podporządkowanym stopniu, aby ustanowieni w stanie prezbiteratu byli współpracownikami stanu biskupiego, w celu należytego wypełnienia apostolskiego posłannictwa powierzonego przez Chrystusa³¹. W tym samym temacie czytamy dalej: „Prezbiterzy, jako że związani są ze stanem biskupim, uczestniczą we władzy, mocą której sam Chrystus buduje swoje Ciało, uświęca je i nim rządzi. Dlatego kapłaństwo prezbiterów zakłada wprawdzie sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, udzielane jest jednak przez ten specjalny sakrament, mocą którego prezbiterzy, dzięki namaszczeniu Ducha Świętego, zostają naznaczeni szczególnym znamieniem i wskutek tego upodabniają się do Chrystusa Kapłana, tak iż mogą działać w osobie Chrystusa Głowy. Prezbiterzy, chociaż nie posiadają pełni kapłaństwa i w wykonywaniu swojej władzy są zależni od biskupów, związani są jednak z nimi godnością kapłańską i na mocy sakramentu kapłaństwa, na podobieństwo Chrystusa, najwyższego i wiekuistego Kapłana, są wyświęceni, aby

---

²⁸ Tamże, nr 1567.

²⁹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 478-508, (dalej: PO) nr 8.

³⁰ KKK, nr 1568.

³¹ Tamże, nr 1562.

głosić Ewangelię, być pasterzami wiernych i sprawować kult Boży jako prawdziwi kapłani Nowego Testamentu”³².

Prezbiterzy na mocy sakramentu święceń uczestniczą w powszechnym posłaniu, które zostało powierzone Apostołom przez Chrystusa. Duchowy dar, który otrzymali w drodze święceń przygotowuje ich nie do jakiegoś ograniczonego i zacieśnionego posłania, ale „do najszerszej i powszechnej misji zbawienia aż po krańce ziemi”, wewnątrz gotowych do głoszenia wszędzie Ewangelii³³.

Przez święcenia prezbiterom udzielony zostaje sakrament, poprzez który naznaczani są szczególnym znamieniem Ducha Świętego i upodabniają się do Chrystusa Kapłana, dzięki czemu mogą działać w jego zastępstwie. Prezbiterzy „uczestnicząc zgodnie ze swoim stopniem posługi w posłannictwie Chrystusa, jako nieodzowni współpracownicy biskupów, w jedność z nimi będą powoływani do posługiwania ludowi Bożemu. Swoją świętą urzęd wykonywać będą przede wszystkim przez sprawowanie Eucharystii oraz głoszenie słowa Bożego, przez posługę jednania w sakramencie pokuty, a także przez posługę pocieszania chorych i cierpiących. Przez włożenie rąk Księdza Arcybiskupa i modlitwę święceń zostanie im udzielony dar Ducha Świętego niezbędny do pełnienia urzędu posługiwania prezbiterów. Staną się w ten sposób sługami Chrystusa i szafarzami Bożych tajemnic”³⁴.

Prezbiter jest współpracownikiem biskupa, któremu pomaga wypełniać jego misję apostołską. Dzięki otrzymanemu sakramentowi święceń każdy prezbiter upodabnia się do Chrystusa Kapłana, lecz należy pamiętać, że jego kapłaństwo jest nierozzerwalnie związane z biskupstwem i stanowi jedynie udział w jego władzy. To oznacza, że każdy prezbiter może wykonywać swoją posługę tylko w zależności od biskupa i w komunii, czyli w łączności z nim. Wynika to bardzo wyraźnie z samej liturgii święceń kapłańskich, gdy z jednej strony przyszedł kapłan swojemu biskupowi ślubuje cześć i posłuszeństwo, a z drugiej przyjmuje od swojego biskupa pocałunek pokoju. Gest ten jest znakiem, że biskup uważa prezbiterów za swoich

---

³² Tamże, nr 1564.

³³ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de institutione sacerdotali Optatam totius* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 713-727; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 288-301, (dalej: OT) nr 20.

³⁴ E. Skalski, *Święcenia prezbiteratu rocznika 2003*, s. 9-10.

współpracowników, a nawet synów, braci i przyjaciół, lecz oni ze swojej strony powinni okazywać mu miłość i posłuszeństwo. Powołaniem prezbitera jest głoszenie Słowa Bożego, sprawowanie sakramentów oraz pomaganie innym w dążeniu do Boga. Jest to widoczne podczas sprawowania Eucharystii, kiedy to, działając w zastępstwie Chrystusa, prezbiterzy łączą modlitwy wiernych z ofiarą Chrystusa. Z tej właśnie ofiary każdy duchowny czerpie całą moc swojego posługiwania³⁵.

Posługa prezbiterów nie sprowadza się tylko do Ofiary eucharystycznej. Kapłan nie ma tylko skupiać się na posłudze eucharystycznej, ale także wychodzić naprzeciwko wszystkim potrzebom duchowym ludzi, którzy wierzą i poszukują Boga. Prezbiterzy wobec pokutujących wiernych pełnią posługę pojednania, względem chorych posługę pokrzepienia, a wobec Boga stają, aby przedstawiać Mu potrzeby wiernych. Cała posługa prezbitera powinna wypływać z wiary kapłana. Z tego względu tak ważne jest ciągłe doskonalenie oraz zdobywanie wiedzy i doświadczeń. Prezbiter powinien systematycznie zgłębiać i studiować Słowo Boże, a także poszukiwać odpowiedzi na pytania, które pojawiają się na ścieżce do poznania Boga. Duchowny, aby był spójny w głoszeniu Słowa Bożego musi w nie wierzyć i według niego postępować³⁶.

Posługa kapłańska musi wiązać się także z osobą samego Chrystusa, gdyż to on jest źródłem i wzorem posługi prezbitera. Jezus Chrystus poprzez swoje słowa i czyny pokazał, co znaczy być nauczycielem i pasterzem. Każdy prezbiter musi naśladować postawę Jezusa z Wieczernika, gdy ten nie szuka najlepszego miejsca za stołem i nie czeka aż uczniowie zaczną mu usługiwać, tylko zdejmuje swoje szaty i zaczyna myć nogi swoim uczniom. Ta biblijna scena ukazuje wzór postawy kapłana, który jest ustanowiony nie po to, „aby mu służono, lecz aby służyć i dać swoje życie na okup za wielu” (Mk 10,45)³⁷.

---

³⁵ Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum auctoritate Pauli PP. VI editum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum *De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*, editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis 1990; tekst polski: Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, wydanie drugie poprawione, Katowice 2019, s. 88-89.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

Prezbiter, będąc nauczycielem i wychowawcą wiary, powinien dążyć do tego, by katecheza była podstawą wychowania chrześcijańskiego w rodzinie, nauczaniu religijnym, w formacji ruchów apostołskich i w innych wspólnotach ludzi wierzących. Kapłan powinien umieć przekazywać nauczanie katechetyczne wszystkim grupom wiernych: dzieciom i młodzieży, dorastającym, dorosłym i starszym. Wykorzystywać powinien przy tym materiały uzupełniające, pomoce dydaktyczne i środki przekazu, które mogą przyczynić się do tego, aby nauczanie katechetyczne było prowadzone z zastosowaniem wszystkiego, co wydaje się najbardziej skuteczne do tego, by wierni, w sposób dostosowany do ich charakteru, możliwości, wieku oraz warunków życia, mogli głębiej poznać naukę katolicką i lepiej według niej układać życie³⁸. W tym celu prezbiter powinien przyjąć jako pierwszorzędny punkt odniesienia Katechizm Kościoła katolickiego, który stanowi pewną i autentyczną normę nauczania Kościoła³⁹.

Podsumowując, prezbiterzy są zjednoczeni z biskupami w godności kapłańskiej, z tym, że zależą od nich w wykonywaniu swoich zadań duszpasterskich. Prezbiterzy są powołani, aby być roztroprnymi współpracownikami biskupów. Tworzą oni wokół swojego biskupa prezbiterium, które wraz z nim jest odpowiedzialne za Kościół partykularny. Otrzymują od biskupa misję kierowania wspólnotą parafialną lub określoną funkcję kościelną⁴⁰.

1.4. Pojęcie prezbitera seniora

Warto podkreślić, że prezbiterem diecezjalnym jest ochrzczony mężczyzna od momentu przyjęcia święceń aż do śmierci. Co za tym idzie, prezbiterzy seniorzy są podgrupą szerszej grupy prezbiterów jako całości. Prezbiterem jest więc zarówno aktywny duszpastersko kapłan, jak i prezbiter senior (emeryt), który znajduje się w stanie spoczynku, lecz może wspomagać swoich młodszych kolegów duszpasterzy.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na istotę posługi prezbitera diecezjalnego, który po przejściu w stan spoczynku nie traci swojego statusu, a to,

---

³⁸ KPK/1983, kan. 779.

³⁹ PO, nr 47.

⁴⁰ KKK, nr 1567.

w jaki sposób służył w okresie pełnej aktywności, definiuje również go na emeryturze.

W prawie kanonicznym trudno jest znaleźć jasną i konkretną definicję prezbitera seniora. Prawodawstwo poszczególnych diecezji stanowi, że seniorem (emerytem) jest prezbiter, który przestał pełnić urząd kościelny w związku z osiągnięciem wyznaczonego wieku⁴¹.

Analizując unormowania poszczególnych polskich diecezji można dojść do wniosku, że tylko w niektórych dokumentach znajduje się definicja prezbitera emeryta, czasem nazywanego seniorem. Na użytek niniejszego studium obydwie terminy będą używane zamiennie. Tego typu definicja znajduje się w art. 1 Statutu księdza emeryta i rencisty archidiecezji częstochowskiej⁴². Według niej emerytem jest kapłan, który przestał pełnić urząd kościelny w związku z osiągnięciem wyznaczonego wieku. Wskazuje się przy tym na Kodeks Prawa Kanonicznego. Według prawodawcy powszechnego „Urząd kościelny traci się po upływie wyznaczonego czasu, po osiągnięciu określonego prawem wieku, na skutek rezygnacji, przeniesienia, usunięcia, a także pozbawienia. Nie traci się urzędu

---

⁴¹ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut księdza emeryta i rencisty Archidiecezji Częstochowskiej* (12.09.2011), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 85 (2011), nr 7-9, s. 30; Tenże, *Dekret określający wiek emerytalny prezbiterów Archidiecezji Częstochowskiej* (28.03.2013), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 87 (2013), nr 1, s. 81; Tenże, *Instrukcja wyjaśniająca sposób realizacji dekretu obniżającego wiek emerytalny prezbiterów Archidiecezji Częstochowskiej* (28.03.2013), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 87 (2013), nr 1, s. 82; Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej* (20.11.2016), „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 82 (2016), suplement, s. 92; Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 285, nr 2; Arcybiskup Metropolita Poznański, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 322; Biskup Sandomierski, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej* (7.11.2011), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 104 (2011), nr 11-12, s. 828; Biskup Siedlecki, *Dekret biskupa siedleckiego określający status księdza emeryta i rencisty* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 320; Biskup Tarnowski, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej* (18.11.2010), „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 160 (2010), nr 4, s. 574.

⁴² Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut księdza emeryta i rencisty Archidiecezji Częstochowskiej...*, s. 31.

kościelnego po ustaniu w jakikolwiek sposób władzy, która go nadała, chyba że prawo zastrzega coś innego. Utrata urzędu, która stała się faktem, ma zostać podana do wiadomości wszystkim, którym przysługuje jakieś prawo do powierzania urzędu⁴³. Temu, kto utracił urząd przez osiągnięcie wyznaczonego wieku albo przez przyjętą rezygnację, można przyznać tytuł emeryta⁴⁴. Utrata urzędu po upływie określonego czasu lub po osiągnięciu wieku następuje dopiero od momentu pisemnego zawiadomienia przez kompetentną władzę⁴⁵. Można z tego wyciągnąć wniosek, że według ustawodawcy kodeksowego tytuł emeryta niekoniecznie uzyskuje się automatycznie tylko po uzyskaniu konkretnego wieku, lecz status taki można uzyskać na przykład w drodze indywidualnej decyzji biskupa.

Wiek emerytalny nie jest z góry ustalony dla całego Kościoła katolickiego. Różnice występują już na poziomie diecezji. W archidiecezji częstochowskiej, jak to było wskazane, osiągnięcie wieku emerytalnego następuje wraz z ukończeniem 75 roku życia. O braku automatyzmu przechodzenia na emeryturę świadczy przepis, zgodnie z którym na sześć miesięcy przed osiągnięciem wieku emerytalnego kapłan jest „usilnie proszony” o złożenie w formie pisemnej, na ręce arcybiskupa metropolity częstochowskiego, rezygnacji z pełnionych urzędów. Kapłan może prosić o przeniesienie w stan emerytalny wcześniej, czyli zanim osiągnie wiek emerytalny, lecz tylko w „szczególnych okolicznościach” ocenianych przez arcybiskupa. Kierujący archidiecezją decyduje o przyjęciu rezygnacji lub jej odłożeniu po rozważeniu wszystkich okoliczności. Warto także zwrócić uwagę na przepis, zgodnie z którym emerytowi, który pełnił dany urząd przysługuje honorowy tytuł „seniora”⁴⁶.

Dla lepszego określenia kategorii prezbitera-seniora we wspomnianej archidiecezji warto dodać, że rencistą jest kapłan, który przed osiągnięciem wieku emerytalnego utracił zdolność do pełnienia urzędu kościelnego najczęściej z racji złego stanu zdrowia lub niepełnosprawności⁴⁷.

Inaczej definiuje się księdza emeryta w diecezji radomskiej. Jest nim kapłan inkardynowany do diecezji radomskiej, który, z racji osiągnięcia wieku

---

⁴³ KPK/1983, kan. 184.

⁴⁴ Tamże, kan. 185.

⁴⁵ Tamże, kan. 186.

⁴⁶ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut księdza emeryta i rencisty...*, s. 32.

⁴⁷ Tamże, s. 34.

wyznaczonego przez prawo kościelne, decyzją biskupa diecezjalnego, przestał pełnić urząd kościelny⁴⁸.

W archidiecezji poznańskiej z kolei emerytem jest kapłan, który ze względu na wiek, chorobę lub z innego powodu został zwolniony dekretem arcybiskupa poznańskiego z pełnionego urzędu i przeniesiony w „stan spoczynku”. Kapłan pragnący przejść na emeryturę zgłasza swój zamiar w formie pisemnej arcybiskupowi poznańskiemu z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym⁴⁹.

W diecezji tarnowskiej emerytem jest kapłan, który przestał pełnić urząd kościelny w związku z osiągnięciem wyznaczonego wieku. Zwyczajowo osiągnięcie wieku emerytalnego w diecezji tarnowskiej następuje wraz z ukończeniem 70 roku życia przez daną osobę. Kapłan może w szczególnych okolicznościach prosić o przeniesienie w stan emerytalny przed ukończeniem wskazanego wieku. Biskup tarnowski, po rozważeniu wszystkich okoliczności, decyduje o przyjęciu rezygnacji lub jej odłożeniu⁵⁰.

W diecezji bielsko-żywieckiej emerytem jest kapłan, który przestał pełnić urząd kościelny w związku z osiągnięciem wyznaczonego wieku. Osiągnięcie wieku emerytalnego przez proboszcza w tej diecezji następuje wraz z ukończeniem 75 roku życia. Kapłani pełniący inne funkcje przechodzą na emeryturę również z ukończeniem 75 roku życia. Kapłan, który w danym roku kalendarzowym kończy 75 rok życia, winien najpóźniej do końca marca tego roku złożyć rezygnację z pełnionych urzędów w formie pisemnej na ręce biskupa. Kapłan może w szczególnych okolicznościach prosić o przeniesienie na emeryturę przed ukończeniem wieku emerytalnego. O przyjęciu rezygnacji lub jej odłożeniu, po rozważeniu wszystkich okoliczności, decyduje biskup⁵¹. W diecezji tej podano również, iż rencistą jest kapłan, który przed osiągnięciem wieku emerytalnego

---

⁴⁸ Biskup Radomski, *Dekret o statusie księdza emeryta i rencisty w Diecezji Radomskiej* (29.02.2020), [w]: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020, s. 330; Tenże, *Status Księdza Emeryta i Rencisty w Diecezji Radomskiej*, (12.12.2021), „Kronika Diecezji Radomskiej. Pismo Urzędowe Diecezji Radomskiej” 31 (2021), nr 1 s. 42.

⁴⁹ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej...*, s. 322.

⁵⁰ Biskup Tarnowski, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 575.

⁵¹ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji bielsko-żywieckiej* (20.09.2017), [w]: Kancelaria Kurii Bielsko-Żywieckiej, nr 1.

utracił zdolność do pełnienia urzędu kościelnego z racji złego stanu zdrowia, niepełnosprawności czy innych poważnych okoliczności⁵².

W archidiecezji katowickiej emerytem jest prezbiter, który przestał pełnić urząd kościelny w związku z osiągnięciem wyznaczonego wieku. Osiągnięcie wieku emerytalnego w tej diecezji następuje wraz z ukończeniem 67 roku życia⁵³. Tutaj także, jak w wielu innych diecezjach, nie podaje się innych przyczyn zostania emerytem.

W diecezji toruńskiej decyzja o przeniesieniu kapłana na emeryturę również należy do biskupa diecezjalnego. Instrukcja o kapłanach emerytowanych, powołując się na kan. 538 § 3 KPK, stwierdza, że kapłan pełniący urząd proboszcza po ukończeniu 75 roku życia, składa na ręce biskupa diecezjalnego zrzeczenie się urzędu. Kapłani pełniący inne urzędy kościelne przechodzą na emeryturę również po ukończeniu 75 roku życia, chyba że biskup diecezjalny dla poszczególnych urzędów wyda odrębne przepisy. Kapłan pełniący urząd kościelny może z ważnych powodów prosić o przeniesienie na emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Kapłanowi przeniesionemu na emeryturę po osiągnięciu wieku emerytalnego przysługuje honorowy tytuł seniora⁵⁴.

Wspólnym rozwiązaniem, pewnym standardem w większości diecezji jest to, że prezbiter, kończąc w danym roku kalendarzowym określony w jego diecezji wiek życia, jest zobowiązany do złożenia pisemnej rezygnacji z pełnionego urzędu. Biskup diecezjalny podejmuje decyzję w zakresie przyjęcia lub czasowego odłożenia rezygnacji danego prezbitera⁵⁵. Prezbiterzy, którzy dochodzą do wniosku, że są niezdolni do skutecznego pełnienia urzędu kościelnego przed osiągnięciem wieku emerytalnego także mogą złożyć pisemną rezygnację. W takim przypadku biskup diecezjalny, po rozważeniu wszystkich okoliczności, podejmuje decyzję o ewentualnym przyjęciu rezygnacji lub czasowym jej odłożeniu. W przypadku trzech diecezji, a mianowicie archidiecezji częstochowskiej, archidiecezji poznańskiej oraz diecezji siedleckiej, biskup diecezjalny może, po przeprowadzeniu

---

⁵² Tamże, nr 7.

⁵³ Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty...*, s. 92.

⁵⁴ Biskup Toruński, *Instrukcja o kapłanach emerytowanych* (27.06.2011), [w]: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 286-287.

⁵⁵ Tamże. s. 93.

odpowiedniej procedury z własnej inicjatywy zwolnić chorego lub niezdolnego do posługi kapłańskiej, duszpasterskiej lub administracyjnej prezbitera z urzędu i przenieść na rentę⁵⁶.

1.5. Pojęcie troski

Po zdefiniowaniu takich pojęć jak „prezbiter diecezjalny” oraz „prezbiter senior”, należy także zdefiniować inne pojęcie zawarte w tytule niniejszej pracy, a mianowicie: „troska”. W potocznym rozumieniu termin ten może wydawać się zrozumiały, wręcz oczywisty, lecz w praktyce życia duchownych i zorganizowania im życia na emeryturze pojawiają się pytania i wątpliwości, które łatwiej wyjaśnić dokładniej definiując co rozumie się pod pojęciem „troski”. Niestety żaden z dokumentów kościelnych nie definiuje tego pojęcia, dlatego skupić należy się na definicjach zawartych w słownikach języka polskiego.

Słownik Języka Polskiego PWN przedstawia dwa zasadnicze znaczenia słowa „troska”. Zgodnie z pierwszą definicją troska to „uczucie niepokoju wywołane trudną sytuacją lub przewidywaniem, możliwością zaistnienia takiej sytuacji; zmartwienie, kłopot, zgryzota”⁵⁷ i w tym znaczeniu można mówić o bezustannej, głębokiej i ciężkiej trosce, o codziennych, matczynych troskach, troskach materialnych, o byciu wolnym od trosk, o nieposiadaniu czy o niezaznawaniu trosk, czy o przyczynianiu komuś trosk. Zgodnie z drugim znaczeniem słowa troska jest to „dbałość o coś, zabieganie o coś, troszczenie się”. W tym rozumieniu można mówić przykładowo o trosce o rodzinę, o pacjenta, o dobro pracowników, o byt, przyszłość czy język. Można otoczyć kogoś troską, coś może być przedmiotem czyjejs troski, a także można czynić coś w trosce o kogoś⁵⁸.

---

⁵⁶ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Dekret określający wiek emerytalny prezbiterów Archidiecezji Częstochowskiej* (28.03.2013), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 87 (2013), nr 1, s. 81; Tenże, *Dekret Promulgujący Statut Księdza Rezydenta w Archidiecezji Częstochowskiej* (10.06.2009), Częstochowa 2010, art. 3; Arcybiskup Metropolita Poznański, *Status proboszcza w Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwolany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 301; Biskup Siedlecki, *Dekret biskupa siedleckiego określający status księdza emeryta i rencisty...*, s. 320.

⁵⁷ *Troska*, [w]: *Słownik języka polskiego PWN*, red. M. Szymczak, t. 3, Warszawa 1999, s. 495.

⁵⁸ Tamże.

Ten sam słownik definiuje także czynność od rzeczownika „troska”. „Troszczyć się” oznacza „przejawiać troskę, dbałość o kogoś, o coś, kłopotać się, niepokoić się, martwić się”. W tym rozumieniu troszczyć się można o kogoś lub o coś, na przykład o starych rodziców, przyszłość córki czy czystość mieszkania⁵⁹.

Zgodnie z definicją ze *Współczesnego Słownika Języka Polskiego* „troska” ma trzy zasadnicze znaczenia. W pierwszym znaczeniu troską jest więc „uczucie zaniepokojenia, lęku spowodowane trudną sytuacją lub przewidywaniem wystąpienia takiej sytuacji, niepokój, obawa”. W tym rozumieniu mówi się o „ciągłej, ciężkiej, szczególnej i uporczywej trosce”. Używa się także takich sformułowań jak „patrzeć/robić coś z troską w oczach”, „wolny od trosk”, „coś napawa kogoś troską”, czy „odpędzać troski”. W drugim znaczeniu troską jest „kłopot, zmartwienie, utrapienie, strapienie”. W tym kontekście można mówić o „codziennych, drobnych troskach”, o kimś, kto jest „dręczony, przygnieciony troskami” czy o „przyczynianiu komuś wielu trosk”. Trzecia definicja troski to „zabieganie o coś, o kogoś, zainteresowanie kimś, czymś, dbałość o kogoś, coś oraz życzliwość, pieczołowitość i oddanie”. W tym rozumieniu używa się pojęcia troska w sformułowaniach: „szczególna, serdeczna troska”, „troska o młodzież, rodzinę”, „dziecko wymaga stałej troski” lub „otoczyć kogoś troską”⁶⁰.

Analogicznie „troszczyć się” znaczy „niepokoić się czymś, obawiać się czegoś, martwić się o coś”, przykładowo troszczyć się o czyjeś zdrowie czy pieniądze lub „otaczać opieką, interesować się kimś lub czymś, wykazywać dbałość o kogoś, coś”, co oznacza, że można troszczyć się o dzieci, chorego, przyszłość czy każdy drobiazg⁶¹.

Według słownika języka polskiego troska ma trzy różne znaczenia. W pierwszej definicji troska to uczucie niepokoju wywołane trudną sytuacją lub przewidywaniem takiej sytuacji. Zgodnie z drugim rozumieniem tego pojęcia jest to sytuacja, w której doznajemy uczucia niepokoju wywołanego trudną sytuacją lub

---

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ *Troska*, [w]: B. Dunaj, *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*, (O-Ż), Warszawa 2007, s. 1865.

⁶¹ Tamże.

przewidywaniem takiej sytuacji. Troska to także dbałość o kogoś, o coś lub zabieganie o coś⁶².

Zgodnie z kolejną językową definicją troska to po prostu dbałość lub dbanie o coś lub kogoś w taki sposób, że poświęca się temu dużo czasu i uwagi lub otacza opieką⁶³. Właśnie ta definicja najbliższa jest znaczeniu, w jakim termin ten będzie używany w niniejszej pracy.

2. Przyczyny utraty urzędu powodujące przejście na emeryturę

2.1. Osiągnięcie wieku

By móc mówić o utracie urzędu, należy najpierw zdefiniować pojęcie urzędu kościelnego, gdyż jego utrata jest jedną z przyczyn przejścia duchownego na emeryturę. Urząd kościelny w chrześcijańskiej tradycji zawsze był kojarzony z posługą lub ze służbą w Kościele. W dekrecie Soboru Watykańskiego II „O posłudze i życiu prezbiterów” stwierdzono, że „urzędowi zaś, którzy sprawują święci szafarze należy przyznać szczególną wagę, dlatego tak zwany system beneficjalny należy porzucić lub przynajmniej tak zreformować, aby stronę beneficjalną, czyli prawo do dochodów z uposażenia złączonego z urzędem, uważać za coś drugorzędnego, a pierwsze miejsce przyznać prawnie samemu urzędowi kościelnemu, przez który z kolei należy rozumieć jakikolwiek obowiązek powierzony na stałe dla realizacji celu duchowego”⁶⁴.

Dekret ten posługuje się określeniem *stabilter collatum*, podczas gdy w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku ustawodawca używa sformułowania *stabilter constitutum*, które nadaje mu własną podmiotowość i to niezależnie od zmiany osoby, która piastuje urząd czy w sytuacji, gdy dany urząd wakuje. Z tego można wyciągnąć wniosek, że urząd kościelny istnieje niezależnie od osób go

---

⁶² Troska, [w]: *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. VII (R-T), Warszawa 1902, s. 96.

⁶³ Troska, [w]: A. Bruckner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970, s. 320.

⁶⁴ PO, nr 20.

piastujących, a to oznacza, że gdy zostanie raz powołany do istnienia, trwa cały czas aż do jego zniesienia⁶⁵.

Urząd kościelny ma wymiar obiektywny i subiektywny. Z punktu widzenia obiektywnego urząd kościelny charakteryzuje się ciągłością i trwałością, podczas gdy wymiar subiektywny jest związany ściśle z osobą, która pełni dany urząd kościelny i dotyczy wykonalności zadań związanych z tym urzędem. Ustawodawca powszechny wyróżnia następujące rodzaje urzędów: powierzone na czas nieokreślony, na przykład urząd proboszcza (kan. 522); powierzone na czas określony- na przykład wikariusz generalny i wikariusz biskupi (kan. 477 § 1); urząd ekonomo diecezjalnego (kan. 494 § 2), urząd dziekana (kan. 554 § 2) oraz urzędy, których trwanie zależy od uznania władzy kościelnej, przykładowo kanclerz i notariusz (kan. 485), wikariusz parafialny (kan. 552), rektor kościoła (kan. 563)⁶⁶.

Na urząd kościelny składają się zasadnicze elementy: zadanie kościelne, ustanowienie Boże lub kościelne, stałość urzędu, cel duchowy oraz podmiot pełniący urząd⁶⁷.

Jedną z zasadniczych cech urzędu kościelnego jest *munus*, czyli zadanie, co wiąże się z faktem, że każdy urząd ma pewne zadanie zlecone do realizacji. Urząd kościelny ma charakter publiczny i wiąże się z zadaniem, które zostało powierzone dla dobra i w imię Kościoła⁶⁸.

Następnym elementem, który wynika z pojęcia urzędu kościelnego jest jego ustanowienie. Prawa i obowiązki właściwe każdemu urzędowi kościelnemu są określane albo samym prawem, którym urząd ustanowiono, albo dekretem kompetentnej władzy, którym jest on ustanowiony i nadany⁶⁹. Urząd Biskupa Rzymskiego pochodzi z ustanowienia Bożego, podczas gdy pozostałe urzędy, jak przykładowo wikariusz generalny czy wikariusz sądowy, zostały powołane przez właściwą władzę dla spełnienia misji Kościoła. Ustanowienie urzędu może mieć miejsce na mocy ustawy, dekretu administracyjnego, prawa zwyczajowego lub

---

⁶⁵ G. Świst, *Utrata urzędu kościelnego w świetle norm zawartych w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Prawo i Więź” 37 (2021), nr 3, s. 327.

⁶⁶ Tamże, s. 327-328.

⁶⁷ *Urząd kościelny*, [w]: M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, kol.186.

⁶⁸ G. Świst, *Utrata urzędu kościelnego...*, s. 328.

⁶⁹ T. Vanzetto, *Provvisione e cessazione dell'ufficio ecclesiastico*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 24 (2011), nr 1, s. 75.

statutów⁷⁰. Kolejną cechą urzędu kościelnego jest jego *stabilter constitutum*, czyli stałość, co jest wyrazem troski o zapewnienie praw pełniącym oraz tym, dla których dobra został ustanowiony.

Ważną cechą urzędu jest także cel, który ma wymiar duchowy, gdyż jest nim zbawienie dusz. Tego rodzaju cel realizuje się poprzez realizowanie zadań związanych ze sprawowaniem władzy w Kościele, przez co rozumie się wykonywanie funkcji administracyjnych, czy zadań duszpasterskich i liturgicznych oraz zarządzanie majątkiem kościelnym. Ostatnim przymiotem, który tworzy urząd kościelny, jest podmiot fizyczny, co sprowadza się do faktu, że dany urząd istnieje niezależnie od osoby, która go piastuje. Wypełnienie danego urzędu kościelnego zależy od konkretnego tytulariusza, a także od tego, dla jakiej funkcji lub zadania został on powołany. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest możliwa sytuacja, w której urząd istnieje mimo wakatu, lecz dopiero wtedy, gdy zostanie powierzony konkretnej osobie fizycznej, będzie funkcjonował zgodnie z prawem kanonicznym⁷¹.

Urzędy kościelne z reguły są urzędami jednoosobowymi, aczkolwiek mogą być pełnione przez organy kolegalne, jak to ma miejsce w przypadku konferencji biskupów, kolegium konsultorów czy dykasterii rzymskich, które to urzędy składają się z wielu podmiotów⁷².

Kościół dopiero po II Soborze Watykańskim zdecydował, że kapłani w pewnym okresie życia powinni być odwoływani z pełnionych urzędów i funkcji. Konsekwencją tego było powstanie wspólnoty kapłanów seniorów, której nakreślono nową perspektywę, która ma charakter kolejnego wyzwania kapłańskiego⁷³.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku usystematyzowano instrumenty prawne, które prowadzą do utraty urzędu kościelnego. W kan. 184 § 1 stwierdzono, że „urząd kościelny traci się po upływie wyznaczonego czasu,

---

⁷⁰ G. Świsł, *Utrata urzędu kościelnego...*, s. 328.

⁷¹ Tamże.

⁷² J. I. Arrieta, *De officiis ecclesiasticis. Urzędy kościelne*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 164-165.

⁷³ L. Król, *Księża seniorzy w prezbiterium Kościoła diecezjalnego*, „Homo Dei” 4 (2016), s. 9.

po osiągnięciu określonego prawem wieku, na skutek rezygnacji, przeniesienia, usunięcia, a także pozbawienia”. W § 2 ustawodawca wprowadza normę, że urzędu kościelnego nie traci się „po ustaniu w jakikolwiek sposób władzy, która go nadała, chyba że prawo zastrzega coś innego”. Ponadto „utrata urzędu, która stała się faktem, ma zostać podana do wiadomości wszystkim, którym przysługuje jakieś prawo do powierzania urzędu”. Warto podkreślić, że z chwilą utraty urzędu następuje także utrata wszystkich uprawnień związanych z wcześniej sprawowanym urzędem i w związku z powyższym wszelkie podejmowane decyzje tracą moc prawną. Każda osoba, która utraciła urząd może odwołać się od tej decyzji w drodze rekursu administracyjnego lub w przypadku wyroku poprzez apelację⁷⁴.

Edward Szafrowski jest zdania, że utrata urzędu jest zdarzeniem prawnym, którego następstwem jest zwolnienie urzędu. Zdarzenie takie zależy od woli piastującego urząd lub przełożonego, w innych sytuacjach następuje na skutek powstania określonych okoliczności⁷⁵. Ważne jest jednak, aby zrozumieć, że aby – utrata urzędu stała się faktem – konieczny jest akt formalny wydany przez właściwą władzę kościelną. Akt ten jest także uzależniony od władzy, która go wydała. Najczęściej przybiera on formę dekretu administracyjnego lub wyroku sądowego. W pewnych przypadkach utrata urzędu zależy od woli samego zainteresowanego (rezygnacja), a w innych wynika z upływu czasu (powołanie na określony czas, ukończenie wyraźnie ustalonego wieku), może być także ustanowiona przez ustawę⁷⁶ bądź pozostawiona uznaniowej decyzji władzy kościelnej (zniesienie urzędu, przeniesienie, usunięcie, pozbawienie)⁷⁷.

Analizując problematykę związaną z prezbiterami seniorami w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku, należy następnie przeanalizować dotyczący proboszczów kan. 538 § 1, zgodnie z którym proboszcz traci swój urząd albo poprzez usunięcie albo w drodze przeniesienia, dokonanego zgodnie z przepisami prawa lub przez biskupa diecezjalnego; przez zrzeczenie się dla słusznej przyczyny, dokonane przez samego proboszcza i, do ważności, przyjęte przez biskupa diecezjalnego, jak również po upływie czasu, jeśli proboszcz zgodnie z przepisami

---

⁷⁴ J. Sądel, *Kanoniczne powierzanie urzędu kościelnego w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r. (studium historyczno-prawne)*, Rzeszów 2008, s. 310.

⁷⁵ E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I, Warszawa 1985, s. 272.

⁷⁶ KPK/1983, kan. 194.

⁷⁷ G. Świst, *Utrata urzędu kościelnego...*, s. 330-331.

prawa partykularnego, o którym mowa w kan. 522, był ustanowiony na oznaczony czas. W tym miejscu warto podkreślić, że utrata urzędu po upływie określonego czasu lub po osiągnięciu wieku nie następuje automatycznie, lecz dopiero z chwilą pisemnego powiadomienia przez kompetentną władzę⁷⁸.

Istotny jest kanon 538 § 3, który wzywa proboszcza do zrzeczenia się zajmowanego urzędu po skończeniu siedemdziesiątego piątego roku życia (*rogatur ut renuntiationem ab officio exhibeat Episcopo dioecesano*), kiedy to jest proszony o złożenie urzędu na ręce biskupa diecezjalnego. Podobny przepis, ale w odniesieniu do biskupa, zawarto w kan. 401. W przypadku poważnej choroby biskupa dodany jest przysłówek: *enixe rogatur*- „usilnie jest proszony”, zaś przypadku proboszcza, co zostało już zaznaczone – „jest proszony”.

Należy zauważyć, że użyto czasownika *rogare*, czyli pytać, zapytać⁷⁹, prosić. W tym jakby dyplomatycznym sformułowaniu zawarto wniosek skierowany do adresata, czyli duchownego, który osiągnął ściśle określony wiek. Godność urzędu kościelnego, jak i osoby kapłana, który sprawuje ważne zadanie w Kościele, uzasadniają i usprawiedliwiają tego typu grzecznościową formułę prawa kanonicznego zamiast sformułowanego w kategoriach przepisów, którym można by w dużo bardziej stanowczy sposób wprowadzić obowiązek, czy wręcz nakaz rezygnacji. Warto jednak mieć świadomość, że posłuszeństwo wobec Kościoła i rzetelne wsłuchanie się w rozumienie tego przepisu sprawiają, że zainteresowani potraktują w ten sposób przedstawioną prośbę jako obowiązek⁸⁰.

Sam fakt złożenia rezygnacji z urzędu wobec biskupa diecezjalnego nie powoduje jednak automatycznej zmiany statusu takiego kapłana. Biskup diecezjalny nie jest zobowiązany do przyjęcia zrzeczenia przedłożonego przez proboszcza, lecz po rozważeniu wszystkich okoliczności osoby i miejsca może je przyjąć lub odłożyć⁸¹. Aby rezygnacja nie straciła mocy prawnej, zgodnie z kan. 189 § 3, powinna być rozpatrzona w ciągu trzech miesięcy od złożenia.

---

⁷⁸ KPK/1983, kan. 186.

⁷⁹ *Rogare*, [w]: *Słownik łacińsko-polski*, red. J. Korpanty, t. II (I-Z), Warszawa 2003, s. 230.

⁸⁰ R. Andrzejewski, „*Otium cum dignitate*”. *Refleksje nad godnym stylem życia księży emerytów*, „*Studia Wrocławskie*” 5 (2002), s. 21.

⁸¹ J. Krukowski, *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, Księga II: *Lud Boży*. Część I: *Wierni chrześcijanie*. Część II: *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 448-450.

Dyspozycja zawarta w kan. 538 jest zgodna z postanowieniem Soboru Watykańskiego II: „Usilnie prosi się proboszczów, którzy na skutek daleko posuniętego wieku lub innej poważnej przyczyny doznają przeszkód w należyтым i owocnym pełnieniu obowiązków, by sami dobrowolnie czy też na wezwanie biskupa zrzekli się swego stanowiska. Rezygnującym winien biskup zabezpieczyć odpowiednie utrzymanie”⁸².

w motu proprio *Ingravescentem aetatem* stwierdzono natomiast: „Została przypomniana zachęta skierowania do biskupów i proboszczów, by zrezygnowali z urzędu przed ukończeniem siedemdziesiątego piątego roku życia”⁸³.

W analizowanym przepisie prawa kanonicznego zawarto wskazanie, aby ten poziom kultury utrzymać nadal w stosunku do kapłanów, którzy całe życie poświęcili służbie Bogu, a teraz ze względu na wiek lub chorobę są proszeni o przekazanie parafii lub innej instytucji kościelnej w ręce pasterza diecezji, ponieważ „dobro dusz nie może ponieść jakiegokolwiek szkody (*ne quid detrimenti capiat*)”. W Kodeksie Prawa Kanonicznego w kan. 1752 wyrażona jest zasada, że *salus animarum suprema lex* (dobro dusz najwyższym prawem)⁸⁴.

Kapłani nie tylko przechodzą na emeryturę, ale oddają także w ręce biskupa swój los, resztę życia, starość i trudności z nią związane. Jest to praktyczne wypełnienie przyrzeczenia i gestu w czasie święceń prezbiteratu, gdy kapłan kładzie swoje złożone ręce w ręce biskupa i na pytanie: „Czy mnie i moim następcom przyrzekasz cześć i posłuszeństwo?” odpowiada: „Przyrzekam”. Biskup kończy ten dialog stwierdzeniem: „Niech Bóg, który rozpoczął w tobie dobre dzieło, sam go dokona”⁸⁵.

Papież Franciszek w motu proprio *Imparare a congedarsu* z dnia 12 lutego 2018 roku uregulował z punktu widzenia prawa kanonicznego kwestie ustąpienia z niektórych urzędów kościelnych z nominacji papieskiej. W oparciu o nowelizację dokonaną przez Ojca świętego można zauważyć, że pozostało niewiele urzędów, które traci się wraz z ukończeniem określonego przez prawo wieku, czyli siedemdziesięciu pięciu lat. Można wskazać następujące urzędy, które zgodnie

---

⁸² CD, nr 31.

⁸³ Paulus PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ingravescentem aetatem* (21.11.1970), AAS 62 (1970) s. 810.

⁸⁴ KPK/1983, kan. 1752.

⁸⁵ Pontyfikał Rzymski, *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów...*, s. 76.

z przepisami prawa kościelnego traci się wraz z osiągnięciem tego określonego wieku: dziekan Trybunału Roty Rzymskiej po ukończeniu siedemdziesiątego piątego roku życia, sędziowie Trybunału Apostolskiego wraz z rozpoczęciem siedemdziesiątego piątego roku życia, pozostali urzędnicy Kurii Rzymskiej, którzy są duchownymi lub zakonnikami, po ukończeniu siedemdziesiątego roku życia, świeccy po ukończeniu sześćdziesiątego piątego roku życia⁸⁶.

Wszyscy inni członkowie dykasterii i innych struktur Kurii Rzymskiej ustępują ze swych funkcji wraz z ukończeniem osiemdziesiątego roku życia. Normy odnośnie przechodzenia na emeryturę w Kurii Rzymskiej i kadencji w jej urządach zawarto w art. 17 konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium*. Zgodnie z nim urzędnicy w Kurii Rzymskiej, tacy jak prefekt lub osoba z nim zrównana, członkowie, sekretarz, podsekretarz i inni wyżsi urzędnicy wyznaczeni na stanowiska przełożonych urzędów, osoby z nimi zrównane i eksperci, a także konsultorzy, są mianowani przez Biskupa Rzymskiego na pięcioletnią kadencję. Prefekt i sekretarz, po osiągnięciu wieku przewidzianego w Regulaminie Generalnym Kurii Rzymskiej, muszą złożyć rezygnację na ręce Biskupa Rzymskiego, który po rozważeniu wszystkich okoliczności podejmie decyzję. Członkowie, którzy ukończyli osiemdziesiąt lat, ustępują z urzędu. Jednak ci, którzy należą do którejś z instytucji kurialnych z racji innego pełnionego zadania, ustępując z niego, przestają także być członkami instytucji. Co do zasady, po pięciu latach, urzędnicy duchowni i członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego, którzy pełnili posługę w instytucjach i urządach kurialnych, powracają do posługi duszpasterskiej w swojej diecezji (eparchii) lub w instytutach bądź stowarzyszeniach, do których należą. Jeżeli przełożeni Kurii Rzymskiej uznają to za stosowne, posługę można przedłużyć na kolejne pięć lat⁸⁷.

---

⁸⁶ Franciscus PP, Lettera apostolica in forma di motu proprio *Imparare a congedarsi* con cui si regola la rinuncia, a motivo dell'età, dei titolari di alcuni uffici di nomina pontificia, (12.02.2018), „L'Osservatore Romano”, edizione quotidiana, 16.02.2018, nr 38, s. 7; G. Świst, *Utrata urzędu kościelnego...*, s. 333.

⁸⁷ Franciscus PP, Costituzione apostolica sulla Curia romana e il suo servizio alla Chiesa nel mondo *Praedicate Evangelium* (19.03.2022), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/20220319-costituzione-ap-praedicate-evangelium.html [dostęp: 11.10.2022], nr 17.

Należy jednak podkreślić, że utrata danego urzędu następuje dopiero od momentu pisemnego zawiadomienia przez właściwą władzę, a nie z chwilą osiągnięcia określonego wieku.

2.2. Upływ kadencji

Prezbiter może utracić urząd także na skutek upłynięcia kadencji urzędu, na jaki został powołany. Instrukcja „Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła”⁸⁸ wskazuje na słowa Soboru Watykańskiego II, że „proboszczom natomiast niech we własnych parafiach przysługuje taka stałość na stanowisku, jakiej wymaga dobro dusz”⁸⁹ co wiąże się z ogólną zasadą wymagającą, aby proboszcz był „mianowany na czas nieokreślony”⁹⁰. Od tej zasady funkcjonuje jednak pewien wyjątek. Biskup diecezjalny może w ramach tego wyjątku mianować proboszczów na czas określony, jeśli zostało to ustalone dekretem konferencji biskupów⁹¹. Proboszczowie, zarówno powołani na „czas nieokreślony”, jak i powołani na kadencję przed upływem „czasu określonego” muszą być gotowi na ewentualne przeniesienie do innej parafii lub inny urząd, „jeśli wymaga tego dobro dusz lub potrzeba lub pożytek Kościoła”⁹².

W przypadku proboszczów ma zastosowanie kan. 522, który stanowi o utracie urzędu proboszcza po upływie określonej kadencji. Chodzi tu o sytuację, w której proboszcz jest mianowany przepisami właściwego prawa partykularnego na określony czas. W praktyce ten sposób utraty urzędu proboszcza nie znalazł zastosowania w Kościele w Polsce⁹³. Wynika to głównie z faktu, że urząd proboszcza, na mocy kan. 522, powinien cieszyć się stałością i stabilnością, toteż

---

⁸⁸ Congregatio pro Clericis, *Instructio Conversio pastoralis paroecialis communitatis in servitio missionis evangelizatricis Ecclesiae* (29.06.2020), AAS 112 (2020), s. 736-777; tekst polski: Kongregacja Duchowieństwa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Wrocław 2020, nr 72; A. Ripa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie ewangelizacyjnej Kościoła. Prezentacja Instrukcji Kongregacji ds. Duchowieństwa*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 2020, nr 9, s. 35-37.

⁸⁹ CD, nr 31.

⁹⁰ KPK/1983, kan. 522.

⁹¹ Tamże, kan. 522.

⁹² Tamże, kan. 1748.

⁹³ C. Bartnik, *W kwestii kadencyjności proboszczów*, „Nasz Dziennik” 215 (3232), s. 18.

proboszcz powinien być mianowany na czas nieokreślony⁹⁴. W przypadku, gdy proboszcz pełni swój urząd kadencyjnie, biskup może przedłużyć nominację na kolejne kadencje, jednak decyzja w tym zakresie za każdym razem musi być wydana na piśmie. Wraz z upływem kadencji nie następuje utrata urzędu, gdyż ma ona miejsce dopiero po pisemnym powiadomieniu przez właściwą władzę zgodnie z zasadą notyfikacji⁹⁵. Aż do momentu wydania takiego powiadomienia proboszcz nie może opuścić swojego dotychczasowego urzędu i sprawuje go ważnie oraz godziwie bez względu na to, ile czasu upłynęło od zakończenia kadencji⁹⁶. W Kościele w Polsce, jak to zostało już podkreślone, nie wprowadzono kadencyjności urzędu proboszcza, aczkolwiek zawsze była taka możliwość. Zdaniem Łukasza Sztolfa ewentualne wprowadzenie kadencyjności w przyszłości wymagać będzie zgody wszystkich biskupów diecezjalnych. W innych Kościołach w Europie kadencyjność proboszczów także jest rzadkością⁹⁷.

Józef Krukowski podkreśla, że ustawodawca kodeksowy upoważnia konferencję biskupów do wprowadzenia praktyki mianowania przez biskupów diecezjalnych danego kraju proboszczów na określony czas, czyli na określoną kadencję. Motywem wydania przez konferencję biskupów tego typu dekretu jest ujednolicenie praktyki w skali całego kraju. Biskup nie może mianować jednak proboszcza na krótszą kadencję niż przewiduje wydany dekret ogólny⁹⁸. Konferencja biskupów nie może jednak kadencyjności uczynić obowiązkiem. Jest to jedynie możliwość obsadzania urzędu proboszcza na ściśle określony czas, z której może skorzystać lub nie biskup diecezjalny, dokonując nominacji. Nominacja proboszcza na określony czas oznacza, że po upływie czasu kadencji, na jaką został on mianowany, nie przestaje on być proboszczem. Biskup podejmuje decyzję co do przedłużenia lub nieprzedłużenia kadencji proboszcza. Gdy mija określony dekretem nominacyjnym czas sprawowania urzędu proboszcza, nie ma potrzeby

---

⁹⁴ M. Sitarz, *Zarządzanie parafią w sytuacjach nadzwyczajnych*, [w]: *Parafia w prawie kanonicznym i prawie polskim*, red. s. L. Głódź, J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2013, s. 140.

⁹⁵ Tenże, *Notyfikacja*, [w]: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIII, Lublin 2009, kol. 1456.

⁹⁶ R. Sobański, *Normy ogólne*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: *Księga I. Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 276.

⁹⁷ Ł. Sztolf, *Sposoby utraty urzędu proboszcza według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 30 (2020), nr 33, s. 212.

⁹⁸ J. Krukowski, *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni...*, s. 422.

przeprowadzać postępowania określonego w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Utrata urzędu następuje dopiero od pisemnego powiadomienia przez właściwą władzę zgodnie z zasadami notyfikacji⁹⁹.

2.3. Rezygnacja

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku w kan. 187 przewiduje możliwość, aby osoba, która pełni jakikolwiek urząd kościelny mogła z niego zrezygnować. „Rezygnacja” to świadome i dobrowolne zrzeczenie się urzędu kościelnego i przyjęte przez właściwą władzę¹⁰⁰. Ustawodawca kodeksowy podkreśla w tym kanonie, że rezygnacja zawsze musi wynikać z *iusta causa*. Każdy, kto jest poczytalny, może dla słusznej przyczyny zrzec się urzędu kościelnego. Trwanie na urzędzie danej osoby wbrew własnej woli może skutkować szkodą dla osoby sprawującej urząd, ale może również wyrządzać szkodę dla wspólnoty kościelnej. Rezygnacja, aby była ważna, powinna zostać złożona przez osobę, która jest zdolna do czynności prawnych i powinna zawierać wszystkie elementy, które decydują o ważności aktu prawnego¹⁰¹.

Rezygnacja z urzędu kościelnego musi być dokonana po namyśle, nie może być w żaden sposób wymuszona ani podjęta w sposób pochopny lub wynikający z innej błahszej przyczyny. Kan. 188 stanowi, iż mocą samego prawa nieważna jest rezygnacja pod wpływem ciężkiej i niesprawiedliwej bojaźni, podstęp, błędu istotnego lub symonii. Remigiusz Sobański, mając na uwadze Kodeks, podaje cztery zasadnicze przyczyny nieważności rezygnacji z urzędu kościelnego mocą samego prawa, do których zalicza: „ciężką i niesprawiedliwą bojaźń; bojaźń jest niesprawiedliwa wtedy, gdy przymuszający nie ma żadnego prawa domagania się rezygnacji od tego, który pełni jakiś urząd; podstęp, który ma miejsce wtedy, gdy w sposób zamierzony wywołuje się słowami lub czynami u tego, który pełni urząd,

---

⁹⁹ M. Sitarz, *Zarządzanie parafią w sytuacjach nadzwyczajnych...*, s. 140.

¹⁰⁰ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II: *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2002, s. 310.

¹⁰¹ P. Pinto, *Le norme generali*, [w]: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, wyd. 2, Città del Vaticano 2001, s. 76; A. Lobo, L. Miguelez Dominguez, S. Alonso Moran, *Comentarios al Código de Derecho Canonico con el texto latino y castellano*, Madrid 1963, s. 95.

falszywe wyobrażenie, które go skłonna do rezygnacji (przykładowo poprzez wmówienie mu, że przełożeni są z niego niezadowoleni); istotny błąd mający miejsce wtedy, gdy dotyczy istoty samej rezygnacji lub jej skutków, albo też rzekomych przyczyn rezygnacji, a także symonię, która ma miejsce wtedy, gdy nieważność została spowodowana przekupstwem, także na korzyść osób trzecich¹⁰².

Zgodnie z kan. 189 § 1 rezygnacja, bez względu na to, czy wymaga przyjęcia, czy nie, aby była ważna, powinna być złożona temu, kto powierza urząd na piśmie albo ustnie wobec dwóch świadków. Jest to warunek *ad validitatem* i ma zastosowanie do tych wszystkich przypadków, kiedy osoba składa rezygnację z urzędu kościelnego. To oznacza, że zazwyczaj samo powiadomienie władzy kościelnej o rezygnacji z urzędu nie wywiera skutku prawnego. Prawo kanoniczne wymaga bowiem weryfikacji przyczyn, które spowodowały podjęcie decyzji o rezygnacji z urzędu, toteż zabrania ono przyjęcia rezygnacji, jeśli przyczyny są niewłaściwie uzasadnione¹⁰³.

Według kan. 189 § 2 władza powinna przyjmować rezygnację uzasadnioną tylko słuszną i proporcjonalną przyczyną.

Z kolei § 3 wprowadza normę, że rezygnacja, która wymaga przyjęcia traci wszelką moc, jeśli nie zostanie akceptowana w ciągu trzech miesięcy. W przypadku rezygnacji niewymagającej przyjęcia przez władzę kościelną, osiągnie ona skutek z chwilą, gdy rezygnujący zakomunikuje ją zgodnie z prawem. Rezygnacja osiąga więc skutek dopiero z chwilą, w której rezygnujący z urzędu otrzyma powiadomienie o przyjęciu jego rezygnacji przez właściwą władzę kościelną.

Dopóki rezygnacja nie osiągnie skutku, może być odwołana przez rezygnującego, lecz z chwilą osiągnięcia skutku nie może być odwołana. Ten, który zrezygnował może jednak otrzymać urząd z innego tytułu¹⁰⁴.

Istnieje jeden przypadek rezygnacji, która nie wymaga przyjęcia. Jest nim rezygnacja z urzędu Biskupa Rzymskiego, która jest klasycznym przykładem rezygnacji konstytutywnej na podstawie kan. 332 § 2. Zgodnie z tym przepisem nie wymaga się, aby rezygnacja z urzędu Biskupa Rzymskiego była przez kogokolwiek

---

¹⁰² R. Sobański, *Normy ogólne...*, s. 277.

¹⁰³ G. Świst, *Utrata urzędu kościelnego...*, s. 332.

¹⁰⁴ KPK/1983, kan. 189 § 4.

przyjmowana w sensie jej akceptacji lub odrzucenia. W ostatnich latach Kościół katolicki miał do czynienia z tego typu przypadkiem na najwyższym szczeblu hierarchii kościelnej. Papież Benedykt XVI, składając rezygnację z urzędu Biskupa Rzymskiego, wyraźnie podkreślił, że swoją decyzję podjął „w pełni świadom powagi tego aktu, z pełną wolnością”¹⁰⁵.

W księdze II Kodeksu Prawa Kanonicznego zatytułowanej *Lud Boży*, w kanonach, które dotyczą parafii, proboszczów i wikariuszy parafialnych zawarto kwestie odnoszące się do rezygnacji proboszcza z pełnienia funkcji w powierzonych mu parafii. Reguluje tę kwestię kan. 538 § 1. Przepis ten wyraża umotywowaną wolę rezygnacji z pełnionej funkcji z ważnego powodu. Wniosek ten może być rozpatrzony pozytywnie lub negatywnie przez biskupa diecezjalnego, na ręce którego składane jest zrzeczenie¹⁰⁶. W Instrukcji: „Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła” także wskazuje się, że gdy wymaga tego dobro wiernych, nawet jeśli nie ma innych przyczyn wygaśnięcia urzędu, proboszcz, który ukończył 75 lat, powinien przyjąć zaproszenie, które biskup diecezjalny może do niego skierować, aby zrezygnował ze swej funkcji. Złożenie rezygnacji po ukończeniu 75 lat należy uznać za moralny, lecz nie kanoniczny obowiązek. Nie powoduje to jednak automatycznej utraty urzędu. Następuje ona dopiero wtedy, gdy biskup diecezjalny powiadomił zainteresowanego proboszcza na piśmie o przyjęciu jego rezygnacji. Należy jednak mieć na uwadze fakt, że biskup może przychylnie rozpatrzyć rezygnację złożoną przez proboszcza, nawet jeśli nastąpiła wyłącznie z powodu ukończenia 75 roku życia¹⁰⁷.

---

¹⁰⁵ Benedykt XVI, *Do mieszkańców Castel Gandolfo*, (28.03.2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), nr 3-4 (2013), s. 5.

¹⁰⁶ J. Calvo, *De parocciis, de parochis et de vicariis paroecialibus. Parafie, proboszczowie, i wikariusze parafialni*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2023, s. 370; J. Dyduch, *Emerycy duchowni*, [w]: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 729.

¹⁰⁷ *Congregatio pro Clericis, Instructio Conversio pastoralis paroecialis communitatis...*, nr 72.

Proces rezygnacji regulowany jest przez kan. 189 §1¹⁰⁸, lecz gdy biskup diecezjalny stwierdzi, że powód nie jest wystarczająco ważny bądź przyczyna nie jest słuszna, wówczas nie powinien przyjąć rezygnacji na podstawie kan. 187¹⁰⁹ i kan. 189 §2¹¹⁰. Przyczyną rezygnacji może być także nagły spadek sił potrzebnych do sprawowania swojej funkcji. Niezależnie od wieku, może się zdarzyć, że prezbiterzy znajdują się w sytuacji „fizycznego osłabienia lub psychicznego zmęczenia. Ofiarą własnego cierpienia w szczególny sposób przyczyniają się do dzieła odkupienia przez służbę będącą dźwiganie krzyża, przyjętego z paschalną nadzieją i radością”¹¹¹.

Biskup diecezjalny każdorazowo przed przyjęciem rezygnacji proboszcza powinien roztropnie rozważyć wszystkie okoliczności dotyczące samej osoby i miejsca. Są to, między innymi: przyczyny zdrowotne i dyscyplinarne, niewystarczająca liczba kapłanów, dobro wspólnoty parafialnej i inne tego typu czynniki. Rezygnację przyjmuje się w razie pojawienia się słusznej i proporcjonalnej przyczyny. Jeśli osobiste warunki kapłana na to pozwalają i skłania się ku temu zasadność duszpasterska, biskup powinien rozważyć pozostawienie go na stanowisku proboszcza, jeśli jest to konieczne. W takim przypadku biskup powinien wspierać proboszcza, jednocześnie przygotowując jego następcę¹¹². W zależności od indywidualnego przypadku biskup może natomiast powierzyć mniejszą i mniej wymagającą parafię proboszczowi, który złożył rezygnację¹¹³ albo może mu wyznaczyć inne zadanie duszpasterskie odpowiednie do jego konkretnych możliwości, prosząc jednocześnie kapłana o zrozumienie faktu, że takie przeniesienie nie jest formą „degradacji” czy „kary”¹¹⁴.

---

¹⁰⁸ KPK/1983, kan. 189 § 1: „Rezygnacja - czy wymaga przyjęcia, czy nie - aby była ważna, powinna być złożona temu, kto powierza urząd, o który chodzi, i to na piśmie albo też ustnie wobec dwóch świadków”.

¹⁰⁹ Tamże, kan. 187: „Każdy, kto jest poczytalny, może dla słusznej przyczyny zrzec się urzędu kościelnego.”; A. Kukulski, *Przyczyny rezygnacji z urzędu biskupa diecezjalnego*, „Kościół i Prawo” 5 (18) 2016, nr 2, s. 81.

¹¹⁰ KPK/1983, kan. 189 § 2: „Władza nie powinna przyjmować rezygnacji, która nie jest uzasadniona słuszną i proporcjonalną przyczyną”.

¹¹¹ PDV, nr 41.

¹¹² Congregatio pro Clericis, *Instructio Conversio pastoralis paroecialis communitatis...*, nr 72.

¹¹³ AS, nr 295.

¹¹⁴ Congregatio pro Clericis, *Instructio Conversio pastoralis paroecialis communitatis...*, nr 72.

2.4. Pozbawienie

W prawie karnym kanonicznym jedną z kar ekspiacyjnych jest pozbawienie urzędu, które jest formą przywrócenia sprawiedliwości we wspólnocie kościelnej¹¹⁵. Pozbawienie jest utratą urzędu kościelnego postanowioną sądownie bądź administracyjnie na zakończenie procesu karnego, jako kara nałożona za popełnione przestępstwo¹¹⁶.

Pozbawienie urzędu jest karą, która jest przewidziana za ciężkie przestępstwa, do których można zaliczyć między innymi nakłanianie przez kapłana podczas spowiedzi do grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu¹¹⁷, naruszenie przez spowiednika tajemnicy sakramentalnej spowiedzi, która z mocy samego prawa nakłada na spowiednika ekskomunikę¹¹⁸, nadużywanie władzy lub zadania wynikającego z urzędu¹¹⁹, poważne naruszenie obowiązku rezydencji, do której duchowny jest zobowiązany z racji pełnionego urzędu kościelnego¹²⁰, apostazję, schizmę, herezję¹²¹, usiłowanie zawarcia małżeństwa przez duchownego¹²², zabójstwo lub uprowadzenie¹²³, i naruszenie obowiązków sędziego¹²⁴.

W kan. 196 zawarto normę, że pozbawienie urzędu, stanowiące karę za przestępstwo, może być dokonane tylko zgodnie z przepisami prawa. Pozbawienie osiąga skutek według przepisów kanonów prawa karnego.

---

¹¹⁵ KPK/1983, kan. 1336 § 4.

¹¹⁶ J. I. Arrieta, *De potestate regiminis. Władza rządzenia*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechnie i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków 2023, s. 128.

¹¹⁷ KPK/1983, kan. 1387

¹¹⁸ Tamże, kan. 1388 § 4.

¹¹⁹ Tamże, kan. 1389 § 1.

¹²⁰ Tamże, kan. 1396.

¹²¹ Tamże, kan. 1364 § 1.

¹²² Tamże, kan. 1394 § 1.

¹²³ Tamże, kan. 1397.

¹²⁴ Tamże, kan. 1457.

Marian Żukowski podkreśla, że zgodnie z prawem kanonicznym, aby duchowny został pozbawiony urzędu kościelnego, jaki piastuje, wymagane jest przeprowadzenie postępowania karnego¹²⁵.

Pozbawienie urzędu może być dokonane na czas określony, a dokonuje się tego na podstawie dekretu administracyjnego. W przypadku jednak, gdy pozbawienie urzędu jest na stałe, wymagana jest tylko i wyłącznie droga sądowa zakończona wydaniem prawomocnego wyroku. Duchowny pozbawiony urzędu na czas określony lub na stałe traci wszelkie prawa i obowiązki, które wynikają ze sprawowania danego urzędu. Każdej osobie, którą pozbawiono urzędu, przysługuje jednak prawo do apelacji od wyroku lub rekursu od dekretu¹²⁶. Wniesienie apelacji powoduje zawieszenie wyroku oraz zawieszenie władzy związanej z pełnionym wcześniej urzędem¹²⁷. Identycznie jest przy rekursie.

Ustawodawca kodeksowy wskazał w kan. 196 § 2, że pozbawienie osiąga skutek według przepisów kanonów prawa karnego. Zastosowanie mają tutaj więc normy związane z kanonicznym procesem karnym¹²⁸. Z momentem, gdy dekret pozbawienia urzędu staje się wykonalny, względnie wyrok przeszedł w stan rzeczy osądzonej, usunięty traci wszystkie prawa, które są związane z urzędem i zostaje uwolniony od obowiązków do niego przypisanych, a urząd staje się wakujący¹²⁹.

W przypadku proboszczów w kan. 538 nie przewiduje się utraty urzędu proboszcza przez pozbawienie, lecz taki sposób utraty tego urzędu jest możliwy z mocy kan. 196 znajdującego się w przepisach ogólnych Kodeksu. Pozbawienie urzędu jest karą za określone przestępstwa i następuje dopiero z chwilą uprawomocnienia się wyroku sądu kościelnego¹³⁰. Pozbawienie urzędu stanowi szczególny rodzaj usunięcia, który jest podporządkowany prawu karnemu pod względem skuteczności i zakresu¹³¹.

---

¹²⁵ M. Żurowski, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele Katolickim*, Kraków 1984, s. 264.

¹²⁶ KPK/1983, kan. 143, § 2; G. Świst, *Utrata urzędu kościelnego...*, s. 336.

¹²⁷ Ł. Sztolf, *Sposoby utraty urzędu proboszcza...*, s. 216.

¹²⁸ KPK/1983, kan. 1717-1731.

¹²⁹ R. Sobański, *Normy ogólne...*, s. 286.

¹³⁰ A. Januchowski, *Utrata urzędu proboszcza na gruncie prawa kanonicznego i znaczenie tego faktu w procesie eksmisyjnym*, „*Studia z prawa wyznaniowego*” 12 (2009), s. 188.

¹³¹ J. I. Arrieta, *De potestate regiminis. Władza rządzenia...*, s. 195.

Pozbawienie urzędu może dokonać się także na mocy samego prawa poprzez wydalenie ze stanu duchownego za przestępstwo, na przykład porzucenia postaci konsekrowanych (kan. 1367), zastosowania przymusu wobec Biskupa Rzymskiego (kan. 1370 § 1) czy trwania duchownego w konkubinacie (kan. 1395)¹³².

Do karnych przyczyn utraty urzędu proboszcza można zaliczyć także te, które poprzez prace ówczesnej Kongregacji Nauki i Wiary i z inicjatywy papieża Benedykta XVI znalazły się w katalogu norm dotyczących najcięższych przestępstw, które weszły w życie 21 maja 2010 roku. Przestępstwa te są osądzone tylko przez Dykasterię Nauki Wiary i zaliczają się do zbioru przestępstw przeciw świętości Najświętszej Ofiary, spowiedzi, a także przestępstw przeciwko moralności¹³³.

2.5. Odwołanie

W kanonach 192-195 Kodeksu z 1983 roku zawarto przepisy dotyczące utraty urzędu kościelnego, które związane są z odwołaniem z zajmowanego urzędu kościelnego. Odwołanie sprowadza się do utraty urzędu wbrew woli osoby go zajmującej, bez nadania tytułu do innego urzędu, jak to ma miejsce w przypadku przeniesienia. Osoba sprawująca urząd na czas nieokreślony może być z niego odwołana tylko w przypadku bardzo poważnych przyczyn. Czy takiego rodzaju przyczyny występują, to ocenia właściwa władza kościelna. Podstawową przyczyną odwołania z urzędu jest jego sprawowanie ze szkodą dla wspólnoty lub też nieefektywne sprawowanie tego urzędu¹³⁴.

Taka konstrukcja instytucji usunięcia sprawia, że nie posiada ono charakteru dyscyplinarnego ani tym bardziej karnego, gdyż jest tylko sposobem zapobiegania brakom i nieporządkom, jakie mogą się pojawić w pracy duszpasterskiej proboszcza

---

¹³² Ł. Sztolf, *Sposoby utraty urzędu proboszcza...*, s. 217.

¹³³ Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010), nr 7, s. 419-431; tekst polski: Kongregacja Nauki Wiary, *Modyfikacje wprowadzone do tekstu «Normae de gravioribus delictis»*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kdwiary/normae_de_gravioris-15072010.html [dostęp: 8.02.2024].

¹³⁴ G. Świst, *Utrata urzędu kościelnego...*, s. 335.

lub innego urzędnika i zasadniczo nie podejmują one kwestii tego, czy wynikają one z niezależnych od niego przyczyn, czy pojawiły się na skutek jego winy¹³⁵.

Z urzędu zostaje ktoś usunięty albo dekretem wydanym zgodnie z przepisem prawa przez właściwą władzę, z zachowaniem jednak uprawnień nabytych ewentualnie na mocy umowy albo na mocy samego prawa zgodnie z przepisem kan. 194¹³⁶.

W kan. 193 § 1 można przeczytać, że „nikt nie może zostać odwołany z urzędu nadanego na czas nieokreślony, chyba, że ze względu na poważne przyczyny oraz z zachowaniem zasad proceduralnych określonych prawem”. W paragrafie drugim omawianego kanonu zaznacza się, że powyższy przepis także obowiązuje w sytuacji, gdy ktoś ma być odwołany z urzędu nadanego mu na określony czas, ale przed upływem tego okresu. W paragrafie trzecim z kolei zawarto sformułowanie, że „z urzędu, który - zgodnie z przepisami prawa- został komuś nadany według roztropnego uznania właściwej władzy, można go odwołać ze słusznej przyczyny, ocenianej przez tę władzę”. Ponadto dekret usunięcia, aby był skuteczny, musi być przekazany na piśmie¹³⁷.

Ustawodawca kościelny w kan. 193 § 1 ustalił więc, że przy usunięciu konieczne jest zachowanie odpowiedniego sposobu postępowania, które jest określone prawem. Podobna procedura ma miejsce także w przypadku osoby sprawującej urząd na czas określony. Oba sposoby usunięć ze sprawowanego urzędu mają służyć przede wszystkim dobru publicznemu. Każdej osobie, która ma być usunięta, należy w formie pisemnej przedstawić przyczyny usunięcia z urzędu, tak aby miała ona możliwość przedstawienia swoich racji wobec perspektywy usunięcia z urzędu.

Ustawodawca kościelny w kan. 194 § 1 określił przypadki, które mocą samego prawa powodują odwołanie z urzędu kościelnego osoby, która:

- 1) utraciła stan duchowny;
- 2) publicznie odstąpiła od wiary katolickiej lub wspólnoty Kościoła;

---

¹³⁵ P. Moneta, *I procedimenti amministrativi*, [w]: *La normativa del nuovo codice*, red. E. Cappelini, Brescia 1983, s. 400-401.

¹³⁶ KPK/1983, kan. 192.

¹³⁷ Tamże, kan. 193.

- 3) będąc duchownym usiłowała zawrzeć małżeństwo, choćby było to małżeństwo wyłącznie cywilne.

Usunięcie z urzędu z mocy prawa następuje z chwilą zaistnienia wskazanych wyżej faktów, to jednak w przypadku okoliczności wskazanych w numerze 2 i 3, z uwagi na konieczność pewności co do stanu prawnego, winno zostać stwierdzone przez właściwą władzę kościelną (kan. 194 § 2).

W przypadku utraty stanu duchownego ustawodawca w kan. 290 ° 1-3 KPK wymienia następujące tryby utraty stanu duchownego:

- 1) przez wyrok sądowy lub dekret administracyjny, stwierdzający nieważność święceń;
- 2) przez karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa;
- 3) przez reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom z najpoważniejszych przyczyn.

Pablo Gafaell jest zdania, że usunięcie z pastowanego urzędu z tytułu utracenia stanu duchownego nie ma charakteru karnego, lecz wyłącznie charakter administracyjny¹³⁸. W przypadku publicznego odstąpienia od wiary katolickiej lub wspólnoty z Kościołem usunięcie z urzędu kościelnego może mieć miejsce tylko wtedy, gdy czyny tego typu miały charakter publiczny i zostały udowodnione¹³⁹.

W przypadku usiłowania zawarcia przez duchownego małżeństwa, choćby tylko cywilnego, należy mieć na uwadze, że ustawodawca kościelny nie posiada jakiegokolwiek władzy nad małżeństwem cywilnym, ale posiada jurysdykcję nad duchownym, który dopuszcza się takiego aktu. Grzegorz Świst wskazuje w tym kontekście na kan. 194 § 1 nr 3, w którym prawodawca ustanowił prawo, że duchowny, który chciałby zawrzeć małżeństwo, choćby tylko cywilne, mocą samego prawa zostaje usunięty z urzędu kościelnego¹⁴⁰.

W kontekście niniejszej pracy bardzo interesującym jest kan. 195, który stanowi, że jeśli ktoś, jednak nie na mocy samego prawa, lecz dekretem właściwej władzy zostaje usunięty z urzędu, który był podstawą jego utrzymania, wtedy ta

---

¹³⁸ P. Gafaell, *Comentario al. can. 194*, [w]: A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez-Ocana, *Comentario exegetico alCodigo de Derecho Canonico*, t. I, Pamplona 1996, s. 1070-1071.

¹³⁹ G. Świst, *Utrata urzędu kościelnego...*, s. 335.

¹⁴⁰ Tamże, s. 336.

sama władza winna zatroszczyć się o zabezpieczenie usuniętemu utrzymania przez odpowiedni czas, chyba, że zaradzono temu w inny sposób.

W przypadku usunięcia z urzędu proboszcza na mocy dekretu właściwej władzy ma zastosowanie powyżej analizowany kan. 193 oraz kan. 1740-1747¹⁴¹. Jeśli chodzi o właściwą władzę, to może to być bezpośredni przełożony proboszcza, czyli biskup, a inni, przykładowo wikariusz generalny lub wikariusz biskupi, w przypadku, gdy posiadają specjalne zlecenie (kan. 134 § 3).

Usunięcie z urzędu proboszcza może nastąpić na mocy samego prawa lub być dokonane przez biskupa diecezjalnego w trybie karnym albo administracyjnym¹⁴². Przepisy kan. 1740-1741 zawierają tryb administracyjny usunięcia proboszcza.

Podstawą do wydania przez biskupa diecezjalnego dekretu o usunięciu proboszcza z parafii według Kodeksu prawa kanonicznego jest stan faktyczny, w którym posługiwanie danego proboszcza na skutek jakiejś przyczyny, nawet bez jego poważnej winy, staje się szkodliwe lub przynajmniej nieskuteczne¹⁴³.

Norma zawarta w kan. 1740 tworzy ogólną przesłankę usunięcia proboszcza, którą jest szkodliwe lub nieskuteczne zarządzanie parafią. Adam Kaczor wskazuje, że tego typu sformułowanie pozostawia dużą swobodę interpretacyjną kompetentnemu podmiotowi co do oceny, czy zachodzą okoliczności umożliwiające rozpoczęcie procedury administracyjnej bądź karnej mającej na celu

---

¹⁴¹ Obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku zachował z poprzedniego Kodeksu tylko dwa specjalne procesy administracyjne:

- a) sposób postępowania przy usuwaniu proboszczów (kan. 1740-1747);
- b) sposób postępowania przy przenoszeniu proboszczów (kan. 1748-1752); T. Pieronek, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienia proboszcza*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989), nr 1-2, s. 28.

¹⁴² Ł. Sztolf, *Sposoby utraty urzędu proboszcza...*, s. 215.

¹⁴³ KPK/1983, kan. 1740; Paulus PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Normae ad sanctae quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II Decreta statuuntur Ecclesiae Sanctae* (06.08.1966), AAS 58 (1966), nr 11, s. 758-787; tekst polski: Paweł VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II*, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, (dalej: ES) s. 140. Tak o tym mówi: „... ilekroć jego posługiwanie, nawet bez jego poważnej winy, staje się szkodliwe albo przynajmniej bezowocne z powodu którejś z przyczyn wymienionych w prawie, albo innej podobnej uznanej przez tego biskupa...”.

usunięcie proboszcza z urzędu¹⁴⁴. Warty podkreślenia jest fakt, że po stronie proboszcza nie musi występować element poważnej winy, co sprawia, że nawet nieumyślne postępowanie, które w jego osobistej ocenie nie jest obarczone kategorią szkodliwości bądź nieudolności organizacyjnej może jednak w ocenie przełożonego spełniać przesłanki wskazane w kan. 1740 Kodeksu¹⁴⁵. Swobodne uznanie biskupa w tym zakresie jest jednak ograniczone, gdyż powinno ono wypełniać normę wspomnianego powyżej kan. 193. Przełożony, badając postępowanie proboszcza rodzące szkodę lub cechujące się nieskutecznością, powinien sprawdzić, czy jest ono trwałe i uzasadnione¹⁴⁶.

Kan. 1741 zawiera katalog przykładowych przyczyn, z powodu których proboszcz może być usunięty z parafii zgodnie z przepisami prawa. Należą do nich:

- sposób postępowania, który przynosi kościelnej wspólnocie poważną szkodę lub zamieszanie;
- nieudolność albo trwała choroba umysłowa lub fizyczna, która czyni proboszcza nieużytecznym w wypełnianiu jego zadań;
- utrata dobrego imienia u uczciwych i poważnych parafian lub niechęć w stosunku do proboszcza, które – według przewidywania szybko nie ustaną;
- poważne zaniedbanie lub naruszanie obowiązków parafialnych, które trwa mimo upomnienia;
- złe zarządzanie dobrami doczesnymi, z wielką szkodą dla Kościoła, ilekroć na zaradzenie złu brak innego środka.

Przykładowe, a nie enumeratywne określenie przesłanek usunięcia proboszcza z urzędu, jak też stosunkowo duże nasycenie tych przesłanek okolicznościami o charakterze ocennym powodują, że w praktyce biskup ma dużą dyskrecyjną władzę do podjęcia decyzji o usunięciu. Warto więc przyjrzeć się bliżej tym pięciu przesłankom.

---

¹⁴⁴ A. Kaczor, *Postępowanie wyjaśniające w procedurze usunięcia proboszcza z urzędu*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, t. XIII (15) 2018, nr 2, s. 123.

¹⁴⁵ J. Krukowski, *Sposób postępowania w rozpatrywaniu rekursów administracyjnych oraz usuwaniu i przenoszeniu proboszczów*, [w]: J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V: Księga VII. Procesy, Poznań 2007, s. 437.

¹⁴⁶ Z. Grocholewski, *Trasferimento e rimozione del parroco*, Città del Vaticano, 1997, s. 217.

W przypadku sposobu postępowania proboszcza, które przynosi wspólnocie kościelnej poważną szkodę lub zamieszanie w parafii w prawie kanonicznym obowiązującym na podstawie Kodeksu z 1917 roku określano jako działanie wywołujące nienawiść ludu. Ta przesłanka skupia się na akcencie behawioralnym proboszcza, czyli koncentruje się na jego działaniu lub zaniechaniu, które odbierane jest wśród parafian jako szkodliwe i uderzające w porządek publiczny wspólnoty. W praktyce musi wystąpić związek przyczynowo skutkowy pomiędzy działaniem proboszcza, a wywołanym zamieszaniem we wspólnocie wiernych. Za przykłady tego typu zamieszania można podać zaangażowanie polityczne proboszcza po stronie jednej z partii politycznych, jawny brak posłuszeństwa względem biskupa diecezjalnego, popieranie poglądów sprzecznych z nauką Kościoła, jawny brak posłuszeństwa względem biskupa diecezjalnego, wystawny styl życia proboszcza, uzależnienie od alkoholu lub środków odurzających czy lekkomyślność działań. W skrócie można powiedzieć, że każde działanie proboszcza, które w przyjętym środowisku odbiegać będzie od przyjętych norm społecznych i tym samym utrudniać prawidłowe funkcjonowanie wiernych w parafii, wypełni znamiona poważnej szkody¹⁴⁷.

Drugą przykładową przesłanką do usunięcia proboszcza jest nieudolność i trwała choroba psychiczna bądź fizyczna. Nieudolność to nieporadność, czyli niemożność poradzenia sobie z zadaniami związanymi z danym urzędem. Józef Krukowski jest zdania, że nieudolność może wynikać z nieumiejętności, która objawia się brakiem odpowiedniego wykształcenia, brakiem znajomości specyfiki wiernych, którym zapewniać ma posługę słowa i sakramentów, brakiem stanowczości w głoszeniu kazań czy ogólnie niekompetencją. Nieudolność może być bezwzględna, jeśli odnosi się do każdego aspektu posługi i zarządzania parafią oraz względna, jeśli dotyczy wyłącznie określonej grupy wiernych bądź danego wymiaru troski pasterskiej¹⁴⁸. Charakter względny takich braków może mieć wyraz w tym, że dany proboszcz nie jest w stanie prowadzić parafii wymagającej większych lub specjalnych umiejętności, lecz wypełniając inną posługę lub w innym środowisku radzi sobie bardzo dobrze¹⁴⁹.

---

¹⁴⁷ A. Kaczor, *Postępowanie wyjaśniające w procedurze usunięcia proboszcza...*, s. 125.

¹⁴⁸ J. Krukowski, *Sposób postępowania w rozpatrywaniu rekursów administracyjnych...*, s. 438.

¹⁴⁹ T. Pieronek, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienia proboszcza...*, s. 30.

Z kolei w przypadku trwałej choroby psychicznej lub fizycznej, która czyni proboszcza nieużytecznym w wypełnianiu swoich zadań należy zauważyć, że nie każda choroba będzie stanowiła przesłankę usunięcia proboszcza. W tym kontekście chodzi o chorobę, która pozbawi go zdolności do prawidłowej posługi w parafii. Użyteczność taką rozumie się na dwa sposoby: jako niewypełnianie swoich obowiązków związanych z urzędem oraz jako nieskuteczne działanie pasterskie, które nie przynosi żadnych owoców duchowych wiernym¹⁵⁰. Choroba taka powinna mieć także trwały charakter, czyli musi być „niemożliwa do uleczenia środkami zwyczajnymi, godziwymi i niezagrażającymi życiu lub w sposób poważny zdrowiu”¹⁵¹. Upraszczając, w przypadku gdy proboszcz poważnie zachoruje i przez pewien czas nie będzie w stanie wypełniać swoich zadań, ale jest nadzieja na polepszenie jego stanu zdrowia do tego stopnia, aby mógł dalej sprawować posługę, nie powstanie wystarczająca przesłanka do tego, aby takiego proboszcza ze stanowiska usunąć. Chodzi o taką chorobę, która trwale uniemożliwia dobre funkcjonowanie parafii i nie daje szans na szybki powrót do zdrowia, jak na przykład paraliż czy głuchota. Określenie trwałości choroby umysłowej lub fizycznej, która może być przyczyną usunięcia, nie wymaga opinii biegłych i jest pozostawione do decyzji biskupa diecezji i jego proboszczów-doradców¹⁵².

Trzecią przykładową przesłanką usunięcia proboszcza jest utrata dobrego imienia lub niechęć. Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku do źródeł utraty dobrego imienia zaliczył: lekkomyślny tryb życia proboszcza, popełniony występki, który po czasie został upubliczniony oraz niegodziwe zachowanie domowników i krewnych mieszkających razem z proboszczem¹⁵³. Pominięcie tych przyczyn w obowiązującym prawie kanonicznym nie przeszkadza, aby biskup, wśród motywów usunięcia powołał się na nie, jeśli rzeczywiście miały miejsce. Trzeba wziąć jednak pod uwagę, że w dzisiejszych czasach proboszcz może

---

¹⁵⁰ J. A. Gray, *Causes and Proofs for Removal of a Pastor*, Peoria 2006, s. 31.

¹⁵¹ J. Calvo, *De paroeciis, de parochis et de vicariis paroecialibus. Parafie, proboszczowie, i wikariusze parafialni...*, s. 376-377.

¹⁵² J. Parizek, *Procedure in Removal and Transfer of Pastors*, [w]: *The Code of Canon Law. a Text and Commentary*, red. J. A. Coriden, T. J. Green, J.P. Beal, New York 2000, s. 1037-1038.

¹⁵³ CIC/1917, can. 2147 § 2-3: „Bonae existimationis amissio penes probos et graves viros, sive haec oriatur ex levivivendi ratione parochi, sive ex antiquo eius crimine quod nuper detectum eximatur iam poena ob praescriptionem, sive ex facto familiarium et consanguineorum quibuscum parochus vivit nisi per eorum discessum bonae parochi famae sit satis provisum”.

zrazić do siebie parafian nawet z tego powodu, że jest wierny Kościołowi i odważnie, bezkompromisowo głosi naukę Chrystusa, sprzeciwiając się podwójnej moralności, rozwodom czy liberalnym zachowaniom seksualnym. Z tego tytułu wskazuje się, aby potencjalną krytykę skierowaną przeciwko proboszczowi biskup oceniał także przez pryzmat jej zgodności z Magisterium Kościoła¹⁵⁴.

Podstawą do usunięcia proboszcza ze stanowiska może być także zaniedbanie obowiązków parafialnych. Z urzędem proboszcza związane jest sprawowanie zadania nauczania, uświęcania oraz rządzenia. Zadania te związane są z obowiązkami, jakie proboszcz powinien zgodnie z kan. 519 wypełniać względem powierzonej sobie wspólnoty parafialnej. Do takich obowiązków zaliczyć należy między innymi: obowiązek rezydencji (kan. 533), obowiązek odprawiania Mszy *pro populo* (kan. 534), głoszenie słowa Bożego i sprawowanie Eucharystii (kan. 528) czy też funkcje specjalnie powierzone proboszczowi (kan. 530). Notoryczne i poważne zaniedbywanie w wypełnianiu powyższych powinności może stanowić przesłankę do uruchomienia procedury usunięcia proboszcza z urzędu¹⁵⁵. W przypadku notoryjności właściwa władza kościelna powinna w pierwszej kolejności zwrócić się do proboszcza z ojcowskim upomnieniem, które nie jest zagrożone żadną sankcją karną. Dopiero, gdy taki krok nie przyniesie rezultatu i proboszcz będzie kontynuować nieczne postępowanie, można podjąć konkretne rozwiązania prawne, wszczynając procedurę usunięcia¹⁵⁶. Tadeusz Pieronek jest jednak zdania, że pominięcie tego upomnienia raczej nie uniemożliwia biskupowi prowadzenia postępowania administracyjnego o usunięcie proboszcza, ponieważ forma w jakiej wyrażona jest potrzeba takiego upomnienia nie jest imperatywna, ani też nie jest obwarowana żadną sankcją nieważności¹⁵⁷.

Zgodnie z kan. 532 Kodeksie Prawa Kanonicznego proboszcz powinien administrować dobrami parafii. Powinien kierować się przy tym wytycznymi wskazanymi w kan. 1281-1288. W kan. 1284 § 1 nakłada się na proboszcza obowiązek wypełniania swojego zadania ze starannością dobrego gospodarza, toteż ustawodawca kodeksowy wskazał, że jedną z przesłanek usunięcia proboszcza może

---

¹⁵⁴ J. Parizek, *Procedure in Removal and Transfer of Pastors...*, s. 138.

¹⁵⁵ A. Kaczor, *Postępowanie wyjaśniające w procedurze usunięcia proboszcza...*, s. 127.

¹⁵⁶ J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 167.

¹⁵⁷ T. Pieronek, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienia proboszcza...*, s. 32.

być zła administracja majątkiem parafii, która charakteryzuje się dużą szkodą dla Kościoła. Złe zarządzanie obejmuje takie przymioty, jak: niegospodarność, nieprzestrzeganie przepisów prawa państwowego dotyczących dóbr materialnych, niedbalstwo czy tak zwaną kreatywną księgowość. Nie każde działanie tego typu skutkować będzie automatycznie usunięciem proboszcza. W Kodeksie z 1983 roku zawarto klauzulę, według której procedura usunięcia może zostać zastosowana „ilekroć na zarządzenie złu brak innego środka”¹⁵⁸. W praktyce prowadzi to do zalecenia, by w pierwszej kolejności upomnieć proboszcza lub w inny sposób rozwiązywać problemy finansowe. Dopiero, gdy działalność zarządcy dóbr parafii jest nieodwracalna i przynosi ciężki uszczerbek dla Kościoła można wszcząć procedurę usunięcia proboszcza z jego urzędu¹⁵⁹. W praktyce usunięcie proboszcza z parafii z powodu złego zarządu dobrami doczesnymi w parafii powinno być rzadkością, gdyż w myśl kan. 537 każda parafia powinna posiadać radę do spraw ekonomicznych, która ma wspomagać proboszcza w takim zarządzie¹⁶⁰. Istnieje jednak niebezpieczeństwo, że proboszcz wskazówek tego typu gremium nie będzie respektował.

Jak wspomniano, dla swojej skuteczności, dekret o usunięciu musi zostać przekazany na piśmie. Proboszcz, w stosunku do którego wydano dekret o usunięciu, może jednak taką decyzję zaskarżyć poprzez wniesienie specyficznego środka zaskarżenia, jakim jest rekurs przeciw dekretom administracyjnym. Procedura ta jest regulowana przez kan. 1732-1739¹⁶¹.

Kan. 1747 § 1 zawiera normę, iż usunięty proboszcz powinien powstrzymać się od wykonywania zadań proboszcza, jak najszybciej pozostawić wolny dom parafialny i wszystko, co należy do parafii przekazać temu, komu biskup parafię powierzył. W przypadku proboszcza chorego, który nie może być bez trudności przeniesiony z domu parafialnego w inne miejsce, biskup powinien mu pozostawić jego używanie, nawet wyłączone, na czas trwania tej konieczności (kan. 1747 § 2).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że przepisy procedury administracyjnej zawarte w kan. 1747 dotyczą tylko odwołania proboszcza, podczas gdy jednocześnie

---

¹⁵⁸ KPK/1983, kan. 1741 § 5.

¹⁵⁹ A. Kaczor, *Postępowanie wyjaśniające w procedurze usunięcia proboszcza...* s. 127-128.

¹⁶⁰ J. Parizek, *Procedure in Removal and Transfer of Pastors...*, s. 139.

¹⁶¹ A. Januchowski, *Utrata urzędu proboszcza...*, s. 189.

istnieją odrębne regulacje prawne o sposobie usunięcia wikariusza parafialnego (kan. 552), rektora kościoła (kan. 563), czy kapelana (kan. 572). Ponadto dotyczą one tylko proboszcza diecezjalnego, gdyż członkowie instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego mogą być usunięci *ad nutum* bądź przez biskupa diecezji z zawiadomieniem właściwego przełożonego, bądź przez przełożonego z zawiadomieniem biskupa (kan. 682 § 2 wraz z kan. 1742 § 2)¹⁶².

Jeżeli usunięty proboszcz przyjmuje dekret, parafia wakuje i wtedy może być powierzona nowemu proboszczowi. W przypadku, gdy proboszcz zaskarża dekret biskupa poprzez złożenie rekursu do właściwej Dykasterii rzymskiej, skutki dekretu usunięcia pozostają dla proboszcza takie same, aczkolwiek biskup diecezji może powierzyć parafię tylko administratorowi, do czasu rozstrzygnięcia rekursu (kan. 1747 § 3). W takiej sytuacji nie może jednak mianować nowego proboszcza¹⁶³.

3. Troska o prezbitera seniora w prawie powszechnym

3.1. Dokumenty Soboru Watykańskiego II

Sobór Watykański II odbył się w latach 1962-1965. Został zapoczątkowany przez papieża Jana XXIII, a zamknięty przez jego następcę Pawła VI. Przed oficjalnym rozpoczęciem Soboru do Komisji soborowej zaczęły napływać spostrzeżenia i sugestie dotyczące tematu obrad. Jedną z nich była propozycja założenia ubezpieczeń społecznych, zwłaszcza dla księży chorych i niezdolnych do czynnej posługi duszpasterskiej. Pojawiła się także inicjatywa stworzenia specjalnego funduszu w tym zakresie¹⁶⁴.

W momencie jego obrad nie był określany jako rewolucja, jednak z perspektywy czasu można dojść do wniosku, że Ojcowie soborowi zrobili olbrzymi krok, przyczyniając się do szczegółowego zdefiniowania prezbiteratu. Przyjęte słownictwo, uporządkowanie definicji i postanowień oraz tworzenie nowych

---

¹⁶² T. Pieronek, *Administracyjne usunięcie lub przeniesienia proboszcza...*, s. 29.

¹⁶³ Tamże, s. 37.

¹⁶⁴ *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series i (Anteprepaatoria), Appendix voluminis II: Anatycticus conspectus conciliorum et votorum quae ab episcopis et praelatis data sunt. Pars II*, Typis Polyglotis Vaticanis 1961, s. 564-565.

perspektyw uznawane są za ważny impuls w codziennym życiu prezbitera. Postanowienia soborowe wyznaczyły szlak dla dalszych uregulowań w zakresie dogmatycznym, prawnym, duchowym oraz pastoralnym. Sobór nakreślił rolę i miejsce Kościoła w świecie, wyznaczając kierunek pracy, wybiegając w przyszłość i mając na uwadze podstawową misję, którą jest wzywanie do głoszenia Ewangelii. Jednym z najważniejszych wyzwań Soboru Watykańskiego II było dążenie do nieustannego odnawiania Kościoła poprzez odczytywanie znaków czasu, tak aby efektywnie realizować zbawczą misję rzeczywistości ziemskiej¹⁶⁵.

3.1.1. Konstytucja *Lumen gentium*

Trzeci rozdział Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* traktuje o hierarchicznym ustroju Kościoła, zwłaszcza o episkopacie, zawierając teologię struktury Kościoła, a w niej prymatu, apostołatu, episkopatu, prezbiteratu i diakonatu. Katolickość urzędu biskupiego jest kontynuacją dzieła Apostołów. Ciągłość tej tradycji jest kontynuowana we wspólnym charakterze urzędu prezbiteratu. W praktyce sprawowanie posługi kapłańskiej wiąże się z przynależnością do prezbiterium biskupa, który stoi na czele diecezji. Członkowie prezbiterium nie są samodzielnyimi kapłanami, nie działają w oderwaniu od innych duchownych, gdyż funkcjonują w ramach prezbiterium diecezji. Świecenia prezbiteratu są w tym sensie wejściem w posłannictwo Apostołów poprzez wprowadzenie we wspólnotę biskupów¹⁶⁶.

Ustanowiony przez Chrystusa urząd kapłański jest sprawowany w różnych stopniach święceń przez tych, którzy już od czasów starożytnych noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów. „Prezbiterzy, choć nie posiadają szczytu kapłaństwa i w wykonywaniu swojej władzy zależni są od biskupów, związani są jednak z nimi godnością kapłańską i na mocy sakramentu kapłaństwa, na podobieństwo Chrystusa, najwyższego i wiecznego Kapłana, wyświęceni są, aby głosić Ewangelię, być pasterzami wiernych i celebrować kult Boży jako prawdziwi

---

¹⁶⁵ J. Glemp, *Słowo wstępne*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 6; K. Wojtyła, *Kościół w Tajemnicy Odkupienia. Interpretacja Vaticanum II*, Rzym 2012, s. 180.

¹⁶⁶ E. Chat, *Hierarchiczne kapłaństwo biskupów i prezbiterów*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 9 (2010), s. 11-13.

kapłani Nowego Testamentu. Na mocy sakramentu święceń prezbiterzy uczestniczą w powszechnym posłaniu powierzonym Apostołom przez Chrystusa. Duchowy dar, jaki otrzymali przez święcenia, przygotowuje ich nie do jakiegoś ograniczonego i zacieśnionego posłania, ale do najszerszej i powszechnej misji zbawienia <<aż po krańce ziemi>>, z sercem gotowym do głoszenia wszędzie Ewangelii¹⁶⁷.

Prezbiterzy powołani są do służenia Ludowi Bożemu. Wraz ze swoim biskupem stanowią jedno grono kapłańskie zwane prezbiterium. Na mocy wspólnych wszystkim prezbiterom i biskupom święceń kapłańskich i posłannictwa kapłani złączeni są wzajemnie węzłem głębokiego braterstwa, zwanym braterstwem sakramentalnym. Kapłani powinni szczerze uznawać biskupa za swego ojca i z czcią okazywać mu posłuszeństwo, tak jak biskup powinien być posłuszny Duchowi Świętemu i Kolegium Biskupów. Z Kolegium Biskupim związani są ściśle z tytułu kapłaństwa i świętego posługiwania wszyscy diecezjalni i zakonni kapłani. Należy pamiętać, że posłannictwo kapłana w Kościele ma służebny charakter w relacji do Jezusa Chrystusa i w stosunku do ludzi ochrzczonych, którzy otrzymali wspólne kapłaństwo wiernych¹⁶⁸.

3.1.2. Dekret *Christus Dominus*

Ważnym dokumentem Soboru Watykańskiego II, który wpłynął na organizację życia i struktur Kościoła, jest dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele – *Christus Dominus*. Dokument składa się z 3 rozdziałów, które dotyczą kolejno: roli biskupa w Kościele, obowiązków wobec Kościoła partykularnego oraz współpracy z pozostałymi biskupami. Celem dekretu było nakreślenie najważniejszych obowiązków biskupa i podkreślenie jego ważnej roli. Dekret określa, czym ma się charakteryzować biskupstwo, zwracając szczególną uwagę na jego aktywność w Kościele i akcentując jego pasterski charakter¹⁶⁹.

W rozdziale II zatytułowanym „Biskupi w stosunku do Kościołów partykularnych, czyli diecezji” autorzy nawiązują do ojcowskiej relacji, która

---

¹⁶⁷ KKK, nr 1564-1565.

¹⁶⁸ Tamże, nr 1567-1568.

¹⁶⁹ H. Muszyński, *Wprowadzenie do Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 211-212.

powinna się tworzyć pomiędzy biskupem a kapłanami diecezjalnymi. Misją biskupa jest gotowość do wysłuchania, troska o diecezję oraz odznaczenie się zaufaniem. Swoim życiem biskup powinien kształtować swój autorytet wśród współbraci i wiernych. Wyjątkowa odpowiedzialność biskupa za powierzony mu Lud Boży w żaden sposób nie oznacza wyłączności w stosunku do poszczególnych wiernych, którzy go tworzą. Wręcz przeciwnie, jest on zobowiązany do prowadzenia wiernych należnie z konstytucyjną zasadą Kościoła dotyczącą współpracy między pasterzami¹⁷⁰.

Obowiązkiem biskupa jest także troska duchowa, materialna i intelektualna wobec księży. W swoich zadaniach ma również poświęcać większą uwagę tym, którzy zmagają się z problemami lub nie domagają już w jakikolwiek sposób. Podkreślono fakt, że biskup jest odpowiedzialny za wyświęconych prezbiterów niezależnie od wieku, obejmowanego stanowiska czy zdrowia. Po raz kolejny Ojcowie soborowi położyli nacisk na fakt, iż na każdym etapie zadaniem biskupa jest zapewnienie odpowiednich dóbr materialnych w celu zapewnienia godnego życia prezbiterom¹⁷¹.

W tym samym rozdziale autorzy wystosowali prośbę do proboszczów odnośnie do złożenia rezygnacji z pełnionego stanowiska, która powinna być złożona na ręce biskupa. Powodem może być podeszły wiek lub inna ważna przyczyna, która mogłaby wpłynąć na wykonywaną posługę oraz jej owoce. Biskup po przyjęciu owej rezygnacji ma obowiązek zapewnić utrzymanie materialne, aby niczego nie brakowało do godnego życia byłemu proboszczowi¹⁷².

Innowacją w prawie jest zachęta do rezygnacji z urzędów proboszcza i biskupa zawarta w dekrecie *Christus Dominus* ze względu na wiek lub inny ważny powód. Po raz pierwszy wyszczególniono granicę wieku emerytalnego dla biskupa – 75 lat. Ustawodawca powszechny w Kodeksie z 1917 roku wprowadził możliwość rezygnacji i opisywał zasady rezygnacji ze stanowiska. Nie nawiązywał jednak bezpośrednio do wieku. W dekrecie dotyczącym posługi biskupów raz jeszcze

---

¹⁷⁰ CD, nr 11-13; C. Gallagher, *Theological Trends: Canon Law and Ecclesiology I*, „The Way” 22 (1982), s. 50-60.

¹⁷¹ CD, nr 16; J. Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne” 51 (2008), nr 3-4, s. 127.

¹⁷² CD, nr 31; F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, wyd. 3, Opole 1958, s. 594; J. Dyduch, *Emeryci duchowni...*, s. 729.

podkreślono fakt, iż biskup jest odpowiedzialny za prezbiterów i powinien im zapewnić podczas całej posługi duszpasterskiej godne warunki życia¹⁷³.

3.1.3. Dekret *Presbyterorum ordinis*

Soborowy dekret *Presbyterorum ordinis* dotyczy kwestii związanych z życiem i posługą kapłanów katolickich. Składa się z siedmiu rozdziałów, w których omawiane są podstawowe zasady, jakimi kierować powinni się kapłani, zwłaszcza normujące ich związek z Kościołem oraz rolę i misję prezbitera, a także takie aspekty życia i pracy kapłanów, jak: formacja kapłańska, modlitwa i duchowość, posługa sakramentalna, duszpasterstwo, kwestie społeczne oraz współpraca międzykapłańska.

Założenia dekretu są chrystocentryczne i eklezjocentryczne. Przedstawiają kapłaństwo jako uświęcenie upodabniające człowieka do Jezusa Chrystusa Najwyższego Kapłana. Zgodnie z dekretem „kapłaństwo prezbiterów (...) udzielane jest przez ten specjalny sakrament, mocą którego prezbiterzy, dzięki namaszczeniu Ducha Świętego, zostają naznaczeni szczególnym znamieniem i wskutek tego upodabniają się do Chrystusa Kapłana, tak iż mogą działać w osobie Chrystusa Głowy”¹⁷⁴.

Dekret o posłudze i życiu prezbiterów jest przełomowy w kwestii zastosowania nowego nazewnictwa. Nie wspomina się już o kapłaństwie hierarchicznym, lecz o kapłaństwie służebnym lub ministerialnym. W dokumencie autorzy podkreślają fakt, iż celem uświęcenia kapłanów jest misja dla Kościoła oraz w Kościele. Zaakcentowany jest duch współpracy i wzajemnej służby pomiędzy kapłanami. Poruszono kwestię pogłębiania wiedzy i rozwoju młodych duchownych. Nie pominięto również zagadnień dotyczących bytowania kapłanów. Podczas obrad soborowych nie zapomniano również o sprawach materialnych, jakkolwiek ważnych, które powinny jednak być na dalszym planie. Środki utrzymania, ubezpieczenia społeczne i wspólne kasy powinny pozwalać duchownym na godny byt zarówno za czasów młodości, ale także wtedy, gdy już utracą siły i tym bardziej potrzebują środków materialnych, aby zapewnić sobie leczenie i opiekę medyczną.

---

¹⁷³ CD, nr 31; CIC/1917, can. 185-186.

¹⁷⁴ PO, nr 2.

Według Soboru Watykańskiego II dobra materialne przekazywane prezbiterom są wynagrodzeniem trudu życia kapłańskiego. Na postanowienia soborowe składa się kilka czynników, które kształtowały pasterski charakter dokumentu i które związane były z różną sytuacją w poszczególnych Kościołach partykularnych¹⁷⁵.

W rozdziale II zatytułowanym „Stosunek prezbiterów do innych” podjęto kwestię wzajemnych relacji pomiędzy biskupem a kapłanami, którzy wspólnie uczestniczą w tej samej posłudze Chrystusa. Wyraża to następujące stwierdzenie: „Żaden zatem prezbiter oddzielnie i jako jednostka nie może dostatecznie wypełnić swej misji, lecz tylko wspólnymi siłami z innymi prezbiterami, pod przewodnictwem tych, którzy kierują Kościołem”¹⁷⁶. Duchowni zobowiązani są do wspierania się w swoim życiu kapłańskim. Niezależnie od pełnionego stanowiska, nikogo nie należy pozostawiać bez wsparcia i pomocy. W rozdziale tym podkreślono również fakt, iż biskupi powinni otaczać opieką duchową i materialną prezbiterów, którzy zostali powołani i wyświęceni przez nich na drogę kapłańską. Tym samym są odpowiedzialni za nich od początku drogi duchowej, aż do końca niezależnie od wieku i mocy witalnej¹⁷⁷.

W tym samym rozdziale soborowego dokumentu przedstawiono wzajemne relacje, które powinny być zachowane pomiędzy starszymi duchownymi a młodszymi. Zaleca się, aby młodzi byli wspierani w swojej posłudze i w ciężarach odpowiedzialności przez starszych. Wskazana jest także chęć zrozumienia sposobu myślenia obu grup oraz otwartość na nowe pomysły i inicjatywy młodszych pokoleń osób duchownych. Tego typu relacja powinna być obustronna: zarówno starsi powinni czerpać z doświadczeń młodych, jak i młode pokolenie zobowiązane jest uczyć się poprzez doświadczenie zdobyte podczas długich lat pracy. Młodszy duchowni powinni słuchać dobrych rad, rozważać propozycje, a także brać pod uwagę różne rozwiązania proponowane przez wcześniejsze pokolenia. Starsi

---

¹⁷⁵ S. Nowak, *Wprowadzenie do Dekretu o posłudze i życiu prezbiterów*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 475- 478.

¹⁷⁶ PO, nr 7.

¹⁷⁷ Tamże; D. Tułowiecki, *Wiara jako klucz do tożsamości kapłańskiej. Próba komentarza w świetle Dekretu o posłudze i życiu prezbiterów „Presbyterorum ordinis”*, „Studia Paradyskie” 23 (2013), s. 174.

wiekami duchowni zasługują na szacunek i uznanie młodej formacji duchownych¹⁷⁸.

W kwestiach majątkowych Kościoła katolickiego kluczową zmianą II Soboru Watykańskiego było postanowienie dekretu o *Presbyterorum ordinis*, według którego „system beneficjalny należy porzucić lub przynajmniej tak zreformować, aby stroną beneficjalną, czyli prawo do dochodów z uposażenia złączonego z urzędem, uważać za coś drugorzędnego, a pierwsze miejsce przyznawać w prawie samemu urzędowi kościelnemu, przez który z kolei należy rozumieć jakikolwiek obowiązek powierzony na stałe dla realizacji celu duchownego”¹⁷⁹. Dariusz Walencik wskazuje, że zmiana ta doprowadziła do pominięcia instytucji beneficjów, która stanowiła bazę utrzymania dla duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku¹⁸⁰. Ustawodawca o beneficjach wspomina się tylko w kan. 1272, stanowiąc, że „w krajach, gdzie dotąd istnieją beneficja w ścisłym znaczeniu, do konferencji biskupów należy odpowiednimi przepisami, uzgodnionymi ze Stolicą Apostolską i przez nią zatwierdzonymi, tak uregulować zarządzanie tymi beneficjami, żeby dochody- a nawet, na ile to możliwe, samo uposażenie beneficjów – stopniowo były przenoszone na instytucję, o której mowa w kan. 1274 § 1”. W ten sposób pojawiła się potrzeba ponownego uregulowania prawnego sposobu utrzymania osób duchownych.

W analizowanym dekrecie nawiązano do wynagrodzenia materialnego dla prezbiterów, odnosząc się do Ewangelii św. Łukasza: „(...) bo zasługuje robotnik na swoją zapłatę” (Łk 10, 7). Podkreślono, że w sytuacji, gdy prezbiterzy nie mają określonego źródła dochodu, obowiązek spada na wiernych, ponieważ duchowni dla nich pracują. Zwrócono uwagę, że w tej kwestii odpowiedzialny jest także biskup, który powinien dopilnować źródeł dochodu dla swoich podopiecznych księży, aby zapewnić im godne i uczciwe życie. Bardzo ważne jest sformułowanie w tym

---

¹⁷⁸ PO, nr 8; M. Kołodziej, *Urząd wikariusza parafialnego. Współpraca i autonomia w posługiwaniu duszpasterskim*, „Kościół i Prawo” 5 (18) 2016, nr 1, s. 15; K. Suplewska, *Posługa prezbiterów w dekrecie soborowym „Presbyterorum ordinis” oraz w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, [w]: *Materiały z Konferencji Doktorantów zorganizowanej na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w dniu 12 czerwca 2013 r.*, red. M. Saj, Warszawa 2013, s. 134-137; D. Tułowicki, *Wiara jako klucz do tożsamości kapłańskiej...*, s. 176.

¹⁷⁹ PO, nr 20.

¹⁸⁰ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania w unormowaniach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17 (2007), nr 1, s. 187.

dokumencie: „(...) którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie”¹⁸¹. Można zatem stwierdzić, że autorzy dekretu mieli na myśli również starsze osoby duchowne, o których nie należy zapominać, lecz zapewnić im źródło dochodów. Źródło takie powinno wystarczać na ich potrzeby, zapewniając godziwe życie w podeszłym wieku oraz środki finansowe na pokrycie opieki medycznej.

Nawiązując do Dziejów Apostolskich Ojcowie soborowi napisali, że: „(...) żaden nie nazywał swoim tego, co posiadał, ale wszystko mieli wspólne, (...). Nikt z nich nie cierpiał niedostatku, bo właściciele pól albo domów sprzedawali je i przynosili pieniądze [uzyskane] ze sprzedaży, i składali je u stóp Apostołów. Każdemu też rozdzielano według potrzeby. Tak Józef, nazywany przez Apostołów Barnabas, (...) sprzedał ziemię, którą posiadał, a pieniądze przyniósł i złożył u stóp Apostołów” (Dz 4, 32-37).

W myśl zacytowanego fragmentu Biblii zebrani podczas Soboru Watykańskiego II ustalili, iż diecezje powinny utworzyć instytucje, które gromadziłyby ofiary dające możliwość utrzymywania duchownych. Biskupa diecezjalnego wyznaczono jako osobę odpowiedzialną za organizację tych instytucji, jemu natomiast powinni pomagać delegowani kapłani lub osoby świeckie posiadające wiedzę na temat zarządzania gospodarką finansową. Celem takich przedsięwzięć jest przede wszystkim wsparcie materialne duchownych, jednak dopuszczono sytuacje, w których diecezje lub kraje bogatsze, które zgromadzą większą ilość środków materialnych, mogą wspomóc biedniejsze. Dzięki temu z obfitości jednej diecezji może czerpać korzyści i uzupełnić swój niedostatek druga. Ustalono, że finanse w głównej mierze powinny pochodzić z ofiar wiernych lub innych źródeł. Powinny także one zostać szczegółowo określone na gruncie prawa¹⁸².

W krajach, w których opieka społeczna w stosunku do duchownych nie jest zorganizowana odpowiedzialnością za połączenie instytucji diecezjalnych lub stowarzyszeń w większe jednostki wskazano konferencję biskupów. Jej zadaniem jest nadzór nad wykorzystaniem dóbr finansowych wraz z odpowiednimi podmiotami diecezjalnymi. Wszelkie działania i postanowienia powinny mieć charakter zarówno

---

¹⁸¹ PO, nr 20.

¹⁸² PO, nr 21; R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.: analiza kan. 281 § 1*, „Prawo Kanoniczne” 54 (2011), nr 3-4, s. 204.

kościelny, jak i państwowy. Za sprawą tych wszystkich zaleceń prezbiterzy mają mieć zapewnioną opiekę zdrowotną oraz zabezpieczenie materialne w przypadku choroby, podeszłego wieku lub niezdolności do pracy. Stwierdzono, że utworzone instytucje powinny być wspierane także materialnie przez kapłanów, którzy winni być solidarni ze swoimi współbraćmi w ich utrapieniu. Powinni oni kierować się myślą, iż dzięki tym organizacjom w przyszłości oni również będą mogli skorzystać z pomocy. Teraz zaś są w sile wieku, więc nie muszą myśleć ani martwić się o swoją przyszłość podczas podeszłego wieku czy w przypadku choroby. Należy dołożyć wszelkich starań, aby takie instytucje rozszerzały swoją działalność i obejmowały coraz większy zasięg w poszczególnych krajach. Poszczególne instytucje diecezjalne powinny się wspierać, a w razie potrzeby nawet dokonywać fuzji, aby proponowana pomoc dla kapłanów seniorów była bardziej skuteczna¹⁸³.

Podsumowując analizowany dokument, należy podkreślić, że dyrektywy Soboru Watykańskiego II zawarte w dekrecie *Presbyterorum ordinis* nawiązują zarówno do nawołującej do jedności Ewangelii św. Jana¹⁸⁴, jak i do kan. 134 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku¹⁸⁵. Podkreśla się tam, że dzięki szczególnym więzom apostołskiej miłości, posługi i braterstwa, każdy kapłan, czy to diecezjalny czy zakonny, jest zjednoczony z innymi członkami prezbiterium na podstawie sakramentu święceń. W istocie wszyscy duchowni uczestniczą w jedynym kapłaństwie Chrystusa Głowy i Pasterza. Pracują oni w tym samym celu, którym jest budowanie Ciała Chrystusa¹⁸⁶. Ojcowie soborowi zachęcają do niesienia bezinteresownej pomocy, wskazują na potrzebę wspierania współbraci poprzez tworzenie wspólnoty i dzielenie się wzajemnym doświadczeniem, zarówno krótkim (młodzi duchowni), jak i długim (kapłani seniorzy). Zebrani na soborze wzywają biskupów do poczucia odpowiedzialności za prezbiterów, a co się z tym wiąże, opieki duchowej i materialnej. Ustalenia soborowe zwracają uwagę na potrzebę pomocy kapłanom ze względu na podeszły wiek. po raz pierwszy w oficjalnym dokumencie poruszono kwestie bytowania starszych duchownych, którzy w swoim

---

¹⁸³ PO, nr 21-22.

¹⁸⁴ J 17, 11.

¹⁸⁵ CIC/1917, can. 134.

¹⁸⁶ F. Romano, *Incardinazione e presbiterio diocesano: evoluzione di un istituto giuridico per rispondere alla missione di servizio di ogni presbitero alla sollicitudo prò universa ecclesia*, Roma 2012, s. 360.

życiu wiele zrobili w ramach posługi kapłańskiej oraz poświęcili dużo dla odkrytego przez siebie powołania. Nie ma jednak określonej granicy wieku i nie jest sprecyzowane pojęcie emerytowanego księdza. Zaproponowano natomiast utworzenie funduszu i instytucji, które pozwoliłyby zagwarantować dobra materialne zgromadzone w celu zapewnienia księżom środków finansowych. Z troszczono się, aby księża chorzy, niezdolni do pracy lub w podeszłym wieku nie zostali pozbawieni środków finansowych oraz możliwości leczenia i opieki medycznej ze względu na niedostateczne środki materialne¹⁸⁷.

3.2. Dekret *Ecclesiae sanctae*

Papież Paweł VI zdecydował o promulgacji przepisów wykonawczych do wybranych dekretów Soboru Watykańskiego II - *Ecclesiae Sanctae*. Została powołana komisja studiów, której zadaniem było ukierunkowanie doświadczenia i wiedzy w celu określenia norm wykonawczych dotyczących dekretów soborowych. Opracowanie miało na celu wstępną weryfikację, czy nowe przepisy będą sprawdzały się w życiu codziennym podczas posługi duchownych, zaś po jakimś czasie biskupi powinni zgłosić zauważalne uwagi i uchybienia, dzięki czemu plan nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego miał wziąć pod uwagę zgłoszone spostrzeżenia. Analizie podlegały między innymi dekret *Christus Dominus* oraz *Presbyterorum ordinis*¹⁸⁸.

W przepisach odniesiono się do rezygnacji z urzędu proboszczów po skończeniu 75 roku życia, a także podtrzymano prośbę złożenia zrzeczenia się po ukończeniu określonej granicy wieku na ręce biskupa diecezjalnego. Biskup po rozpatrzeniu danego przypadku nadal ma jednak prawo do przyjęcia prośby lub jej odrzucenia. Zobowiązany jest również do zatroszczenia się o godne miejsce zamieszkania oraz odpowiednie wynagrodzenie dla księdza seniora, który przeszedł w stan spoczynku. Nawiązano również do powołania specjalnych instytucji diecezjalnych, dzięki którym duchowni mieliby zapewnione odpowiednie wynagrodzenie. Na ich administratora wyznaczono biskupa diecezjalnego, który

---

¹⁸⁷ PO, nr 7-8; CIC/1917, can. 135.

¹⁸⁸ ES, nr 4.

powinien mieć wsparcie wyznaczonych i powołanych do tego celu kapłanów. Diecezje biedniejsze mają możliwość porozumienia się, aby stworzyć wspólne środki, które dałyby możliwość realizowania postulatu o zapewnieniu godnego bytu duchownym, zwłaszcza chorym, cierpiącym, w podeszłym wieku oraz niezdolnym do pracy. Twórcy przepisów doszli do wniosku, że zreformowany Kodeks Prawa Kanonicznego powinien określić zasady, na podstawie których biskup będzie mógł dysponować zebranymi środkami w celu pokrycia różnych potrzeb diecezji lub danego regionu. Założeniem wprowadzanych zmian było określenie jednakowego poziomu materialnego i bytowego dla wszystkich pracujących w podobnych warunkach, którzy pełnią te same funkcje z uwzględnieniem miejsca i czasu. Konferencje biskupów zobowiązane zostały do troski nad utworzeniem instytucji diecezjalnych, które gromadziłyby środki pieniężne przeznaczone na realizację założonych celów w danej diecezji. Postanowiono również znieść wszelkie beneficja, które do tej pory przysługiwały na podstawie Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku. Wprowadzono zatem reformę, a odpowiedzialność za jej przeprowadzenie nałożono na Papieską Komisję ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Do czasu pojawienia się jakichkolwiek unormowań w tym zakresie biskup wraz z głosem doradczym rady kapłańskiej powinien podejmować decyzję o słusznym podziale dóbr. W niniejszym dokumencie nadano również uprawnienia dziekanom, których określono jako najbliższych współpracowników biskupa diecezjalnego. Zobowiązani zostali oni do pełnienia opieki i troski nad powierzonymi im parafiami oraz kapłanami w nich posługującymi. Wszelkie ważne informacje powinni przekazywać biskupowi diecezjalnemu, konsultować z nim postanowienia, ale, z drugiej strony, biskup diecezjalny powinien brać pod uwagę ich opinie¹⁸⁹.

3.3. Instrukcja *Ecclesiae Imago*

Instrukcja *Ecclesiae Imago* została wydana przez Kongregację ds. Biskupów, a dotyczy pasterskiej posługi biskupów. Zawarte w niej treści odnoszą się do podstawowych zasad życia oraz posługi biskupów w Kościele z uwzględnieniem kategorii Kościoła partykularnego, powszechnego oraz konferencji biskupów. W jednej z części skupiono się na posłudze biskupa w kontekście Kościoła

---

¹⁸⁹ ES, nr 8, 18-20; P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin 2014, s. 108.

diecezjalnego, w którym wyszczególniono sposób nauczania, opieki, troski, ale również pasterzowanie i tworzenie jedności z całym prezbiterium¹⁹⁰.

Twórcy instrukcji zwrócili uwagę, iż działalność apostołska biskupa diecezjalnego, jego zarządzanie i kierowanie diecezją powinny zostać skoordynowane z nowymi, pojawiającymi się potrzebami. Metody i postanowienia, które kiedyś się sprawdzały, a w dzisiejszych czasach wymagają zmian, powinny być dostosowane do zmieniającej się rzeczywistości i życia diecezjalnego. Roztropnie należy poszukiwać nowych, stosownych form działalności apostołskiej. W instrukcji podkreślono wpływ biskupa na pogłębianie życia duchowego kapłanów poprzez rekolekcje, spowiedź i kierownictwo duchowe. Dobór odpowiednich osób do pełnienia konkretnych działań i misji kapłańskich powinien zostać poprzedzony poznaniem środowiska duszpasterskiego, rozpoznaniem problemów, ale także cech poszczególnych kapłanów. Kolejnym aspektem poruszonym w dokumencie jest troska o prezbiterów zarówno pod względem duchowym, jak i materialnym. Obowiązkiem biskupa jest odwiedzanie i pocieszanie chorych, wspieranie ich w cierpieniu oraz dodawanie odwagi. Zobowiązany jest on także do okazywania i podtrzymywania solidarności wśród prezbiterów poprzez utworzenie wspólnej inicjatywy materialnej, która będzie zasilana przez kapłanów należących do diecezji, a wykorzystana tylko przez tych będących w trudnej sytuacji finansowej. Tym samym podkreślono, iż cała wspólnota diecezjalna jest odpowiedzialna za sytuację w Kościele partykularnym, a biskup nadaje charakter pracy, nadzoruje oraz motywuje do działania. Zwrócono po raz kolejny uwagę na fakt, iż duchowni powinni otrzymywać wynagrodzenie w sposób sprawiedliwy i równy w zależności od pełnionego urzędu, stanowiska, czy funkcji, a nie miejsca pobytu, znajomości czy innych okoliczności¹⁹¹.

3.4. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku zawiera w kwestii utrzymania duchownych wytyczne Soboru Watykańskiego II, które stały się źródłem norm kodeksowych. W nowych regulacjach zrezygnowano z systemu beneficjów, prebend

---

¹⁹⁰ EI, nr 10.

¹⁹¹ Tamże, nr 99, 110-113, 117; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 294-295.

oraz prawa tytułu święceń. Zastosowano w to miejsce inne rozwiązanie prawne, na mocy którego odpowiednie utrzymanie duchownych powiązane w instytucją prawną inkardynacji oraz z przynależnością do prezbiterium Kościoła partykularnego i wykonywaną posługą, które prawnie wyrażane są przez inkardynację. Ustawodawca kościelny uznał, że podstawą prawną utrzymania duchownych jest stosunek inkardynacji, z którą to utrzymanie jest ściśle powiązane. Innymi słowy, zabezpieczenie godnego i dożywotniego utrzymania finansowo-ekonomicznego jest świadczeniem wzajemnym za to, że duchowny powierzył siebie, swoją służbę Bogu i Kościołowi. Należy także podkreślić fakt, że prezbiter pozostaje nieodwracalnie na całe życie w całkowitej, zupełnej, a także nieograniczonej czasowo i przestrzennie służbie w Kościele oraz, że został wyświęcony dla posługi z pełną dyspozycyjnością. Na mocy inkardynacji do określonego Kościoła partykularnego duchowny diecezjalny ma prawo do utrzymania, a ordynariusz inkardynacji ma obowiązek prawny zagwarantować i urzeczywistnić to utrzymanie¹⁹². Koresponduje to wprost z dyspozycją zawartą w kan. 265, zgodnie z którą „każdy duchowny powinien być inkardynowany albo do jakiegoś Kościoła partykularnego lub do prałatury personalnej, albo do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub do jakiegoś stowarzyszenia, które posiada tę zdolność, albo też do jakiegoś publicznego stowarzyszenia kleryckiego, które otrzymało taką zdolność od Stolicy Apostolskiej, tak że w żadnym przypadku nie może być duchownych nikomu niepodlegających, czyli tułaczy”¹⁹³.

Kodeks z 1983 roku bazuje na zasadzie pomocniczości, która jest jedną z najważniejszych cech nauki społecznej Kościoła. Zgodnie z tą regułą większe organizacje społeczne powinny pomagać mniejszym i słabszym instytucjom i jednostkom. Celem tej idei jest promowanie mądrej decentralizacji i powstrzymanie się od wszystkiego, co w rzeczywistości mogłoby ograniczyć inicjatywę, wolność i odpowiedzialność ludzi posługujących w apostołstwie Ludu Bożego. Na tej podstawie większe organizacje muszą być nastawione na pomoc i wspieranie mniejszych organizacji. Zasada ta odnosi się również bezpośrednio do pomocy starszym duchownym przez biskupów jako jednostek hierarchicznie postawionych wyżej i młodszych kapłanów, których można postrzegać z kolei jako

¹⁹² H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 188-189.

¹⁹³ KPK/1983, kan. 265.

większą organizację. Pomocniczość nakłada na ludzi odpowiedzialność i otwiera w sposób zdecentralizowany apostołat na różne rzeczywistości¹⁹⁴.

W kanonie 275 § 1 i 280 ustawodawca powszechny nawiązuje do wcześniej przytoczonej Ewangelii św. Jana nawołującej do jedności i budowania wspólnoty. Według ustanowionego prawa wszyscy duchowni mają obowiązek braterstwa oraz współodpowiedzialności za siebie nawzajem. Zachęca się także do wzajemnej współpracy ze względu na wspólne dzieło budowania Kościoła oraz przez wzgląd na węzeł braterstwa i modlitwy. Podjęte działania kolegialne powinny opierać się na sakramentalnej bliskości kapłanów z biskupem oraz ze sobą nawzajem na skalę regionalną oraz międzynarodową. Wszelkie podjęte działania dotyczące wspólnoty muszą być zgodne z prawem partykularnym i powszechnym¹⁹⁵.

Zarówno w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku, jak i z 1983 roku podkreślono fakt, że tam, gdzie funkcjonuje wspólnota należy ją zachować i pielęgnować, zaś tam gdzie nie wykształciła się jeszcze, należy uczynić wszystko, aby powstała¹⁹⁶. Celem społeczności kapłańskiej jest podejmowanie uniwersalnych zadań, współpraca pomiędzy duchownymi oraz podtrzymywanie relacji braterskich. Obowiązujący Kodeks zawiera zachętę do zamieszkania pod jednym dachem, czy spożywania wspólnych posiłków przy stole, podczas których można tworzyć więź oraz prowadzić rozmowy. Należy zwrócić uwagę, że wspólnota nie jest z góry narzucona, tylko zaleca się praktykować przyjęty już zwyczaj.

Podmiotem uprawnionym do utrzymania i mieszkania, według kan. 538 § 3, jest proboszcz, a więc prezbiter, który ukończył 75 rok życia i zrzeka się urzędu. Biskup diecezjalny zobowiązany jest zapewnić mu odpowiednie utrzymanie i mieszkanie, mając na uwadze normy ustalone przez konferencje biskupów.

Pożądana jest sytuacja, w której moment pożegnania prezbitera z parafią i wiernymi jest uroczysty i podobny do aktu kanonicznego objęcia parafii. W parafii

---

¹⁹⁴ D. Geraldo, *Il diritto di associazione del popolo di Dio*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” 24 (2018), s. 71.

¹⁹⁵ T. Rincón-Pérez, *De clericorum obligationibus et iuribus. Obowiązki i prawa duchownych*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2023, s. 208.

¹⁹⁶ KPK/1983, kan. 281 § 1.

księdza emeryta powinien być przeczytany nie tylko sam dekret zwolnienia i przeniesienia na emeryturę, ale także list biskupa z podziękowaniami za lata pracy i zachęty do dalszej służby Kościołowi w innym wymiarze. Rzadko spotykany jest przypadek oporu i buntu wobec nowej sytuacji, a jeśli się zdarza, to z racji wieku duchownego, spotyka się jednak z pewnym zrozumieniem dla zachowań tego wieku. Zdecydowanie najbardziej popularna wśród prezbiterów seniorów jest postawa poddania się wyższej konieczności i okazania pewnego męstwa i godności¹⁹⁷.

W kontekście uprawnień przysługujących prezbiterom warto zwrócić uwagę na kan. 281 § 1-2, w którym stanowi się, o tym, że „duchowni, ponieważ poświęcają się wypełnianiu kościelnej posługi, zasługują na wynagrodzenie odpowiednie do swojej pozycji, z uwzględnieniem zarówno natury ich zadania, jak również okoliczności miejsca i czasu tak, by mogli zaspokoić potrzeby własnego życia, a także zapewnić słuszne wynagrodzenie tym, których pomocy potrzebują”. Paragraf drugi zawiera zapis, że „należy także zatroszczyć się, by mieli zapewnioną opiekę socjalną, dzięki której będą odpowiednio zaspokojone ich potrzeby w razie choroby, niesprawności lub starości”. W pierwszym z przedstawionych paragrafów podkreśla się istnienie prawdziwego prawa (*ius*) duchownego do wynagrodzenia. Z pewnością posługa nie powinna być okazją do wzbogacenia się, a wynagrodzenie nie powinno być powodem podziałów czy poczucia nierówności wśród kapłanów. Jednak kapłan, przyjmując to, co jest mu niezbędne do utrzymania, coś, do czego jest uprawniony, będzie mógł poświęcić się byciu prawdziwym sługą swoich braci, pomijając nadmierną troskę o wygodę i dobro. Z tego względu Kościół nie lekceważy tego prawa duchownych i reguluje tę kwestię. Natomiast na podstawie kanonu 281 § 2 schorowani kapłani, niezdolni do wypełniania konkretnych zadań i funkcji lub/i będący w podeszłym wieku muszą mieć zagwarantowaną zarówno opiekę zdrowotną, jak też pomoc socjalną. Norma ta zapewnia starszym księżom właściwe zabezpieczenie w czasie choroby, niepełnosprawności i starości oraz wszystko to, co jest niezbędne do godnego życia¹⁹⁸.

---

¹⁹⁷ R. Andrzejewski, „*Otium cum dignitate*”: *refleksje nad godnym stylem życia księży emerytów...*, s. 24.

¹⁹⁸ J. Vásquez Méndez, *Tensina: La remuneracion y asistencia costal del clero en el canon 281*, Madrid 2020, s. 69-71.

Ustawodawca powszechny w Kodeksie z 1983 roku poparł postanowienia soborowe i ustanowił, że wynagrodzenie, które otrzymują kapłani powinno być równe dla wszystkich, lecz powinno jednocześnie uwzględniać pełnioną funkcję, miejsce oraz czas. Należy dostosować je do potrzeb, aby wystarczyło na niezbędne środki do godziwego życia, obejmujące wypoczynek, wyżywienie, leki, ubrania itp. Uregulowania prawne nakładają na biskupa diecezjalnego, będącego hierarchicznym przełożonym, korelatywny obowiązek zapewnienia duchownemu godziwego utrzymania. Jest to relacja prawna, w której prawo podmiotu pierwszego wpływa na odpowiedzialność wypełnienia obowiązku przez podmiot drugi. Kan. 281 nakłada na ordynariusza i Kościół partykularny obowiązek, aby ta powinność wynikająca z prawa została zrealizowana, ale nie ma wyznaczonej konkretnej osoby, która miałaby zapewnić wynagrodzenie. W prawodawstwie szczegółowo zapisano uregulowania dotyczące materialnego bytu, ubezpieczenia społecznego, wynagrodzenia, opieki lekarskiej oraz wynagrodzenia przysługującego duchownym. Uwzględniono również, że w przypadku niezdatności do pracy oraz na lata starości kapłanom należy się zabezpieczenie socjalne i opieka. Dzięki temu duchowni mają kompleksowe zabezpieczenie począwszy od wynagrodzenia za sprawowaną aktywnie służbę, poprzez pomoc socjalną w formie ubezpieczenia, czyli opieki prewencyjnej aż do opieki społecznej. Przysługuje ona w przypadku inwalidztwa, choroby oraz niezdolności wynikającej z podeszłego wieku. Należy zaznaczyć, iż kryterium, które jest wymagane, aby biskup zatroszczył się i musiał spełnić powyższe uregulowania to praca kapłana na rzecz konkretnego Kościoła partykularnego, do którego jest inkardynowany. Nie ma wpływu na to rodzaj zajmowanego urzędu, lecz jedynie obowiązek służby danej diecezji. Biskupi diecezjalni zobowiązani są założyć specjalny fundusz albo instytut, który zapewni pomoc kapłanom pracującym w diecezji¹⁹⁹.

Wynagrodzenie za pracę jest dziś oczywistością, nie tylko w przypadku pracowników na rynku pracy, ale także w przypadku duchownych spełniających swoją posługę kapłańską. Przed Soborem prawo do wynagrodzenia duchownych było ściśle związane z tytułem kanonicznym do święceń, którym mogło być

---

¹⁹⁹ T. Marchi, *La remunerazione dei chierici nel novo Codice*, „Monitor Ecclesiasticus” 100 (1984), s. 191; R. Kantor, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych...*, s. 210; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 294-295; CIC/1917, can. 974, 979, 1472-1473.

beneficjum, własny majątek lub służba diecezji i wynikało z pracy, zgodnie z zasadą sprawiedliwości zamiennej. Sobór, który specjalną uwagę poświęcił problemom ekonomicznym duchowieństwa, zasygnalizował potrzebę zmiany systemu beneficjalnego, co miało uczynić wynagradzanie duchownych bardziej sprawiedliwym. Podstawowym założeniem jest zasada, że wynagrodzenie powinno być „zasadniczo jednakowe dla wszystkich znajdujących się w takiej samej sytuacji”, czyli zgodnie z zasadą sprawiedliwości rozdzielczej. Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 281 zawiera więc zasady dotyczące prawa do wynagrodzenia, jakie przysługuje wszystkim duchownym oraz diakonom żonatym²⁰⁰.

Duchowni poświęcający się posłudze kościelnej zasługują na wynagrodzenie, które ma być odpowiednie (*congrua remuneratio*) do ich pozycji, czyli zgodne z zasadą sprawiedliwości rozdzielczej. W związku z tym wierni mają odpowiedzialność, gdyż „mają istotny obowiązek zatroszczenia się o środki potrzebne [duchownym] do prowadzenia uczciwego i godnego życia”²⁰¹. Biskupi są zobowiązani, aby przypominać wiernym o tym obowiązku oraz ustanowić „normy, dzięki którym można będzie zadbać o godziwe utrzymanie tych, którzy w służbie Ludu Bożego pełnią lub pełnili jakieś zadanie”²⁰².

Dariusz Walencik uważa, że użycie czasownika *merere* wskazuje na wyraźne odniesienie się ustawodawcy do wypowiedzi Chrystusa, który, po rozesłaniu uczniów po Judei w celu głoszenia Dobrej Nowiny, poleca im korzystać z tego, co ludzie im w zamian ofiarują, ponieważ, jak wyżej, „zasługuje robotnik na swoją zapłatę” (Łk 10,7). Autor ten z powyższego wywodzi dalszy wniosek, że na wszystkich wiernych spoczywa obowiązek wspomagania Kościoła w potrzebach dotyczących kultu, dzieł apostołatu i miłości oraz utrzymania duchowieństwa²⁰³.

Wynagrodzenie zagwarantowane duchownym powinno być jednakowe dla wszystkich, którzy znajdują się w podobnej sytuacji, czyli przy uwzględnieniu charakteru pełnionej funkcji oraz najważniejszych okoliczności, miejsca i czasu.

---

²⁰⁰ R. Dettlaff, *Prawo duchownych do wynagrodzenia i opieki społecznej*, [w]: *Obowiązki i prawa duchownych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2018, s. 185; R. Dettlaff, *Prawa i obowiązki duchownych na podstawie uchwał III Synodu Gdańskiego*, „Studia Gdańskie” 44 (2019), s. 137.

²⁰¹ PO, nr 20.

²⁰² Tamże, nr 21.

²⁰³ D Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 188.

Wynagrodzenie powinno być dostosowane do pozycji danego duchownego i wystarczać na jego własne konieczne potrzeby, to znaczy na wyżywienie, mieszkanie, ubranie, wypoczynek oraz na opłacenie osób, które pełnią posługę domową²⁰⁴.

Analizując prawo duchownych do godziwego wynagrodzenia oraz zabezpieczenia społecznego z kan. 281 oraz roszczenie z tym związane, należy spojrzeć także na przepis z kan. 1274 § 2 i inne, pamiętając o związku utrzymania duchownych z prawem inkardynacji. Zgodnie z powyżej wymienionymi przepisami duchowny ma prawo do utrzymania, które obejmuje *remuneratio* oraz *praevidentia socialis* i *assistentia socialis*. Roszczenie dotyczące prawa do utrzymania jest więc roszczeniem kompleksowym, które obejmuje prawo do wynagrodzenia za aktywną służbę, ale także prawo do pomocy socjalnej w formie opieki prewencyjnej i społecznej na wypadek choroby, inwalidztwa i starości. Omawiane roszczenie ustaje tylko w sytuacji utraty stanu duchownego lub gdy duchowny wzbrania się przed przyjęciem urzędu w sposób bezprawny²⁰⁵.

Dokładnie reguluje to kan. 1350, zgodnie z którym przy wymierzaniu tego typu kar duchownych trzeba uważać, by nie pozbawić osób karanych tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania, chyba że chodzi o wydalenie ze stanu duchownego. Jednakże w drugim paragrafie tego samego kanonu stanowi się, że wydalonemu ze stanu duchownego, który z powodu kary znalazł się rzeczywiście w niedostatku, ordynariusz „powinien przyjść z pomocą w możliwie najlepszy sposób”. Roszczenie prawne do utrzymania trwa nadal w przypadku wymierzenia kary duchownemu jak to przewiduje kan. 1350 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego, ale tylko przy założeniu, że ukarany przez ordynariusza duchowny nie dopuścił się czynów kryminalnych podlegających karze na podstawie przepisów prawa karnego i które to czyny czynią go niezdatnym do powierzenia mu urzędów kościelnych. Posiadanie tego, co jest konieczne do godnego utrzymania jest prawem, które kanoniczny system karny przyznaje każdemu duchownemu²⁰⁶.

---

²⁰⁴ J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia duchownych*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 101-102.

²⁰⁵ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 190.

²⁰⁶ A. Miziński, *Normy własne kanonicznego procesu karno-sądowego*, „Prawo-Administracja-Kościół” 2 (2002), nr 2-3, s. 161.

Na gruncie prawa kanonicznego uprawnienie do utrzymania ustaje dopiero, gdy duchowny zostaje ukarany karą ekskomuniki lub po dekrecie stwierdzającym bądź wymierzającym karę. W tych sytuacjach duchowny traci prawo do pobierania wynagrodzenia z tytułu posiadanej w Kościele godności, urzędu lub zadania. Kan. 1331 § 2 nr 5 zawiera normę, że jeśli ekskomunika została wymierzona lub deklarowana, przestępca traci dochody z tytułu godności, urzędu, jakiegokolwiek zadania i posiadanej ewentualnie w Kościele pensji, gdyż te nie stanowią jego własności. Zgodnie z kan. 1332, jeśli duchowny został ukarany interdyktem, nie ma możliwości pozbawienia go dóbr duchowych, takich jak urzędy czy inne zadania kościelne, podobnie jak dóbr doczesnych, zwłaszcza wynagrodzenia z racji sprawowanych urzędów kościelnych²⁰⁷.

Użyte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku pojęcie „utrzymanie” nie jest, w przeciwieństwie do pojęcia wynagrodzenia, ściśle samo w sobie. W szerokim znaczeniu określa to, co jest niezmiennie i konieczne dla zaspokojenia potrzeb życiowych. Dariusz Walencik twierdzi, że w ścisłym, specyficznym znaczeniu pojęcie utrzymania używane jest jako pojęcie nadrzędne, które obejmuje kilka pojedynczych elementów składowych, określanymi takimi terminami, jak: *remuneratio*, *assistentia socialis*, *praeventia socialis* i *securitas socialis*, gdyż odpowiadające im działania gwarantują zapewnienie tego, co konieczne do życia²⁰⁸.

Assistentia socialis jest wyrażeniem dotyczącym działalności instytucji publicznych, które skupiają się na zabezpieczeniu potrzeb obywateli. W Kodeksie z 1983 roku pojęcie to użyte jest między innymi w kan. 281 § 2 czy kan. 384, gdzie obejmuje także obowiązek roztoczenia opieki i udzielenia pomocy materialnej w czasie choroby, niezdolności do pracy, inwalidztwa i starości²⁰⁹.

Praeventia socialis jest ogółem środków o charakterze wspomagającym, oddanych na rzecz jakiejś kategorii osób. To wyrażenie określa zagwarantowanie socjalnego bezpieczeństwa (*securitas socialis*) duchownym i pracownikom kościelnym. Termin *praeventia socialis* jest skierowany ku przyszłości, o którą

---

²⁰⁷ E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1990, s. 221.

²⁰⁸ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 191.

²⁰⁹ Tamże, s. 192.

należy się zatroszczyć, podczas gdy *assistentia socialis* jest jej aktualizacją w formie konkretnej pomocy na wypadek choroby, inwalidztwa i starości²¹⁰.

Terminy prawa kanonicznego takie jak *securitas socialis*, *assistentia socialis*, *praevidentia socialis* wskazują na to, że obecnie prawo do utrzymania nie może być pozostawione do realizacji poszczególnym duchownym. Kodeks Prawa Kanonicznego w sposób jednoznaczny zdecydował, jak ma wyglądać socjalne zabezpieczenie duchowieństwa, gdyż troskę o zorganizowanie i zagwarantowanie tego zabezpieczenia powierzył nie osobom zainteresowanym, lecz kompetencji władzy kościelnej, a dokładniej rzecz biorąc, zwierzchnikowi inkardynacji i konferencji biskupów²¹¹.

Kościół katolicki, dzięki przyjęciu zasady zapewnienia utrzymania duchownym i innym pracownikom kościelnym, upodobił swoje prawo do praw socjalnych przyznanych przez ustawodawstwo cywilne. Z zasady zapewnienia utrzymania duchownych i innych pracowników kościelnych (*sustentations prinzipts*) nie zostało usunięte założenie wynagradzania duchownych poprzez świadczenia finansowe za pełnioną posługę. Oznacza to, że utrzymanie duchownego w każdym przypadku musi być każdorazowo dostosowane do natury urzędu i zadania, jak i okoliczności miejsca i czasu²¹².

Względem duchowieństwa w Kodeksie Prawa Kanonicznego, na przykład w kan. 281 § 3 oraz w kan. 1274, używa się także terminu *sustentatio*, który rozumiany jest jako utrzymanie duchownych. W kan. 295 KPK wspomniano o *decora sustentatio*, czyli o godziwym utrzymaniu duchownych inkardynowanych do prałatur personalnych, a w kan. 402 § 2 i 707 § 2- o *congrua et digna sustentatio*, co oznacza właściwe i godziwe utrzymanie emerytowanego biskupa diecezjalnego oraz utrzymanie odpowiednie i godziwe emerytowanego biskupa zakonnika. Z kolei w kan. 538 § 3 wspomina się o *congrua sustentatio et habitatio*, czyli o odpowiednim utrzymaniu i mieszkaniu dla emerytowanego proboszcza. W kanonach kilkakrotnie spotkać można sformułowanie *honesta sustentatio*, co oznacza „sprawiedliwe utrzymanie” lub *decora sustentation* „godne utrzymanie”. w kan. 281 Kodeksu

---

²¹⁰ Tamże, s. 193.

²¹¹ Tamże, s. 191.

²¹² H. Schmitz, *Die Sustentation der Kleriker*, [w]: *Administrator bonorum. Oeconomus tamquam paterfamilias*, Salzburg 1987, s. 179-180.

prawa kanonicznego stwierdza się, że duchowni powinni otrzymać wynagrodzenie (*remunerationem merentur*)²¹³.

Utrzymanie duchownego nie jest jednak prezentem, łaską czy gratyfikacją ze strony Kościoła, lecz zasługą (*merces*). Stanowi ono obowiązek sprawiedliwości (*officium iustitiae*). Z racji tego, że analizowany kanon wchodzi w skład rozdziału III Kodeksu prawa kanonicznego (Obowiązki i prawa duchownych), tytułu III (Święci szafarze, czyli duchowni) oraz Księgi II (Lud Boży) można wysnuć wniosek, że nie chodzi tutaj o żadne zobowiązanie obligujące duchownych, ale ich uzasadnione prawo. Wskazuje na to historia kodyfikacji kan. 281, co przywołuje w swojej publikacji Dariusz Walencik. Komisja do spraw Reformy Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku w 1966 roku opracowała katalog zawierający prawa duchownych, w którym, zgodnie z dekretem o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, wymieniono prawo do wynagrodzenia i pomocy socjalnej. W ten sposób uznano roszczenie prawne duchownych odnośnie prawa do utrzymania²¹⁴.

Kolejną ważną pozycją, nad którą warto się pochylić w tym kontekście jest Księga II *De Populo Dei* z 1977 roku, gdzie w tytule *De clericorum obligationibus et iuribus* stosunek pomiędzy służbą w Kościele a wynagrodzeniem ujęto przyczynowo, czyli jako relację przyczyna-skutek: „Clerici cum ministerio ecclesiastico se dedicent” duchowni poświęcają się posłudze kościelnej. Kan. 141 schematu Księgi II *De Populo Dei* z 1977 roku włączono jako can. 255 do schematu Kodeksu prawa kanonicznego z 1980 roku²¹⁵. W kanonie tym, pomimo nieprecyzyjnej redakcji, przyznano jednak duchownym roszczenie prawne odnośnie do utrzymania. Roszczenie to jednak nie wynika ze sprawowania danego urzędu lub zadania, lecz z pełnienia przez danego duchownego posługi w Kościele, której to

---

²¹³ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 194.

²¹⁴ Tamże, s. 195.

²¹⁵ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum* (29.06.1980), Libreria Editrice Vaticana 1980, can. 255.

posłudze całkowicie się poświęcił i do której wykonywania został on ukierunkowany w święceniach sakramentalnych²¹⁶.

Kan. 255 schematu Kodeksu prawa kanonicznego z 1980 roku znalazł się jako kan. 284 w schemacie Kodeksu prawa kanonicznego z 1982 roku, lecz w tej drugiej wersji wprowadzono pewne zmiany prowadzące do stwierdzenia, że relacja między posługą a wynagrodzeniem duchownych pozostaje w czasowym i rzeczowym związku oraz że posługa i wynagrodzenie są ze sobą na tyle ściśle czasowo i rzeczowo zespolone, że służba automatycznie i równocześnie odpowiada wynagrodzeniu. Upraszczając można powiedzieć, że gdy duchowni wykonują posługę, otrzymują wynagrodzenie i mają do niego prawo²¹⁷.

Analizując poszczególne przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego można dojść do wniosku, że nie da się oddzielić kwestii wynagrodzenia i zabezpieczenia prezbiterów jako całości od kwestii zabezpieczenia samych prezbiterów seniorów, którzy zakończyli swoją posługę kapłańską i, osiągając wiek emerytalny, przechodzą w stan spoczynku. Prawo prezbitera seniora do utrzymania na emeryturze wynika wprost z jego posługi i oddania w latach służby. W przypadku utraty stanu duchownego lub wzbraniania się przed przyjęciem urzędu zainteresowany przestaje być osobą uprawnioną do bycia prezbiterem seniorem i tym samym do utrzymania przez Kościół.

Podsumowując powyższe rozważania, warto wskazać na opinię Dariusza Walencika, według którego zabezpieczenie wystarczającego, godnego (odpowiedniego) i dożywotniego utrzymania finansowo-ekonomicznego jest jakby świadczeniem wzajemnym za to, że duchowny ten powierzył się i swoje życie Bogu, i Kościołowi i pozostał na całe życie w całkowitej, zupełnej, nieograniczonej czasowo i przestrzennie posłudze oraz że został wyświęcony dla posługi z wynikającą z tego faktu dyspozycyjnością. Duchowni (zarówno prezbiter, jak i prezbiter senior) mają prawo do utrzymania na mocy inkardynacji do Kościoła partykularnego lub innej kościelnej struktury mającej prawo inkardynacji, a ordynariusz inkardynacji ma prawny obowiązek zagwarantować i urzeczywistnić to utrzymanie. Roszczenie dotyczące prawa do utrzymania obejmuje więc prawo do wynagrodzenia za aktywną służbę, jak też prawo do pomocy socjalnej w formie

---

²¹⁶ D. Walencik, *Prawo duchownych do utrzymania...*, s. 197-198.

²¹⁷ Tamże, s. 198-199.

opieki prewencyjnej i społecznej na wypadek choroby, inwalidztwa i starości. Tego typu roszczenie prawne przysługuje wszystkim duchownym, także diakonom, z uwzględnieniem jednak ograniczeń wobec diakonów z § 3 kan. 281 Kodeksu prawa kanonicznego. Roszczenie ustaje tylko w przypadku wspomnianej utraty stanu duchownego lub gdy duchowny bezprawnie wzbrania się przed przyjęciem urzędu. Utrzymanie poszczególnych duchownych jest jednak zależne od ich wykształcenia, okresu pełnienia posługi w Kościele, powierzonego urzędu, środowiska życia oraz stanu materialnego społeczeństwa²¹⁸.

3.5. Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*

W dniu 25 marca 1992 roku papież Jan Paweł II ogłosił posynodalną adhortację *Pastores dabo vobis*. Przedstawia ona duszpasterskie i duchowe podejście do kapłaństwa, ze szczególnym uwzględnieniem formacji kapłańskiej. Adhortacja ta jest skierowana zarówno do kapłanów diecezjalnych, jak i zakonnych. Wyraźnie podkreśla to Papież, odnosząc się do wyrażenia „przynależność do Kościoła partykularnego i oddanie mu”, które skierowane jest do tych kapłanów²¹⁹. W adhortacji można dostrzec, że społeczność kapłańska traktowana jest jak rodzina połączona łaską oraz więzami psychologicznymi, duchowymi, uczuciowymi i przyjacielskimi, które objawiają się w różnych formach wzajemnej pomocy. Nikt nikogo nie powinien wykluczać z tej społeczności, lecz zgodnie z Ewangelią musi być otwarty na tych, którzy potrzebują szczególnej uwagi, opieki, otuchy i pomocy, zarówno tej materialnej jak i duchowej. Zaznacza się przy tym, że troską i serdecznością należy otoczyć młodych kapłanów i kapłanów seniorów²²⁰. Jan Paweł II stwierdził, że już teraz są Kościoły lokalne, w których wiekowi prezbiterzy „stanowią najliczniejszą część prezbiterium”²²¹. Według Marka Chmielewskiego taki stan rzeczy wynika z niżu demograficznego, starzenia się zachodnich społeczeństw oraz z osiągnięć techniki i medycyny, które wydłużają długość życia. Z tego tytułu oraz z faktu, że w dzisiejszej dobie postmodernistycznego konsumizmu

---

²¹⁸ Tamże, s. 207-208.

²¹⁹ T. Cheruparambil, *Priestly Formation According to Pastores Dabo Vobis*, „Catholic Theology and Thought” (2015), s. 307-310.

²²⁰ PDV, nr 74.

²²¹ Tamże, nr 77.

i hedonizmu dominuje kult młodości i tężyzny fizycznej i młodego piękna, a starość jest tematem niewygodnym i niepopularnym, autor ten wysnuł wniosek, że należy mówić o odrębnej i specyficznej duchowości kapłana – seniora²²².

W przywołanym dokumencie podkreśla się, iż formacja kapłańska jest stałą niezależną od okresu życia, jego uwarunkowań, a także pełnionych funkcji. Nawiązuje się w nim także do postanowień Soboru Trydenckiego²²³, podczas którego stwierdzono, że kapłan na zawsze pozostanie kapłanem. W adhortacji wskazano na fakt, że podczas spotkań młodzi kapłani mogą dzielić się swoimi pomysłami, refleksjami i planami, które stworzyli podczas lat spędzonych w seminarium. To natomiast może wzbudzić w starszych kapłanach zachętę do dalszej pracy i pewność, że wspólnota otacza ich troską. Zwrócono także uwagę, że w niektórych diecezjach znacznie wzrosła liczba księży seniorów, którzy potrzebują opieki, troski i życzliwości. W postanowieniach podkreślono również, że młodzi kapłani powinni okazywać wdzięczność starszym za ich dotychczasową posługę oraz solidaryzować się z nimi w ich sytuacjach życiowych. Księża seniorzy stają się drogocenni pod względem posiadanego doświadczenia, zarówno życiowego jak i apostołskiego²²⁴.

W adhortacji *Pastores dabo vobis*, podobnie jak dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów podjęto myśl, którą Jan Paweł II uświadamiał grupie prezbiterów seniorów: „Kościół was potrzebuje. Wysoko ceni sobie wasze przysługi [...] w różnych dziedzinach apostołatu, liczy na [...] wasz wkład wytrwałej modlitwy, oczekuje [...] waszych ważnych rad i wzbogaca się dzięki ewangelicznemu świadectwu, jakie składacie każdego dnia ”²²⁵. Żyjąc we wspólnocie Kościoła emerytowani prezbiterzy w dalszym ciągu realizują misję, która została im nadana w sakramencie święceń. O ile tylko tego chcą i pozwala im na to stan zdrowia, mają możliwość dalszego angażowania się w duszpasterstwo²²⁶.

---

²²² M. Chmielewski, *Duchowość kapłana seniora*, [w]: *Nova et vetera polskiej duchowości*, red. M. Chmielewski, Lublin 2004, s. 246.

²²³ *Doctrina de sacramento ordinis, Nauka o sakramencie kapłaństwa*, [w]: *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. s. Głowa, Poznań 2001, s. 173.

²²⁴ PDV, nr 74; DK, nr 8.

²²⁵ Jan Paweł II, *Nuntius christifidelibus provectoris aetatis missus* (1.10.1999), AAS 92 (2000), s. 186-204; tekst polski: Jan Paweł II, *List do osób w podeszłym wieku*, Poznań 1999, s. 23; PDV, nr 77.

²²⁶ L. Król, *Księża seniorzy...*, s. 15.

Analizowany dokument podkreśla, że „stała formacja powinna objąć także tych kapłanów, którzy ze względu na zaawansowany wiek określani jako starsi i w niektórych Kościołach stanowią najliczniejszą część prezbiterium. Społeczność kapłanów powinna być im wdzięczna za wierną służbę Chrystusowi i Kościołowi oraz okazywać im konkretną solidarność, której potrzebują ze względu na swą sytuację. Formacja stała tych kapłanów nie będzie już oznaczać systematycznych studiów, przyswajania sobie nowej wiedzy i zapoznawania z przemianami kulturowymi, lecz winna utwierdzać ich w przekonaniu, że mają jeszcze do spełnienia w *presbyterium* istotną rolę: nie tylko ze względu na posługę duszpasterską, którą mogą nadal pełnić, choć w innych formach, ale także ze względu na to, że dzięki swemu doświadczeniu życiowemu i apostołskiemu mogą sami stać się wartościowymi nauczycielami i wychowawcami innych kapłanów”²²⁷.

W dalszej części zwrócono także uwagę na kapłanów chorych, po trudnych przejściach życiowych, którzy doznają fizycznego osłabienia i psychicznego zmęczenia. Osoby takie nie mogą zostać pozostawione same sobie. Formacja powinna pomóc im odnaleźć motywację, odzyskać siły oraz spokój wewnętrzny, aby nadal mogli na miarę swoich możliwości służyć Kościołowi. Jednoznacznie stwierdzono, że kapłani tacy nie powinni izolować się od wiernych i życia kapłańskiego. Jednocześnie jednak powinni ograniczyć w rozsądnym stopniu swoją zewnętrzną aktywność i podtrzymywać więzi oraz formy duchowości, które zdolne są umocnić w nich wolę i radość bycia kapłanem. Stała formacja ma za zadanie zachować żywe przekonanie o tym, czego sami uczyli wiernych, że nadal uczestniczą czynnie w budowaniu Kościoła. Papież zwraca uwagę, że cierpienie w szczególny sposób jednoczy z Jezusem Chrystusem oraz wiernymi, którzy również przeżywają trudności w swoim życiu. Jan Paweł II przytacza w tym kontekście następujące słowa św. Pawła: „Raduję się w cierpieniach za was i ze swej strony w moim ciele dopełniam braki udręk Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół” (Kol 1, 24)”²²⁸.

W adhortacji podkreślono jedność i braterstwo wśród duchownych niezależnie od wieku, sprawowanych funkcji i kondycji fizycznej. Jest to kolejny już dokument, w którym zwrócono uwagę na starszych schorowanych kapłanów,

---

²²⁷ PDV, nr 77.

²²⁸ Tamże.

którzy nie mogą być pozostawieni sami sobie²²⁹. Wspólnym mianownikiem jest troska o duchownych, którzy utracili siły w wyniku chorób lub podeszłego wieku. Emerytowani prezbiterzy powinni mieć świadomość pełnowartościowości emerytalnego okresu życia. W takim duchu powinna trwać formacja duchowa kapłanów: emerytowani kapłani powinni kształtować swoją świadomość, że nadal potrzebni są Bogu, Kościołowi i światu. Czynni prezbiterzy powinni otaczać różnorodną opieką braci seniorów, interesować się ich sytuacją, odwiedzać, zapraszać do parafii, pamiętać o rocznicach, jubileuszach, urodzinach, imieninach, a także dawać możliwość dalszej posługi kapłańskiej. Seniorzy potrzebują tylko trochę zainteresowania, życzliwości, dobrego i szczerego słowa oraz wdzięczności, co może pomóc im zachować zdrowego ducha. Nie mogą oni mieć poczucia marginalizacji, odsunięcia czy pozostawienia poza nawiasem życia diecezjalnego. Okres życia na emeryturze powinni przeżywać w radosny i spokojny sposób, ciesząc się wdzięcznością ze strony przełożonych Kościoła, współbraci prezbiterów i wiernych świeckich²³⁰.

3.6. Dyrektorium Apostolorum successores

Kongregacja ds. Biskupów w 2004 roku ogłosiła dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores*. Dokument składa się z rozdziałów, w których usystematyzowano rolę, pracę, obowiązki oraz zakres zadań biskupa diecezjalnego w stosunku do Kościoła partykularnego, zarówno względem wiernych świeckich, jak i duchownych. Dyrektorium jest kolejnym dokumentem, który podkreśla, jak ważną i szczególną misję pełni biskup i jak wiele zależy od jego posługi apostołowskiej. Wielokrotnie wskazuje się przy tym, że biskup jest pasterzem odpowiedzialnym za teren, na którym sprawuje urząd²³¹.

Rozdział czwarty dokumentu poświęcony jest relacjom biskupa diecezjalnego z kapłanami. Biskup przedstawiany jest tam jako przyjaciel, brat i ojciec w stosunku do kapłanów przy podkreśleniu znaczenia wzajemnej relacji. Ordynariusz powinien dokonać starań, aby zdobyć zaufanie kapłanów, a decyzje,

---

²²⁹ PDV, nr 15-17.

²³⁰ L. Król, *Księża seniorzy...*, s. 17.

²³¹ AS, nr 11.

które podejmuje, powinny być odzwierciedleniem sprawiedliwości i miłości. Wszyscy prezbiterzy powinni odczuć jednakową uwagę i troskę niezależnie od pełnionej funkcji, służby czy wieku. Biskup diecezjalny powinien pobudzać do działania oraz wspierać podejmowane dzieła, dbać, aby każdy z duchownych dał z siebie najlepszą część, w której odkrył swój dar i powierzył służbie Kościołowi. Pasterz Kościoła partykularnego powinien znać swoich prezbiterów pod względem ich stanu zdrowia, kondycji duchowej, ideałów, słabości, warunków ekonomicznych oraz zainteresowań, aby móc pomóc oraz wybrać odpowiedni kierunek rozwoju, posługi oraz miejsce w grupie, w której szybko się odnajdzie. Jako ojciec rodziny partykularnej powinien dokonać wszelkich starań, aby młodsi księża darzyli szacunkiem i szanowali autorytet księży seniorów, zaś duchowni w podeszłym wieku dawali wsparcie i mentorską opiekę podczas rozwoju posługi duszpasterskiej, dzięki temu wszyscy czują się współodpowiedzialni za diecezję oraz zjednoczeni przy biskupie ojcu²³². Odnośnie wzajemnych relacji pomiędzy duchownymi przeznaczono osobny podrozdział, który dotyczy prawidłowej posługi oraz funkcjonowaniu Kościoła. Podkreślono w nim ważność wspólnoty, zjednoczenia poprzez więzy braterstwa oraz współpracy ze sobą. Narzędziem do utrzymywania jedności są niewątpliwie spotkania wspólnotowe, rozmowy czy dzielenie się doświadczeniem. Zaleca się przy tym tworzenie tak zwanych domów kapłańskich, które stanowią miejsce do organizowania spotkań. Biskup na podstawie tego dokumentu jest zobowiązany do troski o godny byt kapłanów poprzez zapewnienie odpowiedniego mieszkania, wystarczających środków finansowych zarówno na wyżywienie, ale także na rozwój duchowy i fizyczny dzięki zapewnieniu odpowiedniej lektury, wyjazdów czy pielęgnowaniu zainteresowań niezależnie od wieku. Szczególną jednak pieczę winien obdarzyć duchownych zmagających się z różnymi trudnościami w swoim życiu, chorobą, niedołężnością, starością, niezdolnością do pracy czy uzależnieniami. Biskup winien wówczas przyjść z pomocą oraz umocnić takiego prezbitera poprzez odwiedziny, wsparcie, zarówno materialne jak i duchowe, oraz upewnić się, że udzielona jest niezbędna opieka medyczna. W dokumencie wyodrębniono przypadki, na które szczególnie trzeba zwrócić uwagę, a zadaniem biskupa jest przedsięwziąć kroki, aby zapobiec niepożądanym zdarzeniom. Jednym z takich problemów jest samotność

---

²³² Tamże, nr 14.

i izolowanie się kapłanów. Innym niebezpieczeństwem – także przemęczenie, złe przyzwyczajenia oraz trudności związane z długoletnią posługą, mogące prowadzić do tak zwanego wypalenia. Poprzez troskę wzajemną wspólnoty, zaangażowanie w sprawy diecezjalne oraz odnowę duchową i intelektualną można zaradzić lub, jeżeli zauważono jakiegokolwiek niepokojące sygnały, na wczesnym etapie odpowiednio zareagować, na przykład poprzez okres sabatyczny, zmianę otoczenia, co często wpływa korzystnie na kapłana. Podkreślając ojcowską opiekę i troskę biskupa, powinien on interesować się stanem prezbiterów i w zależności od sytuacji znaleźć rozwiązanie w przypadku samotności, przemęczenia czy niebezpiecznej rutyny, przywracając chęć do pracy, odnajdując ponownie sens powołania i dalszej posługi względem wiernych oraz współbraci. Biskup powinien wykazać się należyłą wyrozumiałością, cierpliwością oraz zrozumieniem, tak aby prezbiterzy odczuwali wsparcie, umocnienie oraz pomoc. Odpowiedzialność za to leży zarówno po stronie biskupa, jak i całej wspólnoty diecezjalnej²³³.

Kolejny raz w dokumentach wydanych przez ustawodawstwo kościelne podkreślona jest troska o budowanie stałej formacji kapłańskiej. Nałożono na biskupa obowiązek troski i powinność budowania grup duchownych, dzięki którym z biegiem lat podtrzymywany jest duch kapłański. Duchowny jest zatem żywym i owocnym darem, w którym wzrasta i dojrzewa posługa. Zadaniem formacji jest także wspieranie starszych kapłanów, pomoc w napotkanych słabościach oraz przeciwnościach, przy zwróceniu szczególnej uwagi na popadanie w rutynę, pracę i posługę ponad siły, zmęczenie. Ważne przy tym jest uświadomienie prezbiterów, iż mogą zmniejszyć tempo życia, a pomimo tego nadal będą cennym darem Kościoła. Autorzy dokumentu zachęcają, aby w spotkaniach uczestniczył także sam biskup, dając przykład i zachętę do dalszej posługi²³⁴.

---

²³³ AS, nr 15; H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła...*, s. 294-295.

²³⁴ AS, nr 83.

4. Podmioty zobowiązane do troski o prezbiterów seniorów

4.1. Prawo powszechne

Biskup diecezjalny i wierni chrześcijanie świeccy zobowiązani są do troski o właściwą realizację praw prezbiterów, a więc także prezbiterów seniorów, zarówno na poziomie prawa powszechnego, jak i na poziomie prawa partykularnego.

4.1.1. Biskup diecezjalny

W dniu 19 marca 2016 roku, w homilii wygłoszonej w czasie Mszy świętej połączonej z udzieleniem święceń biskupich, papież Franciszek powiedział: „Niezwykle ważnym zadaniem biskupa jest miłość i troska o kapłanów (...). Pierwszym bliźnim biskupa jest jego ksiądz. Pierwszym bliźnim! Jeśli nie miłujesz swojego pierwszego bliźniego, nie będziesz w stanie kochać innych. Macie być bliscy prezbiterom, diakonom, pomocnikom w waszej posłudze (...)”²³⁵. Z kolei podczas spotkania z duchowieństwem diecezji rzymskiej 17 września 2013 roku powiedział: „Musimy świadczyć miłosierdzie braciom, a przecież najbardziej bliscy są nam kapłani. Najbliżsi biskupa to księża. Czy podobnie działa to w drugą stronę, co? Biskup musi być przy swoich księżach. Biskup musi mówić: moimi bliskimi są moi księża. Wspaniała jest ta wymiana, nieprawdaż? Myślę, że to jest najważniejszy moment bliskości między biskupem a jego księżmi: bez zbędnych słów, ponieważ nie ma słów oddających ich trud”²³⁶.

Jedną z najważniejszych norm w kontekście troski biskupa o prezbiterów z jego diecezji jest zawarta w kan. 384: „Biskup diecezjalny winien otoczyć szczególną troską prezbiterów, których powinien wysłuchiwać jako pomocników i doradców, stać na straży przysługujących im uprawnień i troszczyć się o to, aby

---

²³⁵ Francesco, *Ordinazione Episcopale* di mons. Peter Brian Wells e mons. Miguel Angel Ayuso Guixot *Omelia del santo Padre Francesco* (10.03.2016), https://www.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160319_omelia-ordinazioni-episcopali.html [dostęp: 15.02.2024].

²³⁶ Franciszek, *Sobór źródłem entuzjazmu i nadziei*. Przemówienie do duchowieństwa diecezji rzymskiej (14.02.2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), nr 3-4 (2013), s. 20.

wypełniali właściwe ich stanowi obowiązki i mieli do dyspozycji środki oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego. Jego troską ma być również zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki społecznej, zgodnie z przepisami prawa”.

W kanonie tym ustawodawca kodeksowy zobowiązuje biskupa diecezjalnego do szczególnej troski o prezbiterów i wskazuje kilka sposobów okazywania takiej troski. Zgodnie z tym biskup powinien wysłuchiwać ich jako pomocników i doradców, zasięgając ich opinii udzielanych indywidualnie jak też przez kolegium konsultorów lub radę kapłańską²³⁷, stać na straży przysługujących im uprawnień²³⁸, troszczyć się, aby należycie wypełniali właściwe ich stanowi obowiązki i mieli do dyspozycji środki oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego²³⁹ oraz troszczyć się o zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki zdrowotnej, zgodnie z przepisami prawa²⁴⁰. Wymienione powyżej obowiązki biskupa diecezjalnego są związane odpowiednio z uprawnieniami duchownych, które są określone w katalogu obowiązków i uprawnień osób duchownych (por. kan. 275, 276, 278, 279)²⁴¹.

Ustawodawca nakłada na biskupa diecezjalnego obowiązek troski o prezbiterów, a także obowiązek zapewnienia im opieki społecznej oraz godziwego utrzymania według obowiązującego prawa, niezależnie od wieku. Biskup winien szczególnie mieć na względzie godny byt księży seniorów, którzy nie mają dodatkowych dochodów, jak księża katecheci. Zobowiązany jest także zapewnić prezbiterom środki i zadbać o dostęp do instytucji niezbędnych do rozwoju życia intelektualnego oraz duchowego. Powinien zatroszczyć się o to, aby przysługujące kapłanom uprawnienia były przestrzegane na każdym etapie życia oraz niezależnie od sprawującej funkcji²⁴².

---

²³⁷ CD, nr 16; PO, nr 7; EI, nr 3; KPK/1983, kan. 495, kan. 500, kan. 502.

²³⁸ EI, nr 113.

²³⁹ CD, nr 16; EI, nr 107, 110, 113.

²⁴⁰ EI, nr 117; KPK/1983, kan. 281 § 1-2, kan. 1274.

²⁴¹ J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia duchownych...*, s. 109.

²⁴² J. Guitierrez, *Lud Boży...*, s. 245-246; D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Śląskie Studia Historyczno- Teologiczne” 38 (2005), z. 2, s. 368-369.

Uprzywilejowana troska biskupa o swoich kapłanów zawarta jest także w adhortacji apostoelskiej *Pastores gregis*²⁴³, gdzie wyraża się ona jako ojcowska i braterska obecność, która towarzyszy im na głównych etapach ich życia służebnego, poczynając od pierwszych kroków w posłudze pasterskiej.

Z kanonem 384 korelatywnie związana jest dyspozycja zawarte w kan. 263, w której biskup diecezjalny jest obligowany (w odniesieniu do seminarium międzydiecezjalnego zainteresowanych biskupów w części określonej przez nich we wspólnym porozumieniu) do zabezpieczenia środków przeznaczonych między innymi na wynagrodzenie wykładowców. Ważny jest także kan. 269, w którym ustawodawca kodeksowy zezwala biskupowi diecezjalnemu na dokonanie inkardynacji prezbitera wyłącznie wtedy, gdy domaga się tego konieczność lub pożytek dla Kościoła partykularnego i z zachowaniem przepisów prawa dotyczących godziwego utrzymania duchownych. Ponadto kanon 384 powiązany jest z kanonem 271 § 1, w którym biskup diecezjalny wyrażający zgodę na przesiedlenie się prezbitera do innego Kościoła partykularnego na czas określony zgodnie z przepisami prawa jest zobowiązany do zatroszczenia się przez pisemną umowę z biskupem diecezjalnym o miejsce, w którym prezbiter sprawuje nową posługę, o ustalenie praw i obowiązków tego prezbitera. Istotnym jest kanon 1261 § 2, w którym ustawodawca obliguje biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku zaradzenia potrzebom Kościoła w takim stopniu, aby posiadał on środki konieczne między innymi do godziwego utrzymania duchowieństwa i domagania się w odpowiedni sposób jego wykonania²⁴⁴.

Kan. 538 § 3 dotyczy prezbiterów, którzy pełnią funkcję proboszcza, a którzy osiągną wiek emerytalny. Przepis ten dokładniej mówi o obowiązku biskupa wobec proboszcza składającego urząd: „Proboszcz, po ukończeniu siedemdziesiątego piątego roku życia, jest proszony o złożenie zrzeczenia się urzędu na ręce biskupa diecezjalnego, który rozważywszy wszystkie okoliczności osoby i miejsca, powinien zadecydować o przyjęciu lub odłożeniu zrzeczenia. Biskup diecezjalny zobowiązany

---

²⁴³ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica post-synodalis de Episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis* (16.10.2003), AAS 96 (2004), nr 12, s. 825-924; tekst polski: Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostoelska *Pastores gregis* o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata, Kraków 2006, (dalej: PG) nr 47.

²⁴⁴ P. Lewandowski, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” 27 (2017), 2, s. 155.

jest zapewnić zrzekającemu się odpowiednie utrzymanie i mieszkanie, mając na uwadze normy ustalone przez Konferencje Biskupów".

Do biskupa diecezjalnego należy decyzja o przyjęciu lub odłożeniu zrzeczenia się zajmowanego urzędu oraz zapewnienie zrzekającemu się odpowiedniego utrzymania i mieszkania, zgodnie z normami ustalonymi przez konferencję biskupów i synod diecezjalny.

W ramach powyższego biskup pozwala prezbiterowi seniorowi na mieszkanie w którejś z podległych mu parafii, przy drugim księdzu, gdzie jest większa plebania lub we własnym mieszkaniu księdza lub rodziny księdza. Wśród księży popularna jest opinia, że bardziej odpowiednie jest mieszkanie w innej parafii, a nie w tej, gdzie ostatnio był proboszczem, tak aby swoją obecnością, wpływami i znajomościami nie przeszkadzać w różnych inicjatywach nowemu duszpasterzowi. Preferowane dla prezbiterów seniorów jest jednak zamieszkiwanie w specjalnym domu księży emerytów. Emerytowany ksiądz ma w takim miejscu opiekę siostr zakonnych i innych osób, a także zapewnione utrzymanie i mieszkanie oraz opiekę pielęgniarzką podczas obłożnej choroby. Jak wiadomo, we własnym mieszkaniu lub nawet u własnej rodziny, nie zawsze istnieją możliwości tego typu opieki. Możliwa jednak jest sytuacja, w której kapłan emeryt początkowo pozostaje przy jakiejś parafii, lecz gdy jego stan zdrowia wymaga stałej pielęgnacji, której nie może zapewnić rodzina i parafia, ksiądz otrzymuje mieszkanie w domu księży emerytów. Mieszkanie i utrzymanie w domu księży emerytów, z racji stosunkowo niskich emerytur i rent duchownych, wydaje się optymalne także z przyczyn finansowych²⁴⁵. Nie bez znaczenia jest też prosty fakt, że mieszkanie w domach księży emerytów ma takie zalety, jak: ciepły posiłek, pranie, sprzątanie mieszkania, kaplica i współzyczenie ze współbraćmi, z którymi można dzielić wspólny los.

Na kluczową odpowiedzialność biskupa diecezjalnego za godziwe utrzymanie prezbiterów wskazują również liczne posoborowe dokumenty na temat pasterskiej posługi biskupów: *Ecclesiae Sanctae*²⁴⁶, *Ecclesiae imago*²⁴⁷ czy *Apostolorum successores*²⁴⁸. We wszystkich zobowiązano biskupa diecezjalnego

---

²⁴⁵ R. Andrzejewski, „*Otium cum dignitate*”: *refleksje nad godnym stylem życia księży emerytów...*, s. 23.

²⁴⁶ ES, nr 8.

²⁴⁷ EI, nr 117.

²⁴⁸ AS, nr 80, 217.

do pełnego wdrożenia uchwał i wskazań Ojców Soboru Watykańskiego II, a także instrukcji wydanych przez Stolicę Apostolską dotyczących wprowadzenia równości w zakresie spraw materialnych prezbiterów oraz troski o ich godziwe utrzymanie i stosowanie w tym zakresie wymagań sprawiedliwości rozdzielczej. Na odpowiedzialność biskupa diecezjalnego wskazuje także Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych: „Biskup ponadto jest zobowiązany do przestrzegania praw swoich prezbiterów, które wynikają z inkardynacji oraz z wykonywania posługi w diecezji; wśród nich należy wymienić prawo do odpowiedniego wynagrodzenia oraz do ubezpieczenia społecznego (...)”²⁴⁹.

Prezbiterzy wypełniając swą kapłańską posługę jako *cooperatores ordinis episcopalis*, pozostają w szczególnej relacji do własnego biskupa, z którym tworzą prezbiterium. Pomiędzy biskupem a prezbiterem istnieje *communio sacramentalis*, które wynika z kapłaństwa hierarchicznego i służebnego, które ma być realizowane wyłącznie poprzez uczestnictwo w jedynym kapłaństwie Chrystusa. Aby należycie rozwijać taką „komunię sakramentalną”, ustawodawca wzywa każdego biskupa, aby dla prezbiterów był „ojcem i bratem, który miłuje ich, słucha, przyjmuje, koryguje, pociesza, stara się z nimi współpracować oraz, w miarę możliwości, zabiega o ich dobro na płaszczyźnie ludzkiej, duchowej, kapłańskiej i ekonomicznej”²⁵⁰.

Do zakresu kompetencji biskupa diecezjalnego zalicza się także troskę o dobra doczesne Kościoła. W kontekście troski o prezbiterów seniorów ma to duże znaczenie, gdyż prawidłowe zarządzanie i gospodarowanie dobrami doczesnymi Kościoła wpływa na materialną możliwość zapewnienia prezbiterom emerytom zakwaterowania, pożywienia, zorganizowania czasu czy opieki na starość, zwłaszcza w domu księży emerytów czy w domu parafialnym. z tego też powodu duże znaczenie mają kompetencje biskupa względem tych dóbr.

W kan. 1254 zawarto przepis stanowiący, że Kościół katolicki, na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać i alienować tak, aby osiągnąć nakreślone przez siebie cele. Do tych celów należą organizowanie kultu Bożego, zapewnienie godziwego

---

²⁴⁹ Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Nota esplicativa Elementi per configurare l'ambito di responsabilita canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero*, „Ius Ecclesiae” 16 (2004), nr 1, s. 35-37.

²⁵⁰ PG, nr 47.

utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych oraz prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, szczególnie wobec biednych.

Dobra doczesne Kościoła oraz normy, które określają administrowanie nimi mają sens tylko wtedy, gdy stanowią pomoc dla pełnienia misji zbawczej Kościoła w drodze nauczania i uświęcania. W kwestiach dotyczących majątku kościelnego biskupi diecezjalni powinni mieć więc na względzie przede wszystkim całość kościelnej misji, która stawia sobie za nadrzędny cel zbawienie ludzkich dusz.

Biskup diecezjalny posiada liczne uprawnienia względem dóbr doczesnych Kościoła. Dzięki wymienionym poniżej prawom, możliwościom i instytucjom Kościół gromadzi środki finansowe, dzięki którym możliwe jest finansowanie, między innymi, zabezpieczenia godziwego utrzymania i opieki nad prezbiterami seniorami. Do tych, które mają największe znaczenie w tym kontekście, trzeba zaliczyć:

- ustanowienie instytucji na rzecz utrzymania duchownych²⁵¹;
- ustanowienie instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych²⁵²;
- ustanowienie podatku diecezjalnego oraz nadzwyczajnych świadczeń dla pokrycia potrzeb diecezjalnych²⁵³;
- zezwalanie na przeprowadzenie zbiórki, zarówno własnym, jak i obcym podwładnym, na własnym terytorium²⁵⁴;
- nakazywanie przeprowadzenia specjalnej zbiórki we wszystkich kościołach i kaplicach, nawet zakonnych z dostępem dla wiernych, na określone cele parafialne, diecezjalne, krajowe lub powszechne²⁵⁵;
- stanowienie odpowiednich przepisów odnośnie do przeznaczania składanych ofiar i wynagrodzenia prezbiterów wypełniających to zadanie²⁵⁶;
- wydawanie szczegółowych instrukcji, z uwzględnieniem uprawnień, zwyczajów prawnych i okoliczności, dotyczących zarządu dóbr kościelnych²⁵⁷;

---

²⁵¹ KPK/1983, kan. 1274 § 1.

²⁵² Tamże, kan.1274 § 2.

²⁵³ Tamże, kan. 126.

²⁵⁴ Tamże, kan. 1265.

²⁵⁵ Tamże, kan. 1266.

²⁵⁶ Tamże, kan. 531.

²⁵⁷ Tamże, kan. 1276 § 2.

- przekazywanie środków na rzecz uboższych diecezji²⁵⁸;
- otrzymywanie wykazu dóbr przyjętych powierniczo oraz zezwalanie na ich przyjęcie oraz odpowiednie ulokowanie²⁵⁹;
- podejmowanie decyzji dotyczących zarządzania majątkiem diecezji²⁶⁰;
- decydowanie o alienacji majątku będącego własnością diecezji²⁶¹;
- wydawanie zezwolenia podmiotom podległym biskupowi diecezjalnemu na alienację majątku kościelnego²⁶²;
- określanie aktów nadzwyczajnego zarządzania w odniesieniu do osób prawnych podległych biskupowi²⁶³;
- zezwalanie na dokonanie przez zarządców czynności przekraczających granice i sposób zwyczajnego zarządzania²⁶⁴;
- zatwierdzanie sposobu lokowania dotacji²⁶⁵;
- wykonywanie pobożnych rozporządzeń *inter vivos* i *mortis causa*²⁶⁶;
- określanie szczegółowych warunków dotyczących ustanowienia i przyjęcia fundacji²⁶⁷;
- redukowanie lub przenoszenie fundacyjnych zobowiązań mszalnych²⁶⁸;
- redukowanie, ograniczanie, zmienianie rozporządzeń na cele pobożne²⁶⁹;
- redukowanie zobowiązań fundacyjnych, z wyjątkiem zobowiązań mszalnych²⁷⁰;
- zezwalanie na odmowę przyjęcia ofiary przez osobę prawną²⁷¹;

---

²⁵⁸ Tamże, kan. 1274 § 3.

²⁵⁹ Tamże, kan. 1302 § 1-2.

²⁶⁰ Tamże, kan. 1277, kan. 1281, kan. 1285, kan. 1292.

²⁶¹ Tamże, kan. 1291 § 1-2.

²⁶² Tamże, kan. 1295.

²⁶³ Tamże, kan. 1281 § 2.

²⁶⁴ Tamże, kan. 1281 § 1.

²⁶⁵ Tamże, kan. 1305; kan. 1284 § 2.

²⁶⁶ Tamże, kan. 1301 § 1.

²⁶⁷ Tamże, kan. 1304 § 4.

²⁶⁸ Tamże, kan. 1308 § 3-4.

²⁶⁹ Tamże, kan. 1310 § 1.

²⁷⁰ Tamże, kan. 1310 § 2.

²⁷¹ Tamże, kan. 1267 § 2.

- zezwalanie na przyjęcie ofiary z obciążeniem określającym sposób korzystania lub stawiającym warunek²⁷²;
- nadzorowanie, aby do dyscypliny kościelnej nie wkradły się nadużycia, zwłaszcza w zakresie zarządzania dobrami²⁷³;
- nadzorowanie zarządu wszystkich dóbr należących do podległych biskupowi diecezjalnemu publicznych osób prawnych²⁷⁴;
- przyjmowanie i weryfikowanie corocznych sprawozdań z zarządu poszczególnych dóbr kościelnych²⁷⁵;
- przypominanie wiernym o obowiązku zaradzania potrzebom materialnym Kościoła czy wręcz domaganie się wypełnienia tego obowiązku²⁷⁶;
- stanowienie, o ile takich norm nie wydała konferencja biskupów, przepisów dotyczących subwencji będących odpowiedzialnością wiernych na kierowane do nich prośby o pomoc finansową Kościołowi^{277 278}.

Kwestie funduszy socjalnych uregulowano w kan. 1274. Zgodnie z rozwojem doktryny Soboru Watykańskiego II, to w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. zainaugurowano nowy etap w zakresie wynagradzania duchowieństwa²⁷⁹. Prawodawca nakłada na diecezje obowiązek utworzenia specjalnych instytucji gromadzących dochody oraz ofiary finansowe, które miałyby pokryć koszty utrzymania duchownych pełniących służbę w diecezji. Utworzenie funduszu wspierania duchowieństwa można potraktować jako jedną z najważniejszych reform organizacji patrymonialnej Kościoła²⁸⁰. Istotny jest fakt, że w kan. 1274 § 1 wyraźnie zostało podkreślone, że jeśli diecezja ma inne słuszne rozwiązanie dotyczące zapewnienia dóbr materialnych pracującym kapłanom, wówczas nie musi powoływać specjalnej instytucji. Obowiązkiem episkopatu jest dopilnowanie, aby powstały instytucje zapewniające duchownym ubezpieczenie społeczne. Jeżeli

---

²⁷² Tamże, kan. 1267 § 2

²⁷³ Tamże, kan. 392 nr 2.

²⁷⁴ Tamże, kan. 1276 § 1.

²⁷⁵ Tamże, kan. 1287 § 1.

²⁷⁶ Tamże, kan. 222.

²⁷⁷ Tamże, kan. 1262.

²⁷⁸ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce...*, s. 117.

²⁷⁹ M. Narváez, *La Honesta Sustentación del clero en la provincia eclesiástica de Cartagena, a tenor del canon 1274 §1*, Cartagena, 2019, s. 56.

²⁸⁰ Tamże, s. 17-18.

natomiast diecezja nie posiada owej instytucji, powinna dokonać wszelkich starań w celu zabezpieczenia społecznego duchownych. Ustawodawca powszechny wyszedł naprzeciw biedniejszym diecezjom, dając możliwość połączenia instytucji diecezjalnych albo nawiązania ścisłej współpracy między Kościołami partykularnymi. W § 3 zobligowano diecezje, które mają utworzony fundusz oraz płynność finansową, do zadbania i zatroszczenia się o diecezje biedniejsze, których nie stać na sfinansowanie wszystkich potrzeb²⁸¹. W ostatnim paragrafie kan. 1274 postanowiono, iż założone instytucje muszą mieć osobowość prawną oraz cywilną zdolność, aby były skuteczne i nawiązywały do obowiązującego w danym państwie prawa.

Zarówno połączenie diecezji jak i wsparcie biedniejszych instytucji przez bogatsze jest nawiązaniem do postanowień podjętych podczas Soboru Watykańskiego II zapisanych w dekrecie *Presbyterorum ordinis*. Dotyczyły one instytucji lub stowarzyszeń wspierających finansowo duchownych, którzy utracili siły wskutek wieku, choroby lub innych okoliczności i nie mogą w pełni realizować zadań powierzonych przez Kościół²⁸². Różnica pomiędzy ujęciami z 1965 roku - Sobór Watykański II, a z 1983 roku Kodeks Prawa Kanonicznego jest następująca: Ojcowie soborowi ustanowili dwa oddzielne fundusze diecezjalne – jeden przeznaczony na wynagrodzenia kapłanów, a drugi – dla osób, które pracują na rzecz Kościoła.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego ustanowiono nowy system prawny dotyczący zarówno wynagrodzeń dla duchownych, jak i dla osób służących Kościołowi. Pozostawiono jednak biskupom wybór co do tego, które rozwiązanie według nich będzie korzystniejsze i bardziej rozsądne, by zadośćuczynić potrzebom. Fundusz powinien mieć charakter autonomiczny, zależny od organizacji zarządzającej diecezją oraz być prowadzony przez własną księgowość. Źródłem dochodów funduszu są ofiary wiernych i dobra, uposażenia beneficjów czy dochody pochodzące z wygasłych fundacji nieautonomicznych. Wpływy finansowe mogą także pochodzić z fundacji pobożnych, subwencji państwowych, instytucji prywatnych i publicznych oraz świeckich podmiotów gospodarczych. Główne źródło finansowe stanowią jednak wpłaty dokonywane przez wiernych, ofiary

---

²⁸¹ KPK/1983, kan. 1274 § 3.

²⁸² PO, nr 21.

zebrane podczas zbiórek, dofinansowania od państwa i instytucji publicznych oraz prywatnych, a także stypendia oraz opłaty mszalne i dobra diecezjalne. Organizacja prawna zarządzania tym majątkiem jest regulowana przez prawo partykularne, na podstawie którego wyznacza się zasady obrotu wydatkami i wpływami. Prawodawca pozostawił wolną wolę w kwestii przekazania dóbr materialnych wiernych do funduszu wynagrodzeń. W dekrecie *Presbyterorum ordinis* podkreślono, iż wynagrodzenie pobierane z uwzględnieniem pełnionych funkcji i miejsca powinno być takie samo dla wszystkich, którzy znajdują się w jednakowej sytuacji²⁸³.

W kanonie 1274 wspomina się o społecznym ubezpieczeniu duchownych, które w większości przypadków jest zagwarantowane przez utworzone w danym państwie instytucje. W polskim prawie cywilnym uregulowania w tej kwestii można znaleźć w następujących aktach normatywnych: ustawie z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych²⁸⁴, ustawie z dnia 30 października 2002 roku o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych²⁸⁵ oraz ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 roku o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych²⁸⁶. Wymienione akty normatywne regulują ubezpieczenia wypadkowe, emerytalne, chorobowe, rentowe oraz zdrowotne, a dotyczą także osób duchownych. Należy jednak zauważyć, że w przypadku państw, w których prawo cywilne nie zapewnia zabezpieczenia

---

²⁸³ PO, nr 20; DK, nr 20; ES, nr 8; M. Lopez Alarcon, *De bonis Ecclesiae temporalibus. Dobra doczesne Kościoła*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechnie i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 769-771; D. Walencik, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 371-378; P. Kaleta, *Dobra doczesne Kościoła*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV/1: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2019, 53-58; P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 246-247.

²⁸⁴ Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1230 z późn. zm.

²⁸⁵ Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2189 z późn. zm.

²⁸⁶ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2561 z późn. zm.; Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1966 z późn. zm.

finansowego w razie nagłych, nieszczęśliwych wypadków, obowiązek wchodzi w kompetencje episkopatu. Ma on w takiej sytuacji za zadanie, aby zadbać o zabezpieczenie socjalne dla duchownych. Jeżeli dane państwo nie posiada wystarczających środków, aby zapewnić godne zabezpieczenie finansowe, wówczas należy utworzyć instytucje, które uzupełnią zbyt niskie świadczenia²⁸⁷.

Przekazywanie wynagrodzeń i ofiar mszalnych na rzecz funduszu jest kolejną kwestią sprzeczną z Kodeksem Prawa Kanonicznego tj. kan. 531²⁸⁸ oraz kan. 551²⁸⁹, na podstawie których środki finansowe powinny zasilać wspólny budżet parafialny. Przypadki nieporozumień wynikających w tej kwestii powinny być jednoznacznie rozstrzygane przez prawo partykularne, w którym należy umieścić informację, ile procent ofiar bezpośrednio trzeba przekazać na wynagrodzenia dla duchownych, a ile na zapewnienie im godnych warunków mieszkalnych. Zarobki dla osób duchownych pełniących posługę w danej diecezji powinny wypływać z funduszu. Szczegółowy system wynagrodzeń należałoby sprecyzować i unormować przez prawo partykularne. Trzeba wziąć pod uwagę zróżnicowanie zadań i obowiązków wśród kapłanów, czyli według przyjętej hierarchii: wikariusze, proboszczowie, biskupi. Innymi czynnikami, które powinny wpływać na wysokość wynagrodzenia są miejsce: miasto czy wieś, czas pracy oraz warunki życiowe: prywatne mieszkanie czy plebania. Kolejnym aspektem, który należałoby także uregulować na mocy prawa partykularnego jest sprecyzowanie wypłacania wynagrodzeń. Mianowicie chodzi o decyzję, czy są one w pełni wypłacane z funduszu wynagrodzeń czy jednak pełni on tylko zadanie funduszu wyrównawczego z którego środki są wypłacane tylko duchownym, którzy mają wynagrodzenie poniżej ustalonej przez diecezję kwoty. Sformułowanie „nondum apte ordinata” z kan. 1274 § 2 wskazuje, iż fundusz ubezpieczeniowy nie musi podlegać regulacjom prawnym. Zatem dopuszcza się opracowanie własnego systemu socjalnego pod nadzorem biskupów przez diecezje

---

²⁸⁷ M. Lopez Alarcon, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 977-979.

²⁸⁸ KPK/1983, kan. 531: „Nawet jeżeli ktoś inny wykonał dane zadanie parafialne, to jednak ofiary przyjęte z tej okazji powinien przekazać do parafialnej masy majątkowej, chyba że pewna jest przeciwna wola ofiarodawcy w odniesieniu do ofiar dobrowolnych; do biskupa diecezjalnego należy – po wysłuchaniu zdania rady kapłańskiej – ustanowienie przepisów dotyczących przeznaczenia tychże ofiar oraz wynagrodzenia duchownych wypełniających to zadanie.”

²⁸⁹ Tamże, kan. 551: „W odniesieniu do ofiar, jakie wierni składają wikariuszowi z okazji wykonywania pasterskiej posługi, należy zachować przepis kan. 531.”

konkretnego kraju. Ważną zasadą jest jednak to, aby normy i zasady były ujednolicone w obrębie całego regionu kościelnego, na przykład metropolii²⁹⁰.

W kan. 1274 zainicjowano utworzenie instytucji, której celem jest gromadzenie ofiar i dóbr dedykowanych na utrzymanie kapłanów pracujących w diecezji, dzięki czemu biskupi mogą realizować postanowienia z kan. 281 § 1²⁹¹. Każda założona instytucja powinna mieć swój statut, w którym powinny być zawarte szczegółowe postanowienia diecezjalne dotyczące rodzaju oraz wysokości wynagrodzenia. Głównym celem założenia owego funduszu jest realizowanie ubezpieczeń społecznych dla duchownych, zapewnienie godnego bytu kapłanom oraz pokrywanie różnych innych potrzeb diecezjalnych²⁹². Kwestie zakładania funduszy lub innych podobnych rozwiązań nie zostały uregulowane i postanowione w Kodeksie z 1917 roku. W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku uwzględniono także kwestie dotyczące biskupów seniorów zawarte w kan. 401 § 1 i § 2²⁹³.

Do obowiązków biskupów należy więc zatroszczenie się, aby duchowni mieli właściwie zapewnioną opiekę socjalną na wypadek choroby, niezdolności do pracy i na starość. W kodeksie prawa kanonicznego zobowiązuje się konferencje biskupów do utworzenia specjalnej instytucji, która zapewniłaby w wystarczającym stopniu ubezpieczenia duchownym. Zobowiązanie to jednak opatrzone jest klauzulą, że dotyczy krajów, „gdzie ubezpieczenie społeczne na rzecz duchowieństwa nie zostało należycie uregulowane”²⁹⁴. Ponadto poszczególni biskupi diecezjalni powinni utworzyć specjalny fundusz lub instytut, z którego będą mogli otrzymywać pomoc duchowni pracujący w Kościele partykularnym²⁹⁵.

---

²⁹⁰ J. Guiterrez, *Lud Boży...*, s. 350; J. Wroczeński, *Obowiązki pasterskie biskupa...*, s. 127; P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów...*, s. 109-110; D. Walencik, *Troska Biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa...*, s. 370-378; P. Kaleta, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 52-58; por. M. Lopez Alarcon, *Dobra doczesne Kościoła...*, s. 980.

²⁹¹ KPK/1983, kan. 281 § 1.

²⁹² P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe...*, s. 245-246; J. Schoupe, *Derecho Patrimonial Canónico*, Pamplona 2007, s. 201.

²⁹³ KPK/1983, kan. 401 § 1-2.

²⁹⁴ KPK/1983, kan. 1274 § 2.

²⁹⁵ J. Dyduch, *Emeryci duchowni...*, s. 105.

4.1.2. Wierni świeccy

O odpowiedzialności wiernych świeckich za godziwe utrzymanie prezbiterów ustawodawca kodeksowy wspomina dwukrotnie: w kan. 222 § 1 oraz w kan. 1260. W kan. 222 § 1 zobligowano wiernych do troski o potrzeby Kościoła w taki sposób, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest niezbędne do godziwego utrzymania szafarzy. W kan. 1261 § 1 przypomniano natomiast, że wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła. Powyższemu obowiązkowi i prawu odpowiadają dyspozycje ustawodawcy kodeksowego z kan. 1260, który stanowi o przyrodzonym prawie Kościoła do domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów. W kan. 1261 § 2 obliguje się biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku powstającego z dyspozycji kan. 222 § 1 i egzekwowania jego przestrzegania. Wierni świeccy, przeznaczając własne środki finansowe w różnych formach, na przykład w postaci składek mszalnych czy dotacji na rzecz Kościoła, mają świadomość, że środki te będą przeznaczone na potrzeby instytucji Kościoła czy ich własnej parafii. Ich świadomość tego, że środki te idą także na utrzymanie prezbiterów seniorów nie była dotąd przedmiotem pogłębionych badań, więc nie należy zakładać, że znajomość tego faktu jest powszechna. Można domniemywać nawet, że kwestia ta nie zaprzęta głowy przeciętnemu świeckiemu wiernemu, którego kontakt z kapłanami ogranicza się do Mszy świętej, sakramentów i kolędy. W oficjalnych dokumentach kościelnych prawa powszechnego nie zawarto zapisów regulujących przeznaczenie środków finansowych wiernych przekazanych Kościołowi. Uregulowań w tym zakresie należy szukać więc w prawie partykularnym.

Podczas analizy obowiązku wiernych chrześcijan, który wynika z kan. 222 § 1, należy odwołać się do nauczania Ojców *Vaticanum II*. Papieska Komisja do spraw Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego za źródło tego kanonu wskazała trzy dekry: *Apostolicam actuositatem*, *Ad gentes divinitus* oraz *Presbyterorum ordinis*.

Ojcowie soborowi zobowiązują wiernych do troski o potrzeby całego Ludu Bożego: „Przede wszystkim niech przykładają się do dzieł misyjnych, dostarczając pomocy materialnej, a nawet służąc własną osobą. Obowiązkiem bowiem

i zaszczytem chrześcijan jest oddawanie Bogu części dóbr, które od niego otrzymują²⁹⁶.

Następnym źródłem kan. 222 § 1, które zostało wskazane przez Papieską Komisję, był dekret o misyjnej działalności Kościoła. Ojcowie Soboru Watykańskiego II wezwali tutaj do modlitwy i pokuty, „aby [Bóg] użył dzieło misyjne swoją łaską, aby rodziły się powołania misyjne i by zebrano środki, których misje potrzebują²⁹⁷.

Gdy ustawodawca kodeksowy w kan. 222 § 1 odnosi się do obowiązku wiernych troski o potrzeby Kościoła, wskazuje nie tylko na wymiar pomocy doczesnej, lecz także duchowej. Kościół „choć do pełnienia swego posłannictwa potrzebuje środków, którymi dysponują ludzie, powstał nie celem szukania ziemskiej chwały, lecz (...) <<wśród prześladowań świata i pociech Bożych podąża naprzód w pielgrzymce>> głosząc krzyż i śmierć Pana, aż przyjdzie²⁹⁸. W takim rozumieniu, domagając się dóbr materialnych, aby kontynuować rozwój misji powierzonej przez Jezusa, poszukuje także środków duchowych, aby ten rozwój utrwalić. Kościół wypełnia więc swoje zadanie poprzez współodpowiedzialność wszystkich wiernych chrześcijan, którzy pomagają zaspokoić jego potrzeby zarówno materialne, jak i duchowe.

Kwestia odpowiedzialności za dobra materialne Kościoła została poruszona także w dekrecie *Presbyterorum ordinis*. Prezbiterzy mają prawo do godziwego utrzymania, „dlatego, o ile nie zapewniono prezbiterom słusznego wynagrodzenia z innego źródła, sami wierni jako, że dla ich dobra prezbiterzy pracują, mają istotny obowiązek zatroszczenia się o środki potrzebne im do prowadzenia uczciwego i godnego życia²⁹⁹. Aby to uprawnienie prezbiterów było zabezpieczone w odpowiedni sposób, biskupi są zobowiązani do przypominania wiernym o tym obowiązku. Biskupi ponadto powinni zatroszczyć się o promulgowanie stosownych norm, na podstawie których będzie możliwe zapewnienie godziwego utrzymania

---

²⁹⁶ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-990; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, Poznań 2002, (dalej: AG) nr 10.

²⁹⁷ Tamże, nr 36.

²⁹⁸ LG, nr 8.

²⁹⁹ PO, nr 20.

prezbiterom. Ojcowie Soborowi polecili także, aby w krajach, w których utrzymanie duchowieństwa zależy zupełnie albo w zdecydowanej większości od ofiar wiernych, powołano specjalną instytucję, która miałaby gromadzić dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji. Z kolei w krajach, gdzie opieka społeczna na rzecz duchownych nie została w odpowiedni sposób zorganizowana, konferencje biskupów powinny zatroszczyć się o to „by istniały albo instytucje diecezjalne, nawet połączone ze sobą, albo instytucje powołane do istnienia wspólnie dla różnych diecezji, albo stowarzyszenie założone dla całego terytorium, dzięki którym pod nadzorem hierarchii w sposób dostateczny zapewniono by zarówno odpowiednie ubezpieczenie, opiekę lekarską, jak też należyte utrzymanie prezbiterów dotkniętych chorobą, inwalidztwem lub starością”³⁰⁰.

Ustawodawca kodeksowy kwestie odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła odnosi do realizacji celów wspólnoty wierzących, czyli organizowania kultu Bożego, zapewnienia godziwego utrzymania duchowieństwa i pracowników kościelnych oraz prowadzenia dzieł apostołatu i miłości. W kan. 222 § 1 wspominał o obowiązku wiernych pomocy Kościołowi, który to obowiązek wynika z prawa Kościoła do domagania się od wiernych dóbr koniecznych do realizacji właściwych mu celów oraz z przynależności wszystkich wiernych chrześcijan na mocy sakramentu chrztu świętego do wspólnoty Ludu Bożego, współodpowiedzialności za realizację misji Kościoła w świecie oraz naturalnej solidarności wobec własnej wspólnoty³⁰¹.

Ustawodawca kodeksowy posłużył się sformułowaniem *christifidelibus obligatione tenentur*, opisując w ten sposób rangę ciężącego na wiernych obowiązku. Troska o materialne potrzeby Kościoła, w tym, między innymi, o godziwe utrzymanie prezbiterów, stanowi nie tylko moralną powinność wiernych, ale także jest realizacją *obligatio iuridica*³⁰².

Zdaniem Mariano Lopeza Alarcona „władza domagania się” o zapewnienie godziwego utrzymania duchownych z Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku

---

³⁰⁰ Tamże, nr 21.

³⁰¹ Tamże, nr 23; KPK/1983, kan. 1260.

³⁰² D. Walencik, *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39 (2005), z. 1, s. 165.

nie powoduje daleko idących następstw. Z mocą nakazu został ustanowiony tylko: podatek na utrzymanie seminarium duchownego³⁰³, podatek zwyczajny nałożony na publiczne osoby prawne oraz nadzwyczajny nałożony na osoby fizyczne i prawne³⁰⁴, a także system opłat i ofiar, o których traktuje się w kan. 1264. W ramach wykonywania tej władzy Kościół nie używa środków prawnego przymusu. Nie stosuje także sankcji karnych. Największy nacisk kładzie jednak na powinność realizacji jego potrzeb materialnych przez wiernych, zgodnie z dyspozycjami kan. 222 § 1 i 1260.

Paweł Lewandowski zauważa, że zgodnie z opiniami wielu kanonistów, jest to poważne zobowiązanie oparte zarówno na prawie naturalnym, jak i na rozporządzeniach właściwej władzy kościelnej. W tym kontekście należy pamiętać o piątym przykazaniu kościelnym, które brzmi „Przychodzić z pomocą potrzebom Kościoła”. W ten sposób sformułowany obowiązek powinien jednak być realizowany zgodnie z możliwościami poszczególnych wiernych³⁰⁵. Potwierdzeniem tego jest wskazanie Kongregacji ds. Biskupów, która w kontekście nakładania podatków i wydawania przepisów normujących podjęte zagadnienie, przypomina: „W tym celu biskup powinien bacznie rozważyć rzeczywiste i uczciwe potrzeby domagające się znalezienia środków finansowych, a jednocześnie biorąc pod uwagę wzgląd nieobciążania wiernych zbyt wygórowanymi prośbami natury ekonomicznej”³⁰⁶.

Z prawem Kościoła z kan. 1260 łączy się prawo wiernych do przekazywania dóbr doczesnych na korzyść Kościoła³⁰⁷. Jest to norma wyrażająca podmiotowe prawo wiernych, które może być realizowane w formie dobrowolnych ofiar, darowizn, zapisów testamentowych czy fundacji³⁰⁸. Przykładowo wierni, którzy wiedzą, że niektóre Msze Święte w ich parafii odprawi ich dawny proboszcz, mogą dać na ofiarę wspierając swoją parafię oraz księdza-emeryta, ciesząc się z faktu, że między obecnym proboszczem a poprzednim panuje współpraca i zrozumienie. W obliczu niskich emerytur emerytowanych kapłanów taka pomoc nie tylko ma

---

³⁰³ KPK/1983, kan. 264.

³⁰⁴ Tamże, kan. 1263.

³⁰⁵ KKK, nr 2043.

³⁰⁶ AS, nr 192.

³⁰⁷ KPK/1983, kan. 1261.

³⁰⁸ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce...*, s. 107-108.

wymierne znaczenie finansowe, ale przede wszystkim jest wyrazem wdzięczności byłych parafian za lata posługi kapłańskiej. To buduje dobrą atmosferę zarówno wśród parafian, jak i w środowisku kapłańskim³⁰⁹.

Przy przekazywaniu ofiar na rzecz Kościoła domniemywa się, że ofiary przekazywane przełożonym lub zarządom kościelnej osoby prawnej zostały złożone na rzecz tej osoby³¹⁰. Zgodnie z kan. 1267 § 2 nie można odmówić przyjęcia wspomnianych ofiar, chyba, że istnieje słuszna przyczyna i w sprawie wyższej wagi za zezwoleniem biskupa, w stosunku do publicznej osoby prawnej. Zezwolenie biskupa wymagane jest na przyjęcie ofiar z obciążeniem, które określa sposób korzystania; lub stawia warunek, z zachowaniem przepisu kan. 1295. Prawo do przekazywania dóbr materialnych na korzyść Kościoła należy połączyć z prawem do wolności religijnej. Państwa, które respektują wolność religijną, nie mogą ograniczać w istotnym stopniu uprawnienia, które zostało proklamowane w kan. 1261 § 1. Ustawodawcy, którzy wolność religijną uważają za wartość godną poszanowania, nie powinni więc wprowadzać ani zakazu przekazywania dóbr doczesnych na rzecz Kościoła, ani zakazu przyjmowania takich dóbr przez Kościół³¹¹.

4.2. Prawo partykularne

4.2.1. Biskup diecezjalny

Przejęcie na emeryturę i moment rezygnacji z rzeczywistego przewodzenia wspólnocie lub z obowiązków wymagających bezpośredniej odpowiedzialności jest czasem, gdy przechodzący na emeryturę kapłan potrzebuje szczególnego wsparcia i bliskości biskupa. W takiej sytuacji biskup ma obowiązek dać odczuć kapłanowi nie tylko wdzięczność Kościoła partykularnego za jego dotychczasowe trudy apostołskie, lecz także specyficzność jego nowej pozycji w prezbiterium diecezjalnym, na przykład to, że zatrzymuje on możliwość wnoszenia swego wkładu

---

³⁰⁹ R. Andrzejewski, „*Otium cum dignitate*”: *refleksje nad godnym stylem życia księży emerytów...*, s. 23.

³¹⁰ KPK/1983, kan. 1267 § 1.

³¹¹ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce...*, s. 109.

w budowanie Kościoła poprzez wzorowe świadectwo modlitwy jeszcze bardziej wytrwałej oraz dzielenie się swoimi doświadczeniami z młodszymi współbraćmi³¹².

Na podstawie odpowiednich uchwał w poszczególnych diecezjach, mówiących o tym że kapłani emeryci i renciści mają szczególne prawo do opieki ze strony biskupa diecezjalnego. Biskup diecezjalny powinien, osobiście lub przez swoich delegatów, korzystać z doświadczenia prezbiterów seniorów, spotykając się z nimi z okazji świąt, osobistych jubileuszy oraz odwiedzając ich w czasie choroby w miejscu zamieszkania lub w szpitalu. Troska biskupia powinna mieć swój realny wyraz także w zabezpieczeniu prawa do godziwego utrzymania. Główną podstawą utrzymania prezbiterów na emeryturze są nabyte przez nich świadczenia z tytułu ubezpieczenia emerytalnego i zdrowotnego. Poza państwowym systemem ubezpieczeń duchowni włączeni są także do uzupełniającego systemu kościelnego, który działa poprzez instytucję na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych. Jeśli prezbiterzy seniorzy znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji, mogą uzyskać jednorazową zapomogę³¹³.

Prawo do godziwego utrzymania jest realizowane także poprzez aktywność duszpasterską księży emerytów, która jest podejmowana akcydentalnie lub w formie stałej pomocy duszpasterskiej. W przypadku, gdy prezbiter decyduje się na stałą posługę, obowiązują wtedy dyspozycje ustawodawcy partykularnego w odniesieniu do księży rezydentów oraz umowy zawarte między proboszczem parafii a księdzem emerytem, za uprzednią zgodą biskupa diecezjalnego. Prezbiterzy seniorzy mogą zamieszkać w parafii wskazanej przez biskupa diecezjalnego jako miejscu posługi duszpasterskiej, domu księży emerytów lub miejscu zaproponowanym przez siebie i zaakceptowanym przez biskupa diecezjalnego³¹⁴.

Uprawnienia biskupa diecezjalnego jako podmiotu szczególnie zobowiązanego do troski o zabezpieczenie realizacji praw prezbiterów do godziwego utrzymania można podzielić na trzy główne grupy: legislacyjne, zarządcze oraz nauczania³¹⁵.

---

³¹² PG, nr 47.

³¹³ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce...*, s. 279-281.

³¹⁴ Tamże, s. 282.

³¹⁵ Tamże, s. 195.

Ustawodawcy partykularni, rozważając przepis zawarty w kan. 1263, podkreślają, że w trosce o realizację celów Kościoła, w tym także o zabezpieczeniu godziwego utrzymania duchownych, biskup diecezjalny, po wysłuchaniu opinii rady do spraw ekonomicznych i rady kapłańskiej, ma prawo nałożyć na publiczne osoby prawne podległe jego władzy umiarkowany podatek, proporcjonalny do ich dochodów, aby pokryć potrzeby finansowe diecezji. Z kolei na pozostałe osoby fizyczne i prawne biskup diecezjalny ma prawo tylko w wypadku poważnej konieczności i przy zachowaniu tych samych warunków, nałożyć nadzwyczajny i umiarkowany podatek, z zachowaniem jednak ustaw i zwyczajów partykularnych, które przyznają mu większe uprawnienia³¹⁶.

W trosce o zapewnienie godziwego utrzymania prezbiterom diecezjalnym, ustawodawcy partykularni zarządzają dobrami, które przynależą do podległych im publicznych osób prawnych. W tego typu zadaniach biskupa diecezjalnego wspomaga ekonom oraz diecezjalna rada ds. ekonomicznych. Trzeba wspomnieć w tym miejscu, że odpowiedzialność za właściwe zarządzanie majątkiem kościelnym spoczywa także na proboszczach i administratorach parafii oraz rektorach kościołów i kaplic, którym ten zarząd powierza biskup diecezjalny. Odpowiednie dyspozycje dotyczące administrowania dobrami kościelnymi powinny być zgodne z ustawodawstwem powszechnym Kościoła i ustawodawstwem partykularnym, zwłaszcza ze specjalnymi instrukcjami biskupów diecezjalnych regulującymi wskazaną materię³¹⁷.

Ustawodawcy diecezjalni zabezpieczają cele działalności Kościoła, a więc także zapewnienie prawa prezbiterów, także prezbiterów seniorów, do godziwego utrzymania dzięki przychodom na rzecz diecezji, do których należy zaliczyć:

- świadczenia nałożone na parafie i poszczególnych duchownych, przy spełnieniu wymogów o których mowa w kan. 1263;

---

³¹⁶ III Synod Gdański. *Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia*, t. I: *Statuty*, Gdańsk 2001, nr 244; III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania, Gniezno 2001, nr 385; I Synod Diecezji Łomżyńskiej. *Prawo Partykularne Kościoła Łomżyńskiego*, Łomża 2005, nr 679; Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). *Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia*, Opole 2005, nr 391; Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. *Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. I: *Dokumenty*, nr 879.

³¹⁷ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 196.

- wpływy z tytułu dzierżawy i najmu nieruchomości należących do danego Kościoła partykularnego;
- przychody z tytułu alienacji nieruchomości: stanowiących własność diecezji w całości oraz w określonej przez ustawodawcę części kwoty w odniesieniu do własności parafii lub innych kościelnych osób prawnych;
- subwencje, darowizny, dotacje;
- inne okazjonalne przychody, na przykład zbiórki;
- udział w zyskach podmiotów diecezjalnych prowadzących działalność gospodarczą³¹⁸.

Ustawodawcy partykularni wskazują także na ważne zadanie biskupa w kwestii przypominania wszystkim wiernym o obowiązku zaradzenia potrzebom materialnym Kościoła tak, aby posiadał wystarczające środki finansowe do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia dzieł apostołstwa i miłości, ale również do godziwego utrzymania duchownych, także emerytowanych³¹⁹. Ustawodawca zamojsko-lubaczowski zaleca w takiej sytuacji wyjaśniać wiernym, że ofiary składane na tacę podczas Mszy świętej i inne ofiary są wyrazem łączności z Ofiarą Chrystusa³²⁰. Ustawodawca koszalińsko-kołobrzeski wydał następując zalecenie: „W szczególności są zobowiązani do wyjaśnienia w sposób bardzo delikatny, unikając nawet pozoru pogoni za dobrami materialnymi, że ofiary składane przez nich na tacę w czasie nabożeństw, są zewnętrznym wyrazem duchowych ofiar, jakie dołączają do ofiary Chrystusa na ołtarzu, że są one swoistą dziesięciną, należną Bogu z owoców ich pracy i wyrazem troski o potrzeby Kościoła. Czynić to powinien (...) biskup odbywający wizytację kanoniczną”³²¹. Ustawodawca pelpliński, wskazując na rolę biskupa diecezjalnego jako następcy Apostołów, zobowiązuje go

---

³¹⁸ *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej*, <https://kuria.gliwice.pl/wp-content/uploads/2019/11/Synod-Gliwice.pdf> [dostęp: 12.02.2024], s. 548; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej...*, nr 409; Arcybiskup Metropolita Poznański, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi* (11.08.2008), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwolany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 555-563; *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemysł 2000, s. 425-426; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej...*, s. 468.

³¹⁹ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 197.

³²⁰ *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 187.

³²¹ *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Koszalin 1986-1990*, Koszalin 1990, nr 700.

do otaczania swoich najbliższych współpracowników prezbiterów szczególną miłością „jako swoich synów i przyjaciół”, a miłość ta powinna realizować się w trosce o pełną realizację prawa do godziwego utrzymania. Ustawodawca ten stanowi także, że „biskup interesuje się sytuacją materialną swoich kapłanów, a w miarę możliwości śpieszy im z pomocą. Szczególną troską otacza kapłanów chorych, starszych i emerytów”³²².

Przy stanowieniu przepisów normujących między innymi kwestię godziwego utrzymania prezbiterów i rozwiązujących problemy materialne duchownych pełniących posługę w różnych miejscach, a także kapłanów doświadczonych chorobą, starością oraz będących w trudnej sytuacji finansowej, biskup powinien wysłuchać opinii diecezjalnej rady ds. ekonomicznych, rady kapłańskiej oraz kongregacji księży dziekanów³²³.

4.2.2. Duchowieństwo diecezjalne

Na gruncie prawa partykularnego nie tylko biskup diecezjalny jest zobowiązany do troski o prezbiterów seniorów, ale także duchowieństwo i wierni świeccy. Wszystkie te podmioty czerpały z posługi duszpasterskiej kapłanów będących aktualnie w stanie spoczynku, więc zobowiązane są one do zapewnienia seniorom godziwego utrzymania i przyzwoitych warunków, w jakich mogą oni spędzić jesień swojego życia.

W przypadku duchowieństwa diecezjalnego, kapłanów w młodszym i w średnim wieku, powinna istnieć powszechna troska o starszych emerytowanych duchownych. Ta troska powinna mieć wymiar zarówno duchowy i emocjonalny, jak i materialny, polegający na partycypacji w kosztach finansowych związanych z zakwaterowaniem prezbiterów seniorów, jak i utrzymaniem funduszy diecezjalnych finansujących potrzeby duchownych seniorów, których leczenie i utrzymanie pochłania większe kwoty niż są w stanie pokryć z własnej emerytury czy renty.

Na gruncie prawa partykularnego w poszczególnych diecezjach biskupi wydają różnorodne dokumenty i akty normatywne, które regulują między innymi

---

³²² *Statuty i Synodu Diecezji Pelplińskiej*, Pelplin 2001, nr 15.

³²³ *I Synod Diecezji Łomżyńskiej...*, nr 686.

kwestie życia duchownych seniorów, takie jak: statuty synodów diecezjalnych, dekrety regulujące różne kwestie życia duchownych, statuty lub regulaminy domów emerytów (kapłanów seniorów), statuty stowarzyszeń lub funduszy wzajemnej pomocy kapłańskiej czy zarządzenia regulujące poszczególne kwestie życia duchownych.

Czynni prezbiterzy powinni solidaryzować się z seniorami, będąc wdzięcznymi za pomoc i wsparcie w przeszłości oraz mając świadomość, że ich także czeka emerytura³²⁴. W dokumentach synodalnych wielu diecezji można znaleźć zachęty, aby duszpasterze przechodzący na emeryturę po ukończeniu 75 lat pozostawali w dotychczasowych wspólnotach parafialnych, zaś ich następcy na urządzie otoczyli ich troskliwą opieką, dając przez to w parafii właściwy przykład odniesienia do ludzi starszych³²⁵. W dokumentach I Synodu diecezji ełckiej mowa nawet o wynikającym „z miłości braterskiej i sprawiedliwości”, „oczywistym obowiązku” otoczenia specjalną troską tych kapłanów, którzy na skutek wieku lub innej przyczyny (choroby) zostali przeniesieni w stan spoczynku³²⁶. W dokumentach archidiecezji przemyskiej wskazuje się, że szczególnym szacunkiem należy otaczać w parafiach księży emerytów, którzy wieloletnią pracą kapłańską dawali dowody umiłowania Kościoła³²⁷.

W poszczególnych diecezjach oddelegowuje się w imieniu biskupa część kapłanów, aby troszczyli się o księży emerytów. Przykładowo w dekanatach diecezji bielsko-żywieckiej szczególna troska o emerytów i rencistów spoczywa na księżach dziekanach, którzy na bieżąco zaradzają ich potrzebom oraz w pewnych przypadkach informują o zaistniałych problemach delegowanych do tego kapłanów. Rejonowi ojcowie duchowni mają obowiązek własnym przykładem i słowem uwrażliwiać swoich duchownych współbraci, by odwiedzali kapłanów emerytów i rencistów przebywających na terenie dekanatu, włączając ich w modlitewne intencje i wiążąc z rodziną kapłańską i diecezjalną. W omawianej diecezji oficjalnie zachęca się wszystkich kapłanów do podtrzymywania braterskich kontaktów z kapłanami emerytami i rencistami, zapraszania ich na uroczystości

---

³²⁴ E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski...*, s. 34.

³²⁵ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, nr 244.

³²⁶ *I Synod Diecezji Ełckiej 1997-1999*, Ełk 1999, s. 133.

³²⁷ *Synod Archidiecezji Przemyskiej...*, s. 428.

diecezjalne, parafialne i osobiste, jak również korzystania z ich doświadczenia i pomocy w posłudze duszpasterskiej. Troska o kapłanów emerytów i rencistów wyraża się także poprzez przekazywanie im intencji mszalnych³²⁸.

W diecezji elbląskiej obowiązuje pojęcie księży rezydentów, którzy mają prawo do mieszkania parafialnego na podstawie pisemnego skierowania biskupa elbląskiego. Rezydentem jest ksiądz, któremu nie powierzono urzędu duszpasterskiego w parafii. Do rezydentów zalicza się także: księży emerytów, rencistów, pracowników administracji kościelnej, pracowników naukowych, studentów i doktorantów, kapelanów, prefektów oraz księży urlopowanych³²⁹.

Opłacanie składek na utrzymanie tego rodzaju ośrodków należy do obowiązków duchownych danej diecezji. W przypadku diecezji płockiej fundusz na prowadzenie Domu Księży Emerytów stanowią opłaty uiszczane przez jego mieszkańców, dotacje Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej, w razie konieczności dotacje z funduszu diecezji oraz ofiary, fundacje i zapisy testamentowe³³⁰. W przypadku diecezji ełckiej można spotkać się z przepisem, że wspólnota kapłańska powinna zadbać o stworzenie odpowiednich warunków mieszkaniowych i bytowych kapłanom emerytom, którzy nie posiadają własnego mieszkania. Szczególnie pilne jest instytucjonalne zapewnienie stałej opieki kapłanom niepełnosprawnym³³¹.

W wielu diecezjach ordynariusze powołują specjalne fundusze, z których udziela się pomocy materialnej kapłanom – osobom niezdolnym do pracy z racji wieku lub choroby, a którym, z racji wysokich kosztów leczenia lub kosztów pomocy przy chorobie, emerytura lub renta nie wystarcza. W przypadku diecezji pelplińskiej jest to Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, który tworzą dobra pozyskane z ofiar lub składek. Do składek zobowiązani są kapłani pracujący w duszpasterstwie parafialnym. Jak zaznacza się w statucie diecezji pelplińskiej, obowiązek płacenia składek wypływa z miłosierdzia chrześcijańskiego oraz

---

³²⁸ Biskup Bielsko-żywiecki, *Status Księdza emeryta i rencisty...*, s. 3.

³²⁹ Biskup Elbląski, *Status księży rezydentów w Diecezji Elbląskiej* (25.05.2015), [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Elbląskiej. Część II*, Elbląg 2020, s. 211.

³³⁰ Biskup Płocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów p.w. św. Józefa Diecezji Płockiej w Płocku* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 664.

³³¹ *I Synod Diecezji Ełckiej...*, s. 141.

z solidarności kapłańskiej³³². Z kolei w diecezji elbląskiej do utworzenia funduszu pomocy wzajemnej obliguje księży tej diecezji braterstwo sakramentalne, troska o współbraci oraz własne bezpieczeństwo w sytuacji choroby, starości oraz niemożności wypełniania obowiązków kapłańskich³³³.

W archidiecezji gdańskiej srodki na działalność Funduszu Pomocy Kapłańskiej pochodzą z wpłat dokonywanych przez kapłanów archidiecezji gdańskiej, z tym że wysokość wpłat oraz lista kapłanów zobowiązanych do uiszczenia opłat określona jest osobnym rozporządzeniem oraz z darowizn, zapisów i spadków, które pochodzą zarówno od osób duchownych, jak i świeckich z kraju i zagranicy. Zwolnionymi z wpłat na Fundusz Pomocy Kapłańskiej są kapłani, którzy ukończyli 75 rok życia, kapłani pracujący na misjach, kapłani obłożnie chorzy, kapłani – studenci studiów stacjonarnych w kraju i za granicą oraz inni kapłani, którzy posiadają zwolnienie zatwierdzone przez gdańskiego metropolitę³³⁴.

W archidiecezji lubelskiej każda parafia prowadzona przez duchownych diecezjalnych oraz każdy kapłan inkardynowany do archidiecezji lubelskiej, z wyjątkiem pobierających świadczenia oraz misjonarzy, mają obowiązek dokonywania comiesięcznych wpłat składek na Fundusz Emerytalno–Zapomogowy „Unitas” w wysokości ustalonej przez arcybiskupa. Zwolnienia z obowiązku płacenia składek może dokonać tylko metropolita. Zwolnienia udziela się w formie pisemnej po konsultacji ze skarbnikiem Funduszu „Unitas”³³⁵.

Źródłami dochodu Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej w diecezji łomżyńskiej są kwartalne wpłaty parafii w wysokości ustalonej przez biskupa, comiesięczne wpłaty księży pracujących w duszpasterstwie w kwocie ustalonej przez biskupa, wpłaty księży proboszczów, którzy ukończyli 65 rok życia i pełnią funkcje duszpasterskie w parafii powyżej 3000 wiernych w wysokości sumy będącej

---

³³² Biskup Pelpliński, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (06.06.2000), [w]: *Statuty i Synodu Diecezji Pelplińskiej*, Pelplin 2001, s. 163.

³³³ Biskup Elbląski, *Caritas Sacerdotalis. Statut Funduszu Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej* (9.12.2015), „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne” 54 (2015), s. 126, nr 3.

³³⁴ Arcybiskup Metropolita Gdański, *Dekret powołujący Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (11.01.2003), „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej” 47 (2003), nr 4-6, s. 232; Tenże, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Gdańskiej* (11.04.2019), [w]: Kancelaria Kurii Archidiecezji Gdańskiej, nr 3.

³³⁵ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty...*, s. 286, nr 9.

ekwiwalentem najniższej emerytury wypłacanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, ofiary za Msze święte binowane i trynowane oraz inne dochody, np. ofiary, zapisy testamentowe, darowizny oraz dotacje. Wysokość wpłat oraz sposób podziału środków Funduszu ustalany jest każdego roku przez biskupa, po zasięgnięciu opinii odpowiednich organów kolegialnych diecezji i podawany do wiadomości odrębnym zarządzeniem³³⁶.

Ustawodawca wrocławski zobowiązuje z kolei prezbiterów pracujących w Polsce, ale poza swoją macierzystą diecezją, do odprowadzania miesięcznie 5% swoich dochodów do kurii na cele diecezjalne. Zdarza się także, że poszczególni ustawodawcy zwracają się do prezbiterów z prośbą o jednorazowe wsparcie finansowe określonego dzieła diecezjalnego. po zasięgnięciu opinii rady do spraw ekonomicznych i rady kapłańskiej, biskupi diecezjalni promulgują dekrety uprawniające do ulg, zwolnień oraz konkretnej pomocy finansowej dla danej parafii, instytucji diecezjalnej lub samego prezbitera diecezjalnego³³⁷.

Istnieje dużo zwolnień i ulg dla mniejszych parafii w poszczególnych diecezjach. Warto podać kilka takich przykładów. W diecezji drohiczyńskiej i płockiej proboszczowie parafii do 1000 wiernych zwolnieni są ze świadczeń parafialnych oraz osobistych³³⁸. Z kolei w diecezji elbląskiej i archidiecezji lubelskiej proboszczowie parafii do 800 wiernych zwolnieni są ze świadczeń parafialnych³³⁹. W sytuacjach losowych lub gdy parafia znajduje się w trudnej sytuacji proboszcz może przedłożyć do kurii diecezjalnej prośbę o zwolnienie z określonych kolekt³⁴⁰.

---

³³⁶ Biskup Łomżyński, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (27.02.2009), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 120.

³³⁷ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 192-193.

³³⁸ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej...*, nr 224; Biskup Płocki, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 591.

³³⁹ Biskup Elbląski, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1 marca 2012 roku)* (18.01.2012), „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne” 51 (2012), s. 41-42; Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret w sprawie nowych stawek na „poduszne” i „Unitas”* (28.10.2023), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Lublinie, s. 1.

³⁴⁰ Biskup Opolski, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych* (29.03.2005), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia*, Opole 2005, s. 205.

W archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej proboszczowie parafii do 250 mieszkańców i prezbiterzy w trudnej sytuacji materialnej mogą ubiegać się o wyznaczenie indywidualnych stawek finansowych³⁴¹.

Ustawodawcy partykularni zobowiązują zarządców dóbr kościelnych oraz samych duchownych w odniesieniu do zobowiązań osobistych. Do regularnego opłacania wszystkich zobowiązań finansowych na rzecz diecezji poprzez wpłaty gotówkowe w kasie kurii lub seminarium albo w drodze przelewu bankowego. W części diecezji wpłaty przed terminem nagradzane są rabatami, a spóźnienia odsetkami lub opłatami karnymi³⁴².

Jak widać na powyższych przykładach wsparcie w postaci składek na utrzymanie i wsparcie prezbiterów seniorów ma najczęściej charakter obligatoryjny, a więc uiszczanie składek przez czynnych duchownych stanowi ich obowiązek.

4.2.3. Wierni świeccy

Konferencja Episkopatu Polski w instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła wdraża nauczanie i ustawodawstwo Kościoła w kontekście obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła, który wiąże wiernych chrześcijan niebędących kapłanami. W dokumencie tym można przeczytać, że „obowiązek ten opiera się na fakcie przynależności wszystkich wiernych na mocy sakramentu chrztu świętego do wspólnoty Ludu Bożego, współodpowiedzialności za realizację posłannictwa Kościoła oraz naturalnej solidarności wobec własnej wspólnoty. Należy on do podstawowych obowiązków wszystkich wiernych i sięga czasów założenia Kościoła. Fakt, że należy on do podstawowych obowiązków wszystkich wiernych, nie ulega wątpliwości, ponieważ prawodawca posłużył się w tekście kan. 222 § 1 zwrotem: „Christifidelibus obligacione tenentur”. Tym samym sformułowanie to pozostaje w zgodzie z wyraźnym stwierdzeniem dekretu o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II,

---

³⁴¹ Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej* (7.03.2011), „Prezbiterium. Pismo urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej” 39 (2011), nr 3, s. 132.

³⁴² P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 194-195.

gdzie w nr 20 jest mowa o *vera obligatio*. Skoro zatem obowiązek ten znalazł się w Kodeksie Prawa Kanonicznego, to wynika on nie tylko z moralnego zobowiązania, lecz również z *obligatio iuridica*. To prawne zobowiązanie powinno być bliżej określone przez prawo czy to powszechne, czy partykularne lub przez zwyczaj³⁴³. Paweł Lewandowski przypomina, że ta przyjęta decyzją nr 1/2015 Rady Biskupów Diecezjalnych Instrukcja stanowi formę *vademecum*, więc jej skuteczność zależy od dekretów wykonawczych biskupów diecezjalnych³⁴⁴.

Piąte przykazanie kościelne brzmi: „Troszczyć się o potrzeby wspólnoty Kościoła”³⁴⁵. Polscy ustawodawcy partykularni przypominają w poszczególnych dokumentach wiernym chrześcijanom, że ich poważnym obowiązkiem jest troska o dobra doczesne Kościoła, które służą między innymi zapewnieniu godziwego utrzymania prezbiterom diecezjalnym. Zobowiązanie to powinno jednak odbywać się proporcjonalnie do możliwości każdego wiernego. Wszyscy wierni posiadają prawo do przekazywania materialnych dóbr na rzecz Kościoła, tak jak obowiązek zaradzania jego słusznym potrzebom³⁴⁶. Jakby na marginesie części pracy o świeckich można dodać, że zobowiązanie tego typu dotyczy nie tylko wiernych świeckich, ale także duchownych, zwłaszcza wtedy, gdy chodzi o ofiary na prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości oraz kultu Bożego, na przykład na budowę i utrzymanie kościołów³⁴⁷.

Obowiązek troski o potrzeby materialne instytucji diecezjalnych odbywa się poprzez realizowanie zobowiązań finansowych nakładanych na parafie i duchownych odrębnym dekretem biskupa diecezjalnego, ale po zasięgnięciu opinii rady do spraw ekonomicznych oraz rady kapłańskiej, przy zachowaniu wymogów, o których wspomina się w kan. 1263. W odniesieniu do zobowiązań parafialnych

---

³⁴³ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła* (25.08.2015), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 21 (2009), s. 128.

³⁴⁴ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 189.

³⁴⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *List pasterski na temat pięciu przykazań kościelnych* (21.10.2003), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 8 (2003), s. 33.

³⁴⁶ T. Wytrwał, *Przykazania kościelne*, „Studia Redemptorystoskie” 8 (2010), s. 198.

³⁴⁷ *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, Rozdział III, *Kapłani w Kościele częstochowskim*, [w]: *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 1987, s. 186; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej...*, s. 380; Arcybiskup Metropolita Poznański, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi...*, s. 561.

bardzo często ustanawia się ryczałt podatkowy, który jest powiązany z liczbą parafian³⁴⁸. Wyjątkiem jest diecezja bielsko-żywiecka i archidiecezja warszawska, w których ryczałt liczony jest od liczby *dominantes*³⁴⁹.

W diecezjach legnickiej, opolskiej, tarnowskiej i archidiecezji wrocławskiej na utrzymanie instytucji diecezjalnych należy przekazywać ofiary, które są składane na tace w każdą pierwszą niedzielę miesiąca³⁵⁰; w archidiecezji katowickiej sześć określonych kolekt w ciągu roku³⁵¹, w archidiecezji białostockiej natomiast ofiary złożone na tacę w pierwszą niedzielę marca, lipca, września i grudnia³⁵². Poza środkami finansowymi, ustawodawcy zachęcają także wiernych do przeprowadzania zbiórki płodów ziemi³⁵³.

³⁴⁸ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie...*, s. 190-191.

³⁴⁹ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Dekret dotyczący świadczeń finansowych na rok 2017* (21.12.2016), „Kwartalnik Diecezjalny” 23 (2016), nr 4, s. 378-379; Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Dekret dotyczący obliczania podatku dla parafii, kościołów rektorskich i kaplic publicznych Archidiecezji Warszawskiej* (14.12.2016), „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie. Miesięcznik Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej” 106 (2016), nr 3, s. 52-53. Zgodnie z tym dokumentem w archidiecezji warszawskiej *dominantes* stanowi średnią arytmetyczną liczby osób uczestniczących w niedzielnej Mszy św. liczoną z ostatnich pięciu lat.

³⁵⁰ Biskup Legnicki, *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej* (10.05.1998), „Legnickie Wydawnictwo Diecezjalne” 7 (1998), nr 2, s. 11; *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej...*, s. 391; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej. Ad imaginem Ecclesie universalis (Lumen gentium 23)*. Tarnów 1982-1986, Tarnów 1990, s. 728; Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej* (6.12.1993), [w]: *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995, s. 414; Biskup Sosnowiecki, *Ustalenia dotyczące miesięcznego wynagrodzenia dla pracowników Kurii, Seminarium i wszystkich instytucji kościelnych* (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 271; Tenże, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej w 2010 roku* (19.02.2010), „Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne” 19 (2010), nr 1-12, s. 139.

³⁵¹ Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Zarządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Archidiecezji Katowickiej w 2024 roku od dnia 1 stycznia 2024* (21.10.2023), „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 86 (2023), nr 11, s. 576.

³⁵² *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 826.

³⁵³ Biskup Łomżyński, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego im. Papieża Jana Pawła II w Łomży* (15.12.2009), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 150; Tenże, *Statut Dzieła Wspierania Powołań Diecezji Łomżyńskiej* (31.03.2008), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty*,

5. Podsumowanie

W niniejszym rozdziale przedstawiono podstawowe definicje niezbędne do zrozumienia dalszej części pracy, wymieniono podstawowe przyczyny utraty urzędu powodujące przejście na emeryturę, zarysowano podstawy prawne troski o prezbitera seniora, jak też omówiono podmioty zobowiązane do troski o prezbiterów seniorów, zarówno w prawie powszechnym, jak i na gruncie prawa partykularnego.

W pierwszej części rozdziału zdefiniowano trzy pojęcia: „prezbiter diecezjalny”, „prezbiter senior” oraz „troska”.

Prezbiterzy są wyświęconymi kapłanami, którzy w swojej posłudze duszpasterskiej nie są samodzielnymi i niezależnymi jednostkami. Zjednoczeni są bowiem z biskupami w godności kapłańskiej, z zastrzeżeniem, że zależą od nich w wykonywaniu swoich zadań duszpasterskich. Prezbiterzy są powołani, aby być roztropnymi współpracownikami biskupów. Tworzą oni wokół swojego biskupa prezbiterium, które wraz z nim jest odpowiedzialne za Kościół partykularny. Prezbiterzy otrzymują od biskupa misję kierowania wspólnotą parafialną lub określony urząd kościelny, którą sprawują przez określony czas lub do odwołania lub przejścia na emeryturę. Prezbiterem seniorem (emerytem) jest prezbiter, który przestał pełnić urząd kościelny w związku z osiągnięciem wyznaczonego wieku. Najczęściej jest to wiek siedemdziesięciu pięciu lat w przypadku proboszczów. Ważne jest zaznaczenie, że – po osiągnięciu określonego w danej diecezji wieku – proboszcz składa pisemną rezygnację na ręce biskupa diecezjalnego, a ten przyjmuje ją wedle własnego uznania i w zgodzie z potrzebami danej diecezji. Pojęcie „troski” w niniejszej pracy rozumie się jako dbałość lub dbanie o coś lub kogoś w taki sposób, że poświęca się komuś dużo czasu i uwagi lub otacza się go opieką.

W dalszej części przeanalizowano poszczególne przyczyny utraty urzędu, które powodują przejście na emeryturę. Zalicza się do nich: osiągnięcie określonego wieku, upływ kadencji, zrzeczenie się urzędu, pozbawienie urzędu oraz usunięcie z urzędu. Najczęściej prezbiter przechodzi na emeryturę po osiągnięciu wieku

---

regulaminy, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011s. 135; *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej...*, s.188.

emerytalnego, lecz zdarza się, że ktoś traci urząd z takich względów jak niedomaganie fizyczne lub psychiczne, choroba lub nieodpowiednie sprawowanie posługi duszpasterskiej.

Następnie przedstawiono podstawy prawne troski o prezbitera seniora na gruncie powszechnego prawa kościelnego. Autor skupił się na aktualnie obowiązujących regulacjach. Analizę rozpoczęto od postanowień Soboru Watykańskiego II, by następnie poprzez dokumenty wykonawcze, takie jak: *Ecclesiae sancta* i *Ecclesiae Imago* przejść do głównego aktu normatywnego regulującego między innymi kwestie utrzymania prezbiterów – seniorów, czyli Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. W kontekście Soboru Watykańskiego II warto wspomnieć zwłaszcza o takich dokumentach, jak: konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* oraz dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*. Zwłaszcza ten drugi szczegółowo i kompleksowo reguluje życie i posługę prezbiteratu i jego funkcje w posłannictwie Kościoła. po Soborze papież Paweł VI ogłosił przepisy wykonawcze do wybranych dekretów tego Soboru, których normy częściowo włączone zostały do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Warto także w badanym kontekście zwrócić szczególną uwagę na posynodalną adhortację Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* oraz dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores*. Papież w adhortacji przedstawił duszpasterskie i duchowe podejście do kapłaństwa, ze szczególnym uwzględnieniem formacji kapłańskiej. Zwraca uwagę na wartość emerytalnego etapu życia prezbiterów i potrzebę wsparcia prezbiterów seniorów oraz chorych prezbiterów przez czynnie posługujących kapłanów. Z kolei Kongregacja ds. Biskupów podkreśliła, jak ważną i szczególną misję pełni biskup diecezjalny, także w kontekście troski o prezbiterów w jego diecezji.

W czwartej części rozdziału przedstawiono podmioty, które są w pierwszej kolejności zobowiązane do troski o prezbiterów seniorów zarówno z mocy prawa powszechnego, jak i partykularnego. Na obu płaszczyznach głównymi odpowiedzialnymi są: biskup diecezjalny, który powinien otoczyć szczególną opieką swoich pomocników i członków swojego *presbyterium*, a także wierni świeccy. Ci ostatni powinni także partycypować w kosztach utrzymania Kościoła. W przypadku prawa partykularnego warto wspomnieć także o duchowieństwie diecezjalnym, które także ma swoje powinności, jeśli chodzi o opiekę nad prezbiterami seniorami.

ROZDZIAŁ II

REALIZACJA TROSKI O WYMIAR DUCHOWY I DUSZPASTERSKI PREZBITERA SENIORA

Po analizie podstawowych pojęć w badanym w pracy zagadnieniu, takich jak prezbiter diecezjalny, prezbiter senior, troska, przedstawieniu przyczyn utraty urzędu powodujące przejście na emeryturę, prawnych podstaw troski Kościoła i prezbitera seniora oraz podmiotów zobowiązanych do troski i prezbiterów seniorów na gruncie prawa powszechnego i partykularnego przejdzie się do przeanalizowania tego, w jaki sposób troska o wymiar duchowy i duszpasterski prezbitera seniora jest realizowana. W pierwszej kolejności przedstawione zostaną więc formy wsparcia prezbitera seniora. Przejście na emeryturę nie oznacza kresu działalności prezbitera. Może on, w ramach swoich możliwości zdrowotnych i psychofizycznych, nadal być aktywnym, spełniając posługi nauczania, uświęcania i pasterzowania. W pewnych przypadkach, jeśli jest to dopuszczalne prawnie w poszczególnych diecezjach, może być także członkiem kolegialnych organów i instytucji, takich jak: Rada Kapłańska, Kolegium Konsultorów, Rada domu seniora, czy Kapituła Katedralna, czy Kolegiacka. Powyższe kwestie są przedmiotem rozważań w niniejszej części pracy.

1. Wsparcie duchowe

1.1. Formacja kapłańska

Pojęcie „formacja” ma swoje źródło w łacińskim słowie „formare”, czyli kształtować³⁵⁴. Formację można zdefiniować jako proces nadawania kształtu temu, co nie jest jeszcze zorganizowane³⁵⁵. W literaturze teologicznej mówi się często

---

³⁵⁴ *Formare*, [w]: A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, wyd. 5, Sandomierz 2013.

³⁵⁵ J. Gogola, *Formacja zakonna*, t. 1, Kraków 1997, s. 11.

o „formacji duchowej”, przez którą należy rozumieć całokształt działań formatora skierowanych na ukształtowanie w formowanym postawy duchowej³⁵⁶. Formacja duchowa jest swego rodzaju procesem, jaki dokonuje się pomiędzy podmiotem formującym a podmiotem formowanym, którego zasadniczą orientacją jest ukształtowanie w podmiocie formowanym duchowego stylu życia. Fundamentem w procesie formowania duchowego jest Jezus Chrystus, w którym znajdują uosobienie wszelkie wartości ewangeliczne. W konsekwencji istota formacji duchowej sprowadza się do oddziaływania formującego na formowanego w duchu miłości Chrystusowej, a więc na wzór Jezusa Chrystusa³⁵⁷.

Najlepszą metodą formacji duchowej i duszpasterstwa jest współuczestnictwo, które jest wypadkową dwóch wymienionych poniżej działań formacyjno-duszpasterskich. Pierwsze działanie polega na zaprezentowaniu przez formatora prawdy o Bogu, w świetle której widać pełnię prawdy o człowieku. W praktyce powinnością formatora staje się poznanie prawdy Bożej oraz rozeznanie stanu dojrzałości intelektualno-emocjonalnej oraz duchowej formowanego w celu dostosowania do jego poziomu postrzegania poznanej przez siebie prawdy.

Drugie działanie koncentruje się na formowanym, a jego istota polega na poznawaniu przez niego osobistych umiejętności, możliwości naturalnych oraz darów nadprzyrodzonych, a także na zderzaniu ich ze wskazaniami formatora tak, aby odsłonić tym sposobem własną tożsamość ludzką i chrześcijańską, a także dostrzec właściwą dla siebie drogę ku Chrystusowi³⁵⁸.

Obydwa omawiane działania oddziałują na siebie wzajemnie, a także warunkują się. Formowany powinien wykazać dobrą wolę formowania, podczas gdy formujący winien ją odczytać i na jej miarę udzielać wskazań. Oba podmioty uczestniczące w efektywnej formacji znajdują się w nieustannym dialogu, poszukując rozwiązań oraz korygując popełniane błędy. Analizowana metoda

---

³⁵⁶ H. Wejman, *Formacja duchowa*, [w]: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, s. 281-282.

³⁵⁷ H. Wejman, *Zastosowanie leksykonu duchowości katolickiej w formacji duchowej i duszpasterstwie*, [w]: *Nova et vetera polskiej duchowości*, red. M. Chmielewski, Lublin 2004, s. 41.

³⁵⁸ J. Ridick, J. Dyrud, *Training, insegnamento, trasformazione nella formazione religiosa*, [w]: *Antropologia interdisciplinare e formazione*, red. F. Imoda, Bologna 1997, s. 279-280; L. M. Rulla, *Antropologia della vocazione cristiana, t. 1*, Casale Monferrato 1985, s. 307-313.

formacji duchowej stawia wymagania zarówno przed formowanym, jak i przed formującym, lecz to wszystko ma miejsce w atmosferze poszanowania podmiotowości obu stron. Wymagania postawione przed formowanym sprowadzają się do podjęcia odpowiedzialności za własną formację, podczas gdy formującego zobowiązuje się do nabywania umiejętności formowania innych oraz do pogłębiania jakości życia osobistego, które powinno charakteryzować się umiłowaniem Boga, gorliwością w Jego służbie oraz osobową dojrzałością, która wyraża się w mądrości, bezinteresowności, gotowości do słuchania innych oraz umiejętności panowania nad własnymi uczuciami i odczuciami. od tych wszystkich czynników uzależniona jest skuteczność oddziaływania formującego³⁵⁹.

Powyższe rozważania, przedstawiające etymologię pojęcia „formacji” oraz odnoszące się do metody formacji duchowej są rzadko podejmowane w najnowszym nauczaniu Kościoła katolickiego oraz w refleksji teologicznej na temat kapłaństwa w kontekście prezbiterów seniorów. Jeśli są podejmowane to przede wszystkim przy okazji opisywania formacji stałej³⁶⁰. Nie można jednak lekceważyć tego problemu, gdyż jest to zagadnienie bardzo doniosłe w kontekście przyszłości powołań oraz pastoralnej działalności Kościoła. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* zwrócił uwagę, że już wtedy funkcjonowały Kościoły lokalne, w których zaawansowani wiekowo prezbiterzy stanowili najliczniejszą część prezbiterium³⁶¹. Z tego właśnie powodu częściej należy mówić o odrębnej, specyficznej duchowości kapłana-seniora³⁶².

Stolica Apostolska w 2016 roku wydała dokument pod nazwą *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*³⁶³, który zastąpił „Ratio fundamentalis” z 1985 roku. To nowe *Ratio* przedstawia formację kapłańską jako jedyną i ciągłą drogę bycia uczniem i misjonarzem Jezusa Chrystusa. Formację można podzielić na dwa główne okresy: formację początkową, która obejmuje okres przed święceniami kapłańskimi oraz formację permanentną w życiu kapłańskim. Według przywołanego dokumentu termin „formacja permanentna” przypomina ideę, że

---

³⁵⁹ H. Wejman, *Formacja duchowa...*, s. 43-42.

³⁶⁰ PDV, nr 76-77; DPŻK, nr 95.

³⁶¹ Tamże, nr 77.

³⁶² M. Chmielewski, *Duchowość kapłana seniora...*, s. 246.

³⁶³ Congregazione per il Clero, *Il dono della vocazione sacerdotale. Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8.12.2016), Città del Vaticano 2016, (dalej: RFIS).

jedynę doświadczenie bycia uczniem tych, którzy są powołani do kapłaństwa, nigdy się nie kończy. Każdy kapłan nie tylko uczy się poznawać Chrystusa, ale także, wskutek działania Ducha Świętego, znajduje się w samym środku procesu stopniowego i ciągłego upodabniania się do Jezusa Chrystusa zarówno w byciu, jak i w działaniu. Ten rodzaj rozwoju stanowi trwałe wyzwanie w wewnętrznym rozwoju osoby duchownej³⁶⁴.

Do formacji permanentnej należy zaliczyć również okres po zakończeniu aktywnej posługi duszpasterskiej. Prezbiter senior najczęściej nie pełni już wcześniejszych funkcji, lecz nadal jest kapłanem funkcjonującym w ramach formacji permanentnej. W omawianym dokumencie nie wspomniano jednak o prezbiterach seniorach jako o osobnej podgrupie formacji permanentnej, co można by nazwać swego rodzaju brakiem z racji rosnącej grupy kapłanów seniorów.

1 października 2021 roku Kościele katolickim w Polsce wszedł w życie dokument „Droga formacji prezbiterów w Polsce. *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*”³⁶⁵ który określił nowe zasady formacji kapłańskiej w Polsce. Kongregacja do spraw Duchowieństwa wraz z Kongregacją do spraw Edukacji zaaprobowaly nowe zasady formacji kapłańskiej zawarte w powyższym dokumencie, który został opracowany przez działający pod przewodnictwem biskupa Damiana Bryła przy Komisji Duchowieństwa Zespół do spraw przygotowania nowych zasad formacji kapłańskiej w Polsce. Jest on adaptacją wskazań Kongregacji do spraw Duchowieństwa, która w 2016 roku opublikowała dokument pod tytułem *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*. W tym wcześniejszym dokumencie zawarto zasady dotyczące formacji kapłańskiej w Kościele powszechnym. W nowszym dokumencie przystosowano normy i wskazania odnośnie prezbiterów z dokumentu z 2016 roku do realiów i potrzeb Kościoła w Polsce.

Prace nad *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* zajęły pięć lat. Podczas tego czasu konsultowano się między innymi ze środowiskami formacji kapłańskiej i akademickiej w Polsce, duszpasterzy powołaniowych, wychowawców w seminariach duchownych, kapłanów odpowiedzialnych za stałą formację

---

³⁶⁴ R. Selejda, Formacja kandydatów do kapłaństwa w świetle nowego „*Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*”, „*Collectanea Theologica*” 87 (2017), nr 3, s. 101.

³⁶⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (16.06.2021), „*Akta Konferencji Episkopatu Polski*” nr 33 (2021), (dalej: RISPL) nr 1.

prezbiterów, dziekanów wydziałów teologicznych czy ze stowarzyszeniami teologicznymi i filozoficznymi. W dokumencie tym można przeczytać, że „normy i wskazania zawarte w *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* powinny być zastosowane w całości we wszystkich seminariach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w Polsce”. Dokument zawiera także normy i wskazania odnośnie duszpasterstwa powołaniowego oraz stałej formacji prezbiterów. Największą uwagę przywiązuje się w nim jednak do formacji intelektualnej przyszłych kapłanów³⁶⁶.

Formacja stała jest prawem i obowiązkiem prezbitera, ale jej prowadzenie jest prawem i obowiązkiem Kościoła³⁶⁷. To prowadzenie musi być stałe, wszechstronne, organiczne i dostosowane do konkretnych osób. Formacja, która jest organizowana przez diecezje, instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego, stanowi konieczną pomoc dla prezbiterów, gdyż buduje mentalność i kulturę formacyjną, zapewnia formatorów, program, środki i strukturę organizacyjną formacji. W programach formacji należy brać pod uwagę szczególne okoliczności, potrzeby, problemy i wiek prezbiterów. Dzięki temu formacja staje się bardziej zindywidualizowana i ukierunkowana na pomoc konkretnym osobom³⁶⁸. Zarówno w formacji początkowej, jak i w formacji stałej prezbiterów niezbędne jest zachowanie ciągłości i stopniowości formacji. Owa stopniowość najczęściej wiąże się z wiekiem prezbiterów, typowymi doświadczeniami na drodze osobistego rozwoju, podejmowanymi funkcjami i zadaniami, a także specyficznymi sytuacjami³⁶⁹.

Dopiero w ostatnim rozdziale postuluje się potrzebę oraz określa zasady stałej formacji, jakiej powinni podlegać prezbiterzy na każdym etapie swego życia. Ich stała formacja wymaga kontynuacji edukacji formacji początkowej, co sprawia, że formacja kapłańska ma charakter ciągły, integralny, wspólnotowy i misyjny. Formacja, uwzględniając charakter łaski święceń, pogłębia relację z Jezusem Chrystusem oraz uległość na działanie Ducha Świętego w służbie Kościołowi. Prezbiter od momentu święceń aż do końca swojego życia upodabnia się coraz bardziej do Chrystusa-Pasterza w gotowości oddania życia za swoje owce³⁷⁰.

---

³⁶⁶ Tamże, nr 397-419.

³⁶⁷ Tamże, nr 90.

³⁶⁸ Tamże, nr 326-327.

³⁶⁹ Tamże, nr 111-114; RFIS, nr 83-84.

³⁷⁰ RIFSL, nr 348; 350.

Każdy prezbiter odpowiada za formację ciągłą. Powołanie do bycia uczniem Jezusa, Jego misjonarzem i pasterzem nigdy się nie kończy, toteż formacja stała dotyczy także prezbiterów seniorów, a przejście na emeryturę nie jest końcem dbania o własną formację oraz o formację młodszych, czynnych duszpastersko, prezbiterów. Kluczowa w tym kontekście jest pedagogiczna zasada „od formacji własnej do formacji innych”. W praktyce oznacza ona, że pierwszą troską prezbiterów powinno być podążanie własną drogą wiary i nawracania się, a dopiero konsekwencją takiej ścieżki życiowej jest zaangażowanie duszpasterskie. Skupienie na formacji własnej jest bardzo ważne, aby wprowadzić ład we własnym życiu i aby we właściwy sposób sprawować posługę. Każdy prezbiter powinien być osobiście przekonany o konieczności własnej formacji. Chcąc osiągnąć pożądaną efekt, należy wykorzystywać do tego różne formy i środki³⁷¹.

Pierwszym i naturalnym środowiskiem dojrzwania w relacji z Bogiem i ludźmi jest wspólnota prezbiterium, która stanowi życiowe miejsce osobistego dojrzwania, budowania odpowiedzialności w relacjach do innych i w pomocy innym. Ważnym jest, aby zrozumieć, że bycie razem umożliwia prezbiterom wymianę doświadczeń, słuchanie i zrozumienie się nawzajem, a także udzielanie wsparcia duchowego i emocjonalnego. Tego rodzaju synergia nie zachodzi jednak samoistnie. Niezbędny jest tutaj świadomie podejmowany wysiłek troski o braci oraz otwarcie na relacje i bliskość.

Dokument *Ratio fundamentalis* zachęca prezbiterów do braterskich spotkań, do wspólnoty stołu oraz wspólnego życia prezbiterów. To wszystko przyczynia się do zachowania jedności w ramach prezbiteratu oraz jedności z biskupem³⁷².

Prezbiterzy, zarówno aktywni, jak i emerytowani, powinni dawać świadectwo poprzez naśladowanie stylu Jezusa Chrystusa, o czym wspominała już posynodalna adhortacja Apostolska *Pastores dabo vobis*³⁷³. Chodzi przede wszystkim o przeznaczanie odpowiedniego czasu na przebywanie z Ojcem podczas modlitwy oraz rozważanie jego słowa, czemu sprzyjać powinna praktyka *lectio*

---

³⁷¹ Tamże, nr 352.

³⁷² Tamże, nr 80.

³⁷³ PDV, nr 15; 18.

divina. Naśladowanie Jezusa Chrystusa wymaga jednak codziennej ascezy i prostoty życia, wolnej od chciwości i próżności³⁷⁴.

Prawidłowa formacja kapłańska wymaga nie tylko odpowiedniego wysiłku prezbiterów w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym oraz działań odpowiedniego biskupa, ale także odpowiedniej organizacji instytucji kościelnych. Szczegółowe wytyczne i praktyczne pomoce dla posługi formatorów i organizatorów formacji prezbiterów w poszczególnych diecezjach wypracowuje Sekcja Stałej Formacji Kapłańskiej. W analizowanym dokumencie zawarto wskazanie, by w każdej diecezji była osoba odpowiedzialna za całokształt formacji permanentnej, mianowana wikariuszem biskupim albo delegatem biskupim ds. stałej formacji kapłańskiej. Posługa takiej osoby powinna być skoordynowana z zespołem kapłanów ds. formacji prezbiterów³⁷⁵.

Kolejnym elementem stałej formacji prezbiterów jest posługa diecezjalnych i dekanalnych ojców duchownych, którzy towarzyszą prezbiterom oraz animują wspólnotowe spotkania. Za ich przygotowanie do posługi odpowiada wikariusz lub delegat ds. formacji kapłańskiej. Diecezjalnego ojca duchownego powołuje biskup po zasięgnięciu opinii rady kapłańskiej. Za dobrą praktykę uznano funkcjonowanie w diecezji instytutu (studium) formacji stałej duchownych, który prowadziłby zajęcia formacyjne. Dyrektor i członkowie takiego instytutu mogą stanowić grupę formatorów i grupę programowania formacji kapłańskiej w diecezji³⁷⁶.

Dom duchowieństwa jest zaopatrzoną w pomoce dla fizycznej, psychicznej i duchowej odnowy prezbiterów miejscem, jakie sprzyja odpowiedniej formacji prezbiterów. Prezbiterzy mają także możliwość znalezienia wsparcia w stowarzyszeniach kapłanów, nowych ruchach kościelnych i w instytutach świeckich uznawanych przez Kościół. Odpowiedzialni za te środowiska i ruchy powinni zabiegać o budowanie jedności prezbiterów z biskupem i między sobą, o odnawianie zapału misyjnego oraz o wspieranie pracy duszpasterskiej w diecezjach³⁷⁷.

---

³⁷⁴ RISPL, nr 82-83.

³⁷⁵ Tamże, nr 84.

³⁷⁶ Tamże, nr 80.

³⁷⁷ Tamże, nr 84.

Formację stałą duchowieństwa prowadzi wiele ośrodków o ogólnopolskim zasięgu. Pod patronatem Komisji Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Polski działają: Szkoła Wychowawców Seminariów Duchownych Diecezjalnych i Zakonnych, Szkoła dla Spowiedników oraz Sympozjum dla ojców duchownych, spowiedników i rekolekcjonistów kapłańskich. Formację prowadzi także Szkoła Formatorów, która działa we współpracy z obecnym Uniwersytetem *Ignatianum* Księży Jezuitów w Krakowie, jak i Dom Formacji Stałej Manresa, prowadzony przez Jezuitów w Starej Wsi. Pomoc przy formacji oferują również między innymi periodyki: „Pastores”, „Formatio permanens”, „Dobry Pasterz”, „Ateneum Kapłańskiej”, „Homo Dei”, „Notitiae”, czy „Życie duchowe”³⁷⁸.

W życiu prezbiterów zdarzają się sytuacje, kiedy z przyczyn zdrowotnych nie mogą oni pełnić dalej posługi lub taka posługa mogłaby pogorszyć znacznie ich zdrowie. Należy dać każdemu prezbiterowi pewnego rodzaju poczucie bezpieczeństwa, by miał on świadomość, że w razie choroby, fizycznej, psychicznej lub ułomności uniemożliwiającej wypełnianie funkcji kapłana i duszpasterza, jego biskup, diecezja oraz inni kapłani nie zostawią go w potrzebie, tylko roztoczą nad nim opiekę zarówno duchową, jak i egzystencjalną. Biskup takim prezbiterom powinien pomóc w utrzymaniu żywego przekonania, że „nadal uczestniczą czynnie w budowaniu Kościoła, w szczególny sposób mocą swego zjednoczenia z Jezusem Chrystusem cierpiącym oraz z tak licznymi braćmi i siostrami, którzy w Kościele uczestniczą w męce naszego Pana”³⁷⁹.

Warto w tym miejscu podać kilka przykładów (gdyż podanie wszystkich znacznie zwiększyłoby rozmiar tej pracy) tego, jak wygląda organizacja formacji kapłańskich w przykładowych, wybranych, diecezjach. Odpowiedzialnymi za stałą formację w diecezji łomżyńskiej są biskup łomżyński oraz Rada Wydziału Duchowieństwa i Instytutów Życia Konsekwowanego, składająca się z Dyrektora ds. formacji intelektualnej i pastoralnej, Rektora Wyższego Seminarium Duchownego, Dyrektora Studium Proboszczowskiego, Przewodniczącego Wydziału Studiów Kościelnych, Dyrektora Domu Wspólnoty Kapłańskiej,

---

³⁷⁸ Tamże.

³⁷⁹ PDV, nr 77.

Diecezjalnego ojca duchownego oraz dekanalnych ojców duchownych³⁸⁰. Księża emeryci i renciści powinni kontynuować formację stałą, uczestnicząc, w miarę możliwości, w zamkniętych rekolekcjach, dniach skupienia oraz w konferencjach rejonowych i dekanalnych. Do szczególnych elementów formacji księży emerytów i rencistów należy uroczyste spotkanie wszystkich księży seniorów z biskupem łomżyńskim w okresie kolędowym. Księża mieszkający w Domu Wspólnoty Kapłańskiej mają własny program formacji stałej, za który odpowiedzialny jest Dyrektor Domu. Wszystkim kapłanom w ramach formacji stałej, a więc także prezbiterom emerytom i rencistom, zaleca się ponadto wspólne odnowienie przyrzeczeń kapłańskich w Wielki Czwartek w katedrze łomżyńskiej, praktykowanie comiesięcznego, indywidualnego lub wspólnotowego, dnia skupienia, wybór stałego kierownika duchowego, wspólną modlitwę – Liturgię Godzin, osobiste studium dokumentów Kościoła i współczesnej literatury teologicznej oraz pastoralnej, uczestniczenie w dorocznym Światowym Dniu Modlitw o Świętość Kapłanów, wspólne obchodzenie rocznic święceń kapłańskich, podtrzymywanie tradycji spotkań z okazji odpustów, imienin, Wigilii Bożego Narodzenia i innych oraz przynależność do stowarzyszeń kapłańskich³⁸¹.

W diecezji legnickiej opracowano Instrukcję o stałej formacji prezbiterów. Zgodnie z nią podstawą programu stałej formacji prezbiterów diecezji legnickiej są dwa dokumenty Soboru Watykańskiego II: *Dekret o formacji kapłanów Optatum totius* i *Dekret o posłudze i życiu prezbiterów Presbyterorum ordinis*, jak również *Kodeks Prawa Kanonicznego*, *Katechizm Kościoła katolickiego*, adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, dokument Kongregacji ds. Duchowieństwa *Kapłan głosiciel Słowa, szafarz dokumentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, instrukcja Kongregacji ds. Duchowieństwa *Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego, *List biskupów polskich do prezbiterów Kościoła w Polsce o stałej formacji kapłańskiej "Abyśmy nie ustali w drodze"* oraz dokument Konfederacji Episkopatu Polski *Ratio institutionis sacerdotalis pro*

---

³⁸⁰ Biskup Łomżyński, *Zarządzenie w sprawie stałej formacji kapłanów w Diecezji Łomżyńskiej* (21.02.2008), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 10.

³⁸¹ Tamże, s. 13.

Polonia. W Instrukcji podkreśla się, że stała formacja prezbiterów nigdy nie może być uważana za zakończoną ani ze strony Kościoła, który ją nakazuje, ani ze strony prezbitera, który ją podejmuje³⁸².

Z tego powodu koniecznym jest, aby stała formacja była tak „zaprogramowana i rozwijana, by wszyscy prezbiterzy zawsze mogli ją otrzymywać, uwzględniając możliwości i cechy charakterystyczne, które są związane z wiekiem, warunkami życia i powierzonymi zadaniami”³⁸³. Stała formacja prezbiterów obejmuje wszystkie aspekty i wymiary dojrzałości kapłańskiej: ludzki, duchowy, intelektualny oraz duszpasterski. Stała formacja powinna być systematyczna i osobista. Zasady szczegółowe formacji stałej dotyczą poszczególnych grup prezbiterów: neoprezbiterów, prezbiterów od drugiego do piątego roku po święceniach, prezbiterów od szóstego do dziesiątego roku po święceniach, prezbiterów od jedenastego do dwudziestego roku po święceniach, prezbiterów po dwudziestu latach posługiwania i wreszcie prezbiterów w wieku emerytalnym. Cykl formacji kapłańskiej prezbiterów emerytowanych obejmuje zarówno tych, którym stan zdrowia pozwala na aktywny udział w pracy duszpasterskiej, na przykład jako doświadczonych spowiedników i kierowników duchowych, jak i tych, których dotyka choroba i cierpienie. Celem cyklu formacji kapłańskiej jest pogłębianie kontemplacyjnego życia kapłańskiego. Dobór treści w ramach cyklu formacyjnego pozostaje w gestii samych prezbiterów, którzy decydują o nim w zależności od własnych potrzeb i możliwości. W instrukcji wskazano jednak, by poprzez odpowiednie lektury i praktyki duchowe odnawiali w sobie kontemplacyjny sens życia kapłańskiego oraz odkrywali bogactwo przestudiowanej nauki kościelnej, służąc innym prezbiterom dojrzałą syntezą i swoimi doświadczeniami kapłańskimi³⁸⁴.

W dalszej części *Instrukcji* usilnie zachęca się emerytowanych księży, aby uczestniczyli w spotkaniach formacyjnych dla prezbiterów, zwłaszcza podczas dekanalnych dni skupienia i rekolekcji. Do wielu obowiązków dziekana należy także przesyłanie informacji dotyczących życia diecezji i powiadamianie emerytowanych

---

³⁸² Biskup Legnicki, *Instrukcja o formacji stałej prezbiterów* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 185.

³⁸³ DPŻK, nr 73.

³⁸⁴ Biskup Legnicki, *Instrukcja o formacji stałej prezbiterów...*, s. 190.

kapłanów w dekanacie o dekanalnych spotkaniach formacyjnych duchowieństwa. Dalej wskazano, że księża mieszkający w Domu Księży Emerytów mają własny program formacji stałej, za który odpowiedzialny jest dyrektor Domu. Ponadto w Diecezji Legnickiej raz w roku w Wyższym Seminarium Duchownym organizowane jest spotkanie księży seniorów dla wyrażenia im wdzięczności za pracę i przykład kapłańskiego życia³⁸⁵.

W ramach formacji stałej wszystkich prezbiterów Diecezji Legnickiej obowiązuje uczestnictwo w dwóch rodzajach spotkań w ciągu roku: w dwóch spotkaniach rejonowych oraz w czterech spotkaniach dekanalnych. Program konferencji rejonowych i dekanalnych składa się z części ascetycznej oraz pastoralno-teologicznej.

Część ascetyczna spotkania ma miejsce w kościele lub w kaplicy i składa się kolejno z konferencji, rachunku sumienia, okazji do spowiedzi świętej, adoracji Najświętszego Sakramentu, wspólnej modlitwy w ramach liturgii godzin, nabożeństwa słowa Bożego, różańca i litanii oraz z błogosławieństwa na końcu.

Część parafialno-teologiczna organizowana jest w domu parafialnym w następującym porządku: referat, dyskusja, omówienie komunikatów kurialnych, aktualnych wiadomości z życia Kościoła i zadań duszpasterskich w dziekanacie, wolne wnioski oraz modlitwa na zakończenie. Ponadto zachęca się księży do organizowania w dekanatach czy rejonach kapłańskich adoracji Najświętszego Sakramentu³⁸⁶.

Program całoroczny wszystkich spotkań prezbiterów przygotowuje i organizuje Wydział Duszpasterski Legnickiej Kurii Biskupiej we współpracy z Zespołem ds. Stałej Formacji Duchowieństwa, Konferencją Księży Dziekanów oraz dyrektorem Studium Formacyjnego Prezbiterów Diecezji Legnickiej. Za stronę organizacyjną spotkań ogólnodiecezjalnych i rejonowych odpowiedzialny jest Wydział Duszpasterski i dziekani miejsc spotkań kapłańskich. Z kolei o organizację konferencji dekanalnych troszczą się dziekani i ojcowie duchowni poszczególnych dekanatów. Doroczne spotkanie księży seniorów organizuje Wyższe Seminarium Duchowne³⁸⁷.

---

³⁸⁵ Tamże.

³⁸⁶ Tamże, s. 190-191.

³⁸⁷ Tamże, s. 191.

W dokumentach wielu diecezji podkreśla się, że wymóg stałej formacji dotyczy także kapłanów chorych i emerytowanych, stosownie do ich możliwości. Dzięki temu „swoim doświadczeniem i wiekiem służą innym prezbiterom w przeżywaniu Misterium Krzyża”³⁸⁸. W każdej diecezji za formację kapłańską księży odpowiada wyznaczona do tego osoba. Przykładowo w diecezji płockiej jest nią pełnomocnik biskupa płockiego do spraw kapłanów chorych, emerytów i rencistów, którym jest każdorazowy dyrektor Domu Księża Emerytów w Płocku, a także dekanalni ojcowie duchowni. W realizacji tych zadań wspierają ich delegat biskupa płockiego ds. stałej formacji duchowieństwa oraz diecezjalny ojciec duchowny. Księża emeryci korzystają z praktyk formacyjnych w dekanatach i w Domu Księża Emerytów. Z kolei Dyrektor Domu Księża Emerytów organizuje w Adwencie i Wielkim Poście dzień skupienia dla mieszkających tam prezbiterów. Informacje o zjazdach i konferencjach przekazuje dziekan lub dyrektor Domu Księża Emerytów³⁸⁹.

W archidiecezji przemyskiej elementem obowiązku stałej formacji jest udział w dekanalnych kongregacjach oraz spotkaniach formacyjno - szkoleniowych organizowanych przez biskupa diecezjalnego, które są obowiązkowe dla kapłanów w pełni aktywnych duszpastersko. Zachęca się również kapłanów emerytowanych do brania udziału w tych spotkaniach, na świadectwo łączności z prezbiterium³⁹⁰.

1.2. Rekolekcje

Dyrektorium, wypowiadając się o posłudze i życiu kapłanów, stwierdza: „Długie doświadczenie duchowe Kościoła pokazuje, że rekolekcje są odpowiednim i skutecznym środkiem adekwatnej formacji stałej duchowieństwa”. i dalej, rekolekcje mają na celu „skoncentrowanie się na tematach duchowych, poświęcenie obszernego miejsca milczeniu i modlitwie oraz szczególną troskę o sprawowanie

---

³⁸⁸ *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, nr 160.

³⁸⁹ Biskup Płocki, *Instrukcja o stałej formacji prezbiterów* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, nr 34-36.

³⁹⁰ *Statuty Archidiecezji Przemyskiej...*, nr 163.

liturgii, o sakrament Pokuty, adorację eucharystyczną, kierownictwo duchowe i akty czci i kultu Najświętszej Maryi Panny”³⁹¹.

Prezbiterzy w zaawansowanym wieku, chorzy oraz ci, którzy znajdują się w szczególnych sytuacjach powinni doświadczać, że wciąż są częścią prezbiterium i życia diecezji. W tym kontekście pomocne powinny być troskliwa obecność biskupa i współbraci, specjalnie organizowane rekolekcje, wsparcie finansowe wobec tej grupy prezbiterów oraz powierzanie im intencji modlitewnych związanych z życiem diecezji.

Rytm stałej formacji prezbiterów powinny kształtować przede wszystkim wspólne celebracje Mszy krzyżma w Wielki Czwartek (wraz z odnowieniem przyrzeczeń kapłańskich), coroczne rekolekcje i okresowe dni skupienia, dni modlitw o uświęcenie kapłanów, formacja prezbiterów w dekanatach, a także rocznice i jubileusze kapłańskie³⁹².

W dokumentach poszczególnych diecezji także można znaleźć wzmianki o rekolekcjach, w których kapłani w trzecim wieku mogą wziąć udział. W diecezji bielsko-żywieckiej wspomina się o tym, że księża emeryci i renciści sami powinni zadbać o to, by w ramach formacji stałej, jeżeli ich stan na to pozwala, korzystać z praktyk formacyjnych w diecezji, dekanatach i w domach księży emerytów, a także, by uczestniczyć w corocznych rekolekcjach zamkniętych³⁹³.

W archidiecezji częstochowskiej dyrektor Domu Księży Emerytów nie tylko troszczy się o właściwą atmosferę współżycia w Domu oraz zapewnia mieszkańcom godziwe warunki wyżywienia i utrzymania, lecz także, w porozumieniu z ojcem duchowym Domu, organizuje doroczne rekolekcje kapłańskie³⁹⁴. W regulaminie Domu Księży Emerytów im. Jana Pawła II w Kaliszu mowa jest o tym, że księża - mieszkańcy tej placówki, odprawiają przynajmniej raz na dwa lata rekolekcje

---

³⁹¹ DPŻK, nr 85.

³⁹² PDV, nr 80.

³⁹³ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji...*, s. 4.

³⁹⁴ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Domu Księży Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej* (4.06.2009), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 84 (2010), nr 4-6, s. 33.

kapłańskie. Dyrektor, po uprzedniej konsultacji z księżmi emerytami, może zorganizować je na miejscu³⁹⁵.

W diecezji drohiczyńskiej mowa jest o tym, że księżcy emerytów konfratryzy powinni chętnie zapraszać do udziału w różnych działaniach duszpasterskich, takich jak rekolekcje parafialne, pomoc w spowiedzi, uroczystości odpustowe i inne³⁹⁶.

W diecezji łomżyńskiej do odprawiania corocznych, trzydniowych rekolekcji zobowiązani są wszyscy kapłani inkardynowani do tej diecezji niezależnie od miejsca pracy w diecezji czy poza nią oraz wszyscy kapłani pracujący jako duszpasterze w diecezji łomżyńskiej. Organizacja corocznych rekolekcji należy do zadań Przewodniczącego Wydziału Duchowieństwa i Instytutów Życia Konsekrowanego, Diecezjalnego Ojca Duchownego, Rektora i Dyrektora Administracyjnego Wyższego Seminarium Duchownego w Łomży oraz Dyrektora Domu Rekolekcyjnego w Szekowie. Przewodniczący Wydziału prowadzi dokumentację rekolekcyjną³⁹⁷.

Wydział Duchowieństwa organizuje na terenie diecezji trzy serie rekolekcji w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży (za bezpośrednią organizację odpowiedzialny jest Dyrektor Administracyjny WSD) oraz jedną serię w Domu Rekolekcyjnym w Hodyszewie, gdzie organizatorem jest Dyrektor Domu. W razie potrzeby Wydział może zorganizować więcej serii rekolekcyjnych. Na rekolekcje każdy kapłan zabiera ze sobą: strój liturgiczny – albę, pasek i stulę koloru białego, „Części stałe Mszy świętej”, księgę Liturgii Godzin i Pismo Święte. Istotny jest przepis, zgodnie z którym każdego kapłana odprawiającego rekolekcje obowiązuje obecność w domu rekolekcyjnym od początku do końca. W dodatku w czasie rekolekcji kapłan nie podejmuje obowiązków wynikających z jego urzędu, a w jego parafii należy na ten czas zorganizować zastępstwo. Podczas samych rekolekcji wszyscy kapłani je odprawiający zobowiązani są do uczestnictwa we wszystkich

---

³⁹⁵ Biskup Kaliski, *Regulamin Domu Księżcy Emerytów im. Jana Pawła II Diecezji Kaliskiej w Ostrowie Wielkopolskim* (25.03.2009), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007-2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego*, Kalisz 2009, s. 274.

³⁹⁶ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej...*, nr 221.

³⁹⁷ Biskup Łomżyński, *Zarządzenie w sprawie rekolekcji kapłańskich* (17.01.2006), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 22.

praktykach przewidzianych porządkiem rekolekcyjnym. Podczas rekolekcji obowiązuje *silentium religiosum*. Kluczowe znaczenia ma norma, zgodnie z którą nieobecność na znacznej części praktyk rekolekcyjnych zobowiązuje księdza w sumieniu do odprawienia całych rekolekcji. Ponadto zaleca się uczestnictwo w rekolekcjach organizowanych przez Wydział Duchowieństwa i Życia Konsekwowanego w Łomży³⁹⁸.

Każda grupa rekolekcyjna, a więc także księża emeryci i renciści, ma swojego Dziekana, który ją reprezentuje i przewodniczy w zleconych mu przez rekolekjonistę praktykach rekolekcyjnych. Z racji uczestnictwa w rekolekcjach księża je odprawiający, składają stosowną ofiarę na pokrycie kosztów funkcjonowania Domu. Każdy kapłan odprawiający rekolekcje zgłasza na początku swoją obecność u Dyrektora Domu, który sporządza listę uczestników i przekazuje ją do Wydziału Duchowieństwa i Życia Konsekwowanego³⁹⁹.

Niezależnie od rekolekcji organizowanych przez Wydział Duchowieństwa i Życia Konsekwowanego w diecezji łomżyńskiej każdy kapłan ma prawo odprawić roczne rekolekcje w jakimkolwiek domu rekolekcyjnym- indywidualnie lub w grupie rekolekcyjnej, pod przewodnictwem rekolekjonisty, z zachowaniem ściśle obowiązującego tam programu. Niedopuszczalne z kolei są rekolekcje indywidualne w domach wczasowych, nawet kościelnych. Zaświadczenia z tego rodzaju rekolekcji nie są uwzględniane. Interesującą kwestią jest fakt, że pielgrzymka do Ziemi Świętej zastępuje rekolekcje. Z kolei uczestnictwo w Łomżyńskiej Pielgrzymce Pieszej na Jasną Górę zastępuje rekolekcje raz na dwa lata, gdyż co drugi rok należy je odprawić w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży. Godny pochwały jest zwyczaj odprawienia rekolekcji w gronie kolegów kursowych, po uzyskaniu zgody Biskupa diecezjalnego, w domach rekolekcyjnych i pod kierownictwem wybranego rekolekjonisty. Wskazane jest uczestnictwo w rekolekcjach organizowanych przez Stowarzyszenia Kapłańskie, np. Unii Apostolskiej Duchowieństwa oraz Krajowe Duszpasterstwa specjalistyczne. Kapłani seniorzy z racji wieku i inni z racji choroby, którzy nie mogą uczestniczyć w rekolekcjach wspólnotowych, mogą odprawić rekolekcje indywidualnie⁴⁰⁰.

---

³⁹⁸ Tamże, s. 23.

³⁹⁹ Tamże.

⁴⁰⁰ Tamże, s. 24.

W Domu Księży Emerytów Diecezji Łomżyńskiej odbywają się co dwa lata rekolekcje, także dla Księży Seniorów spoza Domu. Księża Seniorzy mogą korzystać także z rekolekcji w innych domach rekolekcyjnych. Co pewien czas są także dni skupienia⁴⁰¹.

W archidiecezji poznańskiej stworzono Regulamin rekolekcji kapłańskich, w którym, powołując się na dekret arcybiskupa poznańskiego o Formacji Stałej Prezbiterów Archidiecezji Poznańskiej⁴⁰², podkreśla się, że wszyscy kapłani są zobowiązani do uczestnictwa w rekolekcjach kapłańskich. Kapłani do dziesiątego roku kapłaństwa powinni uczestniczyć w rekolekcjach co roku, a kapłani powyżej dziesiątego roku, a więc także kapłani seniorzy, co dwa lata, z tym, że zachęca się wszystkich kapłanów aby, o ile to możliwe, uczestniczyli w rekolekcjach każdego roku. Do odprawiania rekolekcji kapłańskich zobowiązani są wszyscy prezbiterzy inkardynowani do archidiecezji poznańskiej, niezależnie od miejsca pracy w archidiecezji poznańskiej czy poza nią oraz wszyscy kapłani pracujący jako duszpasterze w archidiecezji poznańskiej jeszcze nie inkardynowani⁴⁰³.

Kapłani seniorzy z racji wieku, a inni z racji choroby, którzy nie mogą uczestniczyć w rekolekcjach wspólnotowych, mogą odprawiać rekolekcje indywidualnie. Nad organizacją corocznych rekolekcji dla kapłanów czuwa Referat Kapłanów Kurii Metropolitalnej, który wiosną każdego roku wydaje komunikat informujący o terminach i miejscach organizowanych rekolekcji kapłańskich⁴⁰⁴. We wspomnianym regulaminie unormowano kwestie organizacji rekolekcji, ich

---

⁴⁰¹ Biskup Łomżyński, *Regulamin Domu Księży Emerytów (Domu Wspólnoty Kapłańskiej) Diecezji Łomżyńskiej im. Bł. Ks. Adama Bargielskiego w Łomży* (3.03.2011), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 278.

⁴⁰² Arcybiskup Metropolita Poznański, *Dekret Arcybiskupa Poznańskiego o Formacji Stałej Prezbiterów Archidiecezji Poznańskiej* (08.04.2004), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 286.

⁴⁰³ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Regulamin rekolekcji kapłańskich w archidiecezji poznańskiej* (8.05.2008), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 524.

⁴⁰⁴ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Dekret Arcybiskupa Poznańskiego o Formacji Stałej Prezbiterów Archidiecezji Poznańskiej* (08.04.2004), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 525.

przebiegu, a także opisano obowiązki dziekana i ceremoniarza rekolekcji. Kapłani uczestniczący w rekolekcjach zobowiązani są do noszenia stroju duchownego. Z kolei kapłani koncelebrujący Mszę świętą lub przewodniczący innym nabożeństwom winni używać stroju zgodnego z obowiązującymi przepisami liturgicznymi⁴⁰⁵. Podczas rekolekcji obowiązuje *silentium religiosum*, które jedynie z uzasadnionych przyczyn może zostać w części zawieszony przez rekolekcjonistę. Odprawiający rekolekcje zobowiązani są do uczestnictwa we wszystkich praktykach przewidzianych porządkiem rekolekcyjnym. Na czas rekolekcji w parafii należy zorganizować zastępstwo. Opuszczenie domu rekolekcyjnego w czasie ćwiczeń duchownych bez zgody dziekana rekolekcji jest równoznaczne z niezaliczeniem rekolekcji⁴⁰⁶.

Dyrektor domu lub Przewodniczący Referatu Formacji Kapłanów Kurii Metropolitalnej (gdy dyrektorem domu rekolekcyjnego nie jest kapłan) wyznacza kapłana rekolektanta jako dziekana rekolekcji, który jest łącznikiem pomiędzy rekolekcjonistą a uczestnikami rekolekcji. Do obowiązków dziekana należą: przewodniczenie modlitwie przed posiłkiem i po posiłkach, wyznaczenie kapłana odpowiedzialnego za liturgię, czyli ceremoniarza rekolekcji, podpisanie listy uczestników i przekazanie dyrektorowi domu, który dostarcza ją niezwłocznie do Kurii Metropolitalnej, troska o zachowanie właściwej atmosfery rekolekcji, powitanie w imieniu uczestników rekolekcji Arcybiskupa Poznańskiego lub Biskupa Pomocniczego, a także oficjalne podziękowanie rekolekcjoniście za prowadzenie rekolekcji. Ceremoniarz w porozumieniu z rekolekcjonistą przygotowuje codzienną Mszę świętą koncelebrowaną, a w szczególności wyznacza formularz mszalny, wyznacza lektora i kantora oraz służących przy ołtarzu, ustala śpiewy zgodnie z formularzem, przed celebracją podaje krótką instrukcję dotyczącą przebiegu nabożeństwa oraz wyznacza osobę do prowadzenia Liturgii Godzin lub jej przewodniczy (zasadniczo wspólnie odmawia się Jutrznie, Modlitwę w ciągu dnia i Nieszpory)⁴⁰⁷.

---

⁴⁰⁵ Tamże, s. 526.

⁴⁰⁶ Tamże, s. 527.

⁴⁰⁷ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Dekret Arcybiskupa Poznańskiego o Formacji Stałej Prezbiterów Archidiecezji Poznańskiej* (08.04.2004), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 527.

W Regulaminie Domu Księża Emerytów diecezji kaliskiej w Ostrowie Wielkopolskim zawarto zapis, że księża- mieszkańcy Domu odpowiadają przynajmniej raz na dwa lata rekolekcje kapłańskie. Dyrektor, po uprzedniej konsultacji z księżmi emerytami, może zorganizować je na miejscu⁴⁰⁸.

W diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej w regulaminie tamtejszego Domu Księża Emerytów postanowiono, że mieszkańcy tej placówki biorą udział w rekolekcjach zamkniętych w miejscach i terminach organizowanych dla kapłanów przez diecezję lub w innych, dowolnie wybranych, ośrodkach rekolekcyjnych⁴⁰⁹.

Archidiecezja przemyska zobowiązuje każdego kapłana, aby co roku przynajmniej raz odprawił trzydniowe rekolekcje. Zachęca się, aby kapłani odprawiali rekolekcje w Wyższym Seminarium Duchownym oraz w domach rekolekcyjnych na terenie archidiecezji⁴¹⁰.

W dokumentach diecezji tarnowskiej można znaleźć sformułowanie, że „sami księża emeryci i renciści zadają o to, by w ramach formacji stałej, w miarę możliwości, korzystać z praktyk formacyjnych w dekanatach i w Domach Księża Emerytów, a także uczestniczyć w corocznych rekolekcjach zamkniętych”⁴¹¹.

W diecezji radomskiej, w Dekrecie o statusie księdza emeryta i rencisty, można znaleźć zapis, że księża emeryci i renciści są zaproszeni na kapłańskie rekolekcje, wszelkie uroczystości diecezjalne i ogólne zebrania duszpasterskie⁴¹². Rekolekcje oraz dni skupienia w ramach stałej formacji kapłańskiej organizowane są przede wszystkim w Domu Księża Emerytów w Radomiu, także dla księży emerytów mieszkających poza domem. Księża mogą jednak także korzystać z rekolekcji w innych domach rekolekcyjnych⁴¹³.

---

⁴⁰⁸ Biskup Kaliski, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, s. 274.

⁴⁰⁹ Biskup Koszalińsko-Kołobrzeski, *Regulamin Domu Księża Emerytów w Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* (10.03.2016), „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Biskupiej” 44 (2016), nr 1, s. 52.

⁴¹⁰ *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000...*, s. 180; Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Status kapłanów rezydentów w Archidiecezji Przemyskiej* (23.04.2019), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Przemyślu, nr 9.

⁴¹¹ Biskup Tarnowski, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 575.

⁴¹² Biskup Radomski, *Dekret o statusie księdza emeryta i rencisty...*, s. 331.

⁴¹³ Tenże, *Regulamin Domu Księża Emerytów* (29.02.2020), [w]: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020, s. 597.

Podobnie jest w Diecezji Rzeszowskiej, gdzie w Domu Księża Emerytów, w ramach formacji, kapłani powinni uczestniczyć w dniach skupienia i rekolekcjach organizowanych w Domu. Księża mogą także korzystać z rekolekcji w innych domach rekolekcyjnych⁴¹⁴.

W Diecezji Siedleckiej w Statutach znajduje się stwierdzenie, że księża emeryci i renciści są zaproszeni na kapłańskie rekolekcje, wszelkie uroczystości diecezjalne i ogólne zebrania duszpasterskie⁴¹⁵.

1.3. Wspólne modlitwy, nabożeństwa i wyjazdy

Kolejną formą wsparcia duchowego kapłanów emerytów, po formacji kapłańskiej i rekolekcjach, są wspólne aktywności związane z posługą duszpasterską, a więc wspólne modlitwy, nabożeństwa, czy wyjazdy. Podczas tego typu aktywności emerytowani prezbiterzy nie tylko nadal spełniają, choć w ograniczonym zakresie, swą posługę, ale także jest to forma integracji, wzajemnego wsparcia, która pokazuje im, że przez nowy etap swojego życia idą nie tylko z Bogiem, ale także z innymi emerytowanymi współtowarzyszami stanu kapłańskiego.

W wielu dokumentach i regulaminach poszczególnych diecezji zachęca się księża emerytów do wspólnego spędzania czasu, przeżywania i celebrowania Mszy świętych. W wielu regulaminach domu księża emerytów reguluje się kwestie koncelebrowania i celebrowania codziennych Mszy świętych przez mieszkańców domu. W diecezji bydgoskiej zaleca się wspólne celebrowanie liturgii, tak Mszy świętej, jak i innych nabożeństw, przeżywanie rekolekcji po wspólnym ustaleniu czasu i sposobu między Dyrektorem Domu Księża Emerytów, a jego mieszkańcami⁴¹⁶.

---

⁴¹⁴ Biskup Rzeszowski, *Regulamin Domu Księża Seniorów Diecezji Rzeszowskiej* (8.03.2019), [w]: Archiwum Domu Księża Seniorów Diecezji Rzeszowskiej, nr 22.

⁴¹⁵ Biskup Siedlecki, *Status księdza emeryta i rencisty w Diecezji Siedleckiej* (20.03.2020), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Siedlcach, nr 9; Tenże, *Statut Domu Księża Emerytów Diecezji Siedleckiej* (20.03.2020), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Siedlcach, nr 13.

⁴¹⁶ Biskup Bydgoski, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji bydgoskiej* (22.03.2023), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy, nr 4; Tenże, *Regulamin Domu Księża Emerytów w Bydgoszczy* (22.03.2023), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy, nr 10.

W dekrete arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego z 2015 roku sprawujący tę funkcję Wojciech Polak zachęcał, „aby emerytowany kapłan, jeśli stan zdrowia mu na to pozwala, pomagał jako rezydent w posłudze duszpasterskiej w wybranej przez siebie lub wskazanej przez Arcybiskupa Gnieźnieńskiego parafii, której proboszcz dostrzega taką możliwość i potrzebę⁴¹⁷. Zgodnie z prawem diecezjalnym kapłan przechodzący na emeryturę może również zamieszkać w Archidiecezjalnym Domu Księży Seniorów w Gnieźnie lub w innym zaproponowanym przez siebie i zaaprobowanym przez Arcybiskupa Gnieźnieńskiego miejscu⁴¹⁸.

W Domu Księży Emerytów w Ostrowie Wielkopolskim księża emeryci mogą urządzić dodatkowe przyjęcie na własny koszt w sali rekreacyjnej. W przypadku tej placówki księża mogą odprawiać Eucharystię w koncelebrze w kaplicy o wyznaczonej godzinie. Jeśli zachodzą okoliczności usprawiedliwiające, mogą odprawić Mszę świętą indywidualnie, po uzgodnieniu z osobą opiekującą się kaplicą. Sam celebrans zatroszczyć powinien się o przygotowanie ołtarza i szat oraz ich schowanie po Mszy świętej⁴¹⁹. Osobą animującą codzienne życie księży emerytów jest często dyrektor domu księży emerytów. Dyrektor nie tylko dba o wydarzenia religijne i kulturalne, lecz może także proponować księżom emerytom periodyczne wyjazdy o charakterze pielgrzymkowo-rekreacyjnym, w zasadzie jednodniowe, na koszt domu⁴²⁰.

W diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej każdy mieszkaniec Domu Księży Emerytów ma prawo celebrować Mszę świętą w jakimkolwiek kościele, zachowując jednak regulamin dnia obowiązujący w tym domu. Koncelebra w kościele rektorskim odbywa się o ustalonej porze, w innym zaś czasie po porozumieniu się z dyrektorem. Mieszkaniec domu zachowuje przy tym do swojej dyspozycji stypendia mszalne i inne ewentualne ofiary i dary⁴²¹.

---

⁴¹⁷ III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania, Gniezno 2001, art. 40 nr 4.

⁴¹⁸ Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Regulamin Archidiecezjalnego Domu Księży Seniorów bł. Michała Kozala BM w Gnieźnie* (23.07.2002), „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 57 (2002), nr 7-8, s. 474.

⁴¹⁹ Biskup Kaliski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 273.

⁴²⁰ Tamże, s. 274.

⁴²¹ Biskup Koszalińsko-Kołobrzeski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 52.

W archidiecezji łódzkiej na poziomie dekanatu troska o księży emerytów i rencistów należy do dziekana, a na poziomie parafii do proboszcza. W dekrecie obowiązującym w tej archidiecezji uregulowano relacje między przechodzącym na emeryturę proboszczem, a nowym proboszczem w danej parafii. Nowy proboszcz powinien otoczyć więc kapłana emeryta lub rencistę szacunkiem i kapłańską życzliwością, co ma wyrażać się poprzez zapraszanie go na parafialne i kapłańskie uroczystości oraz w powstrzymaniu się od publicznego wyrażania krytycznych ocen na temat jego pracy. Z kolei proboszcz emeryt lub rencista powinien uszanować swojego następcę. Z tego powodu nie wolno mu w żaden sposób ingerować w sprawy administracyjno-duszpasterskie. Tylko w przypadku, gdy zostanie o to poproszony, może służyć radą⁴²².

W *Instrukcji o relacjach i współpracy proboszcza, wikariusza i seniora* diecezji płockiej można zauważyć radę, aby relacje i współpraca proboszcza, wikariusza oraz księdza seniora opierała się na zaufaniu, otwartości, dojrzałości i szacunku oraz dobrej woli i zdolności do komunikacji. Ważnym czynnikiem wspólnototwórczym jest zwłaszcza braterskie spędzanie czasu i wspólna modlitwa⁴²³. W omawianym dokumencie w sposób jednoznaczny stwierdzono, że przejście księdza na emeryturę nie może oznaczać zaniechania przez niego służby kapłańskiej. Księża emeryci są bowiem "wielkim skarbem Kościoła" i nadal mogą w nim pełnić wieloraką posługę. Przy tym księży seniorów należy otaczać szacunkiem, troską o ich stan zdrowia i bratnią pomocą kapłańską. Dalej zwrócono uwagę, że księży seniorów nie należy obciążać obowiązkami duszpasterskimi na równi z proboszczami czy wikariuszami. Należy jednak, uwzględniając okoliczności stanu zdrowia seniorów i ich możliwości, korzystać z posługi tych osób, na przykład w zakresie sprawowania sakramentu pokuty i kierownictwa duchowego. Ponadto wdzięczność za wieloletnią posługę duszpasterską pełnioną przez księży seniorów powinni okazywać zarówno księża, jak i wierni świeccy

---

⁴²² Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Dekret ustanawiający Status księdza emeryta i rencisty w Archidiecezji Łódzkiej* (23.04.2015), [w]: Kancelarii Kurii Metropolitalnej w Łodzi, nr 6; 12.

⁴²³ Biskup Płocki, *Instrukcja o relacjach i współpracy proboszcza, wikariusza i seniora* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, nr 1.

poprzez uznanie i pamięć. Może się to wyrażać chociażby poprzez pamięć o jubileuszach kapłańskich, urodzinach czy imieninach danego księdza seniora⁴²⁴.

Prezbiterzy seniorzy powinni prowadzić dalej życie duchowe z intensywnością adekwatną do ich stanu zdrowia i kondycji psychofizycznej. Przepisy regulujące życie duchowe księży emerytów i formujące zachęty w tej kwestii można spotkać w regulaminach domów księży emerytów. Przykładowo w diecezji rzeszowskiej kapłani mieszkający w Domu Księży Emerytów są zobowiązani do prowadzenia życia duchowego, wynikającego z faktu bycia kapłanem. Mieszkańcy Domu koncelebrują Mszę świętą w kaplicy domowej o ustalonej porze, a w innym czasie tylko w uzasadnionych okolicznościach po porozumieniu z dyrektorem Domu. Kapłani mieszkający w Domu powinni posiadać własną albę i cingulum. Każdy kapłan jest zobowiązany do prowadzenia sumiennie księgi intencji mszalnych, a pieniądze za wszystkie Msze święte jeszcze nie odprawione przechowywać w oddzielnej kopercie z napisem „Stypendia Mszalne”. Księga „Stypendia Mszalne” podlega wizytacji przez Księdza Biskupa lub dyrektora Domu. Stare księgi Stypendiów Mszalnych należy zniszczyć. Księża powinni codziennie odmawiać Liturgię Godzin lub, w razie niemożności, za zgodą Biskupa Rzeszowskiego, inne wskazane modlitwy. Mieszkający w Domu księża powinni korzystać z braterskiej posługi w spowiedzi, nie rzadziej niż raz na miesiąc. Księża powinni również uczestniczyć w nabożeństwach organizowanych w domu w ciągu całego roku. Zachęca się mieszkańców Domu do uczestnictwa, w miarę możliwości, w ważniejszych wydarzeniach diecezjalnych, które odbywają się w Rzeszowie⁴²⁵.

W dokumentach I Synodu diecezji toruńskiej zawarto zachętę, by harmonijne i przykładowe relacje miały miejsce pomiędzy starszymi a młodszymi kapłanami. Synod zachęca kapłanów starszych wiekiem, aby odnosili się do młodszych jak do braci, wspomagając ich w pierwszych poczynaniach duszpasterskich i z życzliwością przyjmowali ich trafną inicjatywę. Z kolei

---

⁴²⁴ Tamże, nr 26-29.

⁴²⁵ Biskup Rzeszowski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, nr 2-23; Biskup Rzeszowski, *Statut Domu Księży Seniorów* (20.11.2004), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004, s. 356.

młodszy kapłanom zaleca się szacunek dla wieku i doświadczenia starszych, a także korzystanie z ich rad w pełnieniu posług duszpasterskich⁴²⁶.

W statutach IV Synodu archidiecezji warszawskiej stwierdza się, że godne pochwały jest zapraszanie księży emerytów do udziału w różnych działaniach duszpasterskich, jak rekolekcje parafialne, pomoc w spowiedzi, uroczystości odpustowe i inne⁴²⁷.

1.4. Opieka psychologiczna

Przejście na emeryturę to nie tylko szansa na zasłużony odpoczynek po latach aktywnej posługi duszpasterskiej, ale także nowy etap życia prezbitera, który wiąże się z nowymi wyzwaniami⁴²⁸. Więcej wolnego czasu, zwolnienie z całości lub dużej części wcześniejszych obowiązków oraz pozbawienie urzędów i funkcji może spowodować u prezbitera seniora poczucie pustki i poczucia bycia niepotrzebnym, co może doprowadzić go do problemów i zaburzeń psychicznych, a nawet alkoholizmu czy depresji. Z tego względu bardzo istotne znaczenie ma zapewnienie odpowiedniej i łatwo dostępnej opieki psychologicznej dla emerytowanych prezbiterów już na wczesnym etapie pojawienia się problemów psychicznych⁴²⁹.

W dokumencie *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* wspomniano o ośrodkach pomocy kryzysowej oraz kapłańskich grupach wsparcia w kryzysach dla prezbiterów. Ośrodki takie powinny być tworzone w celu niesienia specjalistycznej pomocy duchowej, terapeutycznej, psychologicznej oraz psychiatrycznej dla prezbiterów w sytuacjach kryzysowych. Instytucje te mogłyby mieć charakter ponaddiecezjalny, a zatrudniać miałyby na stałe lub okresowo kompetentny personel. Z kolei prezbiterzy, którzy korzystają z indywidualnej pomocy w sytuacjach kryzysowych, powinni być włączani do kapłańskich grup wsparcia prezbiterów. Regularne spotkania i braterskie relacje

---

⁴²⁶ *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej...*, stat. 81 nr 2.

⁴²⁷ *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, stat. 97.

⁴²⁸ M. Lubiejewski, *Mamy chęć służenia Kościołowi*, „Gość Niedzielny” 30 (2015), s. 13.

⁴²⁹ J. Rembowski, *Psychologiczne problemy starzenia się człowieka*, Warszawa 1984, s. 20; D. B. Bromley, *Psychologia starzenia się*, Warszawa 1969, str. 45; I. Stuart-Hamilton, *Psychologia starzenia się*, Poznań 2000, str. 23.

wraz ze specjalistyczną pomocą mogą wspierać przewycięzanie problemów i odnowę życia osobistego⁴³⁰.

W diecezji tarnowskiej emeryci i renciści mają szczególne prawo do opieki ze strony biskupa tarnowskiego, który chętnie korzysta z ich doświadczenia, spotykając się z nimi zwłaszcza z okazji świąt, osobistych jubileuszy oraz odwiedzając ich w czasie choroby w miejscu zamieszkania lub w szpitalu. Biskup tarnowski pełni tę funkcję osobiście lub przez swojego delegata – pełnomocnika ds. księży chorych, emerytów i rencistów. W dekanatach szczególna troska o emerytów i rencistów spoczywa na księżach wicedziekanach, którzy na bieżąco zaradzają ich potrzebom, ewentualnie informują o zaistniałych sytuacjach wyżej wymienionego pełnomocnika. Dekanalni ojcowie duchowni powinni przykładem własnym i słowem uwrażliwiać współbraci, by odwiedzali kapłanów emerytów i rencistów przebywających na terenie dekanatu, włączając ich w modlitewne intencje diecezji i wiążąc coraz głębiej z rodziną kapłańską i diecezjalną⁴³¹.

W poszczególnych dekanatach diecezji tworzy się więc funkcję ojca duchowego, który ma dbać o odpowiednie wsparcie dla prezbiterów w danej diecezji. W archidiecezji katowickiej kadencja ojca duchowego trwa pięć lat z możliwością przedłużenia o kolejną kadencję. Jego wybór podlega zatwierdzeniu przez arcybiskupa metropolitę katowickiego. Do zadań ojca duchowego dekanatu zalicza się między innymi: dbanie o rozwój życia duchowego prezbiterów, dbanie o rozwój relacji miłości prezbiterów między sobą, z Arcybiskupem Metropolita Katowickim i biskupami pomocniczymi, organizowanie w porozumieniu z dziekanem i odpowiedzialnym za formację stałą prezbiterów modlitewno-formacyjnej części spotkań dekanalnych (należy zawsze pamiętać o modlitwie za zmarłych i chorych kapłanów), pomoc – także w postaci interwencji mediacyjnych – w rozwiązywaniu konfliktów między prezbiterami lub prezbiterami i wiernymi, pomoc w rozwiązywaniu osobistych trudności przeżywanych przez prezbiterów dekanatu, wsparcie duchowe prezbiterów chorych i starszych, posługę kierownictwa duchowego wobec prezbiterów oraz pomoc w znalezieniu odpowiedniego

---

⁴³⁰ RISPL, nr. 77; M. Halicka, *Satysfakcja życiowa ludzi starych*, Białystok 2004, s. 4.

⁴³¹ Biskup Tarnowski, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 577; Tenże, *Znowelizowany Statut Caritas Sacerdotalis* (4.05.1998), „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 148 (1998), nr 3, s. 331.

kierownika, czy własną systematyczną formację indywidualną oraz formację w ramach formacji stałej prezbiterów⁴³².

Jak widać zakres kompetencji dekanalnego ojca duchowego dotyczy kapłanów należących do całego prezbiteratu danej diecezji. Nie ma tutaj mowy o funkcjach, które dotyczyłyby tylko kapłanów w stanie spoczynku. Podobnie jak w przypadku analizowanych w pierwszym rozdziale dokumentów Kościoła katolickiego, prezbiterat traktuje się jako całość, bez podziału na kapłanów aktywnych i emerytowanych – w stanie spoczynku. Wsparcie psychologiczne księży starszych w kontekście ich przejścia na emeryturę powinno rozpocząć się już pod koniec ich posługi duszpasterskiej. Duża jest tutaj rola ordynariusza danej diecezji.

W archidiecezji poznańskiej w kontekście wsparcia psychologicznego podkreśla się, że kapłanom seniorom ze strony prezbiterium należy się wdzięczność za wierną służbę Chrystusowi i Kościołowi, modlitwy i okazywaną pomoc. Należy także utwierdzać ich w przekonaniu, że mają jeszcze do spełnienia w Kościele ważną rolę poprzez nieustanną modlitwę, pomoc duszpasterską i dźwiganie codziennego krzyża fizycznego i psychicznego zmęczenia. Należy stworzyć księżom możliwość zaangażowania duszpasterskiego, by utrzymać ich na duchu i dać się im poczuć się potrzebnymi⁴³³.

W diecezji radomskiej, podobnie jak w wielu innych diecezjach, w ramach wsparcia psychologicznego, zachęca się księży cieszących się lepszym zdrowiem, aby śpieszyli z pomocą słabszym współbraciom, odwiedzali ich oraz pomagali szczególnie w posłudze sakramentalnej. Wskazane jest wyznaczanie kapłana-współbrata odpowiedzialnego za udzielanie sakramentu Eucharystii i namaszczenia chorych⁴³⁴.

---

⁴³² *Duchowieństwo Kościoła katowickiego* (6.02.2016), [w]: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 54.

⁴³³ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 360; Tenże, *Statut Caritas Poznańskiej – zakładu charytatywno-opiekuńczego* (29.05.2008), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 376.

⁴³⁴ Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księży Emerytów* (29.02.2020), [w]: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020, s. 596; Tenże, *Status Księdza Emeryta i Rencisty...*, s. 44; Tenże, *Statut Domu Księży Emerytów Diecezji Radomskiej*

Zarówno biskup, jak i współpracownicy w kapłaństwie powinni zapewniać emerytowanym kapłanom opiekę psychologiczną. Nigdy nie powinni oni zapominać o okresowych wizytach u starszych i schorowanych braci, w celu dzielenia się z nimi wydarzeniami z diecezji, dzięki czemu mogą czuć się żywymi członkami *presbyterium* i Kościoła powszechnego, który budują swoim cierpieniem. Formacja stała powinna najstarszej grupie *presbyterium* ofiarować motywację, aby mogli oni odzyskać wewnętrzny spokój i siły tak, aby nadal służyli Kościołowi. W ten sposób będą mogli przeżywać doświadczenie św. Pawła: „Teraz raduję się w cierpieniach za was i ze swej strony w moim ciele dopełniam braki udreki Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół” (Kol 1, 24). Szczególną i serdeczną troską powinni być otaczani prezbiterzy, którzy kończą swój ziemski trud w służbie Bogu dla zbawienia braci. Właśnie im całe *presbyterium* powinno ofiarować ciągle umocnienie wiary oraz troszczyć się o udzielanie sakramentów⁴³⁵.

2. Posługa prezbitera seniora

Z sakramentalnego udziału w kapłaństwie Chrystusa wypływa szczególny obowiązek prezbitera, jakim jest wypełnianie przez niego potrójnej misji Chrystusa: nauczania, uświęcania i pasterzowania. Z tak zdefiniowaną misją Chrystusa każdy duchowny powinien się utożsamiać i urzeczywistniać ją zgodnie z ewangelicznym radykalizmem życia. Wszystko to powinno wyrażać się poprzez gorliwe wypełnianie rad ewangelicznych: posłuszeństwa, czystości i ubóstwa⁴³⁶. Przejście na emeryturę prezbitera nie pozbawia go jego statusu, toteż – w zależności od swoich możliwości psychofizycznych – nadal powinien w odpowiednim i ograniczonym stopniu wypełniać misję nauczania, uświęcania i pasterzowania.

(19.09.2020), [w]: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020, s. 488.

⁴³⁵ DPŻK, nr 98; H. Piszkański, *Psychologiczne aspekty problematyki wieku emerytalnego starszych kapłanów*, „*Analecta Cracoviensia*” 16 (1984), s. 354; J. Kudasiewicz, *Misja kapłanów podeszłego wieku*, [w]: *Sztuka bycia księdzem. Poradnik*, red. J. Augustyn, Kraków 2011, s. 131.

⁴³⁶ Biskup Opolski, *Powołanie, formacja i życie duchownych* (29.03.2005), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia*, Opole 2005, s. 97.

2.1. Posługa nauczania

W *Schema legis ecclesiae fundamentalis* czytamy: „Nieomyślnością w nauczaniu z tytułu swego urzędu cieszy się Biskup Rzymski, głowa Kolegium Biskupiego, gdy jako najwyższy pasterz i nauczyciel wszystkich wiernych, ogłasza definitywnym aktem naukę dotyczącą wiary i obyczajów. Taką samą nieomyślnością w nauczaniu cieszy się Kolegium Biskupów. Ujawniają ją biskupi zebrani na soborze powszechnym, gdy jako nauczyciele wiary i obyczajów określają naukę dotyczącą wiary i obyczajów jako obowiązującą w całym Kościele⁴³⁷. Z kolei prezbiterzy, będąc współpracownikami biskupów, mają jako pierwszy obowiązek przepowiadanie Ewangelii Bożej. Ten obowiązek względem powierzonej im owczarni spoczywa głównie na proboszczach i innych duszpasterzach⁴³⁸.

Kapłani, którzy ustępują ze swoich stanowisk ze względu na podeszły wiek lub z powodu niezdolności do pracy w wyniku wypadków losowych, zasługują na miłość swojego biskupa, jak i na poważanie i głęboki szacunek swoich współbraci w kapłaństwie. Jak już wspomniano, ale warto to jeszcze raz podkreślić, prawo powszechne nie zawiera osobnych dokumentów ani nawet w dokumentach ogólnych nie ma osobnych rozdziałów odnośnie prezbiterów emerytów czy rencistów. W kontekście udziału w życiu parafialnym Edward Przekop uważa, że proboszczowie powinni umożliwiać kapłanom emerytom i rencistom wykonywanie posług parafialnych, jeżeli tylko siły i zdrowie na to pozwalają⁴³⁹.

Doświadczenie kapłanów w trzecim wieku może mieć wielkie znaczenie przy posłudze nauczania młodszych duchownych oraz wiernych. Kapłani starsi lub w zaawansowanym wieku, oprócz formacji zorganizowanej dla kapłanów w średnim wieku, „powinni także korzystać ze szczególnych okazji i spotkań, by pogłębić kontemplacyjny sens życia kapłańskiego, w celu odkrycia i odczucia przestudiowanych bogactw doktrynalnych, aby czuli się użytecznymi, mogąc być

---

⁴³⁷ *Schema legis ecclesiae fundamentalis*, [w]: Warszawa 1995, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 883; KPK/1983, kan 56 § 1; kan. 749 § 2.

⁴³⁸ KPK/1983 kan. 60 § 1; kan. 757.

⁴³⁹ E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski...*, s. 34.

dowartościowani w odpowiednich formach prawdziwej i właściwej posługi, przede wszystkim jako doświadczeni spowiednicy i kierownicy duchowi. W sposób szczególny będą mogli podzielić się z innymi własnymi doświadczeniami, ofiarować zachętę, otwartość, wysłuchanie i pogodę współbraciom; być do dyspozycji, gdy prosi się ich, by stali się <<wartościowymi nauczycielami i wychowawcami innych kapłanów>>⁴⁴⁰

Cała formacja kapłanów, także kapłani starsi, powinna zgłębiać własną tożsamość ludzką oraz kapłańską, która ma źródło oraz kontynuację w Bogu. Pełnię prawdy o sobie starszy kapłan powinien odnajdować w tajemnicy Chrystusa Najwyższego Arcykapłana i w prowadzeniu Jego ewangelizacyjnej misji w Kościele i świecie. W wieku emerytalnym ta tajemnica często urzeczywistnia się w tajemnicy dolegliwości fizycznych i duchowych, chorobie czy starości. Odpowiednie odniesienie do Słowa Bożego jest ważną treścią właściwego posługiwania. To pomaga odkrywać sens życia i cierpienia w Jezusie Chrystusie. Bardzo istotnym procesem jest więc pogłębianie się żywej więzi ze Słowem Bożym, co może także pozytywnie przyczynić się do twórczego kształtowania się ewangelicznej drogi podeszłego wieku i emerytalnego czasu⁴⁴¹.

Często właściwe odniesienie do Słowa Bożego i refleksja nad Nim oraz rozumienie sensu życia i cierpienia wynika wprost z lat doświadczeń, modlitw i przemyśleń, które wzbogaciły drogę i formację kapłana seniora. Wszystko to tworzy cenną wiedzę, jaką starsi kapłani mogą przekazywać zarówno kapłanom młodszym, w średnim wieku, jak i innym wiernym. Wartość tej życiowej mądrości jest nieoceniona z perspektywy ludzi wierzących, gdyż wynika z wielu lat posługi duszpasterskiej. Wiele lat spędzonych na modlitwie i zastanawianiu się nad swoją wiarą prowadzi do dojrzałego jej zrozumienia. Przekazanie tej perspektywy młodszym kapłanom w ramach posługi nauczania może wzbogacić ich drogę duszpasterską oraz ciągłą formację kapłańską.

2.2. Posługa uświęcania

---

⁴⁴⁰ PDV, nr 77.

⁴⁴¹ A. F. Dziuba, *Starsi kapłani we wspólnocie kościoła...*, s. 47.

Kościół, wypełniając w imieniu Chrystusa powierzoną sobie posługę uświęcania, dostarcza wiernym środki zbawienia, które zostały powierzone mu przez Boga. Kościół katolicki owo dzieło zbawienia wykonuje przede wszystkim przez modlitwę, obchody liturgiczne, przez Ofiarę eucharystyczną i inne sakramenty. Sakramenty zostały ustanowione przez Jezusa Chrystusa dla uświęcania ludzi. Jednocześnie są znakami, które mocą Ducha Świętego udzielają łaski lub ją pomnażają. Przez nie ludzie wierzący łączą się w sposób tajemny, ale rzeczywisty z Chrystusem umęczonym i uwielbionym. Centrum tych sakramentów jest Najświętsza Eucharystia, przez którą wierni wszczepiają się w sposób pełny w mistyczne Ciało Chrystusa. To właśnie do Eucharystii skierowane są pozostałe sakramenty i wszystkie posługi oraz dzieła apostołatu. Posługę uświęcania podejmują w pierwszej kolejności biskupi. Oni to, będąc naznaczeni pełnią sakramentu kapłaństwa, są szafarzami Bożych tajemnic, kierownikami, krzewicielami i stróżami całego życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele. Posługę uświęcania wypełniają także prezbiterzy, gdyż – uczestnicząc w kapłaństwie Chrystusa jako Jego szafarze – przeznaczeni są do sprawowania kultu Bożego i uświęcania ludu. Zgodnie z przepisami prawa kanonicznego swój udział w sprawowaniu kultu Bożego mają także diakoni wyświęceni (konsekrowani) dla świadczenia pomocy biskupom i prezbiterom⁴⁴².

Św. Jan Paweł II uczy, że powołanie kapłańskie każdego prezbitera istnieje i trwa w Kościele i dla Kościoła, czyli ma ono trwały charakter. Sakrament święceń obdarowuje darem Ducha Świętego, który daje uczestnictwo w konsekracji Chrystusa i jest swoistym „opieczutowaniem przez Ducha Świętego” na stałe i wskazuje na charyzmat udzielony przez nałożenie rąk. To sprawia, że nie można porównywać statusu emerytalnego osoby świeckiej i duchownej. Sakrament święceń wyciska jakby trwałą pieczęć, znamię na życiu prezbitera, co w praktyce czyni go zdolnym do pełnienia nieprzerwanie służby kapłańskiej. Emerytura u kapłana oznacza wyłącznie zwolnienie go z pełnienia funkcji administracyjnych. Może on nadal udzielać sakramentów, nauczać oraz pełnić swoją posługę. W przeciwieństwie do świeckich emerytów, emerytowany prezbiter nadal celebrowe Eucharystię, posługuje w konfesjonale i przy stole słowa Bożego, sprawuje liturgię godzin, ale ma

---

⁴⁴² *Schema legis ecclesiae fundamentalis...*, s. 884-885; KPK/1983, kan 62-64.

także możliwość przeznaczania większej części czasu na modlitwę, refleksję, lekturę, osobiste zainteresowania czy nawet studium⁴⁴³.

Podstawowym elementem formacji jest codzienne sprawowanie Eucharystii lub przynajmniej pełne uczestnictwo w niej. W Eucharystii Jezus Chrystus przemienia i wydoskonala człowieka, a także jednoczy ze sobą w urzeczywistnianiu tajemnicy oddania się Ojcu i ludziom, w mocy Ducha Świętego. Innymi słowy, Eucharystia wprowadza kapłana w Chrystusowe oddawanie się Bogu i ludziom w posłudze Ludowi Bożemu, bez względu na kondycję fizyczną czy stan zaangażowania kapłana. Niezależnie od wieku kapłana, bardzo duże znaczenie w jego życiu i drodze kapłańskiej pełni modlitwa (zwłaszcza Liturgia Godzin, Różaniec, Koronka), rekolekcje, medytacja, dni skupienia i stałe kierownictwo w sakramencie pojednania⁴⁴⁴.

Emerytowany kapłan nie powinien jednak skupiać się wyłącznie na sobie i własnej modlitwie. Sprawowanie przez prezbiterów seniorów sakramentów może stanowić ważny element ich stałej formacji duchowej i wzmacniania poczucia przynależności do stanu duchownego. Powinno odbywać się to jednak z uwzględnieniem stanu zdrowia emerytowanych prezbiterów, ich kondycji psychofizycznej oraz stanu umysłowego. Nie można powierzać seniorowi obowiązków, którym mógłby nie sprostać, na przykład z powodu coraz gorszej pamięci.

Nie ma powodu, by prezbiter senior, który jest rezydentem w danej parafii, nie wspomagał proboszcza, udzielając chrztu, pierwszej komunii świętej, bierzmowania, ślubu, sakramentu pokuty, ostatniego namaszczenia chorych czy by choćby asystował kapłanom w sile wieku, którzy udzielają tego typu sakramentów świętych. Wielkość zaangażowania danego księdza seniora powinna być jednak regulowana poprzez prawo partykularne, czyli przepisy danej diecezji, a nawet w ramach indywidualnych umów, pisanych czy ustnych zawieranych między proboszczem a emerytowanym kapłanem.

Świadomym należy być jednak także, że istnieją czynniki, które przeszkadzają kapłanom w trzecim wieku w prawidłowym spełnianiu posługi uświęcania. Takimi czynnikami są mechanizmy obronne, do których zaliczyć należy: racjonalizację,

---

⁴⁴³ L. Król, *Księża seniorzy...*, s. 14-15.

⁴⁴⁴ A. F. Dziuba, *Starsi kapłani we wspólnocie kościoła...*, s. 49-50.

projekcją i represję (wyparcie). U kapłana ich działanie najbardziej widoczne jest w jego samoocenie, szczególnie podejmowanej w ramach sakramentu pokuty⁴⁴⁵.

Racjonalizacja sprowadza się do usprawiedliwiania się poprzez znajdowanie motywacji nie zawsze prawdziwej, ale możliwej do zaakceptowania przez samego siebie i przez swoje środowisko. Przykładowo, zamiast uznać siebie winnym zaniedbania w modlitwie liturgicznej w rezultacie złej organizacji czasu i zajmowania się rzeczami niepotrzebnymi, kapłan może tłumaczyć się swoją niedyspozycją lub niekorzystnym zbiegiem okoliczności, czyniąc niejako z siebie ofiarę własnej misji, co ma na celu zwolnienie siebie z odpowiedzialności za własne zaniedbania⁴⁴⁶.

Z kolei projekcja sprowadza się do przypisywania innym tych reakcji i cech osobowości, których się u siebie nie aprobuje i odrzuca. W ten sposób brak odpowiedniej troski o realizację własnej posługi kapłan może tłumaczyć wrogim nastawieniem lub niechęcią ze strony wiernych. W rzeczywistości może być jednak tak, że to kapłan darzy bliźnich niechęcią i pogardą. Duma kapłana może jednak nie pozwolić mu przyznać się do tego, toteż przypisuje on podświadomie swoje uczucia innym⁴⁴⁷.

Represja to mechanizm obronny polegający na tak zwanym wyparciu, czyli na zaprzeczeniu i w rezultacie na pragnieniu zapomnienia przykrych czy negatywnych wydarzeń z przeszłości. To, co zostało wyparte, domaga się rozładowania, co jest bardzo trudne. Bardzo często znajduje to ujście w innych sferach aktywności, niekiedy wymykających się kontroli⁴⁴⁸.

Uciekanie się do mechanizmów obronnych może świadczyć o lęku przed prawdą o swoim życiu i może być oznaką osobowości infantylniej, zwłaszcza jeśli do tego dochodzi kompensacja, czyli nie zawsze uświadomione wyrównywanie osobistych defektów i braków emocjonalnych w jakiejś innej formie aktywności. W sytuacji kapłana – seniora może to być przykładowo kompensowanie sobie potrzeby władzy, którą dzierżył przez wiele lat sprawowania stanowisk kościelnych, ciągłym krytykowaniem przełożonych i współpracowników lub przesadnym

---

⁴⁴⁵ M. Chmielewski, *Kapłan jako penitent*, „Roczniki Teologiczne” 44 (1997), nr 5, s. 91.

⁴⁴⁶ Tenże, *Duchowość kapłana seniora...*, s. 255-256.

⁴⁴⁷ M. Chmielewski, *Duchowość kapłana seniora...*, s. 260.

⁴⁴⁸ Tamże, s. 262.

zainteresowaniem cudzymi sprawami (wścibskość i plotkarstwo) lub polityką. Najczęściej taka postawa nie jest podyktowana rzeczywistą troską o obiektywne dobro, lecz szukaniem potwierdzenia znaczenia własnej osoby⁴⁴⁹.

2.3. Posługa pasterzowania

Emerytowani prezbiterzy, o ile ich możliwości psychofizyczne im na to pozwalają, mogą nie tylko angażować się w posługę nauczania i uświęcania, ale także kontynuować posługę pasterzowania, przekazując swoją mądrość i przemyślenia młodszym pasterzom oraz wiernym świeckim. Kapłani „trzeciego wieku” nie tylko posiadają, z racji wieku i lat posługi, olbrzymie doświadczenie duszpasterskie, ale także emanują miłością pasterską. Ze starej zasady *agere sequitur esse*, która utożsamia kapłana z Chrystusem Kapłanem, Głową i Pasterzem Kościoła, wynika owa miłość pasterska, którą powinno cechować całe życie kapłańskie⁴⁵⁰. Wspomina o tym w kontekście kapłanów Jan Paweł II, który uczy, że „poprzez namaszczenie w sakramencie kapłaństwa Duch Święty upodabnia ich, w nowy i specyficzny sposób, do Jezusa Chrystusa Głowy i Pasterza, kształtuje ich i ożywia swoją pasterską miłością i wyznacza im w Kościele miejsce wiarygodnych sług, którzy głoszą Ewangelię wszelkiemu stworzeniu oraz zabiegają o to, by wszyscy ochrzczeni osiągnęli pełnię życia chrześcijańskiego”⁴⁵¹.

Święty Paweł napisał, że „miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany” (Rz 5,5). W przypadku kapłana jest to ta postać miłości, którą najlepiej opisuje przymiotnik „pasterska”. Miłość pasterska jest dziełem Ducha Świętego, dlatego „kapłan, otrzymawszy obietnicę, że Pocieszyciel zostanie z nim na zawsze, wie, że nie utraci nigdy obecności i skutecznej mocy Ducha Świętego, by mógł wypełniać swoją posługę i przeżywać miłość duszpasterską jako całkowity dar z siebie dla zbawienia swoich braci” (Dyr. 8). Dzięki podporządkowaniu Duchowi Świętemu kapłan, pomimo niedomagań wynikających ze słusznego wieku, nie powinien ulegać pokusie poczucia

---

⁴⁴⁹ Tamże, s. 257.

⁴⁵⁰ Tamże, s. 248.

⁴⁵¹ PDV, nr 15.

„niepotrzebności”⁴⁵². Przed taką pokusą przestrzega Ojciec Święty, pisząc: „ [...] ażeby nie ogarniała nas pokusa <<nieużyteczności>>, że jesteśmy niepotrzebni. Bo to nieprawda! Jesteśmy potrzebni bardziej niż kiedykolwiek - bo Chrystus jest potrzebny bardziej niż kiedykolwiek! Dobry Pasterz jest potrzebny bardziej niż kiedykolwiek!”⁴⁵³.

Miłość pasterska kapłana - seniora przejawia się w takich elementach, jak: doświadczenie modlitwy, doświadczenie ascetyczno-moralne, rozległa praktyka duszpasterska, wiedza i życiowa mądrość czy eschatologiczne ukierunkowanie życia. Pierwszym elementem jest doświadczenie modlitwy, która jest w swojej istocie zażyłością z Chrystusem. „Kapłańska duchowość wymaga oddychania w klimacie bliskości Pana Jezusa, przyjaźni i osobistego spotkania, współudziału w posłannictwie sługi, miłości i oddania Jego Osobie w osobie Kościoła jako Ciała i Oblubienicy Chrystusa”⁴⁵⁴. Kapłan-senior jest szczególnie odpowiedzialny za ten wymóg kapłańskiej tożsamości. Podczas gdy dynamiczny, młody kapłan odnajduje się i potwierdza swoje *esse* w spontaniczności i bezpośrednim działaniu duszpasterskim, kapłan-senior, którego siły fizyczne są coraz mniejsze, nie przestaje duszpasterzować przez wielopostaciową modlitwę. Na tę modlitwę składa się w pierwszej kolejności Liturgia godzin. „Osobista modlitwa będzie kształtować u kapłanów świadomość służebnego charakteru ich posłannictwa. [...] celebrowanie liturgii godzin ma na celu nie tylko pogłębianie osobistej pobożności i nie ogranicza się tylko do wypełniania osobistego obowiązku publicznej modlitwy Kościoła. Staje się czynnością o ogromnym znaczeniu duszpasterskim”⁴⁵⁵. Jedną z ulubionych modlitw polskich kapłanów – seniorów jest różaniec: maryjna szkoła kontemplacji Oblicza Chrystusa. Kapłani w emerytowanym wieku nierzadko adorują Najświętszy

---

⁴⁵² M. Chmielewski, *Duchowość kapłana seniora...*, s. 257-258.

⁴⁵³ Jan Paweł II, List do kapłanów na Wielki Czwartek 1980 *Tajemnica i kult Eucharystii*, [w]: *Listy Jana Pawła II do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek (1979-1997)*, Kraków 1998, s. 40; Tenże, List do kapłanów na Wielki Czwartek 1983 *Misterium Odkupienia*, [w]: *Listy Jana Pawła II do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek (1979-1997)*, Kraków 1998, s. 58.

⁴⁵⁴ Congregazione per il Clero, Instruzione *Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale* (04.08.2002), Libreria Editrice Vaticana 2002; tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Wrocław 2002 nr 13.

⁴⁵⁵ Tamże, nr 24.

Sakrament, również w ramach przygotowania do Mszy świętej lub dziękczynienia po niej, co jest o tyle istotne, gdyż w wielu miejscach można niestety zaobserwować zanik praktyki adoracji eucharystycznej⁴⁵⁶.

W kontekście doświadczenia ascetyczno-moralnego można powiedzieć, że asceza, jako systematyczny wysiłek mający na celu zdobycie sprawności moralno- duchowej, po latach praktyki owocuje coraz głębszą komunią z Bogiem i bliźnimi. Najczęściej jest to asceza bierna, która polega na przyjmowaniu w duchu wiary, z miłością i cierpliwością całości ograniczeń, jakie niesie ze sobą życie codzienne i obowiązki duszpasterskie. W ten sposób kapłan – senior wykształca w sobie pokorę oraz gotowość do służby ludziom, co jest widocznym znakiem miłości pasterskiej. Prezbiter odwraca się niejako od siebie, od swoich doznań i spraw, jednocześnie otwierając się na innych ludzi. Duchowni seniorzy, doświadczeni w codziennej ascezie, lepiej rozumieją, że człowiek najlepiej odnajduje się, dając bezinteresowny dar z siebie samego. Emerytowani kapłani często charakteryzują się gotowością do poświęcania czasu dla ludzi, nawet jeśli miałyby się to sprowadzać do przebywania na plebanii czy w swoim domu, czy oczekiwania na spowiadających się w konfesjonale. Kapłan, który interesuje się sprawami innymi bardziej niż swoimi, spotyka się z ludźmi i uczestniczy w ich życiu, powinien z czasem rozwinąć w sobie silną wrażliwość, która pozwala mu zrozumieć potrzeby i rozterki innych, spełniać uzasadnione prośby, rozumieć i dzielić ich potrzeby, nadzieje, oczekiwania, radości, ale także problemy i uciążliwości życia. Dzięki tej wrażliwości i zainteresowaniu życiem innych kapłan-senior potrafi nawiązać odpowiednie relacje z ludźmi i prowadzić z nimi dialog. W ten sposób duchowny wzbogaca swoje człowieczeństwo, czyni je bardziej namacalnym i autentycznym, pokazując w praktyce swoją coraz większą miłość do drugiego człowieka⁴⁵⁷.

Lata pracy kapłana w różnych warunkach z różnymi współbraćmi i wiernymi, zapewniają mu rozległą praktykę duszpasterską, która uświadamia kapłanowi seniorowi prawdę słów Jezusa Chrystusa, że „słudzy nieużyteczni jesteśmy; wykonaliśmy to, co powinniśmy wykonać” (Łk 17,10). Kapłan w trzecim wieku, doświadczając swoich ograniczeń psychofizycznych związanych z dojrzałym wiekiem, ma jednak najlepszą możliwość obserwacji owoców własnej wieloletniej

---

⁴⁵⁶ M. Chmielewski, *Duchowość kapłana seniora...*, s. 248-250.

⁴⁵⁷ Tamże, s. 251.

pracy duszpasterskiej. Jego doświadczenie duszpasterskie i mądrość pozwalają mu zrozumieć, że ludzi zbawia nie konkretna, sprawna technika czy metoda pasterzowania, lecz łaska Boża, która posługuje się słabym i przemijającym „narzędziem”, jakim jest człowiek. W tym kontekście Marek Chmielewski przywołuje siedem priorytetów duszpasterskich Jana Pawła II, do których papież zaliczył świętość i modlitwę, Najświętszą Eucharystię niedzielną, sakrament pojednania, dawanie pierwszeństwa łaski, słuchanie i przepowiadanie słowa⁴⁵⁸.

Doświadczony duszpasterz doskonale wie, że budując wspólnotę Kościoła trzeba odrzucić stawianie swego „ja” na pierwszym miejscu tak, aby skupić się na „my” doświadczanym podczas niedzielnej Eucharystii. Kapłan-senior swoją miłość pasterską objawiać powinien poprzez troskę o upodmiotowienie wiernych, którym służy. Istotną rzeczą jest podtrzymanie w sercach wiernych radości i świętej dumy z przynależności do Kościoła⁴⁵⁹. Zaletą kapłanów-seniorów jest także wiedza i życiowa mądrość. Papieska Rada do spraw Świeckich w dokumencie „Godność i posłannictwo ludzi starszych w Kościele i świecie” do „charyzmatów” starszych duchownych zalicza, obok bezinteresowności, pamięci, doświadczenia i współzależności, także „bardziej całościową wizję życia”⁴⁶⁰.

Współczesny duszpasterz narażony jest na nerwowość w warunkach codziennego pośpiechu, przez co jego wrażliwość na najważniejsze aspekty ludzkiej egzystencji może być osłabiona. W zagonieniu zwykłego dnia może on nie mieć czasu na rozważania odnośnie powołania, sensu życia i przeznaczenia człowieka. Paradoksalnie fizyczne ograniczenia wieku seniorskiego i więcej czasu na emeryturze sprzyjają powstawaniu zdrowego dystansu do tego, co przemijające i w dłuższej perspektywie mniej istotne. Starsi ludzie, a więc także prezbiterzy seniorzy, wnoszą do życia społecznego takie postawy jak: poczucie odpowiedzialności, przyjaźń, pogodzenie z własnym losem, rezygnacja z pogoni za władzą i sławą, umiarkowanie i roztropność w formułowaniu i wypowiedaniu sądów, cierpliwość, mądrość czy pojednawczość. Cechy te powinien mieć każdy duszpasterz, któremu na sercu leży dobro jego wiernych. Z racji wymienionych

---

⁴⁵⁸ Tamże, s. 253.

⁴⁵⁹ Tamże, s. 254.

⁴⁶⁰ II Polski Synod Plenarny, *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, [w]: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 177.

powyżej cech osobowości kapłana – seniora, jest on bardziej niż młodsi kapłani predysponowany do posługi kierownictwa duchowego, w której wyrażać się będzie jego miłość pasterska⁴⁶¹.

Najbardziej charakterystyczną cechą duchowości kapłańskiej w trzecim wieku jest jej eschatologiczne ukierunkowanie. W tym okresie życia coraz częściej pojawia się myśl o własnej śmierci, czemu sprzyja doświadczanie odchodzenia do wieczności bliskich i przyjaciół. Kapłan senior w pełni odczuwa prawdę wynikającą z powiedzenia Koheleta: „Marność nad marnościami, wszystko marność” (Koh 1,2; 12,8), ze słów Jezusa Chrystusa: „Beze Mnie nic nie możecie uczynić” (J 15,5) czy stwierdzenia świętego Pawła: „Wszystko mogę w tym, który mnie umacnia” (Flp 4,13). Starszy kapłan, w obliczu swojej przemijalności i świadomości kresu swojego ziemskiego życia, jeszcze głębiej uświadamia sobie, co jest naprawdę ważne w życiu. Najbardziej istotną rzeczą w życiu jest miłość pasterska, której dewizą staje się przestroga Chrystusa Pana: „Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40). Kapłan, doświadczając swojej przemijalności, nabiera coraz więcej pokory. Rozumie on doskonale, że nie jest niezastąpiony. Z tego powodu jest zatroskany o nowe powołania kapłańskie. Stanowi to jeden z elementów „niezbywalnej potrzeby miłości duszpasterskiej”, tak aby każdy prezbiter zatroszczył się o wzbudzenie co najmniej jednego powołania kapłańskiego, co mogłoby zapewnić kontynuację jego posługi⁴⁶².

Z kolei tym, co może pomniejszać i osłabiać miłość pasterską kapłana – seniora są związane z ograniczeniami wieku określone postawy, do których można zaliczyć: zgorzknienie, egocentryzm, skostnienie w rutynie czy różnorakie mechanizmy obronne i kompensację.

Zgorzknienie jest rezultatem zamknięcia się w sobie i wyizolowania ze swojego środowiska, czyli z własnego prezbiterium diecezjalnego. Kolejnym skutkiem takiej postawy jest kurczenie się horyzontów myślowych w konsekwencji mniejszej mobilności. To prowadzi do ucieczki we wspomnienia i idealizacji przeszłości, zamiast skupiania się na teraźniejszości i na tym, co można zrobić dla innych oraz jak zadbać o swój dalszy rozwój duchowy. Taka negatywna względem

---

⁴⁶¹ M. Chmielewski, *Duchowość kapłana seniora...*, s. 252.

⁴⁶² DPŻK, nr 32.

obecnego stanu sytuacja może prowadzić do narzekania, poczucia bezsensowności całej działalności duszpastersko-wychowawczej, a nawet do poczucia własnej bezużyteczności, deprecjonowania siebie i uciekania od ludzi. Taka postawa grozi nawet odmową służby bliźniemu, co jest zaprzeczeniem miłości pasterskiej. Zamknięcie się w sobie i izolacja mogą prowadzić również do egocentryzmu, w którym kapłan racjonalizuje swoje egoistyczne nastawienie i zamyka się na innych. Skostnienie w rutynie może skutkować niedbałością w sprawowaniu liturgii. Mechanizmy obronne i kompensacja, o których wspomniano już w poprzednim podpunkcie, mogą nie pozwalać w pełni przeżywać sakramentu święceń i zakłócać czerpanie radości z bycia w służbie⁴⁶³.

Formacja starszych kapłanów powinna wspierać wysiłki wiary w poszukiwaniu i w zgłębianiu własnej tożsamości, która swe źródło ma w Bogu. Pełnię sensu i prawdy o sobie samym starsi kapłani powinni odnajdywać w tajemnicy kapłaństwa Chrystusa i kontynuacji jego misji, która w wieku emerytalnym bardzo często objawia się w tajemnicy choroby, starości oraz towarzyszących jej chorób i dolegliwości. Właśnie dlatego w życiu duchowym starszych kapłanów należy akcentować właściwe podejście do Słowa Bożego, które dotychczas było treścią posługiwania duszpasterskiego. Słowo Boże także na tym etapie prowadzi do pogłębionego odkrywania sensu życia oraz sensu cierpienia w tajemnicy Boga, która została ukazana w życiu Jezusa Chrystusa. Także w przypadku emerytalnego okresu życia kapłana kluczowym jest, aby nadal pogłębiał on swoją osobistą zażyłość ze Słowem Bożym tak, aby kształtowało ono ewangelijną mentalność emerytalnego wieku⁴⁶⁴.

Miłość pasterska emerytowanych kapłanów powinna dojrzewać wraz z powiększającym się bagażem życiowego doświadczenia. Kapłan powinien stale pielęgnować w sobie świadomość bycia tożsamym z Chrystusem Dobrym Pasterzem (J 10, 11.14) i głęboką z Nim przyjaźń. „Być kapłanem - to znaczy być szczególnie zaprzyjaźnionym z Chrystusową tajemnicą, z tajemnicą Odkupienia”⁴⁶⁵. Dobry pasterz nie tylko godzi się z tym co nieuniknione i z tym, na co nie ma wpływu, lecz także skupia się na tym, co może jeszcze ofiarować od siebie w ramach

---

⁴⁶³ DPŻK, nr 33.

⁴⁶⁴ L. Król, *Duchowość kapłanów w wieku emerytalnym*, „Studia Włocławskie” 2 (1999), s. 142.

⁴⁶⁵ Jan Paweł II, List do kapłanów na Wielki Czwartek 1983 *Misterium Odkupienia...*, s. 57.

swojej posługi, pomimo opadających sił, dolegliwości, bólu fizycznego oraz zmęczenia. Widzi on głębszy sens zarówno w swojej drodze, jak i w swoim cierpieniu. Głęboką mądrość życiową i przemyślenia zebrane w toku wielu lat swojej służby może przekazać młodszemu pokoleniu, zarówno kapłanów, jak i wiernych.

O potrzebie sprawowania posługi pasterzowania także przez prezbiterów emerytów i rencistów wspomina również prawo partykularne. Przykładowo w archidiecezji katowickiej można znaleźć normę, że prezbiter emeryt i prezbiter rencista biorą dalej udział w jej życiu, wspierając, w miarę swoich możliwości, jej pracę duszpasterską. W kolejnym paragrafie zawarto sformułowanie, że prezbiter emeryt i prezbiter rencista w miarę swoich sił spieszą z posługą duszpasterską w tych dziedzinach, w których mogą jeszcze owocnie działać. Niech służą zwłaszcza jako spowiednicy i kierownicy duchowi wobec wiernych świeckich, a także wobec współbraci w kapłaństwie. Posługi duszpasterskie w parafii powinni wykonywać zawsze w porozumieniu z proboszczem parafii, w której mieszkają. Prezbiterzy na emeryturze i rencie powinni uważać za uprzywilejowane następujące okazje do udziału w życiu wspólnoty kościelnej: mszę krzyżma i mszę wieczerzy Pańskiej w katedrze, wizytację biskupią, obchody odpustowe, spotkania dekanalne, dni skupienia i spotkania formacyjne dla duchowieństwa. Wszystko to jednak z zastrzeżeniem, że nie mogą oni ingerować w zarządzanie parafią lub dekanatem, w którym zamieszkują lub w którym służą pomocą duszpasterską⁴⁶⁶.

Godnym uwagi dokumentem jest stworzona w diecezji płockiej *Instrukcja o relacjach i współpracy proboszcza, wikariusza i seniora*. Zgodnie z nią relacje i współpraca proboszcza, wikariusza i księdza seniora w danej parafii wymagają zaufania, otwartości, dojrzałości, szacunku oraz dobrej woli i zdolności do komunikacji. Szczególnie ważnym czynnikiem wspólnototwórczym jest braterskie spędzanie czasu i wspólna modlitwa. Proboszcz, w porozumieniu z wikariuszem, powinien zadbać o sprawiedliwy, jasny i czytelny podział obowiązków, co należy uczynić między innymi przez ustalenie grafików: tak zwanego dyżuru celebracji Mszy świętych, posługi homiletycznej, posługi

---

⁴⁶⁶ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej...*, s. 322-323; Tenże, Arcybiskup Metropolita Poznański, *Status proboszcza w Archidiecezji Poznańskiej...*, s. 309; Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty...*, s. 93.

w konfesjonale itp⁴⁶⁷. W instrukcji podkreślono, że przejście księdza na emeryturę nie może oznaczać zaniechania przez niego służby kapłańskiej. Kapłani emeryci (seniorzy) są „wielkim skarbem Kościoła” i nadal mogą pełnić wieloraką posługę. Księży seniorów należy otaczać szacunkiem, troską o ich stan zdrowia i bratnią pomocą kapłańską. Z racji wieku księży seniorów nie należy obciążać obowiązkami duszpasterskimi na równi z proboszczami czy wikariuszami, lecz należy, adekwatnie do stanu zdrowia i możliwości, korzystać z ich posługi, przykładowo w zakresie sprawowania sakramentu pokuty i kierownictwa duchowego. Wdzięczność za wieloletnią posługę duszpasterską księży seniorów wymaga, zarówno od księży, jak i wiernych świeckich, uznania i pamięci. Powinno wyrażać się je poprzez, między innymi, pamięć o jubileuszach kapłańskich, czy imieninach⁴⁶⁸.

Kolejną godną uwagi w omawianej diecezji jest *Instrukcja o stałej formacji prezbiterów*. W części dotyczącej księży chorych, rencistów i emerytów zaznaczono, że pomimo tego, że księża z wymienionych grup ze względu na wiek, choroby lub inne poważne przeszkody nie mogą być w pełni aktywni duszpastersko, są wezwani do odkrywania prawdy, gdyż mają jeszcze do spełnienia istotną rolę w prezbiterium. W tym kontekście ważnym jest dla tej grupy pogłębianie kontemplacyjnego wymiaru życia kapłańskiego. Dalej wskazuje się, że kapłani starsi, z racji swojego doświadczenia i mądrości życiowej, są często wytrawnymi spowiednikami i kierownikami duchownymi dla osób świeckich i duchownych. Prezbiterzy chorzy, których dużą część tworzą prezbiterzy seniorzy, winni w swoich cierpieniach widzieć ofiarę, która jest dźwiganie krzyża, przyjętego z paschalną nadzieją i radością. Warto by zrozumieli oni, że świadomość uczestniczenia w sposób szczególnie w dziele odkupienia pozwala odzyskać wewnętrzny spokój i siły⁴⁶⁹.

W archidiecezji poznańskiej wprost stanowi się, że ksiądz emeryt bierze dalej udział życiu archidiecezji, wspierając, w miarę swoich możliwości, jej pracę duszpasterską. Uczestniczy on także w formacji kapłańskiej, która stanowi dla niego pomoc w dalszym rozwoju życia wewnętrznego⁴⁷⁰.

---

⁴⁶⁷ Biskup Płocki, *Instrukcja o relacjach i współpracy proboszcza, wikariusza i seniora...*, nr 2-3.

⁴⁶⁸ Tamże, nr 26-29.

⁴⁶⁹ Biskup Płocki, *Instrukcja o relacjach i współpracy proboszcza, wikariusza i seniora...*, nr 31-33.

⁴⁷⁰ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej...*, s. 323.

W wielu diecezjach księżom emerytom przyznaje się status rezydenta w konkretnej parafii. Rezydentem jest kapłan, któremu nie powierzono urzędu duszpasterskiego w parafii. Rezydent jest to więc pojęcie szersze niż ksiądz emeryt, gdyż do rezydentów, poza księżmi emerytami, zalicza się także księży: rencistów, pracowników administracji kościelnej, pracowników naukowych, studentów i doktorantów, kapelanów, prefektów oraz kapłanów urlopowanych. Ksiądz rezydent zawiera umowę na piśmie z proboszczem parafii, do której został skierowany. Dotyczy ona warunków zamieszkania. Umowa winna uwzględniać sytuację księdza rezydenta i możliwości parafii. Umowa obowiązuje od chwili potwierdzenia jej przez biskupa. Ksiądz rezydent w miarę swoich sił, o ile nie uniemożliwiają mu tego zajęcia poza parafialne, powinien pomagać w duszpasterstwie parafii. Zakres tej pomocy określa umowa⁴⁷¹.

Umowa taka może zawierać postanowienia, że dany ksiądz pomaga w posłudze duszpasterskiej w parafii w zakresie ściśle określonym przez proboszcza, a mianowicie Msze święte ksiądz rezydent może sprawować w siatce godzin, według codziennego grafiku wyznaczonego przez proboszcza lub kapłana dyżurnego bez ponoszenia kosztów związanych z odprawianiem Mszy świętych; stypendia mszalne przyjmowane są w kancelarii parafialnej; ksiądz rezydent zobowiązuje się na rzecz parafii wykonywać posługi, takie jak: posługa w konfesjonale w określone dni; w terminach określonych przez proboszcza pełnić tygodniowy dyżur: obecność w konfesjonale na wszystkich Mszach świętych, przewodniczenie nabożeństwom przez cały tydzień; wykonywać w kancelarii w dni powszednie w określonych godzinach zleczone przez proboszcza zadania, a na osobiste zlecenie proboszcza odprowadzać pogrzeby, podążać z posługą do chorych, przewodniczyć Mszy świętej, przewodniczyć nabożeństwom (np. nieszporem, modlitwie różańcowej), w pierwsze piątki miesiąca odwiedzać wyznaczonych przez proboszcza maksymalnie piętnastu chorych czy wygłaszać krótkie homilie⁴⁷².

---

⁴⁷¹ Biskup Elbląski, *Dekret w sprawie księży rezydentów* (25.05.2015), „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne” 54 (2015), s. 86.

⁴⁷² Biskup Elbląski, *Umowa o warunkach pobytu Księdza Rezydenta na plebanii Parafii Rzymskokatolickiej pw. Świętej Rodziny w Elblągu* (1.07.2015), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Elblągu, nr 4.

2.4. Członkostwo w organach kolegialnych w Kościele partykularnym

2.4.1. Członek Rady Kapłańskiej

Według kan. 495 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego w każdej diecezji winna być ustanowiona rada kapłańska, czyli zespół kapłanów, będący jakby senatem biskupa i reprezentujący prezbiterium. Jej zadaniem jest wspieranie biskupa w kierowaniu diecezją, zgodnie z przepisami prawa, ażeby możliwie najbardziej pomnażało się dobro pasterskie powierzonej mu części Ludu Bożego. Zgodnie z kan. 497 Kodeksu prawa kanonicznego, gdy chodzi o wyznaczenie członków Rady Kapłańskiej mniej niż połowa członków powinna być wybrana w sposób wolny przez kapłanów, zgodnie z przepisami dalszych kanonów oraz statutów; niektórzy kapłani, zgodnie z postanowieniami statutów, winni być członkami stałymi, a więc należącymi do rady z racji powierzonego im urzędu, a biskup może swobodnie mianować niektórych członków rady.

Rada Kapłańska jest szczególnym wyrazem jedności biskupa z prezbiterium diecezjalnym⁴⁷³. Poza zadaniami Rady Kapłańskiej, które wynikają z prawa powszechnego lub poza zadaniami powierzonymi jej przez biskupa, gremium to w poszczególnych diecezjach może mieć dodatkowe zadania.

W praktyce Kościoła w Polsce na 41 diecezji każda posiada odrębne przepisy odnośnie obsadzania stanowisk kościelnych i gremiów przez kapłanów seniorów. Wydawać by się mogło, że każdy członek Rady Kapłańskiej składa swój urząd z momentem przejścia na emeryturę, jednak uregulowanie z kan. 497 Kodeksu prawa kanonicznego, stanowiące, że „biskup może swobodnie mianować niektórych członków Rady”, można literalnie interpretować jako uprawnienie biskupa do tego, by na członków Rady, wedle swojego uznania, mógł mianować także emerytowanych kapłanów.

Zgodnie z kan. 498 prawo wyboru do Rady kapłańskiej, zarówno czynne, jak i bierne, posiadają wszyscy kapłani diecezjalni inkardynowani do diecezji oraz kapłani diecezjalni nieinkardynowani do diecezji, jak również kapłani członkowie jakiegoś instytutu zakonnego lub stowarzyszenia życia apostolskiego, którzy – przebywając na terenie diecezji – wykonują dla jej dobra jakiś obowiązek.

---

⁴⁷³ LG, nr 28; PO, nr 7; KPK/1983, kan. 500 § 3.

Jeśli natomiast przewidują to statuty, to samo prawo wyboru może być przyznane innym kapłanom, mającym w diecezji stałe lub tymczasowe zamieszkanie.

Z powyższego można wysnuć wniosek, że, co do zasady, prawo powszechne nie zabrania emerytowanym prezbiterom członkostwa w radzie kapłańskiej. Ograniczenie w tym zakresie może być jednak wprowadzane w poszczególnych diecezjach w ramach prawa partykularnego. Edward Przekop, wskazując na kan. 499, uważa, że w radzie kapłańskiej powinni zasiadać przedstawiciele różnych generacji kapłanów, toteż jest wskazane, aby emeryci i renciści również mieli w tym gronie swojego przedstawiciela⁴⁷⁴.

Synod archidiecezji białostockiej reguluje w osobnym rozdziale kwestie Rady Kapłańskiej, ale nie wspomina nic o możliwości członkostwa w niej dla prezbiterów seniorów. W dokumencie tym zawarto jedynie zapis, że „dobro Archidiecezji wymaga, aby członkami Rady byli kapłani odpowiedzialni i cieszący się dobrą opinią wśród duchowieństwa”⁴⁷⁵. Nie ma tu wzmianki o wieku kapłana, toteż można założyć, że dokument ten nie zamyka prezbiterom seniorom drogi do tej instytucji.

W tej archidiecezji Archidiecezjalna Rada Kapłańska jest zespołem kapłanów służących radą Ordynariuszowi w zarządzaniu Archidiecezją. Swój głos doradczy gremium to wyraża na zebraniach zwyczajnych, odbywanych dwa razy do roku, i nadzwyczajnych, zwoływanych przez Ordynariusza dla rozpatrzenia pilnych spraw. Przewodniczącym Rady jest biskup diecezjalny, który zwołuje posiedzenia Rady i przewodniczy jej obradom. Członkami Rady są z urzędu: wikariusz generalny, wikariusz biskupi, prepozyt kapituły, kanclerz Kurii, oficjał Sądu, rektor Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego, rektor Instytutu Teologiczno-Pastoralnego, referent Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego i duszpasterz akademicki; z wyboru – jeden proboszcz i jeden wikariusz z każdego dekanatu. Ordynariusz może nadto mianować jeszcze innych kapłanów na członków Rady. Wybory do Rady odbywają się podczas konferencji dekanalnych, w sposób tajny, bezwzględną większością głosów. Kadencja członków Rady

---

⁴⁷⁴ E. Przekop, *Przewodnik duszpasterski...*, s. 34.

⁴⁷⁵ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Archidiecezjalnej Rady Kapłańskiej* (30.04.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 244.

z wyboru trwa pięć lat. Dopuszczalny jest wybór ponowny, natomiast po raz trzeci może być ktoś wybrany dopiero po pięcioletniej przerwie⁴⁷⁶.

W powyższych przepisach nie ma wprost zakazu dla emerytowanego kapłana bycia członkiem Rady Kapłańskiej. W art. 83 Statutu Synodu archidiecezji białostockiej stanowi się jednak, że kapłan, który ukończył 75 lat, zrzeka się na ręce biskupa diecezjalnego powierzonego mu urzędu i po przyjęciu rezygnacji staje się księdzem emerytem. Na podstawie tego można przyjąć, że w archidiecezji białostockiej, co do zasady, nie ma możliwości członkostwa prezbiterów seniorów w Radzie Kapłańskiej. Odstępstwo możliwe jest tylko w drodze indywidualnej decyzji biskupa, który mianuje danego prezbitera seniora do Rady Kapłańskiej.

W wielu innych diecezjach, jak na przykład w archidiecezji gdańskiej, nie ma żadnych przepisów dotyczących potencjalnego członkostwa w Radzie Kapłańskiej kapłanów – seniorów. Do Rady Kapłańskiej wchodzi kapłani z wyboru, z urzędu oraz z nominacji arcybiskupa metropolity. W archidiecezji gdańskiej Rada liczy 40 członków. Zgodnie z przepisami prawa połowa członków Rady pochodzi z wyboru dokonanego według przepisów niniejszego Statutu. Prawo wyboru do Rady Kapłańskiej, zarówno czynne, jak i bierne, posiadają kapłani inkardynowani do archidiecezji gdańskiej, kapłani inkardynowani do innych diecezji, ale pracujący na terenie archidiecezji gdańskiej oraz kapłani instytutów zakonnych lub stowarzyszeń życia apostolskiego, którzy wykonują w archidiecezji gdańskiej jakiś obowiązek zlecony im przez arcybiskupa metropolitę dla dobra tejże archidiecezji. Kapłani poszczególnych dekanatów wybierają jednego przedstawiciela do Rady Kapłańskiej⁴⁷⁷. W archidiecezji gdańskiej prawo partykularne nie wspomina o członkostwie prezbiterów emerytów w Radzie Kapłańskiej, ale, po wnikliwej analizie przepisów dotyczących tego gremium, nie można takiej możliwości wykluczyć, to znaczy, że dopuszczalna jest sytuacja, że przedstawiciel prezbiterów emerytów zostanie wybrany do tego gremium. Podobna sytuacja jest w diecezji legnickiej, gdzie w skład Rady wchodzi z wyboru: dwóch proboszczów i dwóch wikariuszy z każdego rejonu duszpasterskiego diecezji legnickiej, czyli 16

---

⁴⁷⁶ Tamże.

⁴⁷⁷ Arcybiskup Metropolita Gdański, *Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów w Archidiecezji Gdańskiej* (29.12.2001), [w]: *III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia*, t. I: *Statuty*, Gdańsk 2001, s. 68-69.

prezbiterów, z urzędu: biskup pomocniczy, wikariusze generalni. wikariusze biskupi, rektor Wyższego Seminarium Duchownego, a z nominacji biskupa: 6 prezbiterów⁴⁷⁸. W tym przypadku nie jest do końca jasne, czy biskup mianuje, w ramach nominacji sześciu prezbiterów, także emerytowanych prezbiterów, aczkolwiek nie można takiej możliwości na gruncie tego prawa wykluczyć. Również w archidiecezji poznańskiej brak jest odniesienia do przedstawicielstwa prezbiterów seniorów w Radzie Kapłańskiej, ale z racji tego, że poza urzędowymi członkami, w Radzie są także miejsca dla pochodzących z wyboru 16 członków oraz 9 członków z nominacji arcybiskupa poznańskiego⁴⁷⁹, nie można wykluczyć, że w tym 25-osobowym gronie znajdują się przedstawiciele księży emerytów.

W diecezji sosnowieckiej w skład Rady kapłańskiej wchodzi kapłani z wyboru, urzędu oraz z nominacji biskupa. Rada Kapłańska w pierwszej kadencji może liczyć 28 członków. Połowa członków Rady Kapłańskiej pochodzi z wyboru dokonanego przez kapłanów, przy zachowaniu przepisów Regulaminu wyborów do Rady kapłańskiej diecezji sosnowieckiej. Prawo wyboru do Rady kapłańskiej, zarówno czynne jak i bierne, mają: wszyscy kapłani diecezjalni inkardynowani do diecezji, kapłani diecezjalni nie inkardynowani oraz kapłani instytutów zakonnych lub stowarzyszeń życia apostołskiego pracujący na terenie diecezji sosnowieckiej i na powierzonych im przez biskupa sosnowieckiego stanowiskach, przełożeni domów zakonnych⁴⁸⁰. Przepisy tej diecezji również nie wykluczają możliwości nominacji przez biskupa do Rady kapłańskiej przedstawicieli emerytowanych prezbiterów.

W diecezji drohiczyńskiej w Statutach I Synodu zawarto wskazanie, że księża emeryci powinni mieć zawsze swojego przedstawiciela w Radzie kapłańskiej⁴⁸¹. Rada Kapłańska proponuje Biskupowi formę i programy kształcenia duchowieństwa,

---

⁴⁷⁸ Biskup Legnicki, *Statut Rady Kapłańskiej w Diecezji Legnickiej* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno- moralnej*, Legnica 2012, s. 143-144.

⁴⁷⁹ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Rady Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej* (22.04.2008), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. I: *Statuty*, Poznań 2008, s. 431.

⁴⁸⁰ Biskup Sosnowiecki, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Sosnowieckiej* (22.09.1992)[w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 134.

⁴⁸¹ Biskup Drohiczyński, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Drohiczyńskiej* (26.08.1997), [w]: *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, nr 52.

a także konsultuje zmiany struktur diecezji, w tym ustanawianie nowych instytucji o wymiarze ogólnodiecezjalnym, jak i ustalanie granic rejonów, dekanatów i parafii. Rada może proponować także pewne zasady i kryteria dokonywania przenosin duchownych. Dla prezbiterium diecezjalnego Rada stanowi jednocześnie forum dyskusji nad formacją seminaryjną i poseminaryjną oraz nad sprawami bytowymi duchowieństwa diecezjalnego. Rada konsultuje również decyzje w ramach wykorzystania Funduszu pomocy kapłańskiej, uwzględniając potrzeby duchownych – emerytów, proboszczów najmniejszych parafii oraz innych duchownych znajdujących się w szczególnych potrzebach. Statut Rady kapłańskiej określa czas trwania kadencji, ilość członków, sposób ich powoływania oraz problematykę prac⁴⁸².

W Statutach diecezji ełckiej także zawarto wymóg, że emeryci winni mieć swojego przedstawiciela w Radzie Kapłańskiej⁴⁸³. Identyczną regulację posiada archidiecezja katowicka⁴⁸⁴, diecezja toruńska⁴⁸⁵, archidiecezja warszawska⁴⁸⁶ oraz diecezja zamojsko-lubaczowska⁴⁸⁷. Podobnie jest w archidiecezji lubelskiej⁴⁸⁸, ale tam mowa jest o „przedstawicielu księży emerytów i rencistów” w Radzie Kapłańskiej. W diecezji opolskiej statut Rady Kapłańskiej przewiduje, iż członkami Rady z wyboru są trzej duszpasterze z rejonu opolskiego, dwaj duszpasterze z rejonu kluczborskiego, dwaj duszpasterze z rejonu nyskiego, trzej duszpasterze z rejonu raciborskiego, dwaj przedstawiciele instytucji diecezjalnych oraz jeden przedstawiciel emerytów i rencistów oraz wyżej niezaszeregowanych⁴⁸⁹.

W diecezji gliwickiej Radę Kapłańską uważa się za jakby senat biskupa gliwickiego, które to gremium reprezentuje całe prezbiterium gliwickie. Strukturę

---

⁴⁸² Tamże, nr 76.

⁴⁸³ *I Synod Diecezji Ełckiej...*, s. 135.

⁴⁸⁴ Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty...*, s. 95.

⁴⁸⁵ Biskup Toruński, *Instrukcja o kapłanach emerytowanych...*, s. 290.

⁴⁸⁶ *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej...*, stat. 97.

⁴⁸⁷ *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, s. 27; Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret określający status Księdza Emeryta Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (16.12.2010), „Zamojski Informator Diecezjalny” 19 (2010), nr 4, s. 36.

⁴⁸⁸ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty...*, s. 287, nr 14.

⁴⁸⁹ Biskup Opolski, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Opolskiej* (8.05.2023), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Opolu, art. 9.

i funkcjonowanie Rady Kapłańskiej określa statut, który jest zatwierdzany przez biskupa gliwickiego. W omawianej diecezji wprowadzono rozwiązanie, że spośród Rady Kapłańskiej biskup gliwicki mianuje na okres pięciu lat Kolegium Konsultorów, które wypełnia swe zadania zgodnie z przepisami prawa⁴⁹⁰. W Statucie Rady Kapłańskiej zawarto regulację, że Rada powinna liczyć „nie więcej niż 30 kapłanów”, a w jej skład wchodzi z urzędu wikariusz generalny, wikariusze biskupi, wikariusz sądowy, rektor lub wicerektor Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego, kanclerz Kurii Diecezjalnej, dyrektor Wydziału Duszpasterskiego, Diecezjalny Mistrz Ceremonii i ekonom diecezjalny, z wyboru 15 kapłanów, w tym ośmiu proboszczów, czterech wikariuszy, przedstawiciel duchowieństwa zakonnego, przedstawiciel księży emerytów i rencistów oraz przedstawiciel innych kapłanów, a także pozostali członkowie Rady mianowani swobodnie przez biskupa gliwickiego⁴⁹¹.

O członkostwie emerytowanych prezbiterów w Radzie Kapłańskiej wspomina Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów diecezji łomżyńskiej, według którego w skład Rady Kapłańskiej diecezji łomżyńskiej wchodzi 40 kapłanów, między innymi z wyboru dokonanego w sześciu okręgach wyborczych 26 kapłanów, w tym, między innymi, 20 proboszczów (nie wyłączając emerytowanych), a z nominacji biskupa łomżyńskiego: 6 kapłanów spośród księży zatrudnionych w Centralnych Instytucjach diecezji, księży proboszczów, wikariuszy, emerytów i kapłanów zakonnych pełniących pracę duszpasterską w diecezji⁴⁹².

W diecezji siedleckiej w Statucie Rady Kapłańskiej wprost wymieniono, jakie urzędy i jacy kapłani wchodzi z urzędu oraz z wyboru do Rady Kapłańskiej. Z wyboru do Rady Kapłańskiej diecezji siedleckiej jedno miejsce przysługuje kapłanowi spośród emerytów i rencistów⁴⁹³. Rada Kapłańska ma wspierać biskupa siedleckiego w jego pasterskiej trosce o diecezję, odzwierciedlając różne punkty

---

⁴⁹⁰ Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej..., stat. 30.

⁴⁹¹ Biskup Gliwicki, *Statut Diecezjalnej Rady Kapłańskiej...*, stat. 30, nr 5.

⁴⁹² Biskup Łomżyński, *Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów Diecezji Łomżyńskiej* (25.01.2007), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 99.

⁴⁹³ Biskup Siedlecki, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Siedleckiej* (28.10.2015), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 465, nr 16.

widzenia, podejmując dialog, prowadząc do możliwie szeroko akceptowanych rozwiązań i pomagając mu w podjęciu właściwych decyzji, które zawsze ostatecznie należą do niego.

Biskup siedlecki ma obowiązek zasięgnąć opinii Rady przed zwołaniem synodu diecezjalnego; przed erygowaniem parafii, zniesieniem lub dokonaniem w niej poważnych zmian; przed wydaniem przepisów dotyczących przeznaczenia ofiar składanych z racji wykonywania zadań parafialnych i wynagrodzenia duchownych; w sprawie ustanowienia parafialnych rad duszpasterskich; przed wydaniem zezwolenia na budowę nowego kościoła; przed podjęciem decyzji o przeznaczeniu kościoła do użytku świeckiego oraz przed nałożeniem umiarkowanego podatku na publiczne osoby prawne podległe władzy biskupa siedleckiego lub na inne osoby prawne i fizyczne⁴⁹⁴.

W skład Rady Kapłańskiej archidiecezji warszawskiej wchodzi trzydziestu dwóch do trzydziestu sześciu członków, w tym: przynajmniej szesnastu z wyboru przez prezbiterium archidiecezji, a pozostałych z racji pełnionego przez nich urzędu lub z nominacji arcybiskupa warszawskiego. W liczbie szesnastu wybranych powinno znaleźć się co najmniej ośmiu proboszczów. Ponadto wybiera się jeszcze pięciu kapłanów, którzy – nie będąc członkami Rady – tworzą grono ich zastępców⁴⁹⁵. Prawo wyboru do Rady Kapłańskiej, zarówno czynne, jak i bierne, posiadają wszyscy kapłani diecezjalni inkardynowani do archidiecezji warszawskiej oraz kapłani diecezjalni nie inkardynowani do archidiecezji, jak kapłani członkowie instytutów zakonnych lub stowarzyszeń życia apostolskiego, którzy przebywając na terenie archidiecezji sprawują dla jej dobra jakiś urząd⁴⁹⁶. Powyższe przepisy prawa partykularne nie wykluczają uczestnictwa prezbiterów seniorów w Radzie Kapłańskiej archidiecezji warszawskiej.

W pozostałych diecezjach statuty Rady Kapłańskiej nie odnoszą się wprost do możliwości członkostwa kapłanów emerytów w tej radzie. Nie oznacza to jednak, że taka możliwość w takich przypadkach jest wykluczona. Z racji tego, że do Rady Kapłańskiej wchodzi kapłani z wyboru, urzędu oraz z nominacji biskupa, może

---

⁴⁹⁴ Tamże, s. 465, nr 17-18.

⁴⁹⁵ Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Statuty Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów Archidiecezji Warszawskiej* (28.02.1986), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 165, art. 13.

⁴⁹⁶ Tamże, s. 166, art. 24.

zdarzyć się, że w drodze wyboru lub nominacji biskupiej do Rady Kapłańskiej dostanie się także przedstawiciel kapłanów emerytów. Taka sytuacja jest możliwa na mocy przepisów statutu Rady Kapłańskiej diecezji płockiej⁴⁹⁷ oraz archidiecezji przemyskiej⁴⁹⁸.

2.4.2. Członek Kolegium Konsultorów

Kolegium Konsultorów jest to instytucja, organ doradczy, wprowadzony kan. 502 Kodeksu prawa kanonicznego, mający naturę rady kapłańskiej, z której się wywodzi, a który z racji swojego znacznie zredukowanego składu i łatwości zwołania może służyć radą biskupowi w sposób ciągły w sprawach pilnych dotyczących zarządu diecezją. W niektórych sytuacjach opinia kolegium ma charakter wiążący, a w innych istnieje jedynie wymóg zasięgnięcia przez biskupa jego opinii. W praktyce kolegium ma funkcję doradczą w sprawach rządów diecezją. Ponadto kodeks przydziela temu organowi bardzo ważną funkcję w sytuacji przejściowej w rządach diecezją, którą ma pełnić w czasie przeszkody w działaniu i wakansu stolicy, czyli wtedy, gdy ustępuje z wykonywania swych funkcji rada kapłańska⁴⁹⁹. Kan. 502 Kodeksu prawa kanonicznego stanowi, iż spośród członków rady kapłańskiej biskup diecezjalny powinien w sposób swobodny mianować niektórych kapłanów, w liczbie nie mniejszej niż sześciu i nie przekraczającej dwunastu, którzy by stanowili przez okres pięciu lat kolegium konsultorów, wypełniające zadania określone przez prawo. po upływie pięciolecia kolegium wypełnia nadal swoje zadania, dopóki nie zostanie ukonstytuowane nowe kolegium. Kolegium konsultorów przewodniczy biskup diecezjalny, a podczas przeszkody w działaniu lub wakansu stolicy ten, kto tymczasowo zastępuje biskupa; przed jego zaś ustanowieniem, kapłan najstarszy święceniami w kolegium konsultorów.

---

⁴⁹⁷ Biskup Płocki, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Płockiej* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 354, nr 2-3.

⁴⁹⁸ Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Statut Rady Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej* (23.05.1996), [w]: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemyśl 2000, s. 281, nr 6.

⁴⁹⁹ J. I Arrieta, *De potestate regiminis. Władza rządzenia...*, s. 130-131.

Konferencja biskupów może zarządzić, by zadania konsultorów zostały powierzone kapitule katedralnej⁵⁰⁰.

Dosyć często, jak w przypadku Rady Kapłańskiej, dokumenty poszczególnych diecezji nie wspominają ani o prezbiterach seniorach, ani o wieku kapłanów, którzy mogą pełnić funkcję członka Kolegium Konsultorów. W archidiecezji białostockiej wspomina się tylko, że członkami Kolegium Konsultorów „winni być kapłani o nieposzlakowanej opinii, kompetentni i zatroskani o dobro archidiecezji”⁵⁰¹.

Kolegium Konsultorów powołuje biskup diecezjalny spośród członków Rady Kapłańskiej. Rządzi się ono kanonami Kodeksu Prawa Kanonicznego. W archidiecezji białostockiej Kolegium Konsultorów liczy 8 członków. Ich kadencja trwa pięć lat. po upływie tego czasu biskup diecezjalny może powołać nowy skład Kolegium lub przedłużyć kadencję dotychczasowym członkom⁵⁰². Tutaj analogicznie jak w przypadku członków Rady Kapłańskiej, dany prezbiter przestaje pełnić urząd członka Kolegium Konsultorów z momentem złożenia urzędu w związku z ukończeniem 75 roku życia lub w przypadku niemożności sprawowania urzędu, najczęściej z powodów zdrowotnych, chyba że inną decyzję w tym zakresie podejmie biskup. Nie stoi to jednak na przeszkodzie temu, by biskup mianował prezbitera emeryta wchodzącego w skład Rady kapłańskiej do Kolegium Konsultorów.

W diecezji drohiczyńskiej w Radzie Kapłańskiej emerytowani prezbiterzy mają swojego przedstawiciela, toteż istnieje możliwość, że znajdzie się on w grupie sześciu członków Kolegium Konsultorów mianowanych do tego gremium przez biskupa⁵⁰³. Podobna sytuacja jest w przypadku diecezji gliwickiej⁵⁰⁴.

W archidiecezji gdańskiej spośród członków Rady Kapłańskiej arcybiskup metropolita gdański mianuje niektórych kapłanów w liczbie od 6 do 12, którzy stanowią, przez okres pięciu lat, Kolegium Konsultorów, które podejmuje zadania określone przez prawo⁵⁰⁵. W tej archidiecezji nie wspomniano nic o członkostwie

---

⁵⁰⁰ KPK/1983, kan. 502 § 1-3.

⁵⁰¹ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Archidiecezjalnej Rady Kapłańskiej...*, s. 245.

⁵⁰² Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Archidiecezjalnej Rady Kapłańskiej...*, s. 245.

⁵⁰³ Biskup Drohiczyński, *Statut Rady Kapłańskiej...*, nr 77.

⁵⁰⁴ Biskup Gliwicki, *Statut Diecezjalnej Rady Kapłańskiej...*, stat. 30, nr 8.

⁵⁰⁵ Arcybiskup Metropolita Gdański, *Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów...*, s. 70.

prezbiterów seniorów w Radzie Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów, ale takiej możliwości na gruncie prawa partykularnego tej archidiecezji nie można wykluczyć. Regulacja w tym zakresie wygląda podobnie w diecezji legnickiej, z tym, że tam w Statucie Rady Kapłańskiej nie wspomina się o Kolegium Konsultorów⁵⁰⁶. Istnienie tego gremium jest jednak zapewnione na mocy przepisów prawa powszechnego.

W diecezji łomżyńskiej emerytowani prezbiterzy mają prawo zasiadać w Radzie Kapłańskiej i, co za tym idzie, także w Kolegium Konsultorów. Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów stanowi bowiem, że spośród członków Rady Kapłańskiej biskup łomżyński mianuje w sposób dowolny od 6 do 12 członków Kolegium Konsultorów, którzy przez okres pięciu lat wypełniać będą zadania określone przez prawo kanoniczne. Mandat członków Kolegium trwa pięć lat, lecz jeśli koniec pięciolecia zbiegnie się z wakansiem stolicy biskupiej, zostanie przedłużony. Z racji instytucjonalnej ciągłości Kolegium Konsultorów nie traci swoich kompetencji nawet po upływie pięciolecia, dopóki nie zostanie ukonstytuowane nowe Kolegium⁵⁰⁷.

W archidiecezji poznańskiej arcybiskup poznański mianuje niektórych kapłanów w sposób swobodny spośród członków Rady Kapłańskiej, w liczbie nie mniejszej niż sześciu i nie przekraczającej dwunastu, którzy stanowią Kolegium Konsultorów. Zadaniem Kolegium Konsultorów w analizowanej archidiecezji jest ściślejsza współpraca z arcybiskupem poznańskim przez wyrażanie opinii lub zgody w stosunku do niektórych jego aktów administracyjnych w przypadkach wyraźnie określonych przez prawo, a podczas wakansu stolicy arcybiskupiej zabezpieczenie ciągłości rządów w archidiecezji poznańskiej, a zarazem pewnej trwałości i ciągłości relacji między arcybiskupem poznańskim a Radą Kapłańską. Kolegium Konsultorów, podobnie jak Rada Kapłańska, pełni swoje zadania przez okres pięciu lat. po upływie tej kadencji Kolegium wypełnia nadal swoje obowiązki, dopóki nie zostanie ukonstytuowane nowe Kolegium. Statut ten nie wspomina bezpośrednio o członkostwie emerytowanych kapłanów w Kolegium Konsultorów, ale z racji „swobodnej” decyzji biskupa co do mianowania niektórych kapłanów spośród Rady Kapłańskiej, można wnioskować, że możliwe jest także mianowanie do Kolegium

---

⁵⁰⁶ Biskup Legnicki, *Statut Rady Kapłańskiej...*, s. 144.

⁵⁰⁷ Biskup Łomżyński, *Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów...*, s. 102.

Konsultorów także emerytowanych prezbiterów⁵⁰⁸. Statut Rady Kapłańskiej archidiecezji poznańskiej nie wspomina nic o członkostwie kapłanów emerytów w tym gremium, więc należy założyć, że nie wyklucza on takiej możliwości⁵⁰⁹.

W archidiecezji przemyskiej wspomina się jedynie, że biskup diecezjalny mianuje spośród Rady Kapłańskiej na okres pięciu lat Kolegium Konsultorów, które wypełnia swoje zadania określone przez prawo⁵¹⁰. Szerszą regulację w tym kontekście zawarto w diecezji sosnowieckiej, gdzie biskup diecezji mianuje w liczbie od 6 do 12 kapłanów spośród Rady kapłańskiej i ci mianowani kapłani stanowią przez okres pięciu lat Kolegium Konsultorów wypełniające zadania określone przez prawo. Kolegium Konsultorów zwołuje i jemu przewodniczy wyłącznie biskup diecezjalny, za wyjątkiem sytuacji z kan. 502 § 2 Kodeksu prawa kanonicznego.

Gremium to podejmuje decyzje zwykłą większością głosów w wypadkach, w których biskup diecezjalny potrzebuje jego zgody, a określonych wyraźnie przez prawo⁵¹¹.

W diecezji siedleckiej Kolegium Konsultorów składa się z kapłanów mianowanych swobodnie przez biskupa siedleckiego spośród członków Rady Kapłańskiej, w liczbie nie mniejszej niż sześciu i nie większej niż dwunastu, na pięcioletnią kadencję. Jeśli w trakcie kadencji liczba konsultorów zmniejszy się poniżej minimalnej, biskup siedlecki winien skład uzupełnić, jednak mandat nowo mianowanego członka wygasa wraz z upływem kadencji całego Kolegium. Nie ma ograniczeń co do ilości kadencji poszczególnych członków Kolegium⁵¹². W tym przypadku nie wspomina się o możliwości członkostwa w kolegium konsultorów przez księży emerytów, jednak sformułowanie, że gremium to „składa się z kapłanów mianowanych swobodnie przez biskupa siedleckiego spośród członków Rady Kapłańskiej” (gdzie jednego przedstawiciela mają kapłani – seniorzy)⁵¹³ prowadzi do wniosku, że w Kolegium Konsultorów diecezji siedleckiej członkiem

---

⁵⁰⁸ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Kolegium Konsultorów Archidiecezji Poznańskiej* (23.04.2008), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 387.

⁵⁰⁹ Tenże, *Statut Rady Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej...*, s. 432.

⁵¹⁰ Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Statut Rady Kapłańskiej...*, s. 282, nr 18.

⁵¹¹ Biskup Sosnowiecki, *Statut Rady Kapłańskiej...*, s. 135.

⁵¹² Biskup Siedlecki, *Statut Kolegium Konsultorów Diecezji Siedleckiej* (28.10.2015), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 468, nr 5.

⁵¹³ Tamże, s. 462, nr 10.

może być także emerytowany prezbiter. To, czy prezbiterzy emeryci będą mieli swojego przedstawiciela w Kolegium Konsultorów zależy więc tylko i wyłącznie od decyzji biskupa siedleckiego.

Kolegium Konsultorów archidiecezji warszawskiej tworzy dziesięciu kapłanów, których wyznaczył arcybiskup warszawski spośród członków Rady Kapłańskiej⁵¹⁴. Z racji tego, że członkiem Rady Kapłańskiej może być emerytowany prezbiter, ta sama osoba może zostać też wybrana do Kolegium Konsultorów.

2.4.3. Członek Kapituły

Kolejnym gremium, które należy rozpatryć w kontekście ewentualnego członkostwa w nim kapłanów seniorów, jest kapituła. Kapituła kanoników, mogąca być kapitułą katedralną lub kolegiacką, jest kolegium kapłanów, którego zadaniem jest sprawowanie bardziej uroczystych czynności liturgicznych w kościele katedralnym lub kolegiackim. Kapituła katedralna wypełnia ponadto zadania zleczone jej przez prawo lub przez biskupa diecezjalnego⁵¹⁵.

W archidiecezji białostockiej Kapituła Metropolitalna składa się z 6 prałatów i 6 kanoników gremialnych, 6 kanoników honorowych *de numero* i dowolnej liczby kanoników honorowych *extra numerum* mianowanych przez biskupa diecezjalnego spośród kapłanów odznaczających się nieposzlakowaną opinią, zdrową pobożnością i chętnie uczestniczących w uroczystościach kościelnych. Piastowana godność zobowiązuje członków Kapituły do świątobliwego życia i kierowania się we wszystkim *sensus Ecclesiae*⁵¹⁶.

Białostocka Kapituła Metropolitalna w swoim gronie skupia członków rzeczywistych i honorowych. Rzeczywiści, czyli gremialni członkowie, stanowią kolegium kapitulne w ścisłym znaczeniu. Z kolei honorowi, jako kanonicy *de numero* i *extra numerum*, przynależą do Kapituły w szerszym znaczeniu. Członkostwo w Kapitulce, tak rzeczywiste, jak i honorowe, jest dożywotnie⁵¹⁷. Z tego jasno wynika,

---

⁵¹⁴ Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Statuty Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów...*, s. 168, art. 26.

⁵¹⁵ KPK/1983, kan. 503.

⁵¹⁶ *I Synod Archidiecezji Białostockiej...*, s. 25.

⁵¹⁷ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Białostockiej Kapituły Metropolitalnej* (13.02.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 226, art. 10-11.

że prezbiterzy seniorzy nie tracą członkostwa w Kapitułe po przejściu na emeryturę. Każdy rodzaj członkostwa w tym gremium ma charakter dożywotni. Rzeczywistym członkiem Kapituły może zostać kapłan archidiecezji białostockiej, który ukończył 35 lat życia, posiada stopień akademicki, odznacza się prawością życia i chwalebnie wypełnia posługę ołtarza⁵¹⁸.

Kwestie ewentualnego członkostwa prezbiterów seniorów poruszono z kolei w Statutach Kolegiackiej Kapituły Krypniańskiej archidiecezji białostockiej. Kolegium kapłanów tworzących Kolegiacką Kapitułę Krypniańską stanowi dziesięciu kanoników gremialnych, zwanych także rzeczywistymi. Kanonicy honorowi przynależą do Kapituły w szerszym znaczeniu. Kanonik gremialny, który ukończył siedemdziesiąty piąty rok życia albo z powodu choroby lub z innej poważnej przyczyny nie może wypełniać w sposób właściwy obowiązków związanych z kanonikatem, składa pisemną rezygnację na ręce arcybiskupa białostockiego. Ten, po rozważeniu wszystkich okoliczności, podejmuje wiążącą decyzję. W przypadku zaś, gdyby wspomniany kanonik takiego pisma nie złożył w terminie trzech miesięcy, jego brak uważać się będzie jako rezygnację. po przyjęciu przez arcybiskupa białostockiego zrzeczenia lub milczącej rezygnacji, członek Kapituły otrzymuje tytuł Kanonika Seniora i zatrzymuje prawo do kanonickiego stroju chórowego oraz przywilejów oprócz prawa do czynnego i biernego głosu na zebraniach Kapituły. Na jego miejsce arcybiskup białostocki mianuje nowego kanonika gremialnego.⁵¹⁹

W rozdziale VII Statutu Białostockiej Kapituły Metropolitarnej podejmuje się zagadnienia choroby, śmierci i pogrzebu członków Kapituły. Każdy członek tego gremium jest zobowiązany sporządzić w odpowiednim czasie prawomocny testament i złożyć go w Kurii Metropolitalnej. W zapisach tych należy pamiętać także o potrzebach kapituły. Do Dziekana Kapituły należy troska, aby ciężko chory prałat lub kanonik nie był zaniedbany i opuszczony w swojej chorobie, lecz miał godziwą opiekę duchową i materialną oraz przed śmiercią przyjął sakramenty święte. Rzeczywiści członkowie Kapituły mają prawo do nabożeństwa

---

⁵¹⁸ Tamże, s. 227, art. 14.

⁵¹⁹ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Białostockiej Kapituły Metropolitalnej* (13.02.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 237, art. 15; Tenże, *Statuty Kolegiackiej Kapituły Krypniańskiej* (27.07.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 238, art. 11.

pogrzebowego w Bazylice Archikatedralnej. W nabożeństwie takim powinni brać udział wszyscy członkowie Kapituły. Obowiązek ten dotyczy także pogrzebu poza Bazyliką Archikatedralną. Za zmarłego prałata czy rzeczywistego kanonika wszyscy członkowie Kapituły mają obowiązek odprawić trzy Msze święte. po śmierci członka Kapituły, w najbliższej sesji kapitulnej, sekretarz powinien odczytać i dołączyć do protokołu wzmiankę o zgonie i pogrzebie zmarłego. Jeżeli zmarły był rzeczywistym członkiem Kapituły, należy również napisać jego życiorys i po odczytaniu na sesji dołączyć do protokołu⁵²⁰.

W diecezji drohiczyńskiej z chwilą ukończenia siedemdziesiątego piątego roku życia każdy kanonik niezależnie od pełnionej w Kapitulce funkcji przechodzi na emeryturę, przestaje uczestniczyć w posiedzeniach Kapituły i pełnić w niej urzędy. Pozostaje mu jednak tytuł kanonika emeryta oraz prawo do noszenia stroju kanonickiego. Miejsce w Kapitulce po przejściu kanonika w stan spoczynku jest wakatem i może być obsadzone przez biskupa diecezjalnego w sposób wolny⁵²¹. Analogiczny przepis dotyczy członkostwa w Kolegiackiej Kapitulce Węgrowskiej⁵²².

Łomżyńska Kapituła Katedralna składa się z dwunastu kanonii gremialnych i kanonii honorowych w liczbie nieokreślonej. Kanonicy gremialni, niezależnie od pełnionego w Kapitulce urzędu, z chwilą ukończenia 75 roku życia przechodzą na emeryturę i przestają pełnić urzędy; uczestniczą w posiedzeniach Kapituły bez prawa głosu czynnego. Otrzymują tytuł Kanonika Seniora oraz zachowują prawo do noszenia stroju kanonickiego⁵²³. Analogiczne przepisy zawiera Statut Kapituły Kolegiackiej Trójcy Przenajświętszej w Myszynie, gdzie dodatkowo dodano, że kanonicy gremialni z chwilą ukończenia 75 roku życia przechodzą na emeryturę, ale

---

⁵²⁰ Tamże, s. 247, art. 17-18.

⁵²¹ Biskup Drohiczyński, *Statut Drohiczyńskiej Kapituły Katedralnej* (24.12.1992), [w]: *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, s. 235, art. 12 nr 1-2.

⁵²² Biskup Drohiczyński, *Statut Kolegiackiej Kapituły Węgrowskiej* (26.08.1997), [w]: *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, s. 252, art. 12 nr 1-2.

⁵²³ Biskup Łomżyński, *Statut Łomżyńskiej Kapituły Katedralnej* (25.03.2000), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 105-107, art. 4-7.

pozostają nadal członkami Kapituły, jednak nie mają głosu czynnego i nie mogą pełnić urzędów⁵²⁴.

Katedralna Kapituła Łowicka wspomaga biskupa łowickiego w zarządzaniu diecezją. Poszczególni kanonicy, członkowie prezbiterium łowickiego, troszczą się, aby całe duchowieństwo przestrzegało przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego, zarządzeń biskupa łowickiego, sami dając tego przykład. Kapituła składa się z szesnastu kanoników rzeczywistych (gremialnych), szesnastu honorowych oraz kanoników seniorów, którzy ukończyli 75 roku życia⁵²⁵. W tym kontekście należy jednak dodać, że z chwilą ukończenia siedemdziesiątego piątego roku życia kanonicy, jeśli pełnili urzędy w Kapitulce, przestają je sprawować⁵²⁶. Z analizy Statutów można dojść do wniosku, że chodzi o urzędy prepozyta (przewodniczącego), będącego jego zastępcą dziekana, kanonika penitencjarza oraz sekretarza i skarbnika Kapituły. Analogiczne przepisy znaleźć można dla dwóch innych kapituł Diecezji Łowickiej: Archikolegiackiej Kapituły Łęczyckiej⁵²⁷ oraz Kolegiackiej Kapituły Skierniewickiej⁵²⁸.

W Statutach Metropolitalnej Kapituły Poznańskiej można znaleźć unormowanie, zgodnie z którym po ukończeniu 75 roku życia kanonicy gremialni oddają się do dyspozycji Arcybiskupa Poznańskiego i jego decyzją przechodzą do grona kanoników seniorów, zachowując godność kanoniczną. Kanonik senior zachowuje jednak prawo do noszenia stroju i oznak kanonicznych, jest natomiast zwolniony z obowiązków dotyczących kanoników gremialnych⁵²⁹. Analogiczna norma dotyczy innych tego typu gremiów w Archidiecezji Poznańskiej: Kapituły

---

⁵²⁴ Biskup Łowicki, *Statut Kapituły Kolegiackiej Trójcy Przenajświętszej w Myszyńcu* (11.11.2003), [w]: *Zarządzenia posynodalne biskupa łomżyńskiego*, Łomża 2011, s. 115, art. 7.

⁵²⁵ Tenże, *Statuty Katedralnej Kapituły Łowickiej* (25.03.2000), „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 62 (2000) nr 1, s. 96-97; art. 3-6.

⁵²⁶ Tamże, s. 99, art. 18.

⁵²⁷ Biskup Łowicki, *Statuty Archikolegiackiej Kapituły Łęczyckiej* (25.03.1994), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Łowiczu, art. 6; 18.

⁵²⁸ Tenże, *Statuty Kolegiackiej Kapituły Skierniewickiej* (25.03.1999), [w]: *I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999*, Łowicz 1999, s.205-207, art. 7-18.

⁵²⁹ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statuty Kapituły Metropolitalnej Poznańskiej* (14.09.2003), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 449, nr 10-11.

Kolegiackiej w Lesznie⁵³⁰, Kapituły Kolegiackiej w Poznaniu⁵³¹, Kapituły Kolegiackiej w Szamotułach⁵³² oraz Kapituły Kolegiackiej w Środzie Wielkopolskiej⁵³³.

Kapitułę Katedralną Siedlecką tworzy 12 kanonii rzeczywistych (gremialnych), którym przysługują wszystkie uprawnienia i obciążają wszystkie zadania właściwe członkom tej kapituły oraz kanonie honorowe w liczbie nieokreślonej. Liczba tych ostatnich nie powinna jednak przekraczać liczby kanonii rzeczywistych, którym przysługują prawa i obowiązki wskazane w Statucie Kapituły Katedralnej Siedleckiej. W Kapitulce sprawowane są urzędy prepozyta, dziekana, archidiacona, scholastyka i kustosza. Urząd prepozyta przypada biskupowi pomocniczemu, a pozostałe urzędy mogą być powierzone kanonikom rzeczywistym, którym wraz z powierzeniem przysługuje tytuł prałata⁵³⁴. Jednak wraz z osiągnięciem siedemdziesiątego piątego roku życia kanonicy sprawujący w Kapitulce urzędy tracą je, a kanonicy gremialni przechodzą do grona kanoników honorowych. Kanonicy gremialni mają większe prawa, ale także obowiązki, gdyż są zobowiązani do uczestniczenia we wszystkich sesjach Kapituły, a każda ich nieobecność powinna być usprawiedliwiona. Kanonicy honorowi mogą być

---

⁵³⁰ Tenże, *Statuty Kapituły Kolegiackiej w Lesznie* (28.12.2004), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 461, nr 8.

⁵³¹ Tenże, *Statuty Kapituły Kolegiackiej w Poznaniu* (18.01.2005), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 467, nr 8.

⁵³² Tenże, *Statuty Kapituły Kolegiackiej w Szamotułach* (15.01.2005), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 478, nr 8.

⁵³³ Tenże, *Statuty Kapituły Kolegiackiej w Środzie Wielkopolskiej* (15.11.2004), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 486, nr 8.

⁵³⁴ Biskup Siedlecki, *Statut Kapituły Katedralnej Siedleckiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 514, nr 4; Tenże, *Statut Kapituły Kolegiackiej Garwolińskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 542; Tenże, *Statut Kapituły Kolegiackiej Janowskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 522; Tenże, *Statut Kapituły Kolegiackiej Łukowskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 527; Tenże, *Statut Kapituły Kolegiackiej Parczewskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 534.

zaproszeni na niektóre sesje Kapituły, jednak tylko i wyłącznie z głosem doradczym⁵³⁵.

W Sosnowieckiej Kapitułe Katedralnej z chwilą ukończenia siedemdziesiątego piątego roku życia każdy kanonik traci przynależność do Kolegium kanonickiego i urząd kanonicki. Pomimo utraty przynależności do Kolegium w powyższych okolicznościach każdy kanonik, tak gremialny i honorowy, zatrzymuje tytuł kanonika oraz prawo do noszenia stroju kanonickiego i oznak kanonickich⁵³⁶. Analogiczne przepisy obowiązują w przypadku pozostałych Kapituł diecezji sosnowieckiej: Kapituły Kolegiальной Olkusko-Pilickiej⁵³⁷ i Kapituły Kolegiackiej Św. Wojciecha w Jaworznie⁵³⁸.

Kapituła Archikatedralna Warszawska (Kapituła Metropolitalna Warszawska) to kolegium kapłanów diecezjalnych związanych z bazyliką archikatedralną pod wezwaniem Męczeństwa Świętego Jana Chrzciciela w Warszawie na Starym Mieście, których zadaniem jest troska o piękno i dostojność liturgii, sprawowanej zwłaszcza w kościele archikatedralnym. Kapituła wspólnie z arcybiskupem warszawskim, Radą Kapłańską i Radą Duszpasterską podejmuje różne inicjatywy duszpasterskie, w tym także dotyczące budzenia i pielęgnowania powołań kapłańskich, misyjnych i zakonnych⁵³⁹. Kapituła Metropolitalna Warszawska składa się z 12 kanoników gremialnych oraz grona kanoników honorowych, których liczba nie powinna przekraczać 12. Kanoników mianuje arcybiskup warszawski spośród kapłanów, którzy wyróżniają się pobożnością, gorliwością duszpasterską, nauką i miłością archidiecezji warszawskiej. po ukończeniu 75 roku życia kanonik gremialny przechodzi do grona kanoników

---

⁵³⁵ Tamże, s. 516, nr 16-21; Tenże, *Statut Kapituły Kolegiackiej Garwolińskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 545, nr 12; Tenże, *Statut Kapituły Kolegiackiej Janowskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 525, nr 12; Tenże, *Statut Kapituły Kolegiackiej Łukowskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 531, nr 11; Tenże, *Statut Kapituły Kolegiackiej Parczewskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 538, nr 11.

⁵³⁶ Biskup Sosnowiecki, *Struktury diecezji sosnowieckiej* (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego* Sosnowiec 2005, s.142, art. 3.

⁵³⁷ Tamże, s. 143, art. 7.

⁵³⁸ Tamże, s. 145, art. 12.

⁵³⁹ Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Statuty Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej* (16.01.1999), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 170, art. 5.

honorowych. W Kapitułe jest sześć godności: dziekan, archidiakon, kustosz, scholastyk, kanclerz i penitencjarz. Kanonikom piastującym te godności przysługuje tytuł prałata⁵⁴⁰. Kanonicy honorowi mogą być zapraszani na posiedzenia Kapituły, ale mają tam tylko głos doradczy. Zaprasza ich dziekan⁵⁴¹. Taka konstrukcja składu Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej sprawia, że prezbiterzy seniorzy mogą być członkami (kanonikami) honorowymi Kapituły, jednak w praktyce nie posiadają takich kompetencji jak kanonicy gremialni niebędący na emeryturze.

2.4.4. Członek Rady Domu Seniora

Dom Księży Emerytów (Seniora) jest instytucją diecezjalną, skierowaną do niesienia pomocy kapłanom w danej diecezji, którzy z powodu podeszłego wieku lub choroby zostali prawnie przeniesieni w stan spoczynku przez biskupa diecezjalnego⁵⁴². Domy Księży Emerytów są najczęściej własnością diecezji, w której funkcjonują i przez tę diecezję są zarządzane. Ich struktura organizacyjna, cele oraz prawa i obowiązki zarządzającego tą placówką dyrektora oraz jego mieszkańców są regulowane poprzez statuty. Aktem o charakterze wewnętrznym są regulaminy domów księży emerytów (seniorów), które rozstrzygają prawa i obowiązki mieszkańców domu oraz normują zasady obowiązujące w domu i nadają rytm życiu jego mieszkańców.

Nie wszystkie regulaminy Domów Księży Emerytów w poszczególnych diecezjach wspominają o Radzie Domu Seniora oraz zasadach i regułach dotyczących członków takiej Rady. Nie wszędzie ciału takie przyjmują nazwę „Rady”. W Domach diecezji bydgoskiej i wrocławskiej mowa jest o „Samorządzie”⁵⁴³. W diecezji bydgoskiej księża emeryci przebywający w Domu

---

⁵⁴⁰ Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Statuty Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej* (16.01.1999), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 176, art. 7-10.

⁵⁴¹ Tamże, s. 180, art. 39.

⁵⁴² Biskup Koszalińsko-Kołobrzeski, *Statut Domu Księży Emerytów w Kołobrzegu* (10.03.2016), „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Biskupiej” 44 (2016), nr 1, s. 49.

⁵⁴³ Biskup Bydgoski, *Statut Domu św. Jana Pawła II w Bydgoszczy* (22.03.2023), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy, art. 9; Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Statut Domu Księży Emerytów* (05.06.2014), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, nr 7;

powołują Własny Samorząd dla omawiania z Dyrektorem bieżących spraw (np. porządek dnia)⁵⁴⁴. Z kolei w archidiecezji wrocławskiej Samorząd Kapłański ma wspierać pracę Księdza Dyrektora Domu Księży Emerytów, będąc organem doradczym w sprawach gospodarczych i personalnych Domu⁵⁴⁵. W archidiecezji częstochowskiej w rozwiązywaniu spraw Domu Księży Emerytów dyrektora tej instytucji wspiera zatwierdzona przez arcybiskupa częstochowskiego Rada Mieszkańców. W skład Rady wchodzi dwie osoby wybrane ze swego grona przez księży emerytów faktycznie mieszkających w Domu oraz aktualna przełożona sióstr pracujących w Domu. Radzie tej przysługuje głos doradczy, a kadencja w niej wynosi trzy lata⁵⁴⁶.

Identyczne rozwiązanie przyjęła Rada Mieszkańców w Diecezjalnym Domu Księży Emerytów diecezji warszawsko-praskiej. Rada pomaga w rozwiązywaniu spraw trudnych Dyrektora Domu Księży Emerytów. Zatwierdzona jest przez Biskupa Ordynariusza. W skład Rady wchodzi dwóch kapłanów wybranych ze swojego grona przez księży emerytów faktycznie mieszkających w Domu oraz przełożonej Sióstr aktualnie pracujących w Domu. Kadencja Rady trwa trzy lata i może być przedłużona o następny okres. Rada zbiera się dwa razy w roku, ale w przypadku pilnej potrzeby Dyrektor może zwołać Radę w dowolnym czasie, informując o jej posiedzeniu z tygodniowym wyprzedzeniem. Radzie przysługuje jedynie głos doradczy⁵⁴⁷.

W diecezji tarnowskiej w Domu Księży im. Świętego Józefa funkcjonuje Rada Mieszkańców i Pracowników, która wspiera dyrektora w zarządzaniu Domem, choć przysługuje jej wyłącznie głos doradczy. Skład Rady różni się zasadniczo od najczęstszych modeli przyjętych w tego typu placówkach w innych diecezjach, gdyż wchodzi w jej skład trzy osoby wybrane ze swego grona przez mieszkańców,

---

Tenże, *Dekret erekcyjny Archidiecezjalnego Ośrodka Czasowego Pobytu Kapłanów we Wrocławiu* (8.10.2013), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, s. 1, nr 2.

⁵⁴⁴ Biskup Bydgoski, *Statut Domu św. Jana Pawła II w Bydgoszczy* (22.03.2023), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy, art. 9.

⁵⁴⁵ Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Ustanowienie Dyrektora Domu Księży Emerytów im. Św. Jana XXIII* (5.06.2014), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, pkt. 7.

⁵⁴⁶ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Domu Księży Emerytów...*, art. 7-10.

⁵⁴⁷ Biskup Warszawsko-Praski, *Statut Diecezjalnego Domu Księży Emerytów Diecezji Warszawsko-Praskiej* (17.12.2018), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Warszawsko-Praskiej, art. 12-14.

dwie osoby wybrane przez pracowników domu, siostra zakonna wskazana przez przełożoną zakonną pośród sióstr pracujących w domu oraz delegat biskupa. Taka konstrukcja powoduje, że księża emeryci są w tym gremium mniejszością. Kadencja Rady trwa trzy lata. Posiedzenia Rady zwołuje Dyrektor co najmniej raz w roku i im przewodniczy⁵⁴⁸.

Tego typu gremium jest wprowadzone także regulaminem Domu Księży Emerytów w Ostrowie Wielkopolskim w diecezji kaliskiej. Rada Domu w Ostrowie Wielkopolskim złożona jest z trzech kapłanów wybranych przez księży-mieszkańców domu na okres trzech lat. Wspomaga ona radami księdza dyrektora w zarządzaniu domem. Dyrektor odbywa z nią spotkania w zasadzie raz na kwartał oraz „ilekroć wymagają tego okoliczności”⁵⁴⁹.

Inaczej rozwiązano to w archidiecezji lubelskiej. W tamtejszym Domu Księży Emerytów dyrektora w rozwiązywaniu spraw Domu wspiera Zarząd Funduszu "Unitas" oraz zatwierdzona przez Zarząd Rada Mieszkańców. W skład tej Rady wchodzi: trzy osoby wybrane ze swego grona przez księży emerytów faktycznie mieszkających w domu, dwie osoby wybierane przez innych księży mieszkańców oraz aktualna przełożona sióstr pracujących w domu. Kadencja tej rady trwa trzy lata. Przysługuje jej jednak tylko głos doradczy⁵⁵⁰. We wrocławskim Domu Księży Emerytów nie mówi się o Radzie Domu Seniora ani o Radzie Mieszkańców, lecz o Samorządzie Kapłańskim, który stanowi organ doradczy w sprawach gospodarczych i personalnych domu, który wspiera pracę księdza dyrektora⁵⁵¹.

W Statucie Domu Księży Emerytów (Domu Wspólnoty Kapłańskiej) diecezji łomżyńskiej im. Bł. Ks. Adama Bargielskiego w Łomży Dyrektora Domu wspiera Rada złożona z trzech kapłanów wybranych przez księży seniorów z ich grona. Jeden z nich pełni funkcję dziekana, drugi opiekuje się biblioteką i organizuje wewnętrzne

---

⁵⁴⁸ Biskup Tarnowski, *Statut Domu Księży Diecezji Tarnowskiej im. św. Józefa* (21.12.2018), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Tarnowie, nr 5.

⁵⁴⁹ Biskup Kaliski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 274.

⁵⁵⁰ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Statut Domu Księży Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 292, art. 10.

⁵⁵¹ Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Statut Domu Księży Emerytów...*, nr 8-9.

uroczystości, a także wspólne wyjazdy, podczas gdy trzeci pośredniczy u Księdza Dyrektora we wszystkich sprawach dotyczących mieszkańców Domu⁵⁵².

Oryginalne rozwiązanie zastosowano w archidiecezji poznańskiej, gdzie Rada Domu Księży Emerytów składa się z czterech kapłanów, wybranych ze swego grona przez księży mieszkających w Domu, na okres trzech lat. Każdy z tych kapłanów ma inną funkcję. Radę stanowią Dziekan Domu Księży Emerytów, który pośredniczy między mieszkańcami Domu a Dyrektorem we wszystkich sprawach dotyczących mieszkańców Domu oraz organizuje wewnętrzne uroczystości, Moderator, który troszczy się o formację duchową mieszkańców Domu, Ceremoniarz odpowiadający za liturgię w kaplicy domowej oraz Kronikarz-Protokolant, który prowadzi kronikę Domu i sporządza protokoły z zebrań mieszkańców⁵⁵³.

W Domu Księży Emerytów w Radomiu dyrektora tego ośrodka wspiera rada złożona tylko z dwóch kapłanów, wybranych przez księży zamieszkujących w domu z ich grona, na okres trzech lat. Tę dwuosobową Radę stanowią: dziekan Domu Księży Emerytów, który pośredniczy między mieszkańcami domu a dyrektorem we wszystkich sprawach dotyczących mieszkańców domu oraz organizuje wewnętrzne uroczystości oraz moderator. Troszczy się on o formację duchową mieszkańców domu i odpowiada za kaplicę⁵⁵⁴.

W Domu Księży Seniorów diecezji rzeszowskiej pomocą dyrektorowi, zwłaszcza w sprawach służących dobru wspólnoty oraz wyrażających opinie i proponujących nowe inicjatywy, służy Rada Domu wybierana raz w roku spośród mieszkańców Domu, a składająca się z trzech księży i przełożonej sióstr pracujących w Domu. Radzie tej przysługuje głos doradczy⁵⁵⁵.

W diecezji zamojsko-lubaczowskiej funkcjonuje Dom Księży Seniorów w Biłgoraju, gdzie nie ma tradycyjnej Rady Mieszkańców, tylko Zarząd Domu Księży Seniorów, który służy radą Dyrektorowi Domu Księży Seniorów. W skład

---

⁵⁵² Biskup Łomżyński, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 278.

⁵⁵³ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Regulamin Domu Księży Emerytów Archidiecezji Poznańskiej* (15.05.2020), „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 71 (2020), nr 6, s. 350, art. 3.

⁵⁵⁴ Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księży Seniorów Diecezji Radomskiej* (15.09.2021), [w]: Archiwum Domu Księży Seniorów Diecezji Radomskiej, art. 3.

⁵⁵⁵ Biskup Rzeszowski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, nr 5.

Zarządu wchodzi proboszczowie i wikariusze wyłonieni w wyborach (czyli nie-seniorzy) spośród kapłanów diecezjalnych. Skład Zarządu zatwierdza Biskup Diecezjalny⁵⁵⁶.

W dużej części statutów domów seniora (emeryta) w poszczególnych diecezjach nie ma wzmianki o Radzie Domu Seniora (Emeryta) lub o Radzie Mieszkańców. Do grupy tej należy Dom Księży Emerytów w Będzinie (diecezja sosnowiecka), Białymstoku, Bydgoszczy, Drohiczynie, Elblągu, Gnieźnie, Kołobrzegu, Legnicy, Łodzi, Makowie Podhalańskim (archidiecezja krakowska), Olsztynie, Pelplinie, Świdnicy, Szczecinie czy Toruniu.

3. Podsumowanie

W niniejszym rozdziale skoncentrowano się na wymiarze duchowo-duszpasterskim troski o kapłanów, którzy przeszli na emeryturę. Nie jest to jednak kres wszelkiej aktywności prezbiterów w trzecim wieku. Ich zebrane na przestrzeni kilku dekad doświadczenie i wiedza stanowią nieocenioną wartość dla całego Kościoła. Prezbiterzy seniorzy nadal podlegają formacji kapłańskiej i stanowią istotną część stanu kapłańskiego. Zadaniem biskupa danej diecezji oraz podlegających mu kapłanów piastujących urzędy kościelne jest dbałość nie tylko o stan psychofizyczny seniorów, ich utrzymanie i przyzwoity poziom życia, ale przede wszystkim wsparcie duchowe w tej nowej, niełatwej sytuacji, gdy trzeba na nowo zorganizować sobie życie. Wsparcie duchowe mają stanowić nie tylko biskup i jego pomocnicy, ale cały stan duchowny, zarówno czynni, młodszy kapłani, jak i inni emerytowani prezbiterzy. Formacja kapłańska jest procesem nieustannym, a przejście na emeryturę nie jest końcem aktywności duszpasterza. Prezbiter senior, aby nie zamknął się w sobie i nie zatracił poczucia sensu własnej drogi, powinien, w zgodzie ze swoimi możliwościami psychofizycznymi, dalej być aktywnym kapłanem i socjalizować się z innymi kapłanami oraz wiernymi. Służyć mają temu regularne rekolekcje, wspólne modlitwy, nabożeństwa oraz wyjazdy, na przykład na pielgrzymki. Każdy emerytowany prezbiter powinien móc liczyć na wsparcie

---

⁵⁵⁶ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Domu Księży Seniorów w Biłgoraju* (28.06.2010), sygn. aktu: L.dz. 29, [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Białymstoku, art. 5.

psychologiczne, które powinien zapewnić mu biskup oraz specjalnie wyznaczeni do tego kapłani, jak dekanalni ojcowie duchowi.

Prezbiterzy seniorzy powinni nadal wypełniać swoją misję, która realizuje się w adekwatnej do ich stanu zdrowia posłudze nauczania, uświęcania i pasterzowania. Istnieją nawet pewne możliwości uczestnictwa w organach kolegialnych Kościołów partykularnych. Co prawda w większości diecezji prezbiterzy seniorzy nie mają możliwości dalszego członkostwa w Radzie Kapłańskiej czy Kolegium Konsultorów po przejściu na emeryturę, ale mogą realizować się poprzez bycie członkiem Rady Domu Seniora, wspierając w działalności dyrektora tego typu placówki, w której mieszkają lub być członkiem Kapituły, gdyż w części diecezji takie członkostwo ma charakter dożywotni. W parafii, gdzie emerytowany ksiądz jest rezydentem, ma on możliwość wsparcia proboszcza poprzez udzielanie sakramentów, głównie sakramentu pokuty, a także wspomaganie poprzez prowadzenie nabożeństw i uroczystości.

Wszystkie te możliwości sprawiają, że emerytowany duchowny może zorganizować swój czas w różnorodny sposób, może czuć się potrzebny i służyć radą, pomocą oraz swoim doświadczeniem biskupowi, proboszczom i młodszym kapłanom. Poza wsparciem materialnym i psychologicznym, aktywizowanie kapłanów w trzecim wieku jest aktem pełnej miłości troski o nich i okazania im szacunku za lata owocnej posługi duszpasterskiej. Bardzo ważna jest jednak tutaj świadomość prezbitera seniora, że przejście na emeryturę to nie koniec, lecz kolejny etap drogi ku świętości w ramach formacji kapłańskiej oraz zrozumienie, że pomimo swoich niedomagań fizycznych, a czasami i umysłowych, nadal ma wiele do zaoferowania braciom ze stanu kapłańskiego oraz innym wiernym.

ROZDZIAŁ III

REALIZACJA TROSKI O WYMIAR LUDZKI

I MATERIALNY PREZBITERA SENIORA

Troska o prezbiterów seniorów nie sprowadza się tylko i wyłącznie do wymiaru duchowego i duszpasterskiego. Poza wsparciem psychologicznym i pomocą, by prezbiter senior nie czuł się samotny, niepotrzebny i opuszczony, poza umożliwieniem mu uczestniczenia w życiu Kościoła poprzez sprawowanie posług duszpasterskich w miarę swoich możliwości psychofizycznych należy także zadbać o materialny wymiar funkcjonowania prezbitera seniora na emeryturze. Kapłani w stanie spoczynku muszą mieć zapewnione mieszkanie, wsparcie finansowe oraz opiekę na wypadek choroby lub niedomagań wynikających z podeszłego wieku. W niniejszym rozdziale przeanalizowane będą możliwości zamieszkania, jakie mają prezbiterzy seniorzy, elementy wsparcia finansowego i zabezpieczenia emerytalnego, a także kwestie związane z wypełnieniem ostatniej woli wynikające z testamentu kapłana, który każdy emerytowany prezbiter ma obowiązek sporządzić, tak by uporządkować swoje wszystkie sprawy materialne przed śmiercią. Wszystkie te elementy mają zapewnić prezbiterom seniorom spokojną emeryturę, opiekę oraz życie w godnych warunkach.

1. Miejsce zamieszkania

Prezbiter senior po zakończeniu swojej służby ma prawo wybrać jedną z kilku dostępnych miejsc zamieszkania. Pierwsza możliwość wiąże się z zamieszkaniem w domu księży emerytów (seniorów) zorganizowanym przez diecezję, w której posługiwał. Alternatywną opcją jest zamieszkanie w parafii, w której sprawował jakąkolwiek posługę po zakończeniu sprawowania jej lub w parafii, w której żadnej funkcji nie sprawował. Trzecią opcją jest zamieszkanie w prywatnym mieszkaniu, swoim lub u swojej rodziny. Każda z tych możliwości jest dostępna dla emerytowanego prezbitera, jednak z każdą z nich wiążą się odrębne prawa i obowiązki, co będzie analizowane w niniejszym rozdziale na podstawie

dokumentów, statutów i dekretów prawa partykularnego obowiązującego w poszczególnych diecezjach w Kościele w Polsce.

Regulacje dotyczące miejsca zamieszkania księdza emeryta umieszczone są przede wszystkim w dekretach określających status księdza emeryta, uchwałach synodalnych oraz w statutach i regulaminach domów księży emerytów.

W diecezji bielsko-żywieckiej postanowiono, iż kapłan emeryt lub rencista może zamieszkać w Domu Księży Emerytów, w mieszkaniach kościelnych wskazanych przez biskupa bielsko-żywieckiego lub w innym zaproponowanym przez siebie miejscu, zaaprobowanym przez biskupa bielsko-żywieckiego, z wyjątkiem jednak zabudowań stanowiących własność parafii, w których pełnił urząd proboszcza lub administratora⁵⁵⁷. W Statucie księdza emeryta i rencisty archidiecezji częstochowskiej zawarto przepis, że kapłan przechodzący na emeryturę lub rentę może, jeśli godzi się na to, zostać mianowany rezydentem w rozumieniu przyjętym w *Statucie kapłana rezydenta Archidiecezji Częstochowskiej*. Dokument ten definiuje rezydenta jako księdza mieszkającego w domu parafialnym i pełniącego jakąś posługę duszpasterską w parafii, a niebędącego proboszczem, wikariuszem, administratorem parafii lub rektorem kościoła. Rezydentowi przysługuje mieszkanie w domu parafialnym, z tym że koszty przygotowania i remontu mieszkania ponosi parafia, podczas gdy koszty utrzymania mieszkania ponosi sam ksiądz rezydent⁵⁵⁸. Z kolei w przypadku, gdy odchodzący na emeryturę lub rentę kapłan nie chce zamieszkiwać w parafii lub jest to niemożliwe czy niewskazane, może zamieszkać w domu księży emerytów, w budynku kościelnym na terenie archidiecezji lub wyjątkowo- za zgodą arcybiskupa metropolity częstochowskiego i po podaniu jego dokładnego adresu- w mieszkaniu prywatnym⁵⁵⁹.

W diecezji gliwickiej kapłan przechodzący na emeryturę oddaje się do dyspozycji biskupa gliwickiego w kwestii miejsca zamieszkania. Nie powinien on

---

⁵⁵⁷ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 3.

⁵⁵⁸ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Księdza Rezydenta w Archidiecezji Częstochowskiej* (10.06.2009), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 83 (2009), nr 7-8, s. 16.

⁵⁵⁹ Tamże, nr 7-8, s. 17.

zamieszkiwać na plebanii parafii, w której dotychczas był proboszczem. Jego dalszy status określa biskup gliwicki⁵⁶⁰.

W Dekrecie z 14 października 2015 roku arcybiskup metropolita gnieźnieński postanowił, że od dnia 1 stycznia 2016 roku ustępujący z urzędu proboszcz parafii w archidiecezji gnieźnieńskiej winien zamieszkać poza dotychczasową parafią. Dalej zachęca on, aby emerytowany kapłan, o ile stan zdrowia mu na to pozwala, pomagał jako rezydent w posłudze duszpasterskiej w wybranej przez siebie lub wskazanej przez arcybiskupa gnieźnieńskiego parafii, w której proboszcz dostrzega taką możliwość i potrzebę. Kapłan przechodzący na emeryturę może również zamieszkać w Archidiecezjalnym Domu Księży Emerytów w Gnieźnie lub w innym zaproponowanym przez siebie i zaaprobowanym przez arcybiskupa gnieźnieńskiego miejscu⁵⁶¹. Archidiecezja katowicka daje prezbiterowi emerytowi lub renciście możliwość zamieszkania we wskazanej przez arcybiskupa metropolitę katowickiego parafii jako miejscu posługi duszpasterskiej, w Domu Świętego Józefa w Katowicach lub w innym-zaproponowanym przez siebie i zaaprobowanym przez arcybiskupa metropolitę katowickiego- miejscu. W tej ostatniej sytuacji prezbiter emeryt lub rencista musi podać aktualny adres zamieszkania oraz numer telefonu, a także pokryć koszty swojego utrzymania i wyżywienia. W sytuacji wymagającej szczególnej troski, czyli gdy prezbiterowi emerytowanemu lub renciście nie można zapewnić jej w aktualnym miejscu zamieszkania – przenosi się go do Domu Świętego Józefa w Katowicach lub do innej specjalistycznej placówki⁵⁶².

W archidiecezji poznańskiej postanowiono, iż ustępujący proboszcz winien zamieszkiwać poza dotychczasową parafią. Wskazano przy tym na istniejące doświadczenie, zgodnie z którym pozostanie księdza w parafii, w której był dotąd proboszczem, rodzi problemy zarówno dla ustępującego, jak i dla jego następcy oraz parafian. Proboszczów uprasza się, aby na rok przed przekazaniem parafii powiadomili arcybiskupa poznańskiego stosownym pismem o planowanym miejscu przyszłego zamieszkania. Zgodnie z prawem obowiązującym

---

⁵⁶⁰ Biskup Gliwicki, *Statut Księdza Emeryta Diecezji Gliwickiej...*, stat. 204, nr 5.

⁵⁶¹ Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Dekret* (14.10.2015), sygn. aktu: 2495/2015/P, [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, nr 4.

⁵⁶² Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty...*, s. 94.

w archidiecezji poznańskiej prezbiter przechodzący na emeryturę może zamieszkać w Domu Księży Emerytów archidiecezji poznańskiej, w pomieszczeniach kościelnych wskazanych przez arcybiskupa poznańskiego lub w innym, zaproponowanym przez siebie i zaaprobowanym przez arcybiskupa poznańskiego miejscu⁵⁶³.

Inaczej jest w archidiecezji przemyskiej, gdzie Synod pochwała pozostawanie byłego proboszcza w parafii, gdzie pracował ostatnie lata przed przejściem na emeryturę, o ile jest to możliwe ze względów lokalowych oraz ułożenia prawidłowych relacji z następcą. Zachęca się przy tym proboszczów do duszpasterzowania i administrowania w parafii w taki sposób, aby ich późniejszy pobyt w parafii w charakterze emeryta był życzliwie przyjęty. Proboszcz z kolei powinien swojemu poprzednikowi pomóc wejść w nową sytuację, senior zaś, pozostając w parafii, w której pracował, winien tworzyć wokół następcy atmosferę życzliwości⁵⁶⁴.

W diecezji siedleckiej kapłani, najpóźniej na rok przed osiągnięciem wieku emerytalnego, powinni odbyć rozmowę z biskupem siedleckim i ustalić z nim miejsce przyszłego miejsca zamieszkania. Decyzję podejmuje zawsze biskup, a w bardziej złożonych sytuacjach może uczynić to po dodatkowym rozpoznaniu i stosownych konsultacjach. Jeśli kapłan chce zamieszkać w jednym z Diecezjalnych Domów Księży Emerytów, może uzyskać na to zgodę na warunkach obowiązujących w tej placówce, ale bez możliwości zamieszkania gospodyni. Jeśli z kolei kapłan chciałby zamieszkać w budynku parafialnym, to powinna to być w zasadzie inna parafia, niż ta, w której pracował przed przejściem na emeryturę. Możliwość pozostania w dotychczasowej parafii należy traktować jako wyjątkową i dotyczącą jedynie parafii o większej liczbie wiernych. Jeśli kapłan chce zamieszkać

---

⁵⁶³ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Dekret dotyczący przejścia proboszcza parafii na emeryturę* (10.05.2012), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Poznaniu, nr 6.

⁵⁶⁴ Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Kapłanom Archidiecezji Przemyskiej. Przypomnienia i zarządzenia w sprawie gospodarki dobrami doczesnymi* (11.03.1995), „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 80 (1995), nr 2, s. 258.

w budynku prywatnym, należy upewnić się, że warunki w nim panujące dają możliwość zachowania stylu życia kapłańskiego⁵⁶⁵.

Diecezja tarnowska daje możliwość zamieszkania każdemu kapłanowi emerytowi lub renciście w parafii, w której pracował, bądź w Domu Księży Emerytów, lub w innym miejscu. Wybór miejsca zamieszkania emeryta lub rencisty zatwierdza biskup tarnowski w formie pisemnej. W mieszkaniu kościelnym nie może mieszkać, bez wyraźnej zgody biskupa tarnowskiego, nikt poza emerytem lub rencistą. Emeryt i rencista mają prawo, za pisemną zgodą biskupa tarnowskiego, do zamieszkania w innym stosownym miejscu, po podaniu jego dokładnego adresu⁵⁶⁶.

W diecezji zamojsko-lubaczowskiej podkreśla się, że kapłan emeryt ma prawo do odpowiedniego miejsca zamieszkania w budynkach należących do diecezji lub w innych miejscach, dając jednocześnie emerytowanemu kapłanowi trzy opcje zamieszkania na emeryturze. po pierwsze, może on zamieszkać na plebanii, z zastrzeżeniem, że nie może to być parafia, w której pełnił urząd duszpasterski przed przejściem na emeryturę. po drugie, ma możliwość zamieszkania w Domu Księży Emerytów w Biłgoraju lub Hrubieszowie. po trzecie, ma także prawo, za pisemną zgodą biskupa, do zamieszkania w innym stosownym miejscu zaproponowanym przez siebie i po podaniu dokładnego adresu – przykładowo, gdy ma własne mieszkanie lub możliwość zamieszkania u rodziny⁵⁶⁷.

1.1. Dom seniora

W każdej z diecezji funkcjonuje co najmniej jeden dom księży emerytów, zwany także w części diecezji domem księży seniorów. Dom księży emerytów jest instytucją diecezjalną, która przeznaczona jest do niesienia pomocy kapłanom danej diecezji, którzy z powodu podeszłego wieku lub choroby zostali prawnie przeniesieni w stan spoczynku przez biskupa diecezjalnego⁵⁶⁸. Dom taki jest

---

⁵⁶⁵ Biskup Siedlecki, *Dekret biskupa siedleckiego określający status księdza emeryta i rencisty...*, s. 322; Tenże, *Status księdza emeryta i rencisty w Diecezji Siedleckiej* (20.03.2020), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Siedlcach, nr 2.

⁵⁶⁶ Biskup Tarnowski, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 576.

⁵⁶⁷ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret określający status Księdza Emeryta...*, s. 37.

⁵⁶⁸ Biskup Koszalińsko-Kołobrzeski, *Statut Domu Księży Emerytów...*, s. 49.

własnością danej diecezji i podlega właściwemu biskupowi diecezjalnemu, który decyduje o przyjęciu danego prezbitera emeryta do domu księży emerytów. Z racji tego, że stosunkowo trudnym zadaniem jest szczegółowe porównanie domów księży emerytów z aż 41 diecezji, przyjęto dalej formułę, zgodnie z którą najobszerniej opisano dom księży emerytów archidiecezji białostockiej, a przy analizie regulacji dotyczących pozostałych domów skupiono się na najważniejszych różnicach względem Domu Księży Emerytów w Białymstoku.

Podyktowane jest to tym, iż zdaniem Autora tej pracy, Archidiecezja Białostocka może pochwalić się jednym z najlepiej uporządkowanych i przejrzystych zbiorów dokumentów partykularnych zawartych w I Synodzie Archidiecezji Białostockiej.

W archidiecezji białostockiej, tak jak i w innych polskich diecezjach, dom księży emerytów realizuje swoje cele w oparciu o statut domu księży emerytów oraz regulamin. Każdy kapłan, który otrzymał pozwolenie na zamieszkanie w Domu Księży Emerytów archidiecezji białostockiej, zobowiązany jest wpłacić wpisowe w wysokości określonej przez jego statut. Z kolei księża, którzy nie są kapłanami archidiecezji białostockiej, mogą zamieszkać w Domu Księży Emerytów tylko za specjalnym pozwoleniem biskupa diecezjalnego i na warunkach przez niego określonych. Biskup diecezjalny ma prawo, w przypadku ważnego powodu, zwolnić daną osobę częściowo lub całkowicie z obowiązku wniesienia powyższych opłat⁵⁶⁹.

Dom Księży Emerytów posiada osobowość prawną kościelną⁵⁷⁰. Dom Księży Emerytów archidiecezji białostockiej, zgodnie ze swoim statutem, jako instytucja diecezjalna, utrzymywany jest z funduszy diecezjalnych, czyli z ofiar kapłanów oraz wiernych – opłaty od parafii, których wysokość określa biskup ordynariusz co roku, po zasięgnięciu opinii Rady ds. Ekonomicznych, a także z emerytur księży zamieszkujących dom, wpłacanych zgodnie z Regulaminem Domu Księży Emerytów, działalności gospodarczej dyrektora oraz ewentualnych zapisów i innych ofiar kapłanów, wiernych oraz instytucji⁵⁷¹.

---

⁵⁶⁹ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 266.

⁵⁷⁰ KPK/1983, kan. 116 § 1.

⁵⁷¹ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 266.

Domem Księży Emerytów w archidiecezji białostockiej kieruje dyrektor mianowany przez biskupa na czas nieokreślony. Dyrektor spełnia obowiązki określone przez ordynariusza oraz przewidziane przez Regulamin Domu Księży Emerytów w stosunku do pensjonariuszy, sióstr pracujących w Domu oraz pracowników pomocniczych. Dyrektor za swoją pracę pobiera pensję ustaloną przez ekonoma diecezjalnego, a w sprawach administracyjnych i ekonomicznych współpracuje z ekonomem diecezjalnym⁵⁷². Dyrektor zarządza także funduszem Domu Księży Emerytów. Ze sprawowanego przez siebie zarządu rozlicza się raz w roku przed Radą ds. Ekonomicznych⁵⁷³.

Funkcja ta wygląda bardzo podobnie w domach księży emerytów poszczególnych diecezji. Do kompetencji dyrektora Domu Księży Emerytów Archidiecezji Częstochowskiej należą zarówno sprawy duchowe, jak i gospodarcze, związane z funkcjonowaniem domu. Dyrektor troszczy się także o zabezpieczenie pomocy medycznej, niezbędnej dla mieszkańców Domu. Dyrektor uczestniczy także w konferencjach Księży Dziekanów, a następnie informuje księży mieszkających w Domu o ich przebiegu⁵⁷⁴. Do uprawnień dyrektora domu w Diecezji Drohiczyńskiej należy reprezentowanie domu na zewnątrz, opracowywanie i aktualizacja domowego regulaminu oraz czuwanie nad jego przestrzeganiem. Do obowiązków dyrektora domu należy w szczególności troska o tworzenie właściwej atmosfery wśród domowników, prawidłowe gospodarowanie środkami finansowymi, nadzór nad zatrudnionymi pracownikami w zakresie powierzonych obowiązków, dbanie o dokumentację i wyposażenie domu, zaspokajanie materialnych i duchowych potrzeb mieszkańców, zorganizowanie pogrzebu zmarłemu mieszkańcowi domu oraz pomoc w wypełnieniu testamentu⁵⁷⁵.

Zgodnie ze statutem Domu Księży Emerytów archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej dyrektor w zakresie swoich obowiązków kieruje bieżącą działalnością Domu, reprezentuje Dom na zewnątrz, organizuje administracyjną, finansową

---

⁵⁷² Tamże, s. 267.

⁵⁷³ Tamże; Tenże, *Statut Domu Księży Emerytów w Białymstoku* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 265.

⁵⁷⁴ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Domu Księży Emerytów...*, art. 2.

⁵⁷⁵ Biskup Drohiczyński, *Statut Domu Księży Emerytów w Drohiczyźnie* (04.02.2006), „Wiadomości Diecezjalne. Pismo urzędowe Kurii Diecezjalnej w Drohiczyźnie” 19 (2006), nr 2, s. 48, nr 10-11.

i gospodarczą obsługę Domu, a pod koniec każdego roku składa arcybiskupowi metropolicie, przez pośrednictwo Wikariusza Biskupiego ds. ekonomicznych, sprawozdanie z rocznej działalności Domu Wspólnoty Kapłańskiej⁵⁷⁶.

Z Domu Księży Emerytów w Białymstoku mają prawo korzystać wszyscy księża inkardynowani do archidiecezji białostockiej, którzy prawnie zostali przeniesieni przez biskupa ordynariusza na emeryturę z powodu wieku lub spowodowaną kalectwem lub chorobą rentą i którzy wywiązali się w całości z obowiązku należnych wpłat do Domu Księży Emerytów. Powinni oni wnieść jednorazową wpłatę wpisową w wysokości 24 aktualnych emerytur z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz wyrazić zgodę na warunki określone regulaminem Domu Księży Emerytów. Z opłaty wpisowej w szczególnych przypadkach biskup ordynariusz może zwolnić lub rozłożyć ją na raty. W przypadku kapłanów uzależnionych od alkoholu będą mogli oni zamieszkać w Domu Księży Emerytów po przebytych leczeniu i pod warunkiem zachowania całkowitej abstynencji. W przypadku ich powrotu do nałogu kapłani ci będą musieli opuścić Dom i poddać się leczeniu.

W sytuacji, gdy w Domu Księży Emerytów zostałyby wolne mieszkania, biskup ordynariusz ma możliwość wyrażenia zgody na to, aby w Domu zamieszkali księża innych diecezji, którzy wniosą stosowne opłaty określone przez ekonoma diecezjalnego. Z racji faktu, że kapłani archidiecezji białostockiej partycypowali w kosztach budowy domu, opłaty kapłanów innych diecezji będą wyższe i będą wynosić 36 aktualnych emerytur z ZUS⁵⁷⁷.

Przy przenoszeniu na emeryturę lub rentę w archidiecezji białostockiej obowiązuje kilka zasad. po pierwsze, jeśli Dom Księży Emerytów będzie dysponował wolnymi mieszkaniami, to w każdym przypadku biskup ordynariusz proponuje mieszkanie w Domu Księży Emerytów. po drugie, jeśli, mimo wolnych mieszkań

---

⁵⁷⁶ Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Statut Domu Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), „Prezbiterium. Pismo urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej” 35 (2007), nr 9-10, s. 296; Tenże, *Dekret erygujący Dom Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Szczecinie, s. 1.

⁵⁷⁷ *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, s. 264-265; Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Dekret o rezydencji kapłanów* (25.02.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 268.

w Domu Księży Emerytów, kapłan zechce zamieszkać we własnym mieszkaniu, mieszkaniu osób trzecich lub skorzystać z mieszkania w dowolnej parafii za zgodą danego proboszcza, to może to uczynić, ale pod warunkiem, że pozostanie na własnym utrzymaniu. po trzecie, jeśli Dom Księży Emerytów nie będzie dysponował wolnymi mieszkaniami, a pensjonariusze oczekiwać będą na miejsce, wtedy problemy mieszkaniowe zainteresowanych emerytów i rencistów będą załatwiane przez kurię metropolitalną w sposób indywidualny, łącznie z udzieleniem pomocy finansowej, jeśli taka będzie potrzebna. po czwarte, jeśli w Domu Księży Emerytów wszystkie mieszkania będą zajęte, to w przypadku absolutnej konieczności przewiduje się przeniesienie już mieszkającego w Domu Księży Emerytów pensjonariusza sprawnego fizycznie i psychicznie do innego mieszkania, na przykład na parafię za zgodą proboszcza. Przypadkiem absolutnej konieczności jest sytuacja kapłana przeniesionego w stan spoczynku przez biskupa ordynariusza, która wymaga świadczenia kapłanowi dotkniętemu chorobą lub kalectwem stałej i pełnej opieki⁵⁷⁸.

Kolejnym dokumentem o charakterze wewnętrznym jest Regulamin Domu Księży Emerytów, który w przypadku każdego domu księży emerytów (seniorów) określa zasady przyjęcia pensjonariuszy do domu, ich prawa i obowiązki oraz zasady dotyczące codziennego funkcjonowania tego ośrodka. W Regulaminie Domu Księży Emerytów archidiecezji białostockiej warunkiem przyjęcia kapłana do tej placówki jest przeniesienie go przez biskupa ordynariusza w stan spoczynku z powodu wieku, choroby lub kalectwa. Z kolei o przyjęciu kapłana z innej diecezji decyduje biskup ordynariusz. Kapłan, po uiszczeniu stosownych opłat, które przewiduje statut Domu Księży Emerytów, zajmuje wskazane mieszkanie, przywożąc swoje umeblowanie. Przy przyjęciu pensjonariusz powinien zapoznać się z Regulaminem i wyrazić na piśmie zgodę na przyjęcie określonych regulaminem warunków⁵⁷⁹. Białostocki Dom Księży Emerytów zapewnia swoim pensjonariuszom mieszkanie dwupokojowe z łazienką, gdzie opłaty za energię elektryczną, ogrzewanie i wodę ponosi Dom, korzystanie z możliwości odprawiania Mszy świętej w kaplicy Domu Księży Emerytów w koncelebrze lub indywidualnie, korzystanie ze

---

⁵⁷⁸ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Domu Księży Emerytów w Białymstoku...*, s. 265.

⁵⁷⁹ Tenże, *Regulamin Domu Księży Emerytów* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 266, nr 1.

stołówki w Domu, korzystanie z opieki w razie choroby lub niedołęstwa, w tym także z opieki lekarskiej, dysponowanie własnym czasem i swobodę wyjazdów po zgłoszeniu tego faktu w kuchni oraz, w przypadku śmierci pensjonariusza Domu, zajęcie się sprawą zorganizowania pogrzebu⁵⁸⁰.

W diecezji bielsko-żywieckiej z kolei przyjęcie do Domu Księży Emerytów następuje na podstawie decyzji biskupa bielsko-żywieckiego oraz umowy o przyjęcie do Domu, która zawierana jest przez pensjonariusza z Zarządzającym Domem. Umowa reguluje warunki przyjęcia do Domu oraz przebywania w nim, wzajemne prawa i obowiązki, wysokość opłat za pobyt w Domu oraz czas trwania umowy⁵⁸¹. Utrzymanie kapłana emeryta lub rencisty, który zamieszka w Domu Księży Emerytów regulują *Dekret: Świadczenia Finansowe Diecezji Bielsko-Żywieckiej* na dany rok kalendarzowy, statut Domu Księży Emerytów, wewnętrzne regulaminy poszczególnych domów księży emerytów oraz wspomniana umowa zawierana przez pensjonariusza z dyrektorem domu⁵⁸². Podobnie jest w diecezji bydgoskiej, gdzie o przyjęciu do Domu decyduje biskup, a dokonuje się ono na podstawie pisemnej prośby oraz podpisania warunków przyjęcia⁵⁸³.

Przechodząc do kolejnego wątku warto zastanowić się, w jaki sposób finansowane są domy księży emerytów. Podstawą utrzymania Domu św. Jana Pawła II w Bydgoszczy są 80-procentowe odpisy z rent i emerytur tych, którzy zostali przyjęci do Domu, stawki ustalone indywidualnie z każdym, kto poza Księżmi Emerytami został do Domu przyjęty, zapisy testamentowe na rzecz domu oraz dobrowolne dotacje⁵⁸⁴. Kapłani zamieszkujący w bydgoskim Domu Księży Emerytów mają zapewnione utrzymanie: posiłki, mieszkanie, konieczne naprawy w mieszkaniu, sprzątanie, pranie i naprawę bielizny osobistej i pościelowej, podstawową opiekę lekarską i pielęgniarską, a także specjalistyczne zabiegi i konsultacje lekarskie⁵⁸⁵.

---

⁵⁸⁰ Tamże, nr 10.

⁵⁸¹ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Regulamin Domu Księży Emerytów Diecezji Bielsko-Żywieckiej* (27.11.2017), [w]: Archiwum Domu Księży Emerytów Diecezji Bielsko-Żywieckiej, art. 7.

⁵⁸² Tenże, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej na rok 2017* (21.12.2016), „Kronika Diecezji Bielsko-Żywieckiej” 4 (2016), s. 381.

⁵⁸³ Biskup Bydgoski, *Statut Domu św. Jana Pawła II...*, art. 7.

⁵⁸⁴ Tamże, art. 8.

⁵⁸⁵ Tenże, *Regulamin Domu Księży Emerytów w Bydgoszczy* (22.03.2023), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy, s. 2.

W archidiecezji częstochowskiej Statut Domu Księży Emerytów im. Jana Pawła II stanowi, iż fundusz na prowadzenie domu stanowią 80% państwowej emerytury lub renty, włącznie z dodatkami, kapłanów zamieszkujących w domu, dotacje Funduszu zapomogowo-emerytalnego, w razie konieczności dotacje z funduszu archidiecezji, a także ofiary, fundacje i zapisy testamentowe⁵⁸⁶.

Podstawą utrzymania Domu Księży Emerytów w diecezji drohiczyńskiej są kwoty wpłacane przez mieszkańców w wysokości określonej przez biskupa diecezjalnego, środki wypracowane przez administrację domu, ofiary osób fizycznych lub instytucji, zapisy testamentalne i odpisy spadkowe. Dodatkowo dom ma prawo przyjmować darowizny od osób fizycznych oraz instytucji⁵⁸⁷.

W przypadku Domu Księży Emerytów diecezji elbląskiej podstawą utrzymania są tylko fundusz „Caritas Sacerdotalis” oraz zapisy testamentowe księży emerytów, rencistów i innych kapłanów⁵⁸⁸.

Podstawą funkcjonowania i utrzymania Domu Księży Emerytów w archidiecezji gnieźnieńskiej są osobiste świadczenia mieszkańców Domu, czyli materialne dobra, jakie posiada kapłan, pochodzące z ofiarności wiernych, które przy przechodzeniu do Archidiecezjalnego Domu Księży Emerytów powinny być włączone w stan posiadania domu, świadczenia kapłanów i parafii archidiecezji gnieźnieńskiej, ujęte w dokumencie „Świadczenia Archidiecezji Gnieźnieńskiej” i w corocznych Aneksach do tego dokumentu oraz ofiary, darowizny oraz dotacje⁵⁸⁹.

Dom Księży Emerytów diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej utrzymywany jest z dotacji z Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, części emerytur lub rent księży zamieszkujących w Domu Księży Emerytów i wpłacanych dyrektorowi zgodnie z Regulaminem Domu Księży Emerytów, działalności ekonomicznej dyrektora (wynajem pokoi), środków związanych z funkcjonowaniem kościoła, funduszy

---

⁵⁸⁶ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Domu Księży Emerytów...*, art. 4.

⁵⁸⁷ Biskup Drohiczyński, *Statut Domu Księży Emerytów w Drohiczyźnie* (04.02.2006), „Wiadomości Diecezjalne. Pismo urzędowe Kurii Diecezjalnej w Drohiczyźnie” 19 (2006), nr 2, s. 49, nr 14-15.

⁵⁸⁸ Biskup Elbląski, *Statut Domu Księży Emerytów Diecezji Elbląskiej* (16.05.2018), [w]: *Statuty i Synodu Diecezji Elbląskiej. Część II*, Elbląg 2020, s. 72, nr 8.

⁵⁸⁹ Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Statut Domu Księży Emerytów* (08.12.2000), [w]: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 270, nr 11.

diecezjalnych oraz ofiar lub zapisów składanych przez osoby fizyczne i prawne⁵⁹⁰. Mieszkaniec Domu przekazuje dyrektorowi 60% swojej emerytury/renty na pokrycie kosztów swego utrzymania (wyżywienie, media, pranie)⁵⁹¹.

Dom Księży Emerytów archidiecezji krakowskiej utrzymywany jest z podatku osobistego od *iura stolae*, jaki księża wpłacają na potrzeby archidiecezji, miesięcznych wpłat na cele emerytalne z poszczególnych parafii archidiecezji prowadzonych przez księży diecezjalnych, z wpłat księży przebywających w domu oraz dobrowolnych ofiar składanych na utrzymanie domu⁵⁹².

Środki finansowe na funkcjonowanie Domu Księży Emerytów diecezji legnickiej przeznaczone na wyżywienie mieszkańców, pensje pracowników, utrzymanie i rozwój bazy materialnej pochodzą ze świadczeń z parafii, z wpłat pracujących księży diecezjalnych, środków Caritas diecezji legnickiej i ofiar dobrodziejów⁵⁹³.

Fundusz na prowadzenie Domu Księży Emerytów archidiecezji lubelskiej stanowią opłaty uiszczane przez mieszkańców, dotacje Funduszu „Unitas”, a w razie konieczności dotacje z funduszu archidiecezji, a także ofiary, fundacje i zapisy testamentowe⁵⁹⁴.

Na Dom Kapłana Seniora diecezji pelplińskiej w Chojnicach przeznaczone są fundusze pochodzące z osobistych świadczeń mieszkańców Domu Kapłana Seniora w wysokości 60% emerytury, materialne dobra kapłana przekazywane na rzecz Domu Kapłana Seniora, świadczenia kapłanów i Parafii Diecezji Pelplińskiej,

---

⁵⁹⁰ Biskup Koszalińsko-Kołobrzegi, *Statut Domu Księży Emerytów...*, s. 50.

⁵⁹¹ Tenże, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 53.

⁵⁹² Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Statut Domu Księży w Makowie Podhalańskim* (08.12.1982), „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 120 (1982), nr 12, s. 270 nr 12.

⁵⁹³ Biskup Legnicki, *Regulamin wewnętrzny Domu Księży Emerytów im. Jadwigi Śląskiej w Legnicy* (24.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 317-318; Tenże, Biskup Legnicki, *Statut Domu Księży Emerytów im. Jadwigi Śląskiej w diecezji legnickiej* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 127.

⁵⁹⁴ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Statut Domu Księży Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 291, art. 4.

dotacje z funduszu diecezjalnego, ofiary, darowizny i zapisy testamentowe⁵⁹⁵. W tym kontekście w diecezji płockiej Dom Seniora jest utrzymywany z opłat uiszczanych przez mieszkańców, dotacji Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej, w razie konieczności z dotacji z funduszu diecezji, a także z ofiar, fundacji i zapisów testamentowych⁵⁹⁶.

Fundusz Domu Księża Emerytów archidiecezji poznańskiej stanowią 70% państwowej emerytury lub renty netto kapłanów mieszkających w Domu, określonej na podstawie ostatniej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, dotacje archidiecezji poznańskiej, dopłaty z Braterskiej Opieki Kapłańskiej oraz ofiary i darowizny⁵⁹⁷. Podstawą utrzymania Domu Księża Emerytów w Korczynie są kwoty otrzymywane z Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, kwoty wpłacane przez mieszkańców w wysokości 50% emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego, środki wypracowane przez administrację domu, ofiary osób fizycznych lub instytucji, zapisy testamentalne, odpisy podatkowe itp. Dom ma ponadto prawo przyjmować darowizny od osób fizycznych oraz instytucji⁵⁹⁸.

Dom Księża Emerytów diecezji radomskiej posiada majątek pochodzący ze składek kapłanów diecezji radomskiej przekazywanych przez kurię według zasad ustalonych i zatwierdzonych przez biskupa diecezjalnego, z dobrowolnych ofiar pieniężnych lub „w naturze”, ze spadków, zapisów i darowizn osób fizycznych i prawnych, krajowych i zagranicznych, z własności nieruchomości zarządzanej przez dom oraz z innych źródeł⁵⁹⁹.

Na Fundusz Domu Księża Emerytów diecezji siedleckiej składają się opłaty uiszczane przez mieszkańców, dotacje z Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-

---

⁵⁹⁵ Biskup Pelpliński, *Statut Domu Kapłana Seniora Diecezji Pelplińskiej w Chojnicach* (30.06.2010), „Miesięcznik Diecezji Pelplińskiej” 19 (2010) nr 4, s. 167 art. 7.

⁵⁹⁶ Biskup Płocki, *Zarządzenie Biskupa Płockiego dotyczące finansowania Domu Księża Emerytów im. św. Józefa w Płocku* (22.09.2017), „Miesięcznik Pasterski Płocki” 102 (2017), nr 9, s. 887; Tenże, *Zarządzenie Biskupa Płockiego dotyczące Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej* (22.09.2017), „Miesięcznik Pasterski Płocki”, 102 (2017), nr 9, s. 889.

⁵⁹⁷ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, art. 2.

⁵⁹⁸ Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Statut Domu Księża Emerytów „EMAUS” w Korczynie* (1.01.2000), [w]: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemyśl 2000, s. 301, nr 6-7.

⁵⁹⁹ Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księża Seniorów...*, art. 11.

Zapomogowego, dotacje z funduszu diecezji oraz ofiary, fundacje i zapisy testamentowe⁶⁰⁰.

Podstawowym źródłem finansowania działalności Domu Św. Józefa w Będzinie są środki finansowe przekazywane przez diecezję sosnowiecką oraz opłaty wnoszone przez jego mieszkańców. Dom może również pozyskiwać środki finansowe poprzez przyjmowanie spadków, darowizn i dotacji udzielanych przez krajowe i zagraniczne instytucje kościelne, organy administracji publicznej, osoby fizyczne i inne podmioty pragnące wspierać jego działalność. Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku dyrektor domu składa po uzyskaniu pisemnej zgody biskupa sosnowieckiego wydanej po konsultacji z Radą do spraw Ekonomicznych. Dom może również pozyskiwać środki finansowe z prowadzonej działalności gospodarczej, której zakres może obejmować wynajem sal na cele konferencyjno-szkoleniowe, wynajem miejsc noclegowych oraz świadczenie usług rehabilitacyjnych. Dochody z działalności gospodarczej domu są przeznaczone na realizację jego celów statutowych⁶⁰¹.

Podstawą funkcjonowania i utrzymania Domu im. Św. Józefa w diecezji świdnickiej są świadczenia z parafii w postaci ryczałtu na rzecz Domu Księży Emerytów oraz 2/3 z rent i emerytur jego mieszkańców⁶⁰².

Dom Wspólnoty Kapłańskiej archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej utrzymywany jest z funduszy diecezjalnych, działalności gospodarczej Dyrektora Domu oraz ewentualnych zapisów i innych ofiar wiernych i instytucji⁶⁰³.

Dom Księży diecezji tarnowskiej im. Świętego Józefa funkcjonuje dzięki funduszowi na prowadzenie Domu, który tworzą dotacje z diecezji, ofiary rzeczowe i finansowe, zapisy testamentowe, opłaty uiszczane przez mieszkańców w wysokości ustalonej dekretem Biskupa oraz inne dotacje i subwencje⁶⁰⁴. W przypadku zamieszkania w Domu Księży Emerytów emeryt partycypuje w kosztach

---

⁶⁰⁰ Biskup Siedlecki, *Statut Domu Księży Emerytów...*, nr 6.

⁶⁰¹ Biskup Sosnowiecki, *Statut Domu Św. Józefa w Będzinie* (02.02.2011), „Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne” 20 (2011), nr 1-12, s. 93 art. 8-9.

⁶⁰² Biskup Świdnicki, *Statut domu księży emerytów im. św. Józefa w diecezji świdnickiej* (1.10.2015), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Świdnicy, art. 5.

⁶⁰³ Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Statut Domu Wspólnoty Kapłańskiej...*, s. 296.

⁶⁰⁴ Biskup Tarnowski, *Statut Domu Księży...*, nr 6.

utrzymania, wpłacając połowę kwoty otrzymanej z Caritas Sacerdotalis oraz 70% emerytury państwowej⁶⁰⁵.

W diecezji toruńskiej podstawą utrzymania Diecezjalnego Domu „Fraternitas” są kwoty otrzymywane z Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, kwoty wpłacane przez mieszkańców domu (na przykład ofiary z odprawianych Mszy świętych „dantisowych”, binacji), dofinansowania z budżetu Kurii Diecezjalnej Toruńskiej, a także ofiary i zapisy testamentowe. Dom ma prawo przyjmować darowizny rzeczowe oraz finansowe od osób fizycznych i prawnych⁶⁰⁶.

Interesujący zapis wprowadzono w dokumentach archidiecezji warszawskiej, gdzie stwierdzono, że kapłani chorzy i emeryci mają prawo do zamieszkania w Archidiecezjalnym Domu Zasłużonego Kapłana, którego utrzymanie w całości należy do archidiecezji. Otrzymywaną rentę lub emeryturę zatrzymują „w części lub w całości, zależnie od koniunktury ekonomicznej, dla siebie”⁶⁰⁷.

Diecezja warszawsko-praska funkcjonuje dzięki świadczeniom z tej diecezji, wpłatom księży diecezjalnych na utrzymanie Domu Księży Emerytów oraz zapisom testamentowym⁶⁰⁸.

Podstawą materialną funkcjonowania i utrzymania domu w diecezji zamojsko-lubaczowskiej są stałe składki czynnych kapłanów diecezjalnych, świadczenia z parafii (dopłata z poduszego), odpłatność jego mieszkańców oraz ofiary, dotacje, fundacje, zapisy testamentowe i inne⁶⁰⁹.

Fundusz Domu Księży Emerytów diecezji zielonogórsko-gorzowskiej stanowią dotacje kurii, ofiary zbierane na ten cel w parafiach diecezji oraz comiesięczny udział własny mieszkańców Domu Księży Emerytów w kwocie

---

⁶⁰⁵ Tamże, nr 12.

⁶⁰⁶ Biskup Toruński, *Statut Diecezjalnego Domu „Fraternitas”* (05.03.2018), Toruń 2018, [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Toruniu, art. 2-3; Tenże, *Regulamin Diecezjalnego Domu Fraternitas* (16.03.2018), Toruń 2018, [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Toruniu, s. 2-3.

⁶⁰⁷ *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej...*, stat. 95 nr 19; Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Dekret o warunkach utrzymania kapłanów* (15.03.2010), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Warszawie, nr 13; Tenże, *Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej w Archidiecezji Warszawskiej* (6.12.2007), „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie. Miesięcznik Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej” 97 (2007), nr 12, s. 13.

⁶⁰⁸ Biskup Warszawsko-Praski, *Statut Diecezjalnego Domu Księży Emerytów...*, art. 7.

⁶⁰⁹ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Statut Domu Księży Seniorów w Biłgoraju* (30.12.2005), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej, art.3.

50% najniższej emerytury Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, a podczas choroby mieszkańca wymagającej wyjątkowej opieki całość jego świadczeń przekazywana jest Domowi Księży Emerytów⁶¹⁰.

Każda tego typu placówka w każdej diecezji inaczej definiuje i precyzuje prawa i obowiązki swoich pensjonariuszy. W Regulaminie Domu Księży Emerytów diecezji bielsko-żywieckiej zawarto zapis, że dom w zakresie swojej działalności zapewnia pensjonariuszom „w miarę posiadanych możliwości organizacyjnych i finansowych” zakwaterowanie w mieszkaniu jednoosobowym o odpowiednim standardzie, bez umeblowania, sprzątanie mieszkań pensjonariuszy co najmniej raz w tygodniu, codzienne wyżywienie składające się z trzech posiłków: śniadania, obiadu i kolacji, pranie odzieży co najmniej jeden raz w tygodniu, pomoc w załatwianiu spraw osobistych, których nie są w stanie załatwić bez takiej pomocy, jak wizyta u lekarza czy niezbędne zakupy, pomoc w czynnościach życia codziennego, których nie są w stanie sami wykonać, jak pomoc w ubieraniu się, jedzeniu, myciu się, kąpaniu itd., zakup nowoczesnego sprzętu rehabilitacyjnego i medycznego – jeśli konieczność używania takiego sprzętu wynika z orzeczenia lekarskiego, a pensjonariusz nie jest zdolny ponieść samodzielnie kosztów, stałą opiekę lekarską w podmiocie leczniczym obsługującym dom (po złożeniu deklaracji przez pensjonariusza) lub doraźną opiekę lekarską w przypadku niezłożenia deklaracji przez pensjonariusza w podmiocie leczniczym obsługującym dom, realizację potrzeb duchowych pensjonariuszy, ułatwianie kontaktu z otoczeniem, w tym z członkami rodziny oraz powiadomienie członków rodzin pensjonariuszy o chorobie, śmierci lub innych zdarzeniach związanych z pensjonariuszem⁶¹¹. W zależności od konkretnego domu kapłan przyjęty do domu ma prawo, po uzgodnieniu z dyrektorem, wyposażyć mieszkanie we własne meble⁶¹² lub nie jest to możliwe, gdyż mieszkania w domu są w pełni wyposażone. W Domu Księży Emerytów w Biłgoraju jest to nawet obowiązek, gdyż mieszkańcy tego domu są

---

⁶¹⁰ Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Statut Księdza Emeryta Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (4.05.2017), [w]: Archiwum Domu Księży Emerytów Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, nr 8; Tenże, *Regulamin Domu Księży Emerytów w Zielonej Górze* (4.05.2017), [w]: Archiwum Domu Księży Emerytów Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, nr 5.

⁶¹¹ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, art. 5.

⁶¹² Biskup Warszawsko-Praski, *Regulamin Diecezjalnego Domu Księży Emerytów Diecezji Warszawsko-Praskiej* (17.12.2018), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Warszawsko-Praskiej, art.1.

zobowiązani umeblować otrzymane mieszkanie we własnym zakresie po uprzednim uzgodnieniu z księdzem dyrektorem. W uzasadnionych przypadkach niemożności umeblowania mieszkania własnym kosztem, mieszkańcy mogą zwrócić się o pomoc do księdza dyrektora⁶¹³.

W Domu Księży Emerytów diecezji elbląskiej kapłan przyjęty do domu ma prawo do otrzymania mieszkania czystego i ze sprawnie działającymi urządzeniami technicznymi. Ewentualne drobne adaptacje można dokonywać na swój koszt, za zgodą dyrektora domu. Naprawy wyposażenia technicznego lub ich wymianę opłaca administracja domu, z wyjątkiem szkód powstałych z winy użytkownika⁶¹⁴.

Chorzy mieszkańcy domów mają prawo do korzystania z opieki pielęgniarki. W razie poważnej choroby wymagającej specjalnej pielęgnacji w mieszkaniu chory partycypuje w miarę możliwości w kosztach leczenia i ewentualnego zatrudnienia osoby pielęgnującej⁶¹⁵.

W Domu Księży Emerytów Diecezji Świdnickiej do opieki nad księżmi i do pracy w domu zatrudnia się siostry zakonne i personel świecki. Zakres obowiązków i wynagrodzenie za pracę określa osobna umowa. Siostry zakonne zatrudnione w Domu Księży Emerytów tworzą Wspólnotę Zakonną zgodnie z Regułą i Konstytucjami tegoż Zakonu i w sprawach życia zakonnego podlegają swoim Przełożonym Zakonnym⁶¹⁶. W diecezji warszawsko-praskiej postanowiono, iż – w razie poważnej choroby wymagającej specjalnej pielęgnacji w mieszkaniu – chory partycypuje w kosztach leczenia i ewentualnego zatrudnienia dodatkowej osoby pielęgnującej. Poza nadzwyczajnymi uzasadnionymi merytorycznie przypadkami wyklucza się możliwość powierzania opieki nad chorymi członkom ich rodzin oraz osobom trzecim, które nie znają specyfiki podobnych ośrodków kościelnych⁶¹⁷.

Do obowiązków pensjonariusza Domu Księży Emerytów w Białymstoku należy przede wszystkim przekazywanie do kasy Domu Księży Emerytów emerytury

---

⁶¹³ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Statut Domu Księży Seniorów...*, art. 4

⁶¹⁴ Biskup Elbląski, *Regulamin Domu Księży Emerytów Diecezji Elbląskiej* (16.05.2018), [w]: *Statuty i Synodu Diecezji Elbląskiej. Część II*, Elbląg 2020, s. 230.

⁶¹⁵ Biskup Pelpliński, *Regulamin Domu Kapłana Seniora Diecezji Pelplińskiej w Chojnicach* (30.06.2010), „Miesięcznik Diecezji Pelplińskiej” 19 (2010) nr 4, s. 172 art. 10.

⁶¹⁶ Biskup Świdnicki, *Statut domu księży emerytów...*, art. 9-10.

⁶¹⁷ Biskup Warszawsko-Praski, *Regulamin Diecezjalnego Domu Księży Emerytów...*, art.10.

wypłacanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Ważnym postanowieniem regulaminu jest to, które mówi o tym, że pensjonariusz wnosi do mieszkania swoje umeblowanie, które jednak po jego śmierci staje się własnością domu i nie może zostać przekazane jego rodzinie ani innym osobom. Podobnie jest w przypadku sprzętów liturgicznych, będących własnością kapłana i z których korzysta podczas swojego pobytu w Domu Księży Emerytów, które w żadnym wypadku nie mogą być przekazywane testamentem rodzinie lub innym osobom świeckim. Mowa tu o takich sprzętach liturgicznych jak kielich, mszał czy szaty liturgiczne, które po śmierci kapłana przechodzą na własność Domu Księży Emerytów.

Istotnym jest także obowiązek stosowania się do zasad dotyczących codziennego funkcjonowania Domu Księży Emerytów, które pomagają we wzajemnym współżyciu mieszkańców takiej placówki. Do tych zasad zalicza się punktualność w kaplicy w przypadku uczestnictwa w koncelebrze, a także trzymanie się określonych godzin, jeśli ktoś chce odprawić Mszę świętą indywidualnie, przychodzenie na posiłki w określonym czasie, zachowanie ciszy nocnej, zgłaszanie w kuchni swojej nieobecności na posiłkach, zachowanie czystości i porządku w budynku i na terenie posesji. Sprzątanie mieszkań pensjonariuszy za zgodą kapłana oraz pranie bielizny za dodatkową niewielką opłatą mogą wykonywać sprzątaczkę zatrudnione w Domu Księży Emerytów. Spośród grona księży emerytów biskup ordynariusz mianuje ojca duchownego, który troszczy się o rozwój życia duchownego pensjonariuszy przez organizowanie rekolekcji i dnia skupienia dla kapłanów zamieszkałych w Domu Księży Emerytów. Ojciec duchowny czuwa nad właściwym sprawowaniem liturgii świętej oraz głosi konferencje ascetyczne. W końcowych ustaleniach regulaminu Domu Księży Emerytów w Białymstoku zachęca się kapłanów zamieszkujących w tej placówce do wspólnego odmawiania liturgii godzin⁶¹⁸.

W Domu Księży Emerytów w diecezji bydgoskiej do obowiązków zamieszkujących w domu kapłanów należy nie tylko udział w rekolekcjach zamkniętych, ale ogólniejszy obowiązek włączenia się w tworzenie braterskiej atmosfery kapłańskiej oraz troska o wspólne dobro. Za nieprzestrzeganie regulaminu domowego i za niegodne zachowanie się w środowisku domowym, dyrektor domu, za wiedzą i zgodą biskupa diecezjalnego, może przebywającemu

---

⁶¹⁸ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 266.

w nim kapłanowi wypowiedzieć mieszkanie i nakazać opuszczenie Domu Księży Emerytów⁶¹⁹.

Regulamin Domu Księży Emerytów w archidiecezji częstochowskiej stanowi, iż mieszkańcy domu powinni troszczyć się o schludność swoich mieszkań, a także pomieszczeń użytkowanych wspólnie. Obowiązuje ich oszczędność przy korzystaniu z energii elektrycznej, wody i gazu. Przy korzystaniu z gazu winni zachować szczególną ostrożność i przestrzegać zasad bezpieczeństwa⁶²⁰.

Regulaminy domów księży emerytów (seniorów) poszczególnych diecezji charakteryzują się bardzo różnym stopniem szczegółowości oraz norm porządkowych (zakazów i nakazów) i uregulowań, które zawierają. Przykładowo w Regulaminie Domu Księży Emerytów diecezji bielsko-żywieckiej wspomina się o tym, że dom nie ponosi odpowiedzialności za majątek i rzeczy ruchome należące do pensjonariusza, który może jedynie we własnym zakresie i na własny koszt wykupić ubezpieczenie należących do niego rzeczy od kradzieży, zniszczenia, utraty itp. Ponadto jeżeli pensjonariusz spowodował szkodę w mieszkaniu lub w jego wyposażeniu, jest zobowiązany dokonać niezbędnych napraw i wymian na własny koszt⁶²¹.

Bardzo częstym w regulaminach domów księży emerytów jest zapis, że księża- mieszkańcy domu spożywają posiłki, takie jak: śniadanie, obiad, czy kolację wspólnie w jadalni w wyznaczonych godzinach. Także imieniny, jubileusze i uroczystości poszczególnych księży- mieszkańców domu, powinny odbywać się z udziałem całej wspólnoty, z odpowiednim wyróżnieniem solenizanta lub jubilata przy ołtarzu lub przy stole. Księża emeryci mogą ponadto urządzić dodatkowe przyjęcie na własny koszt w sali rekreacyjnej⁶²². Często wspomina się, że mieszkańcy domu korzystają z posiłków w refektarzu w godzinach wyznaczonych przez dyrektora domu. Chorzy obłożnie otrzymują posiłki w mieszkaniu. O niekorzystaniu z posiłków należy uprzednio powiadomić osobę odpowiedzialną za kuchnię Domu. Korzystanie z posiłków przez odwiedzających należy wcześniej

---

⁶¹⁹ Biskup Bydgoski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 3.

⁶²⁰ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Regulamin Domu Księży Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej* (4.06.2009), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej 84” (2010), nr 4-6, s. 37.

⁶²¹ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, art. 14, 16.

⁶²² Biskup Kaliski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 274.

uzgodnić z osobą odpowiedzialną za kuchnię, podczas gdy koszty posiłku pokrywa kapłan przyjmujący gości⁶²³. W regulaminach tego typu podkreśla się potrzebę budowania dobrej atmosfery w domu. Przykładowo w regulaminie Domu Księży Emerytów diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej mowa jest o tym, że wszyscy mieszkańcy zobowiązani są do troski o właściwą atmosferę domu, świadcząc sobie chrześcijańską pomoc, uprzejmość i wyrozumiałość⁶²⁴. W przypadku Domu Księży Emerytów diecezji łomżyńskiej mowa o zobowiązaniu księży do troski o kapłańską atmosferę w domu i o dbałość o wszystkie jego urządzenia. W tym domu kapłani, siostry zakonne i pracownicy świeccy powinni świadczyć sobie chrześcijańską pomoc, wzajemną uprzejmość, delikatność i wyrozumiałość⁶²⁵.

Regulaminy stanowią także o życiu religijnym mieszkańców domów księży seniorów. Najczęściej księża seniorzy koncelebrują Mszę świętą w ustalonych godzinach. Inną porę odprawiania Mszy świętej należy uzgodnić z księdzem dyrektorem lub, w diecezji łomżyńskiej, z księdzem ceremoniarzem przez niego wyznaczonym. Ponadto księża seniorzy są zobowiązani do sumiennego prowadzenia księgi intencji mszalnych, którą raz w roku przedstawiają księdzu dyrektorowi⁶²⁶. W Domu Księży Emerytów diecezji rzeszowskiej wprowadzono zapis, że księża powinni codziennie odmawiać brewiarz lub, w razie niemożności, za zgodą biskupa rzeszowskiego, inne wskazane modlitwy. Księża, mieszkańcy domu, powinni korzystać z braterskiej posługi podczas spowiedzi, nie rzadziej niż raz na miesiąc. Księża powinni również uczestniczyć w nabożeństwach organizowanych w domu w ciągu całego roku. W ramach stałej formacji kapłani powinni uczestniczyć w dniach skupienia i rekolekcjach organizowanych w domu lub w innych domach rekolekcyjnych⁶²⁷.

W regulaminach często reguluje się kwestie opuszczania domu na dłużej niż jeden dzień. Zazwyczaj mieszkańcy tacy swoją nieobecność winni zgłaszać

---

⁶²³ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Regulamin Domu Księży Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 293, art. 7-8.

⁶²⁴ Biskup Koszalińsko-Kołobrzeski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 54; Biskup Pelpliński, *Statut Domu Kapłana Seniora...*, s. 166, art. 6.

⁶²⁵ Biskup Łomżyński, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 290.

⁶²⁶ Tamże, s. 279.

⁶²⁷ Biskup Rzeszowski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, nr 21-22.

dyrektorowi domu, pozostawiając adres pobytu i przewidywany termin powrotu⁶²⁸. W Domu Księży Emerytów diecezji legnickiej z kolei unormowano to w inny sposób, stanowiąc, iż w trosce o zdrowie i bezpieczeństwo osobiste księży emerytów, jak również ze względu na konieczność zachowania porządku domowego, każdy z mieszkańców opuszczający Domu Księży Emerytów choćby na jeden dzień winien wpisać się do książki wyjść. O każdym dłuższym pobycie poza Domu Księży Emerytów powinien być poinformowany dyrektor⁶²⁹. W archidiecezji poznańskiej kapłan opuszczający mieszkanie na miesiąc i dłużej uiszcza 50% swoich comiesięcznych zobowiązań na bieżące funkcjonowanie domu⁶³⁰.

Oryginalne zapisy znaleźć można w Regulaminie Domu Księży Emerytów diecezji płockiej, gdzie w przypadku niezamieszkiwania w domu przez okres trzech miesięcy mieszkaniac traci prawo do zajmowanego dotąd mieszkania, z wyjątkiem sytuacji szczególnych, jak urlop, pobyt w szpitalu czy sanatorium, zastępstwo chorego kapłana w parafii, o których należy wcześniej poinformować dyrektora domu⁶³¹. W diecezji radomskiej księża-mieszkańcy domu za nieprzestrzeganie regulaminu, wzniesienie niepokoju w domu, niegodne zachowanie się poza domem, winni być upomniani przez dyrektora, a jeśli to okaże się nieskuteczne – przez biskupa. Mogą spotkać się z ewentualnością wymówienia mieszkania w domu⁶³².

Przebywanie osób postronnych na terenie domów księży emerytów jest zazwyczaj ściśle określone w regulaminach tych placówek. W Domu Księży Emerytów diecezji bielsko-żywieckiej pensjonariusz zamieszkuje w mieszkaniu wyznaczonym przez dyrektora domu samodzielnie i nie mogą w nim zamieszkiwać inne osoby poza nim. Zakazuje się także udostępniania mieszkania jakiegokolwiek osobie trzeciej, na jakiegokolwiek postawie prawnej, jak najem, podnajem czy użyczenie⁶³³.

---

⁶²⁸ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*s. 37; Biskup Elbląski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 231.

⁶²⁹ Biskup Legnicki, *Regulamin wewnętrzny Domu Księży Emerytów...*, s. 318.

⁶³⁰ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 351, art. 8; Biskup Rzeszowski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, nr 18.

⁶³¹ Biskup Płocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 666.

⁶³² Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, art. 13.

⁶³³ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, art. 16-18.

W Domu Kapłana Seniora diecezji łowickiej pensjonariuszom nie wolno przyjmować w swoim mieszkaniu gości (nawet z rodziny) bez zgody dyrektora domu. Goście powinni opuścić dom do godziny 22⁶³⁴.

Dość częstymi zakazami spotykanymi w regulaminach domów jest zakaz posiadania zwierząt⁶³⁵, zakaz palenia na terenie domu⁶³⁶, całkowity zakaz spożywania napojów alkoholowych pod sankcją usunięcia z domu⁶³⁷, zakaz zamieszkiwania w mieszkaniu pensjonariusza innych osób, jak również zakaz udostępniania tego mieszkania podczas nieobecności pensjonariusza.

1.2. Prywatne mieszkanie

W przypadku, gdy kapłan emeryt zdecyduje się na zamieszkanie w prywatnym mieszkaniu, generalną zasadą jest to, że pokrywa on koszty utrzymania we własnym zakresie⁶³⁸. Może on więc zatrzymać dla siebie całość emerytury otrzymywanej zarówno od instytucji świeckich (państwa), jak i z funduszu diecezji⁶³⁹.

Taki kapłan jest niezależny finansowo i kwaterunkowo od parafii, w której pełnił posługę i od swojej diecezji. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, aby w razie

---

⁶³⁴ Biskup Łowicki, *Regulamin Domu Kapłana Seniora Diecezji Łowickiej* (07.01.2011), [w]: Archiwum Domu Kapłana Seniora Diecezji Łowickiej w Łowiczu. art. 11.

⁶³⁵ Biskup Bydgoski, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, s. 3; Biskup Bielsko-Żywiecki, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, art. 22; Biskup Kaliski, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, art. 8; Biskup Koszalińsko-Kołoński, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, s. 54.

⁶³⁶ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, art. 23.

⁶³⁷ Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Regulamin Domu Księża Emerytów w Łodzi* (26.06.2015), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Łodzi, art. 7.

⁶³⁸ Biskup Bielsko-żywiecki, *Status Księdza emeryta i rencisty...*, s. 4; Tenże, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze Mszy św. binowanych i trynowanych* (5.04.2007), „Kwartalnik Diecezjalny. Pismo Urzędowe Diecezji Bielsko-Żywieckiej” 2 (2007), s. 162.

⁶³⁹ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret określający status Księdza Emeryta...*, s. 38; Tenże, *Dekret w sprawie podziału zbiórki kolędowej* (24.11.1992), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 175; Tenże, *Dekret w sprawie stypendiów mszalnych* (30.09.1993), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 177; Tenże, *Dekret w sprawie uposażenia księży* (30.09.1993), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 173.

choroby lub ciężkiej sytuacji życiowej i finansowej starał się o jednorazowe lub stałe wsparcie z diecezjalnego funduszu wzajemnej pomocy kapłańskiej.

W poszczególnych diecezjach niewiele jest regulacji odnośnie zamieszkiwania przez emerytowanych kapłanów w prywatnym mieszkaniu.

W archidiecezji białostockiej w Statucie Domu Księży Emerytów zawarto równoznaczny przepis, że jeśli, mimo wolnych mieszkań w Domu Księży Emerytów, kapłan zechce zamieszkać we własnym mieszkaniu, mieszkaniu osób trzecich lub skorzystać z mieszkania w dowolnej parafii za zgodą danego proboszcza, to może to uczynić, ale pod warunkiem, że pozostanie na własnym utrzymaniu⁶⁴⁰.

W diecezji siedleckiej po uzyskaniu zgody biskupa siedleckiego emeryt lub rencista może zamieszkać w prywatnym domu lub mieszkaniu. Należy jednak przy tym uważać, aby posługiwanie kapłańskie nie łączyło się z przesadną troską o zabezpieczenie sobie niezależnych warunków na starość, jednak w niektórych przypadkach za prywatnym mieszkaniem mogą przemawiać ważne racje. Jeśli jednak księża zdecydują się na takie rozwiązanie, powinni pamiętać, że żyjąc w środowisku świeckim, zobowiązani są do dawania budującego świadectwa. Zachęca się ich do utrzymywania żywych kontaktów braterskich z kapłanami i angażowania się w posługę duszpasterską, przede wszystkim w parafii, na terenie której zamieszkali. Ważnym jest także, aby przyjęli na siebie ciężar utrzymania, a jako rekompensatę ponoszonych kosztów powinni otrzymywać comiesięczny dodatek z Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego. Dodatek może być podwyższony do 150% po dokonaniu przez kapłana zapisu swego domu lub mieszkania na diecezję siedlecką. Szczegóły wymagają indywidualnego uzgodnienia z biskupem siedleckim⁶⁴¹.

W diecezji tarnowskiej w przypadku zamieszkania w prywatnym mieszkaniu koszty związane z jego utrzymaniem i wyżywieniem emeryt ponosi we własnym zakresie, aczkolwiek, jeśli pomaga duszpastersko w miejscowej parafii, ma prawo do wyżywienia na koszt parafii⁶⁴².

---

⁶⁴⁰ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Domu Księży Emerytów w Białymstoku...*, s. 263.

⁶⁴¹ Biskup Siedlecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, nr 10.

⁶⁴² Biskup Tarnowski, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 577; Tenże, *Dekret wprowadzający całkowitą wspólnotę dochodów kapłańskich w diecezji tarnowskiej* (27.08.1994), „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 144 (1994), nr 4, s. 498.

1.3. Dom parafialny przy parafii

W dużej ilości diecezji nie ma możliwości zamieszkania w domu parafialnym przy parafii, w której była pełniona posługa kapłańska. Przykładem takiego unormowania jest diecezja zamojsko-lubaczowska⁶⁴³. Rozwiązanie to ma na celu uniknięcie sytuacji, w której emerytowany kapłan, z danej parafii, w której podczas posługi duszpasterskiej zdobył szacunek i zaufanie wiernych, będzie nadal, świadomie lub nieświadomie, wpływał na sposób prowadzenia tej parafii, ingerując w rodzaj posługiwania swoich następców. Problem ten dotyczy zwłaszcza emerytowanych proboszczów, którzy mogą w swojej dotychczasowej parafii mogąc budzić początkowo większe zaufanie niż nowy proboszcz. Emerytura kapłańska jest czasem, w którym kapłan senior powinien w pierwszej kolejności cieszyć się zasłużonym odpoczynkiem, nabrać dystansu, a nie zbyt angażować się w sprawy danej parafii, zwłaszcza jeśli nie jest o to proszony. W przypadku zamieszkania na emeryturze na plebanii, podobnie jak to ma miejsce w przypadku wyboru domu księży emerytów, emerytowani kapłani uiszczają miejscowemu proboszczowi opłaty z otrzymywanych świadczeń emerytalnych. Wysokość tej opłaty zależy jednak od porozumienia proboszcza i księdza emeryta. Pozostała część świadczeń otrzymywanych przez seniora należy do niego⁶⁴⁴.

W diecezji bielsko-żywieckiej jest podobnie, czyli ksiądz emeryt nie może mieszkać w parafii, w której pełnił posługę duszpasterską. Koszty utrzymania kapłana emeryta lub rencisty, który mieszka w mieszkaniu kościelnym wskazanym przez biskupa bielsko-żywieckiego, ustalane są z osobą odpowiedzialną, która zarządza takim mieszkaniem. Z kolei koszty utrzymania kapłana emeryta lub rencisty, który mieszka w pomieszczeniach przy parafii reguluje umowa z proboszczem, zaaprobowana przez dyrektora Wydziału Kadr, Finansów, Spraw Budowlanych i Gospodarczych diecezji bielsko-żywieckiej⁶⁴⁵.

W przeciwieństwie do diecezji bielsko-żywieckiej i diecezji zamojsko-lubaczowskiej, w diecezji ełckiej nie ma tego typu ograniczeń, co widać

---

⁶⁴³ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret określający status Księdza Emeryta...*, s. 38.

⁶⁴⁴ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret określający status Księdza Emeryta Diecezji...*, s. 37.

⁶⁴⁵ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 4.

na przykładzie emerytowanego proboszcza, który może zamieszkać w parafii, w której ostatnio pracował, jeśli warunki lokalowe na to pozwalają⁶⁴⁶.

W archidiecezji katowickiej emerytowani proboszczowie czy administratorzy mieszkają poza parafią, w której pełnili funkcję proboszcza (administratora)⁶⁴⁷.

W diecezji opolskiej postanowiono natomiast, iż kapłani pracujący w urzędach, instytucjach diecezjalnych albo w uczelniach katolickich należą do grupy rezydentów i mają prawo do zamieszkania w domach kościelnych lub przy parafii. Uczestniczą przy tym w kosztach utrzymania zgodnie z zarządzeniem biskupa opolskiego, a w przypadku parafii, zgodnie z umową z proboszczem zatwierdzoną przez kurię diecezjalną⁶⁴⁸. W diecezji opolskiej kapłani z innych diecezji lub osoby zakonne są zobowiązane poinformować biskupa opolskiego o zamieszkaniu na terenie diecezji, bez względu na to, czy mieszkają we własnym domu czy też przy parafii. Podjęcie pracy duszpasterskiej wymaga jednak osobnej zgody. Kapłani z tej grupy powinni być również w stałym kontakcie z miejscowym proboszczem. Warunki ich zamieszkania w parafii reguluje umowa zawarta z proboszczem i zatwierdzona przez kurię diecezjalną⁶⁴⁹.

W archidiecezji przemyskiej warunki pobytu w parafii każdego księdza emeryta uzgadnia zainteresowany z aktualnym proboszczem parafii, o ile zaś zachodzi potrzeba, w konsultacji z kurią. Proboszcz parafii powinien ze zrozumieniem odnosić się do potrzeb materialnych księdza emeryta, ten zaś, o ile mieszka na plebanii lub pozostaje w ścisłym związku z parafią, nie może uchylać się od uczestniczenia w kosztach swojego utrzymania⁶⁵⁰.

---

⁶⁴⁶ *I Synod Diecezji Elckiej...*, s. 155; KPK/1983, kan. 354.

⁶⁴⁷ Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Zarządzenie dotyczące zmiany lub przejściaproboszcza na emeryturę* (4.03.2003), „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 71 (2003), nr 3, s. 165.

⁶⁴⁸ Biskup Opolski, *Powołanie, formacja i życie duchownych...*, s. 99; Tenże, *Rozporządzenie Biskupa Opolskiego dotyczące zasad funkcjonowania Funduszu Zapomogowego Kapłanów Diecezji Opolskiej* (11.12.2004), „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 59 (2004), nr 1-2, s. 12.

⁶⁴⁹ Tamże, s. 99.

⁶⁵⁰ Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Dekret ustalający wysokość opłat ponoszonych przez księży wspólnie zamieszkujących w parafiach Archidiecezji Przemyskiej* (5.12.2007), „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 92 (2007), nr 3-4, s. 263; Tenże; *Synod Archidiecezji Przemyskiej...*, s. 212.

W diecezji radomskiej podkreśla się, że najbardziej właściwym miejscem życia kapłanów przechodzących na emeryturę lub rentę są obiekty będące własnością Kościoła. Najlepszym miejscem jest parafia. Ksiądz emeryt czy rencista, rezydujący przy parafii, powinien być po bratersku przyjęty przez kapłanów pracujących w tej parafii i cieszyć się ich szacunkiem oraz pomocą. Rezydujący kapłan powinien pamiętać o tym, że moderatorem poczynań duszpasterskich oraz zarządcą dóbr parafialnych jest prawnie ustanowiony proboszcz, którego decyzje należy szanować i wspierać życzliwą radą i powstrzymać się od publicznej krytyki oraz strzec się wszelkiego ingerowania w zarządzanie parafią. O sytuacjach trudnych w tym kontekście należy zawiadomić dziekana, przedstawiciela Rady Funduszu albo kurię diecezjalną. Kapłan, który rezyduje w parafii, w miarę sił włącza się w posługę duszpasterską. Uzyskanie statusu księdza emeryta lub rencisty zwalnia z urzędu kościelnego, ale nie ze święceń kapłańskich. W każdym przypadku między rezydującym emerytem lub rencistą a proboszczem, w obecności przedstawiciela kurii lub Funduszu, zawierana jest umowa, która precyzuje warunki funkcjonowania i utrzymywania rezydenta w parafii⁶⁵¹.

W dokumentach diecezji siedleckiej można znaleźć zapis, iż najbardziej właściwym miejscem życia kapłanów przechodzących na emeryturę lub rentę, jeżeli pozwalają na to warunki zdrowotne, jest parafia. Parafia daje możliwość pełnienia w dalszym ciągu kapłańskiej posługi, lecz już bez bezpośredniej odpowiedzialności za nią. Kapłani emeryci i renciści, którzy zamieszkiwali przy parafii, mają prawo być po bratersku przyjęci przez miejscowych kapłanów i cieszyć się ich szacunkiem oraz pomocą. Jeśli kapłanowi emerytowi lub renciście posługiwała przez wiele lat gospodyni, ma ona również prawo do zamieszkania przy parafii, aczkolwiek po 90 dniach od jego śmierci musi opuścić zajmowany lokal. Z racji jednak faktu, że moderatorem poczynań duszpasterskich oraz zarządcą dóbr parafialnych jest prawnie ustanowiony proboszcz, należy jego decyzje szanować, wspierać i powstrzymać się od publicznej krytyki i strzec się wszelkiego ingerowania

---

⁶⁵¹ Biskup Radomski, *Status Księdza Emeryta i Rencisty...*, s. 42; Tenże, *Statut Funduszu Jedności Kapłańskiej* (25.10.2012), „Kronika Diecezji Radomskiej. Pismo Urzędowe Diecezji Radomskiej” 22 (2013), nr 1, s. 40; Tenże, *Dekret o świadczeniach finansowych w Diecezji Radomskiej* (3.12.2008), „Kronika Diecezji Radomskiej” 17 (2008), nr 4, s. 482; Tenże, *Dekret w sprawie składek zasilających Fundusz Emerytalny Diecezji Radomskiej* (12.12.2012), „Kronika Diecezji Radomskiej” 22 (2013), nr 2, s. 155.

w zarządzanie parafią, a także w miarę sił emeryci winni włączać się w posługę duszpasterską, przede wszystkim w konfesjonale. Kapłani emeryci lub renciści, którzy zamieszkali przy parafii mają prawo do korzystania z przydzielonego mieszkania w budynkach parafialnych, aczkolwiek muszą sami pokrywać koszty ogrzewania, energii elektrycznej, wody, ścieków i wywozu śmieci. Na ten cel otrzymują comiesięczny dodatek w wysokości ustalonej dla księży emerytów i rencistów w diecezji siedleckiej. Jeśli proboszcz zapewnia emerytowi lub renciście również wyżywienie, wtedy emeryt z własnych środków zwraca proboszczowi koszty tego świadczenia. Emeryt ponadto sam opłaca inne prywatne wydatki. Obowiązkowym jest zawarcie umowy między emerytem lub rencistą a proboszczem⁶⁵².

Biskup diecezji sandomierskiej uchwalił *Zasady zamieszkania księży emerytów poza Domem Księży Emerytów w Sandomierzu*, zgodnie z którymi kapłan, po przyjęciu przez biskupa diecezjalnego rezygnacji z zajmowanego stanowiska, może zamieszkać w Domu Księży Emerytów, albo, za zgodą biskupa diecezjalnego, w parafii, w której ostatnio pracował, lub w innym wybranym przez siebie miejscu. Kapłan emeryt jeśli zamieszkał w jakimkolwiek budynku kościelnym, winien z zarządcą tego budynku zawrzeć porozumienie, w którym określone zostaną ich wzajemne zobowiązania zaaprobowane przez biskupa diecezjalnego. Porozumienie zawarte pomiędzy proboszczem parafii a pozostającym na parafii proboszczem emerytem powinno regulować kwestie zamieszkania proboszcza emeryta w osobnym mieszkaniu parafialnym, Domu Księży Emerytów lub jako rezydent w parafii, zasadę nieingerencji proboszcza emeryta w sprawy formalne Parafii i kancelarię parafialną, zaangażowanie emeryta w pomoc duszpasterską i duchową w parafii (pomoc w konfesjonale i prowadzenie którejś z grup duszpasterskich) oraz kwestie opłat za stołowanie się, leczenie i wyjazdy prywatne⁶⁵³.

W diecezji tarnowskiej koszty użytkowania mieszkania, mianowicie za ogrzewanie, energię elektryczną, wodę, gaz, telefon i inne ponosi emeryt lub rencista. W kwestii wyżywienia obowiązuje zasada, zgodnie z którą w przypadku

---

⁶⁵² Biskup Siedlecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, nr 15.

⁶⁵³ Biskup Sandomierski, *Zasady zamieszkania księży emerytów poza Domem Księży Emerytów w Sandomierzu* (13.02.2009), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 102 (2009), nr 3-4, s. 147, art. 1-3.

kapłana pomagającego w duszpasterstwie koszty ponosi parafia, a w innych przypadkach osobiście emeryt lub rencista. W przypadku zamieszkania w budynku należącym do kurii diecezjalnej emeryt lub rencista płaci za koszty używania mieszkania, natomiast kuria za wyżywienie⁶⁵⁴. Każdy emeryt lub rencista zamieszkujący w budynku parafialnym uzgadnia z miejscowym proboszczem szczegółowe warunki związane z kosztami utrzymania oraz formę współpracy w duszpasterstwie. W tym celu spisuje się z proboszczem odpowiednią umowę, która reguluje sprawy bytowe oraz formę współpracy w duszpasterstwie⁶⁵⁵.

I Synod diecezji toruńskiej podkreśla, że emerytowany kapłan nie powinien ingerować w zarząd parafii lub dekanatu, w którym zamieszkuje lub służy pomocą duszpasterską. Jeżeli pozostaje w parafii, którą zarządzał, jest zobowiązany do harmonijnej współpracy z proboszczem pod jego kierownictwem⁶⁵⁶. Jeżeli jest to więc możliwe kapłan emerytowany ma prawo do mieszkania w budynku będącym w dyspozycji parafii, w której pełnił ostatnio urząd proboszcza. Zanim przejdzie on na emeryturę odpowiednio wcześniej zadba o godziwe warunki swego przyszłego zamieszkania. Uprawnienie do zamieszkania w budynku parafialnym nie może jednak uszczuplać praw aktualnego proboszcza do swobodnego dysponowania urzędowym mieszkaniem jemu przysługującym i zasobem mieszkalnym niezbędnym do funkcjonowania parafii⁶⁵⁷. Mieszkanie w budynku będącym własnością kościelną przydziela kapłanowi emerytowanemu biskup diecezjalny. W tym mieszkaniu nie może mieszkać bez pisemnej zgody biskupa nikt poza kapłanem emerytowanym. Emerytowany kapłan nie płaci czynszu za takie mieszkanie. Koszty użytkowania takiego mieszkania ponosi parafia, chyba że podjęto inne ustalenia z proboszczem miejsca, zaakceptowane przez biskupa diecezjalnego, co dotyczy zwłaszcza sytuacji, w których kapłan emerytowany zamieszkał w osobnym budynku kościelnym⁶⁵⁸.

Wśród dokumentów diecezji warmińskiej warto zwrócić uwagę na *Dekret w sprawie księży rezydentów*. Zgodnie z nim rezydentem jest kapłan, któremu nie

---

⁶⁵⁴ Biskup Tarnowski, *Znowelizowany Statut Caritas Sacerdotalis...*, s. 331, nr 1.

⁶⁵⁵ Tamże, s. 332, nr 6.

⁶⁵⁶ *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej...*, stat. 11; Biskup Toruński, *Dekret w sprawie księży emerytów* (29.07.2009), „Toruńskie Wiadomości Kościelne” 18 (2009), nr 3-4, s. 85.

⁶⁵⁷ *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej...*, stat. 16 nr 1-2.

⁶⁵⁸ Tamże, stat. 16 nr 4-6.

powierzono urzędu duszpasterskiego w parafii. Do rezydentów zalicza się między innymi emerytowanych księży proboszczów oraz kapłanów emerytów bez powierzonego urzędu kościelnego. Ksiądz rezydent otrzymuje prawo do zajmowania mieszkania parafialnego na podstawie pisemnego skierowania arcybiskupa warmińskiego. Ksiądz rezydent zawiera umowę na piśmie z proboszczem parafii, do której został skierowany, która to umowa dotyczy warunków zamieszkania. Ksiądz rezydent nie ponosi kosztów ogrzewania zajmowanego mieszkania, lecz opłaca należności za wodę, elektryczność, gaz i telefon, a także partycypuje w kosztach posiłków. Ksiądz rezydent, w miarę swoich sił oraz jeśli nie uniemożliwiają tego zajęcia pozaparafialne, powinien pomagać w duszpasterstwie parafii. Proboszcz parafii przekazuje księdzu rezydentowi mieszkanie w stanie gotowym do zamieszkania, lecz istnieje możliwość, aby ksiądz rezydent wniósł własne wyposażenie mieszkania⁶⁵⁹.

Archidiecezja warszawska pozostawia kapłanom emerytom, o ile są jeszcze zdolni do pracy i mają zgodę ordynariusza miejsca, możliwość pozostania w parafii w charakterze rezydenta. Szczegółowe warunki pobytu emerytów w parafii powinny być uzgodnione z każdym nowym proboszczem, spisane w formie umowy i potwierdzone przez kurię⁶⁶⁰.

Podobnie jest w archidiecezji wrocławskiej, gdzie kapłan przechodzący na emeryturę może być rezydentem w większych parafiach, co pomoże rozwiązać problem mieszkaniowy księży rezygnujących z czynnej pracy duszpasterskiej oraz uchroni od samotności, która czasami towarzyszy księdzu przebywającemu na emeryturze⁶⁶¹.

---

⁶⁵⁹ Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Dekret w sprawie księży rezydentów* (4.04.2005), [w]: i (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012). *Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji*, Olsztyn 2012, s. 194-195, art. 1-10.

⁶⁶⁰ Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Status w sprawie księży rezydentów w parafii* (19.03.2003), [w]: *Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 131-132; Tenże, *Utrzymanie kapłanów* (19.03.2003), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 115; Tenże, *Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej w Archidiecezji Warszawskiej* (6.12.2007), „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie. Miesięcznik Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej” 97 (2007), nr 12, s. 10-11.

⁶⁶¹ *Synod Archidiecezji Wrocławskiej...*, s. 352, art. 52.

2. Wsparcie finansowe

Życie na emeryturze to nie tylko zasłużony odpoczynek po latach aktywnej posługi duszpasterskiej, ale także nowe wyzwania, trudności i troski, także natury materialnej. Emerytowani prezbiterzy są już w takim wieku, że często nie dysponują już takim zdrowiem i siłami, aby być niezależnymi od innych. Z drugiej strony jest to wiek, w którym powinni cieszyć się zasłużonym wypoczynkiem. Aby był on jednak względnie spokojny, prezbiter senior musi mieć zapewnione podstawy materialnej egzystencji. Podstawą utrzymania prezbitera seniora jest państwowa emerytura, gdyż przez większość swojego życia opłacane były w jego imieniu składki na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne. W niektórych diecezjach emerytowany kapłan może liczyć na emeryturę kapłańską. Nierzadko jednak te świadczenia są zbyt skromne, by zapewnić księdzu emerytowi byt na przyzwoitym poziomie. Z tego względu w poszczególnych diecezjach powstały fundusze wzajemnej pomocy kapłańskiej, które finansowane są przede wszystkim ze składek kapłanów aktywnych duszpastersko. Fundusze te udzielają wsparcia kapłanom emerytom w różnych formach, czy to poprzez regularne świadczenia finansowe, czy jednorazowe świadczenia na kosztowne leczenie, czy jednorazową pomoc dla kapłanów w szczególnie ciężkiej sytuacji finansowej, ale także poprzez finansowe wsparcie dla domów księży emerytów (seniorów). Emerytowani kapłani, których zdrowie i kondycja psychofizyczna na to pozwala, mają możliwość otrzymywania wynagrodzenia w ramach stypendiów mszalnych, *iura stolae*, czy z tytułu podejmowanej w diecezji posługi. Dzięki tym posługom kapłani nie tylko mogą pomóc w parafii, w której zamieszkują i wykazać się aktywnością, ale także w pewnym stopniu polepszyć swoją sytuację finansową na emeryturze. O wspomnianych formach wsparcia finansowego prezbiterów emerytów traktuje ta część rozprawy.

2.1. Fundusz Wzajemnej Pomocy

W poszczególnych diecezjach, na mocy prawa partykularnego, tworzy się fundusze wzajemnej pomocy kapłańskiej. Finansowane są one zazwyczaj ze składek kapłanów aktywnych duszpastersko, niebędących na emeryturze lub rencie

oraz dodatkowych źródeł. Każdy kapłan w potrzebie lub na emeryturze, gdy podupada na zdrowiu lub znajduje się w ciężkiej sytuacji finansowej, może złożyć wniosek do takiego funduszu z prośbą o pomoc finansową. Warunkiem koniecznym jest wcześniejsze opłacanie składek na fundusz. od tej zasady możliwe są wyjątki, z tym że zazwyczaj takie sprawy rozpatrywane są indywidualnie. Warto zatem przeanalizować tego rodzaju fundusze w wybranych polskich diecezjach.

W archidiecezji białostockiej Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej ma zapewnić pomoc finansową kapłanom w trudnej sytuacji zdrowotnej lub w przypadku nagłych zdarzeń losowych, gdy osobiste możliwości finansowe kapłana ubiegającego się o pomoc zostały już wyczerpane. Fundusz ten jest wyodrębniony z „dziesięciny” w kwotach należnych do zaradzenia i poprawienia trudnej sytuacji kapłanów ubiegających się o finansową pomoc. Funduszem w imieniu biskupa diecezjalnego zarządza mianowany przez niego ekonom, który prowadzi rejestr imienny udzielonej pomocy oraz jej wysokości. Ekonom zdaje szczegółowe sprawozdanie przed biskupem diecezjalnym na koniec roku kalendarzowego oraz przed Radą ds. Ekonomicznych⁶⁶².

Bardziej szczegółowe regulacje dotyczące Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej zawiera Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Księży archidiecezji białostockiej. Według tego dokumentu Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej powstaje z członkowskich składek miesięcznych oraz z dobrowolnych wpłat. Wysokość składek proponuje Rada Kapłańska, podczas gdy zatwierdza ją biskup diecezjalny. Składki wpłacone mają charakter bezzwrotny, a zbierane są i przekazywane skarbnikowi Funduszu przez wybranych przez kon-dekanalnych księży delegatów dekanalnych. Składki można także bezpośrednio wносить do Kurii Metropolitalnej. Bardzo ważną zasadą jest to, że składki członkowskie wpłacają wszyscy księża pracujący w archidiecezji, a uchylający się od ich płacenia zostają upomniani przez swego księdza dziekana, a w razie dalszego uchylania się od obowiązku płacenia składek winni złożyć pisemne usprawiedliwienie na ręce wspomnianego dziekana, a ten kieruje w takim przypadku sprawę do Kurii Arcybiskupiej. Funduszem administruje trzyosobowy Zarząd, złożony z prezesa,

---

⁶⁶² Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Księży Archidiecezji Białostockiej* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 261, art. 1-4.

sekretarza i skarbnika. Zarząd pracuje społecznie, a jego członkowie są mianowani i odwoływani przez ordynariusza. Działalność Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej jest kontrolowana przez Komisję Rewizyjną, która jest wybierana na konferencjach dekanalnych, gdzie wybiera się po jednym członku Komisji z każdego dekanatu. Kadencja Komisji Rewizyjnej trwa trzy lata i podczas niej gremium to sprawdza przynajmniej raz w roku pracę Zarządu, księgi kasowe oraz dba o właściwe funkcjonowanie WPK. Komisja Rewizyjna sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli przesyła do kurii arcybiskupiej, a poszczególni jej członkowie identyczne sprawozdania składają na zebraniach duszpasterskich własnych dekanatów. Komisja Rewizyjna, w razie koniecznej potrzeby, ma prawo składać na zebraniach dekanalnych wnioski dotyczące pracy Zarządu lub regulaminu WPK w celu podjęcia uchwał wiążących od momentu ich zatwierdzenia przez biskupa ordynariusza⁶⁶³.

Z racji tego, że Zarząd, Delegaci Dekanalni i Komisja Rewizyjna pełnią swe funkcje społecznie, należy się księżom pracującym w tych gremiach szczególny szacunek i wdzięczność za ich bezinteresowny wkład miłości do współbraci. Jak już było wspomniane w Statutach archidiecezji białostockiej, a zostało to rozwinięte w Statucie WPK, z funduszu WPK mają być wypłacane zapomogi jako ekwiwalent stypendiów mszalnych księżom, którzy z powodu choroby lub starości nie mogą odprawiać Mszy świętej. Prawo to przysługuje księżom emerytom lub innym księżom niezatrudnionym w parafiach jako proboszczowie i wikariusze, jeśli nie otrzymują tam wyżej określonego ekwiwalentu. Każdy ksiądz – członek WPK na prawo otrzymać doraźną zapomogę, jeśli znajdzie się w trudnej sytuacji materialnej wskutek wypadku losowego. Potrzebujący zgłasza się sam albo delegat dekanalny uprzednio przekazuje sprawę do Rady Kapłańskiej lub do Zarządu WPK. Należy pamiętać, aby przyznana pomoc i jej wysokość były uzgodnione z biskupem ordynariuszem. Podstawowym warunkiem jest jednak regularne opłacanie składek przez petenta w okresie ich obowiązywania. Członek WPK przechodzący do pracy w innej diecezji zachowuje prawo do zapomogi, o ile stale opłacał składki miesięczne. Wzajemna Pomoc Kapłańska przestaje istnieć mocą decyzji większości

---

⁶⁶³ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Księży Archidiecezji Białostockiej* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 261-262, art. 5-7.

jej członków, która musi być wyrażona na zebraniach dekanalnych i zatwierdzona przez biskupa ordynariusza. Pozostały majątek WPK w razie jej rozwiązania przechodzi na własność kurii metropolitalnej w Białymstoku⁶⁶⁴.

W poszczególnych diecezjach mogą funkcjonować różnorodne fundusze, działające na zasadach ustalonych przez władze danej diecezji. Przykładowo w diecezji bielsko-żywieckiej funkcjonuje fundusz Pomoc Bratnia Caritas Sacerdotalis, na który składają się obowiązkowe wpłaty dokonywane przez każdą parafię prowadzoną przez duchownych diecezjalnych oraz kapłanów czynnych w posłudze. Wysokość świadczenia z tego funduszu reguluje dekret. Jest ona uchwalana na każdy rok kalendarzowy. W przypadku nadzwyczajnej potrzeby biskup bielsko-żywiecki może, zgodnie z kan. 1263 KPK, zarządzić dodatkową zbiórkę wśród kapłanów zasilającą środki Pomocy Bratniej Caritas Sacerdotalis. Zwolnieni z obowiązku płacenia składek są pobierający świadczenia, misjonarze, studenci stacjonarni, a inni kapłani za zgodą biskupa bielsko-żywieckiego. Celem funduszu nie jest jednak gromadzenie kapitału na przyszłą własną emeryturę, ale solidarne uczestniczenie całego prezbiterium w trosce o kapłanów emerytów i rencistów. Dożywotnie wsparcie finansowe z Pomocy Bratniej Caritas Sacerdotalis przysługuje kapłanom emerytom i rencistom, którzy wcześniej opłacali wymagane środki na ten cel. Ze środków Pomocy Bratniej wypłacane są comiesięczne dożywotnie subwencje dla kapłanów emerytów i rencistów regulowane przez *Dekret Świadczeń Finansowych Diecezji Bielsko-Żywieckiej* na dany rok kalendarzowy oraz, po akceptacji przez biskupa bielsko-żywieckiego, udzielona jest inna konieczna pomoc w indywidualnych przypadkach. Również kapłan lub rencista zamieszkujący w prywatnym mieszkaniu ma prawo do świadczenia z omawianego funduszu w pełnej wysokości, podczas gdy kapłan emeryt i rencista mieszkający przy parafii ma prawo tylko do 50% świadczenia z pomocy Bratniej Caritas Sacerdotalis⁶⁶⁵.

Do celów Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej diecezji bydgoskiej należy dotowanie utrzymania Domu Księży Emerytów im. Św. Jana Pawła II w Bydgoszczy, z wyłączeniem remontów, udzielenie wsparcia księżom obłożnie chorym

---

⁶⁶⁴ Tamże, s. 262, art. 8-9.

⁶⁶⁵ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 4; Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret o zasadach przekazywania części ofiar kolędowych na cele archidiecezjalne* (2.12.1999), „Memoranda. Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 73 (1999), nr 4, s. 826.

i w szczególnych sytuacjach zdrowotnych, udzielanie pomocy księżom lub osobom uprawnionym, występującym w ich imieniu, w innych sprawach bytowych, na ich wnioski, po rozważeniu każdego przypadku przez zarząd Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej oraz udzielanie wsparcia księżom emerytom i rencistom. Kwestia przyznania oraz wysokość wsparcia będzie zależała od wysokości emerytury lub renty stwierdzonej na podstawie stosownego zaświadczenia ZUS i stanu środków WPK. Pozostałe przypadki mają być rozpatrywane indywidualnie przez Zarząd, który składa się z pięciu kapłanów mianowanych przez biskupa na pięć lat⁶⁶⁶. Przynależność do WPK jest obowiązkowa dla wszystkich kapłanów inkardynowanych do diecezji bydgoskiej. Z kolei kapłani pracujący na terenie diecezji bydgoskiej, ale nieinkardynowani, mają prawo przynależności do WPK po uprzedniej pisemnej deklaracji przynależności skierowanej do Zarządu⁶⁶⁷. Na Fundusz WPK składają się miesięczne składki parafialne, które wpłaca się ze wszystkich parafii i wikariatów samodzielnych z terenu diecezji bydgoskiej, miesięczne składki osobiste księży należących do WPK oraz dowolne ofiary składane przez kapłanów i innych ofiarodawców. Wysokość składek miesięcznych, tak parafialnych, jak i osobistych, określa Rada Kapłańska na wniosek Zarządu WPK. Wysokość ta podlega zatwierdzeniu przez biskupa diecezjalnego. Środki należy wpłacać co najmniej raz na kwartał, na konto WPK, przez cały okres pracy kapłańskiej. Kapłani, którzy nie opłacają składek, nie będą mogli korzystać z pomocy WPK, zanim nie uzupełnią należnych zobowiązań, z uwzględnieniem inflacji lub pomoc będzie pomniejszona o zaległe składki. Opłacanie składek nie dotyczy kapłanów przeniesionych w stan spoczynku (emerytów) oraz kapłanów pracujących w krajach misyjnych⁶⁶⁸.

W archidiecezji częstochowskiej funkcjonuje Fundusz Emerytalno-Zapomogowy, jak również inne fundusze będące pod zarządem arcybiskupa metropolity częstochowskiego. Do funduszu emerytalno-zapomogowego należy każdy kapłan archidiecezji częstochowskiej. Celem tego funduszu nie jest

---

⁶⁶⁶ Biskup Bydgoski, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Bydgoskiej* (22.03.2023), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy, nr 1; Biskup Łomżyński, *Apel do kapłanów w sprawie daru osobistego na dzieła realizowane w Diecezji* (10.02.2011), „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 73 (2011), nr 1, s. 74.

⁶⁶⁷ Tamże.

⁶⁶⁸ Tamże, nr 1, s. 75.

gromadzenie kapitału na przyszłą emeryturę, ale solidarne uczestniczenie całego prezbiterium w trosce o kapłanów emerytów i rencistów. Z funduszu emerytalno-zapomogowego wypłacana jest comiesięczna subwencja dla kapłanów emerytów i rencistów, pomoc finansowa dla księży przebywających w szpitalu oraz innych poważnie chorych, jak również inna konieczna pomoc w indywidualnych przypadkach, po przedstawieniu sytuacji przez dziekana i po akceptacji wyrażonej przez arcybiskupa metropolitę częstochowskiego⁶⁶⁹.

W diecezji drohiczyńskiej utworzono Fundusz Kapłańskiej Pomocy Wzajemnej, który początkowo opierał się na składkach miesięcznych uiszczanych przez kapłanów duszpastersko aktywnych na sumę 30 złotych miesięcznie. Z tego powstała lokata złożona w banku, z której wypłacane jest wsparcie finansowe na rzecz kapłanów seniorów, bez względu na to, czy mieszkają w parafii, domach diecezjalnych czy mieszkaniu prywatnym⁶⁷⁰.

Diecezja elbląska utworzyła Fundusz Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej „Caritas Sacerdotalis”, który ma charakter charytatywny, non-profit, a opiera się na obowiązkowych składkach gromadzonych przez wszystkich czynnych kapłanów. Ze środków Funduszu korzystają księża emeryci lub niezdolni do pracy. Działalnością funduszu kieruje Rada, którą powołuje biskup elbląski na okres 5 lat. W jej skład wchodzi: przewodniczący, ekonom diecezji, dyrektor Caritas oraz przedstawiciele: proboszczów, wikariuszy i księży emerytów, którzy jednak pełnią swoje funkcje społecznie⁶⁷¹. Środki materialne Funduszu, poza składkami kapłanów diecezjalnych, mogą pochodzić z zapisów testamentowych oraz z innych źródeł, o których pozyskiwanie zabiega Rada. W przypadku niewystarczających środków finansowych brakującą część uzupełnia diecezja. Z obowiązku opłacania składek zwolnieni są kapłani, którzy ukończyli 75 rok życia, z powodu choroby lub innej przyczyny zostali zwolnieni dekretem biskupa ze stanowiska kościelnego, pracujący na misjach i na Wschodzie, urlopowani z różnych przyczyn, także dyscyplinarnych oraz skierowani na studia stacjonarne. Wysokość rocznej

---

⁶⁶⁹ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut księdza emeryta i rencisty...*, s. 34.

⁶⁷⁰ Biskup Drohiczyński, *Statut Kapłańskiej Pomocy Wzajemnej Diecezji Drohiczyńskiej* (23.01.2012), „Wiadomości Diecezjalne. Pismo Urzędowe Kurii Diecezjalnej w Drohiczyźnie” 25 (2012), nr 1, s. 67-68, nr 1-4.

⁶⁷¹ Biskup Elbląski, *Caritas Sacerdotalis...*, nr 2.

składki na Fundusz proponuje Rada, a zatwierdza biskup elbląski⁶⁷². Warunkiem uprawniającym do otrzymywania pomocy jest ukończenie 75 roku życia i przejście w stan pełnego spoczynku lub rezygnacja z wykonywanej pracy z przyczyn zdrowotnych lub innych, przyjęta przez biskupa elbląskiego. Na wniosek właściwego terytorialnie wicedziekana, potwierdzony przez Radę i Biskupa Elbląskiego, Caritas Sacerdotalis udziela także doraźnej lub stałej pomocy kapłanowi, którego leczenie jest długie i kosztowne lub kapłanowi, znajdującemu się w wyjątkowo trudnej sytuacji materialnej. Uprawnieni kapłani otrzymują regularnie pomoc finansową w wysokości uwzględniającej możliwości Funduszu. Jest ona dodatkiem do emerytury lub renty. Biskup elbląski, na wniosek Rady, ustala wysokość miesięcznej pomocy kapłanom⁶⁷³.

W celu pomocy socjalnej dla kapłanów archidiecezji gdańskiej metropolita gdański powołuje Fundusz Pomocy Kapłańskiej, którego celem jest pomoc kapłanom archidiecezji gdańskiej znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej będącej skutkiem choroby, podeszłego wieku, niepełnosprawności lub innych sytuacji losowych. Cel ten jest realizowany poprzez udzielanie zapomóg finansowych na zakup lekarstw, dofinansowywanie zakupu sprzętu rehabilitacyjnego, przyznanie czasowych lub stałych rent socjalnych, dofinansowywanie pobytu kapłanów w stacjonarnych ośrodkach opiekuńczych, dofinansowywanie opieki pielęgnacyjnej, udzielanie pożyczek na leczenie różnego rodzaju uzależnień oraz inne formy zatwierdzone przez Fundusz Pomocy Kapłańskiej. Fundusz nie jest funduszem emerytalnym⁶⁷⁴. Środki na działalność Funduszu pochodzą z wpłat dokonywanych przez kapłanów archidiecezji gdańskiej oraz darowizn, zapisów i spadków, które pochodzą zarówno od osób duchownych, jak i świeckich z kraju i zagranicy. Zwolnionymi z wpłat na Fundusz Pomocy Kapłańskiej są kapłani, którzy ukończyli 75 rok życia, kapłani pracujący na misjach, kapłani obłożnie chorzy, kapłani – studenci studiów stacjonarnych w kraju i za granicą kraju oraz inni kapłani posiadający zwolnienie zatwierdzone przez metropolitę⁶⁷⁵. Organem, który bada i opiniuje złożone wnioski o pomoc i składa

---

⁶⁷² Tamże, nr 8-12.

⁶⁷³ Tamże, nr 15-18.

⁶⁷⁴ Arcybiskup Metropolita Gdańskiej, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej...*, nr 1.

⁶⁷⁵ Tamże, nr 2.

przygotowane decyzje do metropolity gdańskiego, jest Komisja Funduszu Pomocy Kapłańskiej. Gremium to w zależności od potrzeb dokonuje także weryfikacji przydzielanej pomocy⁶⁷⁶.

Fundusz Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów Archidiecezji Katowickiej służy pomocą finansową prezbiterom, którzy znajdują się w trudnej sytuacji materialnej ze względu na wiek, chorobę lub inne okoliczności losowe. Środki tworzące Fundusz pochodzą z comiesięcznych składek prezbiterów archidiecezji katowickiej, z wyjątkiem prezbiterów zwolnionych z tego obowiązku zarządzeniem arcybiskupa metropolity katowickiego, a także z innych źródeł, na przykład z ofiar, darowizn, zapisów testamentowych czy dotacji. Wysokość składek zatwierdza corocznie arcybiskup metropolita katowicki w odrębnym zarządzeniu. Środki funduszu przeznacza się na pomoc prezbiterom emerytom i rencistom oraz prezbiterom przebywającym na urlopie zdrowotnym, a także na wsparcie finansowe Domu Świętego Józefa w Katowicach. Beneficjentami Funduszu są prezbiterzy archidiecezji katowickiej - członkowie Funduszu, którzy uiszczali comiesięczne składki. Innym prezbiterom archidiecezji katowickiej Fundusz może udzielić pomocy *ex misericordia* w miarę posiadanych środków. Prezbiterzy archidiecezji katowickiej- członkowie Funduszu, z chwilą odejścia z urzędu kościelnego z racji osiągnięcia wieku emerytalnego lub z racji choroby, otrzymują z Funduszu comiesięczne świadczenie w wysokości ustalonej w odrębnym zarządzeniu metropolity katowickiego. Każdy prezbiter omawianej diecezji, członek Funduszu, może także otrzymać doraźną zapomogę, jeśli znajdzie się w wyjątkowo trudnej sytuacji materialnej wskutek wypadku losowego lub jeśli pozostaje na długim i kosztownym leczeniu. Wniosek o doraźną zapomogę mogą zgłosić sam potrzebujący, wicedziekan i członek Zarządu Funduszu. Całokształtem spraw związanych z działalnością Funduszu kieruje pięcioosobowy Zarząd, w którego skład wchodzi przewodniczący-ekonom archidiecezji katowickiej, sekretarz- dyrektor Domu Świętego Józefa w Katowicach, członkowie: delegat arcybiskupa metropolity katowickiego do spraw księży emerytów i chorych,

---

⁶⁷⁶ Tamże, nr 3.

dyrektor Caritas archidiecezji katowickiej oraz przedstawiciel prezbiterów emerytów i rencistów⁶⁷⁷.

W diecezji kieleckiej funkcjonuje Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Kapłanów, którego celem jest pomoc prezbiterom- członkom stowarzyszenia, troska o groby Domu Księża Emerytów oraz pomoc innym osobom biednym i potrzebującym. Cele te stowarzyszenie realizuje przez prowadzenie Domu Księża Emerytów, organizowanie opieki medycznej dla księży chorych oraz pomoc medyczną dla osób biednych i marginalizowanych⁶⁷⁸. Członkiem zwyczajnym Stowarzyszenia jest każdy prezbiter inkardynowany do diecezji kieleckiej. Członkowie zwyczajni Stowarzyszenia mają prawo brać udział w życiu stowarzyszenia, a w szczególności uczestniczyć w obradach Walnego Zebrania członków Stowarzyszenia, wybierać i być wybieranym do jego władz, a przede wszystkim korzystać z jego pomocy zgodnie z jego celami. W ramach tej pomocy księża chorzy i niezdolni do pracy oraz księża w wieku emerytalnym mają prawo do zamieszkania w Domu Księża Emerytów po uzyskaniu na to zgody biskupa diecezjalnego, a także możliwe jest zapewnienie w Domu Księża Emerytów godziwych warunków bytowych i medycznych, zgodnie z obowiązującym regulaminem. Ponadto księża chorzy i niezdolni do pracy, niebędący rezydentami oraz niemieszkający w Domu Księża Emerytów mają prawo do otrzymywania od Stowarzyszenia emerytury określonej przez Zarząd Stowarzyszenia. Członkowie zwyczajni Stowarzyszenia są zobowiązani do wpłacenia w ciągu pierwszych 7 lat kapłaństwa wkładu kapitałowego w wysokości określonej przez Zarząd Stowarzyszenia, regularnego wpłacania składek miesięcznych ustalanych na każdy rok przez Zarząd oraz przestrzegania postanowień statutu Stowarzyszenia oraz uchwał przez nie podjętych⁶⁷⁹. Zarząd Stowarzyszenia zarządza majątkiem Stowarzyszenia, który jest przeznaczony na realizację celów statutowych, na który to

---

⁶⁷⁷ Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Regulamin Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów Archidiecezji Katowickiej* (16.04.2017), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Katowicach, nr 1-4; Tenże, *Status Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej* (20.11.2016), „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 82 (2016), suplement, s. 34, nr 1.

⁶⁷⁸ Biskup Kielecki, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej* (3.06.2002), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, nr 5-6.

⁶⁷⁹ Tamże, nr 7-9.

majątek składają się: nieruchomości, składki członkowskie, dotacje, darowizny, spadki i zapisy, dzierżawy i odpłatność za usługi oraz wkład kapitałowy na potrzeby inwestycyjne Stowarzyszenia⁶⁸⁰.

W Statucie Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej wskazuje się, że bardzo istotnym jest zabezpieczenie potrzeb materialnych kapłanów pełniących służbę dla dobra diecezji, szczególnie kapłanów chorych, rencistów i emerytów oraz to, że ubezpieczenie kapłanów w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych nie jest w stanie zabezpieczyć w należyty sposób potrzeb kapłanów, toteż istnieje konieczność nadania Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej odpowiednich przepisów. Wzajemna Pomoc Kapłańska posiada kościelną osobowość prawną⁶⁸¹. Do celów Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej należy dotowanie utrzymania domu księży emerytów w Kołobrzegu, z wyjątkiem remontów, udzielanie wsparcia księżom chorym obłożnie i w szczególnych sytuacjach zdrowotnych, udzielanie pomocy księżom lub osobom uprawnionym, występującym w ich imieniu w innych sprawach bytowych, na ich wnioski, po rozważeniu każdego przypadku przez zarząd Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, a także udzielanie wsparcia księżom emerytom i rencistom. Wysokość wsparcia zależy od wysokości emerytury/renty na podstawie stosownego zaświadczenia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i stanu środków Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej. Pozostałe przypadki, na przykład w razie braku przyznanej renty czy emerytury, będą rozpatrywane indywidualnie przez Zarząd. Przynależność do Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej jest obowiązkowa dla wszystkich kapłanów inkardynowanych do diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej. Kapłani nieopłacający składek nie będą mogli skorzystać z pomocy Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej zanim nie uzupełnią należnych zobowiązań, także z uwzględnieniem inflacji, lub pomoc taka będzie pomniejszona o zaległe składki, z tym że obliczeń w tym zakresie dokona Zarząd Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej. Opłacanie składek nie dotyczy kapłanów zwolnionych z tego obowiązku przez biskupa diecezjalnego oraz kapłanów pracujących w krajach misyjnych⁶⁸². Zarząd Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej składa

---

⁶⁸⁰ Tamże, nr 31-33.

⁶⁸¹ Biskup Koszalińsko-Koło-brzeski, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej* (10.03.2016), „Koszalińsko-Koło-brzeskie Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Biskupiej” 44 (2016), nr 1, s. 44.

⁶⁸² Tamże, nr 2-3.

się z pięciu kapłanów wybranych przez Radę Kapłańską w bezpośrednich wyborach, gdzie Rada Kapłańska wybiera czterech członków Zarządu ze swego grona i jednego spoza niego. Do zadań Zarządu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej należy między innymi wybór ze swego grona, większością głosów, opiekuna odpowiedzialnego za kontakty z kapłanami emerytami lub rencistami, zbieranie uwag i odpowiadanie na pisma, podejmowania decyzji w zakresie udzielania wsparcia finansowego, także dla emerytowanych prezbiterów oraz podejmowanie decyzji dotyczących pomnażania środków zgromadzonych przez Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej. Nadzór nad właściwym zarządzaniem Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej sprawuje biskup diecezjalny, który jednocześnie jest instancją odwoławczą od decyzji Zarządu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej⁶⁸³. Na Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej składają się dochody, takie jak: miesięczne składki parafialne, które wpłaca się ze wszystkich parafii i wikariatów samodzielnych z terenu diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, miesięczne składki osobiste księży należących do Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej oraz dobrowolne ofiary składane przez kapłanów i innych ofiarodawców. Wysokość składek miesięcznych, tak parafialnych, jak i osobistych, określa Rada Kapłańska na wniosek zarządu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej. Podlega ona zatwierdzeniu przez biskupa diecezjalnego⁶⁸⁴.

W archidiecezji krakowskiej funkcjonuje Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej, którego celem jest pomoc finansowa i opieka nad księżmi emerytami i rencistami oraz chorymi kapłanami. Do Funduszu Bratniej Pomocy należy obowiązkowo każdy kapłan archidiecezji, płacąc comiesięcznie ustaloną stawkę na utrzymanie księży emerytów i rencistów. Należy jednak pamiętać, że nie jest to gromadzenie kapitału na przyszłą własną emeryturę, ale solidarne uczestniczenie całego prezbiterium w trosce o kapłanów emerytów archidiecezji. Z Funduszu Bratniej Pomocy Kapłańskiej wypłacana jest comiesięczna subwencja dla księży

---

⁶⁸³ Biskup Koszalińsko-Kołobrzeski, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* (10.03.2016), „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Biskupiej” 44 (2016), nr 4; Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (30.12.2005), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, nr 9; Tenże, *Zarządzenie dotyczące uzupełnienia Statutu Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (25.08.2016), „Ecclesiastica. Pismo Urzędowe Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej” 26 (2016), nr 2, s. 43.

⁶⁸⁴ Tamże, nr 5.

emerytów i rencistów, jak też pomoc finansowa dla księży przebywających w szpitalu oraz innych poważnie chorych, którzy nie mogą odprawić Mszy świętej (wysokość tej pomocy ustala się na kwotę jednego średniego stypendium mszalnego na każdy dzień pobytu w szpitalu) oraz inna konieczna pomoc w indywidualnych przypadkach, po przedstawieniu sytuacji przez dziekana i akceptacji odpowiedzialnego za Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej⁶⁸⁵.

Bratnia Pomoc Kapłańska diecezji legnickiej jest ewangeliczną troską o kapłanów będących na rencie lub emeryturze, a także o kapłanów chorych i niepełnosprawnych, będących w szczególnie trudnej sytuacji zdrowotno-socjalnej, a jej podstawowym celem jest niesienie pomocy braterskiej kapłanom diecezji legnickiej ze środków tworzonego w tym celu funduszu Bratniej Pomocy Kapłańskiej. Fundusz ten tworzy się z obowiązkowych miesięcznych składek wpłacanych na rachunek bankowy przez kapłanów diecezji legnickiej. Środki funduszu Bratniej Pomocy Kapłańskiej przeznacza się na wsparcie finansowe Domu Księży Emerytów oraz pomoc innym kapłanom emerytom i rencistom przebywającym na zwolnieniu lekarskim lub na urlopie. O świadczenie nadzwyczajne ze środków funduszu Bratniej Pomocy Kapłańskiej może ubiegać się każdy duchowny diecezji legnickiej⁶⁸⁶. Funduszem Bratniej Pomocy Kapłańskiej administruje Kolegium powołane przez Biskupa Legnickiego. W skład Kolegium wchodzi przewodniczący, którym jest wikariusz generalny biskupa legnickiego, sekretarz-dyrektor Domu Księży Emerytów oraz członkowie, którymi są dyrektor Caritas Diecezji Legnickiej oraz rejonowi ojcowie duchowni. Kolegium troszczy się o wszystkich kapłanów Diecezji Legnickiej, także zamieszkujących poza Domem Księży Emerytów, a decyzje na posiedzeniach Kolegium zapadają większością głosów. Każdego roku do końca marca Kolegium składa biskupowi legnickiemu

---

⁶⁸⁵ Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Status księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej* (10.01.2008), „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 146 (2008), nr 4-6, s. 76; Tenże, Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Dekret określający wiek emerytalny kapłanów Archidiecezji Krakowskiej* (10.01.2008), „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 146 (2008), nr 1-3, s. 68.

⁶⁸⁶ Biskup Legnicki, *Regulamin Bratniej Pomocy Kapłańskiej dla duchowieństwa Diecezji Legnickiej* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 276, nr 1-3.

odpowiednie sprawozdanie finansowe i merytoryczne z wykorzystania środków funduszu Bratniej Pomocy Kapłańskiej za miniony rok kalendarzowy⁶⁸⁷.

Celem Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Łomżyńskiej jest zabezpieczenie materialne Księży emerytów i rencistów, zapewnienie utrzymania Domu Wspólnoty Kapłańskiej w Łomży oraz udzielanie doraźnej pomocy Księżom będącym w trudnej sytuacji materialnej. Źródłem dochodu Funduszu są kwartalne wpłaty parafii oraz comiesięczne wpłaty księży pracujących w duszpasterstwie w kwocie ustalonej przez biskupa łomżyńskiego, wpłaty księży proboszczów, którzy ukończyli 65. rok życia i pełnią funkcje duszpasterskie w parafii powyżej 3000 wiernych w wysokości sumy będącej ekwiwalentem najniższej emerytury wypłacanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, ofiary za Msze święte binowane i trynowane oraz inne dochody, takie jak ofiary, zapisy testamentalne, darowizny oraz dotacje. Wysokość wpłat oraz sposób podziału środków Funduszu ustalane są każdego roku przez biskupa łomżyńskiego, po zasięgnięciu opinii odpowiednich organów kolegialnych diecezji i podawane do wiadomości odrębnym zarządzeniem. Obsługą Funduszu zajmuje się Wydział Ekonomiczno-Budowlany Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej⁶⁸⁸.

Ordynariat Polowy także posiada fundusz kapłański, z którego w przypadkach losowych takich jak wydatki na leczenie czy pielęgnację, może wesprzeć emerytowanego księdza kapelana⁶⁸⁹.

W diecezji opolskiej kapłanom chorym, jak też emerytom i rencistom śpieszy z pomocą Fundusz Zapomogowy Kapłanów Diecezji Opolskiej. Kapłanom przeniesionym w stan spoczynku, mieszkającym poza diecezjalnym Domem Księży Emerytów, przydziela się miesięczną zapomogę z funduszu zapomogowego, zgodnie z rozporządzeniem biskupa opolskiego⁶⁹⁰. W przypadkach szczególnych, na przykład gdy ksiądz czasowo nie wykonuje czynności kapłańskich, podczas szczególnej choroby lub na skutek zdarzenia losowego, Zarząd Funduszu

---

⁶⁸⁷ Tamże, nr 4.

⁶⁸⁸ Biskup Łomżyński, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej...*, s. 122.

⁶⁸⁹ *Statut Ordynariatu Wojskowego czyli polowego w Polsce* (28.02.1991), Warszawa 1995, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, 781; Ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2528 z późn. zm.

⁶⁹⁰ Biskup Opolski, *Powołanie, formacja i życie duchownych...*, s. 102.

Zapomogowego może przyznać dodatkową zapomogę księżom emerytom i rencistom mieszkającym w Diecezjalnym Domu Księży Emerytów czy poza nim. Czyni to na wniosek samego kapłana, dziekana lub przez władze kościelne uznanego opiekuna (kapłana). Dochód Funduszu Zapomogowego Kapłanów Diecezji Opolskiej stanowią comiesięczne składki kapłanów w kwocie ustalonej przez biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii konsultorów, z tym, że zwolnieni z nich są księża emeryci i renciści oraz przebywający na studiach stacjonarnych⁶⁹¹.

W Statucie Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Pelplińskiej podkreśla się, iż podstawę utrzymania kapłanów, którzy osiągnęli wiek emerytalny lub stali się niezdolni do pracy, stanowi emerytura lub renta państwowa, a pomoc Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej dotyczy zasadniczo sytuacji losowych, gdy państwowa emerytura lub renta, z racji wysokich kosztów leczenia lub kosztów pomocy przy chorym kapłanie, nie wystarcza na pokrycie kosztów opieki. Dobra Funduszu stanowią ofiary oraz składki, do których zobowiązani są kapłani pracujący w duszpasterstwie parafialnym. Obowiązek płacenia składek wypływa z miłosierdzia chrześcijańskiego oraz z solidarności kapłańskiej. Wysokość miesięcznej składki Funduszu stanowi równowartość jednego stypendium mszalnego binacyjnego (40 złotych). Wnioski o zapomogę składają potrzebujący kapłani u przewodniczącego Funduszu, a rozpatruje je zespół do spraw gospodarczych Rady Kurialnej⁶⁹².

Fundusz Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej został ustanowiony w celach dobroczynnych, a w szczególności do niesienia pomocy duchowej oraz materialnej księżom emerytom i rencistom diecezji płockiej. Cele te Fundusz realizuje poprzez udzielanie stałych świadczeń finansowych, udzielanie doraźnej pomocy finansowej oraz organizowanie spotkań formacyjno-integracyjnych księży emerytów i rencistów. Dochody Funduszu stanowią w szczególności wpłaty z dochodów osobistych księży diecezji płockiej oraz darowizny od osób fizycznych i prawnych, spadki i zapisy. Do dokonywania wpłat na rzecz Funduszu zobowiązany jest każdy kapłan inkardynowany do diecezji płockiej z wyjątkiem

---

⁶⁹¹ Tenże, *Rozporządzenie Biskupa Opolskiego dotyczące zasad funkcjonowania Funduszu Zapomogowego Kapłanów Diecezji Opolskiej* (11.12.2004), „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 59 (2004), nr 1-2, s. 11-12.

⁶⁹² Biskup Pelpliński, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej...*, s. 162-163.

kapłanów pobierających świadczenia z Funduszu oraz misjonarzy i studentów. Wysokość tego typu wpłat określa Zarząd Funduszu, przy czym uchwała Zarządu wymaga zatwierdzenia przez biskupa płockiego⁶⁹³. Z Funduszu korzystają księża emeryci i renciści, którzy nie pozostają w stosunku pracy z instytucjami kościelnymi lub niekościelnymi. W przypadkach szczególnych z Funduszu mogą korzystać księża emeryci i renciści, zatrudnieni w instytucjach kościelnych, jak i przewlekle chorzy kapłani, lecz o tym i o wysokości tego typu świadczeń decyduje w drodze uchwały Zarząd. Uchwała taka wymaga jednak jeszcze zatwierdzenia przez biskupa płockiego. Szczegółowe zasady dotyczące wysokości wypłat określa Regulamin Funduszu. Wysokość wypłat zależy od miejsca zamieszkiwania księdza emeryta lub rencisty⁶⁹⁴. W kwestii omawianego Funduszu biskup płocki wydał Zarządzenie dotyczące Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej. Dokument ten ustala dokładne składki księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym, podając stawki od parafianina oraz składki kwartalne dla księży pracujących poza duszpasterstwem parafialnym. Ponadto stanowi się w tym Zarządzeniu, iż na Dom Księży Emerytów przeznaczanych będzie 2/3 środków finansowych pozostających po wypłacie należnych świadczeń z Funduszu Bratniej Pomocy Kapłańskiej księżom seniorom mieszkającym poza Domem Księży Emerytów, a pozostała część przeznaczona będzie dla kapłanów znajdujących się w potrzebie. Z kolei środki dotychczas wypłacane księżom seniorom zamieszkującym w Domu Księży Emerytów przeznaczone będą na jego bieżące utrzymanie⁶⁹⁵.

Braterska Opieka Kapłańska Archidiecezji Poznańskiej jest formą wzajemnej pomocy kapłańskiej świadczonej kapłanom chorym i emerytom, będącą wyrazem solidarności duchowieństwa archidiecezji poznańskiej. Do Braterskiej Opieki należą obowiązkowo wszyscy kapłani inkardynowani do archidiecezji poznańskiej. Braterska Opieka nie posiada osobowości prawnej w rozumieniu prawa cywilnego,

---

⁶⁹³ Biskup Płocki, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 387-378, nr 4-8.

⁶⁹⁴ Tamże, s. 379, nr 10-13.

⁶⁹⁵ Tenże, *Zarządzenie Biskupa Płockiego dotyczące Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej* (22.09.2017), „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 102 (2017), nr 9, s. 889.

a jej środki stanowią odrębny majątek archidiecezji poznańskiej⁶⁹⁶. Na środki Braterskiej Opieki składają się świadczenia wpłacane przez księży proboszczów, wikariuszy oraz pozostałych kapłanów, ofiary z wszystkich parafii archidiecezji poznańskiej, dobrowolne ofiary, darowizny i zapisy testamentowe. Wysokość świadczeń oraz ofiar z parafii określa każdego roku arcybiskup poznański osobnym dekretem. Z obowiązku regulowania świadczeń zwolnieni są kapłani otrzymujący emeryturę państwową, misjonarze, kapłani znajdujący się w szczególnej sytuacji, którzy zostali zwolnieni ze świadczeń przez arcybiskupa poznańskiego na podstawie uprzednio złożonej pisemnej prośby oraz księży studenci⁶⁹⁷. Kapłanom, którzy dekretem arcybiskupa poznańskiego otrzymali status emeryta, świadczona jest pomoc finansowa w formie zasiłku emerytalnego, a wysokość takiego zasiłku jest określana każdego roku dekretem arcybiskupa poznańskiego. Z kolei kapłanom chorującym przysługuje pomoc finansowa o charakterze interwencyjnym – w formie częściowego zwrotu wydatków poniesionych na leczenie, zakup lekarstw, protez czy przeprowadzonych operacji – na podstawie przedłożonych faktur. Kapłanom, którzy z powodu choroby nie mogą odprawiać Mszy świętej, przysługuje dodatkowe świadczenie w wysokości ustalonej każdego roku dekretem arcybiskupa poznańskiego. Warunkiem otrzymania pomocy o charakterze interwencyjnym jest złożenie wniosku w formie pisemnej. Jeśli zainteresowany kapłan nie może dokonać tego osobiście, może to uczynić w jego imieniu dziekan lub inny kapłan. Kapłan, który nie wywiązywał się ze świadczeń na rzecz Braterskiej Opieki nie ma prawa do korzystania z pomocy Braterskiej Opieki, chyba że uzupełnił zaległe świadczenia⁶⁹⁸. Braterską Opieką kieruje Rada mianowana przez arcybiskupa

---

⁶⁹⁶ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Świadczenia na rzecz archidiecezji poznańskiej w 2018 roku* (13.12.2017), „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 69 (2018), nr 1, s. 33; Tenże, *Świadczenia na rzecz Braterskiej Opieki Kapłańskiej* (13.12.2017), „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 69 (2018), nr 1, s. 34.

⁶⁹⁷ Tenże, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej...*, s. 361; Tenże, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (5.04.2007), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 446.

⁶⁹⁸ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej...*, s. 361; Tenże, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (5.04.2007), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 360; Tenże, *Statut Caritas Poznańskiej – zakładu charytatywno-opiekuńczego...*, s. 371-379.

poznańskiego, której członkiem z urzędu jest Ekonom archidiecezji poznańskiej, a jednego z członków Rady arcybiskup poznański mianuje Przewodniczącym Rady. Rada sprawuje pieczę nad środkami, podejmuje decyzje o przyznaniu świadczeń i rekompensat, sporządza i archiwizuje dokumentację. Sprawy bieżące Braterskiej Opieki prowadzi Przewodniczący Rady. Zarząd obraduje przynajmniej raz na kwartał celem rozpatrzenia trudniejszych spraw. Arcybiskup poznański posiada prawo podejmowania swobodnych decyzji w sprawach Braterskiej Opieki, zgodnie z jego przeznaczeniem, informując o tym Radę⁶⁹⁹.

Celem zabezpieczenia materialnego księży emerytów i rencistów oraz w celu zapewnienia utrzymania Domu Księży Emerytów „Emaus” w Korczynie został powołany w archidiecezji przemyskiej Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej. Fundusz ten gromadzi środki pieniężne ze źródeł, takich jak: comiesięczne wpłaty kapłanów (z wyjątkiem emerytów i rencistów) w kwocie ustalonej każdego roku przez biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii rady kapłańskiej, wpłaty coroczne wszystkich parafii archidiecezji, przekazywane w ratach kwartalnych, w wysokości ustalonej każdego roku przez biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii rady kapłańskiej, składki na tacę z trzeciej niedzieli listopada we wszystkich parafiach archidiecezji oraz inne dochody, takie jak ofiary, zapisy testamentalne, dotacje, odpisy podatkowe itp. Gromadzone przez fundusz środki przeznaczone są na utrzymanie Domu Księży Emerytów „Emaus” w Korczynie, comiesięczne wypłaty dla księży emerytów i rencistów w wysokości ustalonej każdego roku przez biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii rady kapłańskiej, a także jednorazowe zapomogowi dla kapłanów chorych, po zasięgnięciu opinii dziekana. Funduszem zarządza Rada do spraw emerytów i rencistów, na czele której stoi każdorazowy dyrektor Domu Księży Emerytów w Korczynie⁷⁰⁰.

W diecezji radomskiej dodatkowym zabezpieczeniem materialnym jest Fundusz Emerytalny Kapłanów diecezji radomskiej, którym zarządza dyrektor Domu Księży Emerytów w porozumieniu z Radą Funduszu powołaną przez biskupa diecezjalnego. W skład tej rady wchodzi dyrektor Domu Księży Emerytów, ojciec

---

⁶⁹⁹ Tamże, s. 361.

⁷⁰⁰ Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej* (1.03.2000), [w]: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemyśl 2000, s. 203-204.

duchowny duchowieństwa diecezji radomskiej, dwaj przedstawiciele Rady Kapłańskiej i dwaj przedstawiciele księży dziekanów. Księża chorzy dodatkowe zabezpieczenie mogą uzyskać z Funduszu Jedności Kapłańskiej, którego zasobami dysponuje ojciec duchowny duchowieństwa diecezji radomskiej w porozumieniu z Radą Funduszu powołaną przez biskupa diecezjalnego. Rada ta ma w składzie takich samych przedstawicieli jak Rada Funduszu Emerytalnego. Składki, które zasilają zarówno Fundusz Emerytalny kapłanów diecezji radomskiej, jak i Fundusz Jedności Kapłańskiej, mają obowiązek płacić wszyscy kapłani inkardynowani do diecezji radomskiej zgodnie z postanowieniami statutów obu funduszy. Niestosowanie się do tego obowiązku skutkuje ograniczeniem lub pozbawieniem świadczeń z obu funduszy, o czym decyduje Rada Funduszu Emerytalnego Kapłanów Diecezji Radomskiej⁷⁰¹.

Kapłani diecezji rzeszowskiej, którzy na skutek wieku lub innej przyczyny przeszli w stan spoczynku otrzymują, oprócz świadczeń państwowych, dodatek z Diecezjalnego Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej w wysokości określonej przez Radę kapłańską i Radę ekonomiczną. Kapłani pracujący w duszpasterstwie tworzą więc Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, wpłacając każdego miesiąca kwotę ustaloną przez biskupa rzeszowskiego po konsultacji z Radą kapłańską i Radą ekonomiczną. Wpłaty dokonują u księdza wicedziekana dekanatu ich miejsca zamieszkania. Księża misjonarze i studenci stacjonarni zwolnieni są z powyższych składek⁷⁰².

Fundusz „Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej” jest instytucją diecezjalną o charakterze charytatywno-opiekuńczym, kanonicznie erygowaną dekretem biskupa sandomierskiego. Celem Funduszu jest udzielanie pomocy charytatywnej kapłanom diecezji sandomierskiej, a w szczególności utrzymywanie diecezjalnego Domu Księży Emerytów i opieka nad kapłanami w nim mieszkającymi, zabezpieczenie bytowe kapłanów emerytów mieszkających poza Domem Księży Emerytów, zabezpieczenie odpowiedniego utrzymania

---

⁷⁰¹ Biskup Radomski, *Statut Funduszu Jedności Kapłańskiej* (25.10.2012), „Kronika Diecezji Radomskiej. Pismo Urzędowe Diecezji Radomskiej” 22 (2013), nr 1, s. 40; Tenże, *Dekret o świadczeniach finansowych w Diecezji Radomskiej* (3.12.2008), „Kronika Diecezji Radomskiej” 17 (2008), nr 4, s. 481; Tenże, *Dekret w sprawie składek zasilających Fundusz Emerytalny...*, s. 155.

⁷⁰² *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004, s. 61-65, stat. 56-57.

i leczenia kapłanom chorym i niezdolnym do pracy oraz udzielanie koniecznej zapomogi kapłanom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej. Zasady funkcjonowania Domu Księży Emerytów oraz normy określające pomoc kapłanom w nim mieszkającym, a także kapłanom emerytom mieszkającym poza nim, zawarte są w Regulaminie Funduszu zatwierdzanym przez biskupa diecezjalnego⁷⁰³. Funduszem zarządza Dyrektor Funduszu, którego powołuje i odwołuje biskup diecezjalny. Dyrektor Funduszu reprezentuje Fundusz na zewnątrz oraz zarządza jego majątkiem, w ważniejszych sprawach konsultując się z biskupem diecezjalnym. Dyrektora Funduszu wspiera Rada Funduszu licząca od trzech do pięciu członków, których powołuje i odwołuje biskup diecezjalny na wniosek Rady Kapłańskiej. Rada ustala główne kierunki działania Funduszu i przygotowuje budżet⁷⁰⁴. Majątek Funduszu pochodzi ze składek kapłanów diecezji sandomierskiej, przekazywanych według zasad ustalonych przez Radę Funduszu i zatwierdzonych przez biskupa diecezjalnego, z dobrowolnych ofiar pieniężnych lub „w naturze”, spadków, zapisów i darowizn krajowych i zagranicznych, z dotacji przekazywanych ze środków publicznych na zasadach obowiązujących ogół podmiotów nienależących do sektora finansów publicznych, z własności nieruchomości zarządzanej przez Fundusz oraz z innych źródeł. Fundusz nie prowadzi działalności gospodarczej, a jego majątek jest przeznaczony na cele statutowe⁷⁰⁵. Fundusz posiada w Sandomierzu Dom Księży Emerytów, który jest przeznaczony do zamieszkania w nim starszych lub niezdolnych do pracy kapłanów diecezji sandomierskiej. Zarządza nim Dyrektor mianowany przez biskupa diecezjalnego⁷⁰⁶.

Poza państwowym systemem ubezpieczeń kapłani diecezji siedleckiej włączeni są do uzupełniającego systemu kościelnego, który działa na zasadach

---

⁷⁰³ Biskup Sandomierski, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (18.10.2003), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 97 (2004), nr 9-10, s. 415, art. 1; Tenże, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej* (19.11.2005), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 98 (2005), nr 11-12, s. 883; Tenże, *Dekret nowelizujący sposób wpłacania niektórych zobowiązań finansowych parafii i kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (29.12.2008), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 102 (2009), nr 1-2, s. 222.

⁷⁰⁴ Tamże, art. 8-10.

⁷⁰⁵ Biskup Sandomierski, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (18.10.2003), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 97 (2004), nr 9-10, s. 415, art. 15-17.

⁷⁰⁶ Tenże, *Regulamin Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (29.04.2004), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 97 (2004), nr 9-10, s. 419, art. 1.

określonych w Statucie Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego. Składki na ten fundusz mają obowiązek płacić wszyscy kapłani inkardynowani do diecezji siedleckiej. Pozostają w Funduszu również ci kapłani, którzy są zwolnieni ze składek na mocy przepisów statutu. Skutkiem niepłacenia składek przez tych, którzy są do nich zobowiązani, jest wyłączenie się z Funduszu⁷⁰⁷. Fundusz realizuje dwa zasadnicze cele. Pierwszym jest zapewnienie comiesięcznej stałej pomocy księżom emerytom i rencistom. Drugim jest świadczenie pomocy interwencyjnej kapłanom, którzy stanęli wobec specjalnych wydatków związanych z leczeniem, operacjami, zakupem protez, leków, długotrwałą rehabilitacją itp. oraz takim, którzy są wprawdzie aktywni duszpastersko, ale nie mają dostatecznej ilości środków do godziwego utrzymania. Funduszem kieruje Zarząd mianowany przez biskupa siedleckiego na okres 3 lat, który składa się z prezesa, sekretarza, skarbnika i przynajmniej dwóch członków. Zarząd ten prowadzi bieżące sprawy Funduszu, sprawuje pieczę nad jego środkami, sporządza i archiwizuje dokumentację oraz w prostych i pilnych przypadkach podejmuje decyzję o przyznaniu świadczenia interwencyjnego, które przedstawia do zatwierdzenia biskupowi siedleckiemu⁷⁰⁸. Środki Funduszu pochodzą z dobrowolnych ofiar, darowizn, zapisów testamentowych oraz składek. Do składek zobowiązani są wszyscy kapłani diecezjalni pracujący w duszpasterstwie parafialnym oraz inni kapłani diecezjalni według wysokości składek określanych dekretem biskupa siedleckiego. Każdy kapłan, na podstawie pisemnej umowy zawartej z biskupem siedleckim, może ulokować na koncie Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego osobiste środki pieniężne, którymi ma prawo dysponować za swojego życia. Zgodnie zaś z zapisem w zawartej umowie z chwilą śmierci kapłana środki te przechodzą na własność Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego bez prawa domagania się ich zwrotu przez spadkobierców. Na mocy ogólnego postanowienia z obowiązku składkowego zwolnieni są tylko studenci, misjonarze na czas pełnienia swoich zadań oraz emeryci i kapelani wojskowi⁷⁰⁹. Stałe wsparcie z Funduszu w formie comiesięcznego dodatku, w wysokości określonej przez Zarząd

---

⁷⁰⁷ Biskup Siedlecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, nr 16.

⁷⁰⁸ Biskup Siedlecki, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 559.

⁷⁰⁹ Tamże, s. 560.

Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego i Diecezjalną Radę ds. Ekonomicznych oraz zatwierdzonej przez biskupa siedleckiego, przekazywane jest kapłanom, którzy przeszli na emeryturę kościelną lub rentę i zamieszkali w domach prywatnych; kapłanom emerytom i rencistom z parafii liczących poniżej pięciu tysięcy wiernych, którzy mieszkają w budynkach parafialnych, jako dodatek do opłacenia przez nich kosztów utrzymania zajmowanego lokalu, a kapłanom emerytom lub rencistom z parafii liczących powyżej pięciu tysięcy wiernych, którzy mieszkają w budynkach parafialnych, ale tylko wtedy, jeżeli w parafii mieszka już przynajmniej jeden kapłan emeryt lub rencista, otrzymujący dodatek ze środków parafialnych. Pomoc finansowa jest także skierowana do kapłanów emerytów i rencistów mieszkających w Diecezjalnych Domach Księża Emerytów w Siedlcach i Nowym Opolu oraz w domu *Viribus Unitis* w Siedlcach. Jednorazowa pomoc o charakterze interwencyjnym może być przyznana kapłanom, którzy osobiście złożyli wniosek w formie pisemnej albo których trudną sytuację zasygnalizował dziekan, diecezjalny ojciec duchowny lub diecezjalny kurator starszych i chorych księży lub księżom, których potrzeby roztropnie przedstawione zostały przez innego kapłana. W zwykłym trybie wnioski rozpatruje i określa wysokość wsparcia specjalna Komisja złożona z Zarządu Funduszu, diecezjalnego kuratora starszych i chorych księży oraz 2-3 kapłanów znających sytuację, poproszonych do udziału w Komisji *ad casum*, wśród których powinien być własny dziekan danego kapłana. Decyzje Komisji wymagają zatwierdzenia biskupa siedleckiego, który posiada prawo podejmowania swobodnych decyzji w ważniejszych sprawach Funduszu. Powyższe wsparcie przysługuje wyłącznie tym kapłanom, którzy opłacają składki na Fundusz bądź formalnie z nich zwolnionych. W razie rozwiązania Funduszu wszystkie zgromadzone środki przechodzą na własność diecezji siedleckiej⁷¹⁰.

Celem Kapłańskiej Pomocy Bratniej Diecezji Sosnowieckiej jest pomoc w utrzymaniu duchownych inkardynowanych do diecezji sosnowieckiej będących w trudnej sytuacji materialnej, chorych i niezdolnych do pracy. Kapłańską Pomoc Bratnią tworzą wpłaty od kapłanów diecezji oraz ofiary i zapisy testamentowe. Do świadczeń na rzecz Kapłańskiej Pomocy Bratniej zobowiązani są wszyscy kapłani inkardynowani do diecezji sosnowieckiej, z wyjątkiem tych, którzy pobierają świadczenie, nie pełnią żadnego urzędu kościelnego przynoszącego

---

⁷¹⁰ Tamże, s. 560-561.

dochód oraz misjonarzy. Innych zwolnień, po konsultacji z Radą Ekonomiczną oraz Delegatem do spraw księży starszych i chorych, może udzielić wyłącznie biskup diecezjalny. Kapłani, którym przysługują takie świadczenia w celu ich uzyskania składają wniosek do Delegata ds. księży starszych i chorych, który ma obowiązek zapoznać się z sytuacją materialną oraz zdrowotną wnioskodawcy w celu przedstawienia takiego wniosku do zaopiniowania Ekonomowi diecezji. Decyzję o przyznaniu lub nieprzyznaniu świadczenia oraz o jego wysokości podejmuje biskup diecezjalny biorąc pod uwagę złożony wniosek oraz przedstawioną mu przez Ekonoma opinię. Kapłan będący w trudnej sytuacji finansowej ze względów zdrowotnych może ubiegać się o zwiększenie wysokości miesięcznego świadczenia, ale to biskup diecezjalny posiada prawo ostatecznego decydowania we wszystkich sprawach Kapłańskiej Pomocy Bratniej⁷¹¹.

Bardzo rozbudowana jest regulacja zawarta w Statucie i Regulaminie Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej. Głównymi celami Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej są dotowanie utrzymania Domów Księża Emerytów Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, za wyjątkiem remontów i budowy nowych obiektów należących do Domu Księża Emerytów, z tym że środki pozyskiwane będą ze składek i dotacji przeznaczonych na ten cel; udzielanie zasiłków księżom chorym, których stan zdrowia nie pozwala na odprawianie Mszy Świętej i pełnienie posługi duszpasterskiej. Zasiłek wypłacany jest w wysokości do 60% najniższego świadczenia rentowego z dnia podjęcia uchwały przez Zarząd w przedmiocie jego wypłaty, z tym że wypłata zasiłku ustaje w momencie podjęcia pracy duszpasterskiej, a osobie pobierającej taki zasiłek nie przysługuje zwrot kosztów wydatkowanych na zakup lekarstw w okresie pobierania zasiłków. Kolejnymi celami Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej są także zwrot kosztów płatnego leczenia i stosownych płatnych badań. Refundacja udokumentowanych kosztów leczenia i badań może nastąpić jedynie za zgodą Zarządu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej w wysokości do 50% poniesionych kosztów. Jest także potencjalna pomoc w innych sprawach bytowych księży, doraźna lub stała, która

---

⁷¹¹ Biskup Sosnowiecki, *Kapłańska Pomoc Bratnia w Diecezji Sosnowieckiej* (01.03.2010), „Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne” 19 (2011), nr 1-12, s. 152-153; Tenże, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej w 2010 roku* (19.02.2010), „Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne” 19 (2010), nr 1-12, s. 137-139.

będzie możliwa na uzasadniony wniosek petenta, a Zarząd Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej rozpatrzy wniosek i określi wysokość udzielonej pomocy. Organ ten, wspiera także tych księży emerytów poprzez udzielanie miesięcznej zapomogi, którzy nie przebywają w Domu Księży Emerytów, kiedy to wsparcie może być wypłacane w wysokości do 60% najniższego świadczenia emerytalnego z dnia podjęcia uchwały przez Zarząd w przedmiocie jego wypłaty. Decyzję w tej sprawie podejmuje Zarząd Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej. Opieka i nadzór nad Wzajemną Pomocą Kapłańską sprawuje arcybiskup metropolita, który jest jednocześnie instancją odwoławczą od decyzji Zarządu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej⁷¹². Na Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej składają się dochody pochodzące z miesięcznych składek parafialnych, które wpłacają wszystkie parafie archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, z tym że parafie obsługiwane przez księży ze zgromadzeń zakonnych wpłacają składki w wysokości ustalonej umowami między arcybiskupem metropolitą a przełożonymi wyższymi, miesięczne składki osobiste księży należących do Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, ewentualne dobrowolne ofiary składane przez księży i innych ofiarodawców oraz zyski z lokat kapitału i zarządu nieruchomościami stanowiących własność Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej. Wysokość składek miesięcznych, zarówno parafialnych, jak i osobistych, określa corocznie Rada Kapłańska po podaniu propozycji przez Zarząd Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej. Wysokość składek podlega zmianie po zatwierdzeniu przez arcybiskupa metropolitę, a następnie ogłaszana jest w piśmie urzędowym *Prezbiterium*⁷¹³. Wzajemna Pomoc Kapłańska zrzesza wszystkich księży inkardynowanych do archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, niezależnie od kraju i miejsca sprawowania funkcji duszpasterskich oraz księży aktualnie pracujących w tutejszej archidiecezji, ale i nieinkardynowanych. Księża inkardynowani do tej archidiecezji i nieopłacający składek, nie będą mogli skorzystać z Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej zanim nie uzupełnią zaległych wpłat na Wzajemną Pomoc Kapłańską, powiększonych o kwotę wynikającą z naliczenia odsetek ustawowych za opóźnienie w płatności. Wyliczenia należnej kwoty zaległych składek wraz

---

⁷¹² Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Statut Domu Wspólnoty Kapłańskiej...*, s. 297; Tenże, *Regulamin Domu Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), „Prezbiterium. Pismo urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej” 35 (2007), nr 9-10, s. 298.

⁷¹³ Tamże, s. 298.

z ustawowymi odsetkami dokonuje Zarząd. Z opłacania składek zwolnieni są księża na studiach stacjonarnych w kraju i za granicą kraju, księża emerytowani i renciści niesprawujący żadnej funkcji duszpasterskiej, administracyjnej lub dydaktycznej, ewentualni fideidoniści oraz księża pracujący w krajach byłego Związku Radzieckiego, a także wszyscy, którzy otrzymują wsparcie na czas trwania sytuacji uniemożliwiającej podjęcie pracy duszpasterskiej lub dydaktycznej⁷¹⁴.

W diecezji tarnowskiej funkcjonuje fundusz Caritas Sacerdotalis, który tworzą wszyscy kapłani diecezjalni, od momentu przyjęcia święceń aż do końca życia, w celu świadczenia wzajemnej pomocy duchowej i materialnej w duchu kapłańskiego braterstwa. Caritas Sacerdotalis posiada zarząd, powoływany przez biskupa diecezjalnego na okres 5 lat, w którego skład wchodzi: Wikariusz Generalny, Ekonom Diecezji, Dyrektor Wydziału Gospodarczego oraz przedstawiciel proboszczów, wikariuszów i księży emerytów. Przewodniczącym zarządu jest Wikariusz Generalny. Zarząd kieruje całokształtem spraw związanych z działalnością Caritas Sacerdotalis⁷¹⁵. Caritas Sacerdotalis posługuje się w swej działalności zarówno środkami duchowymi, jak też materialnymi, do których zalicza się ofiary kapłanów oraz dotacje kurii diecezjalnej. O złożenie ofiar do Caritas Sacerdotalis proszeni są wszyscy kapłani pracujący, za wyjątkiem księży emerytów i rencistów nieposiadających stanowisk kościelnych, misjonarzy, studentów oraz zwolnionych przez zarząd. Kapłani z chwilą odejścia ze stanowiska kościelnego z racji osiągnięcia wieku emerytalnego lub choroby otrzymują z Caritas Sacerdotalis stypendium w wysokości ustalonej przez biskupa diecezjalnego. Na wniosek wicedziekana, potwierdzony przez zarząd, Caritas Sacerdotalis udziela również doraźnej pomocy charytatywnej kapłanom chorym, pozostającym na długim i kosztownym leczeniu oraz w wyjątkowo trudnej sytuacji materialnej. Kapłani pobierający emerytury lub renty, a przebywający w Domu Księży Emerytów lub na plebanii, wpłacają ze swojej emerytury lub renty na swoje utrzymanie odpowiednią kwotę, która jest ustalana przez biskupa diecezjalnego na wniosek zarządu Caritas Sacerdotalis. Zarząd kieruje Caritas Sacerdotalis przez

---

⁷¹⁴ Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Statut Domu Wspólnoty Kapłańskiej...*, s. 299.

⁷¹⁵ Biskup Tarnowski, *Znowelizowany Statut Caritas Sacerdotalis...*, s. 333, nr 12.

koordynowanie działalności wicedziekanów w przyjmowaniu ofiar i wypłacaniu stypendiów⁷¹⁶.

Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Toruńskiej służy pomocą kapłanom znajdującym się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, a utworzony jest z miesięcznych opłat księży diecezjalnych według aktualizowanej stawki, innych ofiar kapłanów, jak również ze środków kurii diecezjalnej, między innymi z ofiar binacji i trynacji⁷¹⁷. W *Zasadach funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* doprecyzowano, że omawiany fundusz służy pomocą finansową kapłanom, którzy znajdują się w trudnej sytuacji materialnej ze względu na wiek, chorobę lub inne okoliczności losowe. Środki tworzące Fundusz pochodzą z comiesięcznych składek kapłanów diecezjalnych, z wyjątkiem emerytów, rencistów oraz kapłanów zwolnionych z tego obowiązku dekretem biskupa diecezjalnego, a także z innych źródeł, takich jak ofiary, zapisy testamentalne, dotacje, czy odpisy podatkowe. Beneficjentami Funduszu są kapłani emerytowani, którzy uiszczali miesięczne składki. W innych przypadkach wnioski do Funduszu składa zainteresowany kapłan lub w jego imieniu dziekan dekanatu, w którym kapłan zamieszkuje. Rozdzielaniem środków Funduszu zajmuje się zespół dziekanów rejonowych pod przewodnictwem dziekana rejonu toruńskiego. Zespół ten zbiera się na wniosek przewodniczącego przynajmniej cztery razy w roku⁷¹⁸.

W diecezji zamojsko-lubaczowskiej funkcjonuje Referat Socjalny, który jest organem powołanym przez biskupa diecezjalnego celem niesienia wszechstronnej pomocy, zwłaszcza materialnej, księżom inkardynowanym do Diecezji. W skład Referatu Socjalnego wchodzi przewodniczący i czterech członków powoływanych przez biskupa diecezjalnego. Podejmowane przez Referat postanowienia i propozycje finansowe poddawane są do zaopiniowania Radzie Ekonomicznej Diecezji i wymagają zatwierdzenia przez biskupa diecezjalnego. Referat Socjalny pokrywa wydatki statutowe ze środków finansowych diecezji. Do wydatków statutowych należą między innymi emerytury diecezjalne i renty diecezjalne. Przy

---

⁷¹⁶ Tamże, nr 5-9.

⁷¹⁷ Biskup Toruński, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (27.06.2011), [w]: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 290, nr 1-3.

⁷¹⁸ Tamże, s. 290, nr 4-5.

końcu każdego roku kalendarzowego Referat składa biskupowi sprawozdanie z wydatków statutowych oraz projekt budżetu na rok następny⁷¹⁹.

Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej funkcjonuje jako zinstytucjonalizowana forma wspierania kapłanów inkardynowanych do diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, którzy ze względu na wiek lub stan zdrowia przestali pełnić urząd kościelny. Fundusz zapewnia comiesięczną stałą pomoc księżom emerytom i rencistom oraz świadczy pomoc o charakterze interwencyjnym kapłanom, którzy stanęli wobec specjalnych wydatków związanych z leczeniem, operacjami, zakupem protez, leków i długotrwałą rehabilitacją. Funduszem kieruje mianowany przez biskupa zielonogórsko-gorzowskiego, zarząd który to składa się prezesa, dwóch członków i skarbnika. Zarząd prowadzi bieżące sprawy Funduszu, sprawuje pieczę nad jego środkami, sporządza i archiwizuje dokumentację oraz w prostych i pilnych przypadkach podejmuje decyzję o przyznaniu świadczenia interwencyjnego, którą przedstawia do zatwierdzenia biskupowi zielonogórsko-gorzowskiemu⁷²⁰. Środki Funduszu pochodzą ze składek w postaci wpłat z parafii i od kapłanów diecezji, dobrowolnych ofiar, darowizn, zapisów testamentowych oraz ewentualnych dochodów z działalności gospodarczej. Do składek zobowiązani są kapłani diecezjalni pracujący w duszpasterstwie parafialnym, inni kapłani diecezjalni oraz parafie. Na mocy ogólnego postanowienia z obowiązku składkowego zwolnieni są studenci i misjonarze na czas pełnienia swoich zadań oraz duchowni, którzy ze względu na osiągnięty wiek lub stan zdrowia przestali pełnić urząd kościelny, a także parafie poniżej tysiąca mieszkańców. W innych przypadkach zwolnień z obowiązku składkowego może udzielić jedynie biskup zielonogórsko-gorzowski na pisemną prośbę zainteresowanego po zasięgnięciu opinii zarządu Funduszu. Stałe wsparcie z Funduszu w formie comiesięcznego dodatku, w wysokości ustalonej przez biskupa zielonogórsko-gorzowskiego po wysłuchaniu propozycji zarządu Funduszu, przekazywane jest kapłanom, którzy ze względu na osiągnięty wiek lub stan zdrowia przestali pełnić urząd kościelny i zamieszkali w domach prywatnych, proboszczom,

---

⁷¹⁹ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Statut Referatu Socjalnego Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (15.12.1993), „Zamojski Informator Diecezjalny” 3 (1994), nr 1, s. 34.

⁷²⁰ Biskup Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (30.12.2005), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, nr 1-3.

parafii liczących poniżej dziesięciu tysięcy wiernych użyczającym mieszkania w budynkach parafialnych, kapłanom, którzy ze względu na osiągnięty wiek lub stan zdrowia przestali pełnić urząd kościelny (pod warunkiem, że zapewniają ogrzewanie, pokrywają opłaty za energię elektryczną, wodę, gaz oraz niezbędne remonty). Pomoc może być przekazana proboszczom parafii liczących powyżej dziesięciu tysięcy wiernych tylko wówczas, gdy zapewniają powyższe świadczenia większej liczbie takich kapłanów, z tym że jednemu z nich proboszcz winien opłacić ze środków parafialnych, a na każdego kolejnego otrzymuje dodatek z Funduszu oraz kapłanom, którzy ze względu na osiągnięty wiek lub stan zdrowia przestali pełnić urząd kościelny i zamieszkali w Domu Księży Emerytów. Jednorazowa pomoc o charakterze interwencyjnym, a więc ze względu na chorobę lub wypadek losowy, może być przyznana kapłanom, którzy osobiście złożyli wniosek w formie pisemnej, kapłanom, których trudną sytuację zasygnalizował dziekan, diecezjalny lub dekanalny ojciec duchowny albo członek Rady Kapłańskiej, a także kapłanom, których potrzeby roztropnie przedstawione zostały przez innego kapłana. Powyższe wsparcie przysługuje tylko kapłanom opłacającym składki na Fundusz bądź formalnie z nich zwolnionym. Biskup zielonogórsko-gorzowski posiada prawo podejmowania swobodnych decyzji w ważniejszych sprawach Funduszu, zgodnie jednak z jego przeznaczeniem⁷²¹.

2.2. Emerytura/renta państwowa

Na mocy polskiego prawa duchowni, którzy ukończyli 65 lat, podobnie jak świeccy obywatele Rzeczypospolitej, otrzymują przynależną im emeryturę. Świadczenie to jest wypłacane comiesięcznie niezależnie od dalszego pełnienia obowiązków duszpasterskich. Wysokość państwowej emerytury w dużym stopniu zależy od tego, czy duchowny zajmował się tylko i wyłącznie działalnością duszpasterską. W sytuacji, gdy tylko na tym skupiał się kapłan podczas swojej posługi, odprowadzał on 20% składki na Zakład Ubezpieczeń Społecznych, a pozostałe 80% było opłacane z Funduszu Kościelnego. W sytuacji, gdy pracował

---

⁷²¹ Biskup Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (30.12.2005), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, nr 4-7.

na umowie o pracę, wtedy odprowadzał pełnowymiarowe składki na Zakład Ubezpieczeń Społecznych, tak jak pozostali obywatele pracujący na podstawie umowy o pracę.

W diecezji radomskiej podkreśla się, iż dla prezbiterów emerytów to właśnie państwowa emerytura lub renta stanowią podstawę zabezpieczenia materialnego. Te dwa świadczenia przysługują kapłanom, którzy są włączeni w system ubezpieczeń emerytalnych i zdrowotnych, funkcjonujący w państwie polskim. Z tego powodu obowiązkiem wszystkich kapłanów jest regularne opłacanie składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Za kapłanów pracujących na misjach opłaty te reguluje kuria diecezji, do której są inkardynowani⁷²².

Synod archidiecezji białostockiej podkreśla, iż podatki od dochodu pokrywa każdy kapłan z własnych funduszy według ustalonego ryczałtu przez odpowiednie urzędy skarbowe lub według indywidualnie wykazywanych dochodów. Ubezpieczenie prywatne i zdrowotne każdy kapłan pokrywa według zasad określonych przez państwowego ustawodawcę⁷²³.

W archidiecezji lubelskiej podkreśla się, iż „wszyscy kapłani diecezjalni winni sumiennie wypełniać zobowiązania wynikające z obowiązującego prawa polskiego w zakresie ubezpieczenia zdrowotnego i ubezpieczenia społecznego, zwłaszcza przez terminowe wpłacanie należnych składek i gromadzenie dokumentacji dotyczącej przebiegu pracy. Wszyscy kapłani winni skorzystać z najdogodniejszych form zabezpieczenia społecznego, wypracowując przez lata pracy świadczenia emerytalne i rentowe. Zwłaszcza zachęca się, aby czynili to poprzez uzyskiwanie wyższych stopni możliwych do osiągnięcia w dziedzinie katechizacji. Świadczenia emerytalne i rentowe otrzymywane z funduszy niekościelnych (państwowe i prywatne fundusze emerytalne itp.) przez kapłanów pełniących urzędy kościelne nie podlegają rozliczeniom parafialnym”⁷²⁴.

---

⁷²² Biskup Radomski, *Statut Domu Księży Emerytów Diecezji Radomskiej* (19.09.2020), [w]: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020, s. 487, nr 9.

⁷²³ *I Synod Archidiecezji Białostockiej...*, s. 219, stat. 844.

⁷²⁴ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty...*, s. 287, nr 12-13; Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 5; Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut księdza emeryta i rencisty...*, s. 35.

Również w diecezji siedleckiej wskazuje się, że podstawę zabezpieczenia bytowego kapłanów emerytów i rencistów stanowi państwowa emerytura i renta, która przysługuje kapłanom włączonym w system ubezpieczeń emerytalnych i zdrowotnych funkcjonujący w Rzeczypospolitej Polskiej. Obowiązkiem wszystkich kapłanów jest więc regularne opłacanie składek na Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Z kolei kapłani katecheci, mając na uwadze wysokość swojej przyszłej emerytury, winni zadbać o zdobywanie kolejnych stopni awansu zawodowego⁷²⁵.

Według zgromadzonych, na potrzeby tej pracy badawczej, materiałów inne synody nie wspominają o emeryturze i rencie państwowej.

2.3. Emerytura kapłańska

Poza emeryturą wypłacaną przez państwo prezbiterom emerytom przysługuje druga emerytura wypłacana przez diecezję, jeśli jest ona w niej przewidziana. Rozwiązanie to występuje jednak w zdecydowanej mniejszości diecezji, czasem sprowadzając się na gruncie prawa partykularnego do lakonicznej wzmianki. Tylko w przypadkach opisanych poniżej wspomina się o emeryturze kapłańskiej.

Kapłani emeryci otrzymują w diecezji ełckiej, oprócz emerytury z kasy państwowej, dodatek emerytalny z diecezjalnego funduszu emerytalnego w wysokości określonej przez Radę Kapłańską i Radę Ekonomiczną. Natomiast ci kapłani, którzy wysłużyli prawo do emerytury i ją otrzymują z innej diecezji (szczególnie kapłani oddelegowani do pracy za granicą kraju), nie powinni żądać dodatku emerytalnego z własnej diecezji⁷²⁶.

W diecezji gliwickiej kapłani emeryci i renciści otrzymują zapomogę bratnią, a jej wysokość ustala Diecezjalna Rada Ekonomiczna⁷²⁷.

W archidiecezji lubelskiej utworzono Fundusz Emerytalno-Zapomogowy UNITAS przy arcybiskupie lubelskim, który to fundusz ma kościelną osobowość prawną, a jej celem jest zapewnienie należytego utrzymania duchownych inkardynowanych do archidiecezji lubelskiej, zarówno pracujących, jak i w razie

---

⁷²⁵ Biskup Siedlecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, nr 17.

⁷²⁶ *I Synod Diecezji Ełckiej...*, stat. 134.

⁷²⁷ Biskup Gliwicki, *Statut Księdza Emeryta...*, stat. 204, nr 20.

choroby, czy niezdolności do pracy oraz znajdujących się w podeszłym wieku. W imieniu arcybiskupa lubelskiego Funduszem kieruje Zarząd mianowany przez arcybiskupa na 5 lat, po zasięgnięciu opinii Rady do Spraw Ekonomicznych i Rady Konsultorów. Zarząd Funduszu składa się z Prezesa Funduszu, (jest nim jest biskup pomocniczy), wiceprezesa, sekretarza i skarbnika, będącego jednocześnie dyrektorem Domu Księży Archidiecezji Lubelskiej i administratorem innych nieruchomości znajdujących się w posiadaniu Funduszu oraz trzech członków: proboszcza, wikariusza i emeryta. Zarząd prowadzi bieżące sprawy Funduszu, a w szczególności reprezentuje Fundusz, zarządza majątkiem Funduszu, prowadzi księgowość i kasę Funduszu. Majątek Funduszu tworzą wpłaty od parafii i kapłanów archidiecezji, ofiary, darowizny i zapisy testamentowe oraz dochody z działalności gospodarczej⁷²⁸. Do świadczeń na rzecz Funduszu zobowiązane są wszystkie parafie i samodzielne ośrodki duszpasterskie diecezjalne oraz wszyscy kapłani inkardynowani do archidiecezji lubelskiej, z wyjątkiem kapłanów emerytów oraz misjonarzy. Innych zwolnień może udzielić jedynie biskup diecezjalny. W ramach posiadanych środków finansowych Zarząd Funduszu troszczy się o godziwe warunki utrzymania kapłanów inkardynowanych do diecezji i wypłaca im przyznane dekretem przez arcybiskupa lubelskiego emerytury i renty, zapomogi związane z chorobą i wypadkiem losowym oraz inne świadczenia⁷²⁹. W archidiecezji lubelskiej *uchwalono Zarządzenie wykonawcze w sprawie rent i emerytur dla kapłanów*, w którym określono procedurę przyznania rent i emerytur dla kapłanów archidiecezji lubelskiej z Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” i zawarto zasady dotyczące przyznawania renty i emerytury kościelnej. Kapłan będący w trudnej sytuacji finansowej z racji zdrowotnych może ubiegać się nie tylko o rentę kościelną, ale także o jedno – lub wielorazowe świadczenie z Funduszu „Unitas”. Zainteresowany kapłan winien w formie pisemnej przedstawić zarządowi Funduszu „Unitas” prośbę o przyznanie świadczenia, zaadresowaną do arcybiskupa lubelskiego. po zaopiniowaniu zarząd „Unitas” przekazuje prośbę arcybiskupowi do ostatecznej decyzji. Kapłan, który ukończył 70 rok życia, nie ma obowiązku

---

⁷²⁸ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Unitas przy Arcybiskupie Lubelskim* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 300-301, art 1-6.

⁷²⁹ Tamże, art. 8-9.

opłacania składek na Fundusz „Unitas”, jednak prawo do świadczenia emerytalnego uzyskuje po faktycznym odejściu z urzędu kościelnego w stan emerytalny⁷³⁰. W Dekrecie określającym status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej stanowi się, iż emeryt i rencista mają prawo do otrzymywania z funduszu kościelnego emerytury lub renty w wysokości wynoszącej równowartość najniższego odpowiedniego świadczenia netto zagwarantowanego w ustawodawstwie polskim, aczkolwiek ostateczną wartość świadczenia, biorąc pod uwagę szczególną sytuację poszczególnych kapłanów, określa arcybiskup lubelski. Prawo do tego typu świadczeń nie przysługuje kapłanom, którzy nie opłacali wymaganych składek. Każdy kapłan znajdujący się w szczególnej sytuacji może uzyskać z funduszu kościelnego jednorazową zapomogę, którą na wniosek zainteresowanego lub innych osób przyznaje w formie pisemnej arcybiskup lubelski. Ponadto w przypadku nadzwyczajnej potrzeby arcybiskup lubelski może zarządzić dodatkową zbiórkę wśród kapłanów⁷³¹.

Funkcjonujący w archidiecezji łódzkiej Fundusz Emerytalny ma na celu pomoc finansową dla księży emerytów, rencistów oraz kapłanów chorych. Do wpłacania ustalonych comiesięcznych składek na ten Fundusz zobowiązani są wszyscy kapłani inkardynowani do archidiecezji łódzkiej od chwili święceń do czasu przejścia na emeryturę lub rentę, z tym że z obowiązku tego zwolnieni są księża studenci oraz misjonarze. Z Funduszu udzielana jest pomoc w postaci comiesięcznej subwencji dla księży emerytów i rencistów, pomocy finansowej dla księży chorych, którzy nie mają własnych środków utrzymania, a także innej koniecznej pomocy w indywidualnych przypadkach, która przyznawana jest w drodze decyzji arcybiskupa. W przypadku braku środków finansowych na leczenie lub opiekę, kapłan może zwrócić się do arcybiskupa o dodatkową pomoc ze środków Funduszu. Prowadzenie spraw związanych z Funduszem Emerytalnym należy do Ekonoma archidiecezji łódzkiej⁷³².

---

⁷³⁰ Tenże, *Zarządzenie wykonawcze do Dekretu określającego status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej w sprawie rent i emerytur dla kapłanów* (28.02.2004), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 78 (2004), nr 2, s. 417-418.

⁷³¹ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty...*, s. 287, nr 15.

⁷³² Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Dekret ustanawiający Status księdza emeryta i rencisty w Archidiecezji Łódzkiej* (23.04.2015), [w]: Kancelarii Kurii Metropolitalnej w Łodzi, nr 1-5.

W diecezji radomskiej dodatkowym zabezpieczeniem materialnym jest Fundusz Emerytalny Kapłanów diecezji radomskiej, którego zasobami zarządza dyrektor Domu Księży Emerytów w porozumieniu z Radą Funduszu powołaną przez biskupa diecezjalnego. Skład rady stanowią: dyrektor Domu Księży Emerytów, ojciec duchowny duchowienstwa diecezji radomskiej, dwaj przedstawiciele Rady Kapłańskiej i dwaj przedstawiciele księży dziekanów⁷³³.

Także Ordynariat Polowy posiada własny fundusz kapłański, z którego w przypadkach losowych, takich jak: większe wydatki na leczenie czy na pielęgnację, może wesprzeć emerytowanego księdza kapelana⁷³⁴.

I Synod diecezji zamojsko-lubaczowskiej stanowi, iż kapłanowi przeniesionemu w stan emerytury kościelnej przysługuje dożywotnio comiesięczna emerytura z funduszu diecezji oraz prawo – za zgodą Biskupa – do mieszkania na terenie kościelnym⁷³⁵. Księża emeryci, którzy otrzymują należne świadczenia emerytalne od instytucji świeckich oraz emeryturę z funduszu diecezji, podlegają regulacjom, zgodnie z którymi zamieszkujący w Domu Księży Seniorów mają obowiązek uiszczenia określonej opłaty, zgodnie z Regulaminem Domu Księży Seniorów, podczas gdy pozostała część świadczeń należy do otrzymującego, podczas gdy zamieszkujący na plebanii mają obowiązek uiszczenia miejscowemu proboszczowi opłaty, po wspólnym ustaleniu jej wysokości, a pozostała część świadczeń należy także do otrzymującego i wreszcie zamieszkujący w innym miejscu przez siebie zaproponowanym zatrzymuje dla siebie w całości wszystkie świadczenia⁷³⁶.

2.4. Stypendia mszalne

W przepisach wykonawczych do statutów diecezjalnych archidiecezji białostockiej, można znaleźć uregulowania w materii gromadzenia stypendiów mszalnych. Ustawodawca białostocki mocno akcentuje, iż mając na uwadze świętość sakramentu, prezbiter jest zobowiązany do zdecydowanego odrzucania

---

⁷³³ Biskup Radomski, *Dekret o statusie księdza emeryta i rencisty...*, s. 333.

⁷³⁴ *Statut Ordynariatu Wojskowego...*, s. 782.

⁷³⁵ *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej...*, s. 190.

⁷³⁶ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Statut Referatu Socjalnego Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (15.12.19993), „Zamojski Informator Diecezjalny” 3 (1994), nr 1, s. 35.

pokusy zarówno „nadużywania” daru Eucharystii poprzez nieuzasadnione mnożenie celebracji jedynie ze względu na przyjęte intencje mszalne, jak również zbyt łatwego dyspensowania się od sprawowania Mszy świętej w przypadku braku intencji lub w czasie wolnym od obowiązków duszpasterskich⁷³⁷. Ofiary mszalne stanowią ważną część składową godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce. Co prawda aplikacji Eucharystii w określonej intencji zwykle towarzyszy ofiara pieniężna, aczkolwiek nie należy jej rozumieć jako „opłaty” za Mszę świętą, gdyż ofiara powinna być dobrowolna.

Wierni chrześcijanie, składając określoną ofiarę, w celu odprawienia Eucharystii w ich intencji, nie tylko przyczyniają się do dobra duchowego własnego i całego Kościoła, ale także przez tę ofiarę uczestniczą w trosce o utrzymanie szafarzy⁷³⁸.

Ustawodawcy partykularni w Kościele w Polsce nie skorzystali z uprawnienia przekazanego im w kan. 952 § 1 i nie określili dekretem wysokości ofiary składanej przy okazji aplikowania intencji mszalnej⁷³⁹. W archidiecezji białostockiej stypendia za wszystkie przyjęte Msze święte należy składać do wspólnej kasy, zapisując ich wysokość w księdze intencji. Msze święte składkowe należy rozliczać na podstawie kan. 950 KPK. Księga powinna być jedna dla całej parafii. po upływie każdego miesiąca stypendia za już odprawione Msze święte należy podzielić w równych częściach między proboszcza i wikariuszy. Jeżeli inni kapłani codziennie odprawiają Msze święte według intencji wyznaczonych w grafiku parafialnym, winni być oni traktowani na tych samych prawach jak proboszcz i wikariusze. Kapłani odprawiający doraźnie Mszę świętą przyjętą w parafii otrzymują stypendium Mszy

---

⁷³⁷ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej* (29.02.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 273; Biskup Sosnowiecki, *Dekret udzielający zezwolenia na binację i trynację Mszy św.* (18.02.1997), „Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne” 6 (1997), nr 1-3, s. 73; Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynację Mszy św.* (31.12.2013), „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 69 (2014), nr 1, s. 74; Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację* (24.12.2004), „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 142 (2004), nr 10-12, s. 189; Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych* (9.01.2014), „Wiadomości Archidiecezji Łódzkiej” 88 (2014), nr 1, s. 42.

⁷³⁸ KPK/1983, kan. 952 § 1, kan. 1254 § 2; P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych...*, s. 208.

⁷³⁹ Tamże, kan. 952 § 2-3.

świętej przez siebie odprawionej. Z kolei stypendia binacyjne i trynacyjne należy, po rozliczeniu miesięcznym, odesłać do kurii arcybiskupiej⁷⁴⁰.

W diecezji drohiczyńskiej stypendia za wszystkie przyjęte Msze święte, zarówno zwykłe, jak i składkowe i egzekwialne, należy składać do wspólnej kasy, zapisując ich wysokość w księdze intencji. Każda parafia powinna posiadać jedną tego typu księgę. Zasadą jest, że po upływie każdego miesiąca stypendia za już odprawione Msze święte należy podzielić w równych częściach między proboszcza i wikariuszy. W przypadku gdy także inni kapłani codziennie odprawiają Msze święte według intencji wyznaczonych w grafiku parafialnym, a mogą być to także księża emeryci, w rozliczaniu stypendiów mszalnych otrzymywanych z parafii są traktowani na takich samych prawach jak wikariusze. Z kolei kapłani odprawiający doraźnie w grafiku parafialnym Msze św. W intencji przyjętej w parafii i wyznaczonej w grafiku, otrzymują stypendia za Msze św. przez siebie odprawione. Stypendia za odprawione w parafii binacyjne i trynacyjne Msze św. należy co kwartał odsyłać do kurii biskupiej. W szczególnych przypadkach, zwłaszcza w odniesieniu do parafii poniżej jednego tysiąca wiernych, biskup diecezjalny może zdecydować inaczej. Z kolei jeśli w parafii odprawiane są Msze święte „ad mentem ordinarii”, wykaz odprawionych intencji należy odesłać do kurii biskupiej nie później niż w ciągu trzech miesięcy⁷⁴¹.

2.5. *Iura stolae*

Iura stolae, czyli „prawa stół” to ofiary składane przez wiernych chrześcijan na utrzymanie duchownych z okazji spełniania przez nich posług kapłańskich, takich jak udzielanie chrztu świętego, asystowanie przy zawieraniu małżeństwa sakramentalnego czy odprawiania pogrzebu kościelnego⁷⁴². Świadczenia te nazywają się „prawami”, gdyż przysługują duchownemu w granicach ustalonej w konkretnej diecezji opłat diecezjalnych lub zwyczajowych i przez to duchowny beneficjant ma do nich prawo. Nazywają się prawami „stół”, ponieważ przy pełnieniu czynności, za które opłaty te przysługują, kapłan najczęściej używa stół, jak to ma miejsce przy

---

⁷⁴⁰ *I Synod Archidiecezji Białostockiej...*, s. 219, stat. 844.

⁷⁴¹ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze...*, nr 235.

⁷⁴² H. Karbownik, *Iura stolae*, [w]: *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, Lublin 2013, kol. 554-555.

chrzcie, przy sakramencie małżeństwa, czy przy pogrzebie⁷⁴³. Ustawodawcy partykularni nie przyjęli wspólnych rozwiązań prawnych w kwestii rozliczania i podziału tych ofiar, toteż każda diecezja ma prawo szczegółowo uregulować zasady podziału ofiar składanych za tego rodzaju posługi, opierając się często na miejscowym zwyczaju. Co do zasady prezbiterzy zobowiązani są do skrupulatnego zapisywania przyjętych przez siebie ofiar w jednej księdze, którą należy przechowywać w kancelarii parafialnej. *Iura stolae* rozlicza się na zakończenie każdego miesiąca. Odpowiedzialność za uczciwy podział tych ofiar spoczywa na proboszczu, chociaż zadanie to może zostać zlecone wikariuszowi⁷⁴⁴. Ofiary te mogą być także składane na rzecz prezbiterów emerytów, którzy spełniają określone posługi kapłańskie. W dokumentach zgromadzonych tylko archidiecezja białostocka, diecezja drohiczyńska i diecezja łomżyńska wspominają o *iura stolae*.

W dokumentach I Synodu archidiecezji białostockiej zawarto postanowienie, iż do czasu powołania Funduszu *Iura Stolae* Synod utrzymuje istniejący zwyczaj w podziale ofiar pomiędzy proboszczem i wikariuszem, składanych z racji udzielanych w parafii posług religijnych zwanych *iura stolae*. Ofiary te rozliczane są po upływie każdego miesiąca, toteż wszyscy duszpasterze powinni zapisywać wszystkie przyjęte przez siebie ofiary z racji *iura stolae* w jednej wspólnej księdze, którą należy przechowywać w kancelarii parafialnej. Podział ofiar otrzymywanych przez proboszcza i wikariuszy z racji *iura stolae* dokonuje się według zasady, że całość dzieli się na liczbę części równą liczbie księży plus jeden, z czego dwie części otrzymuje proboszcz, a po jednej każdy wikariusz⁷⁴⁵. W tej archidiecezji do *iura stolae* dolicza się także część opłat kancelaryjnych przyjmowanych przy okazji wydawania na prośbę zainteresowanych osób wyciągów z akt metrykalnych i innych zaświadczeń (orientacyjną kwotą jest połowa minimalnego stypendium mszalnego), jeśli taka część pozostanie do zadysponowania po przekazaniu kwoty finansowej na utrzymanie pracownika kancelaryjnego (jeśli taki istnieje) i kancelarii⁷⁴⁶.

---

⁷⁴³ F. Pasternak, *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970, s. 250.

⁷⁴⁴ P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych...*, s. 226.

⁷⁴⁵ *I Synod Archidiecezji Białostockiej...*, s. 219, stat. 840; P. Lewandowski, *Iura Stolae Offerings According to the 1983 Code of Canon Law and the Polish Particular Legislation*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 14 (2019), nr 16, s. 180.

⁷⁴⁶ Tamże, s. 219, stat. 842.

W dokumentach diecezji drohiczyńskiej znajdziemy zapis, iż proboszcz i wikariusze partycypują w podziale ofiar składanych z racji udzielanych w parafii posług religijnych *iura stolae*, do których należą ofiary składane im przez wiernych z racji ślubów, pogrzebów, poświęceń pól i wypominków, a także, jeśli w danej parafii wykształcił się taki zwyczaj, chrztów. Ofiary takie rozliczane są po upływie każdego miesiąca. Wszyscy duszpasterze powinni skrupulatnie zapisywać przyjęte przez siebie ofiary z racji *iura stolae* w jednej księdze, którą należy przechowywać w archiwum parafialnym. Synod postanowił także, że podział ofiar otrzymywanych przez proboszcza i wikariuszy z racji *iura stolae* dokonuje się według zasady, iż całość dzieli się przez ilość części równej ilości księży plus jeden. Dwie części otrzymuje proboszcz, a po jednej każdy wikariusz. W przypadku gdy wikariusz generalny jest mianowany z racji potrzeby duszpasterskiej w parafii mniejszej niż 2500 wiernych, biskup diecezjalny może ustalić dla tej parafii odrębne zasady naliczeń⁷⁴⁷.

Uwzględniając trudną sytuację materialną małych parafii, celem zabezpieczenia ich duszpasterzom niezbędnego utrzymania, Synod postanowił, że we wspólnotach do jednego tysiąca wiernych połowa ofiar z tak zwanej kolędy powinna być traktowana jako *iura stolae*. W każdej parafii, która ma realne trudności w utrzymaniu duchownych, biskup diecezjalny może zezwolić, po zasięgnięciu opinii Rady ds. ekonomicznych, na przekazanie części lub całości ofiar z kolędy na utrzymanie duchownych⁷⁴⁸, a więc także duchownych emerytowanych.

W diecezji łomżyńskiej na *iura stolae* składają się ofiary otrzymywane od wiernych przy okazji sprawowania posług duszpasterskich, takich jak: nabożeństwa pogrzebowe, śluby i związane z nimi zapowiedzi przedślubne oraz licencje, ofiary kolędowe, ofiary z błogosławienia pól i inne ofiary okolicznościowe. Ofiary z *iura stolae* dzielone są według zasady: 2/3 należy do proboszcza i 1/3 dla wikariuszy do równego podziału między wszystkich

---

⁷⁴⁷ I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze..., nr 234; Biskup Drohiczyński, Dekret dotyczący spraw finansowych w Diecezji Drohiczyńskiej (2.01.2001), „Wiadomości Diecezji Drohiczyńskiej” 14 (2001), nr 2, s. 93; Tenże, Dekret nowelizujący podatki na rzecz Diecezji Drohiczyńskiej od kościelnych osób prawnych i osób fizycznych (1.02.2015), „Wiadomości Diecezji Drohiczyńskiej” 29 (2016), nr 1, s. 110.

⁷⁴⁸ Tamże, nr 237.

wikariuszy. W parafiach z jednym wikariuszem do *iura stolae* nie wchodzi ofiary ze ślubów, zapowiedzi przedślubnych i licencji⁷⁴⁹. Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów diecezji łomżyńskiej zawiera bardzo szczegółowy opis podziału środków *iura stolae* pomiędzy proboszcza i wikariuszy w danej parafii w zależności od okazji, w związku z którą złożono ofiarę. W zarządzeniu tym nie wspomina się o prezbiterach seniorach, ale można założyć, że jeśli sprawują wymienione posługi duszpasterskie, przysługuje im partycypacja w ofiarach za posługi na równi z wikariuszami parafialnymi.

3. Wypełnienie ostatniej woli

3.1. Testament

Testament jest jednostronną czynnością prawną, poprzez którą spadkodawca na wypadek śmierci rozporządza swoim majątkiem⁷⁵⁰. Archidiecezja białostocka podkreśla, że jeden testament może zawierać rozporządzenia tylko jednego spadkodawcy, toteż testamenty wspólne są zabronione. Z chwilą śmierci prawa i obowiązki majątkowe zmarłego przechodzą na jedną lub więcej osób. Należy mieć świadomość, że nie należą do spadku prawa i obowiązki zmarłego ściśle związane z jego osobą, jak również prawa, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami. Do długów spadkowych należą: koszty pogrzebu, koszty postępowania spadkowego, obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachówek, obowiązek wykonania zapisów i poleceń. Sporządzić i odwołać testament może tylko osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych, toteż w przypadku osób niemających pełnej zdolności prawnej czynność prawna jest nieważna. Testament może mieć dwie formy. Bardziej preferowaną formą jest testament w formie aktu notarialnego. Dopuszczalna jest także forma spisana własnoręcznie, kiedy to testament jest spisany w całości pismem

---

⁷⁴⁹ Biskup Łomżyński, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (19.03.2009), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 35-37.

⁷⁵⁰ Sprawy spadkowe regulują art. 922-1088 Kodeksu cywilnego, (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1610 z późn. zm.).

ręcznym przez spadkodawcę, przez niego podpisany imieniem i nazwiskiem i opatrzony datą. Brak daty nie pociąga jednak za sobą nieważności testamentu, o ile nie wywołuje to wątpliwości co do zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu, co do jego treści, czy co do wzajemnego stosunku kilku testamentów⁷⁵¹.

W kwestiach spadkowych w diecezji ełckiej stanowi się, iż kluczową kwestią jest to, że powołanie do spadku wynika z ustawy albo bezpośrednio z testamentu. Dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy, czyli gdy nie sporządził testamentu lub gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą. Spadkodawca może poprzez testament powołać do całości lub części spadku jedną lub kilka osób. Jeżeli powołanych zostaje kilka osób, a spadkodawca nie określił ich udziałów spadkowych, dziedziczą oni w częściach równych. Powołanie spadkobierców z warunkiem lub zastrzeżeniem terminu uważane jest za prawnie nieistniejące. Możliwe jest także tak zwane „podstawienie”, które polega na tym, że można powołać spadkobiercę testamentowego na wypadek, gdyby inna osoba powołana jako spadkobierca ustawowy lub testamentowy nie chciała lub nie mogła być spadkobiercą. Spadkobiercą nie może być osoba, która w chwili otwarcia spadku już nie żyje, ani osoba prawna, która w chwili otwarcia spadku nie istnieje. Spadkobiercą może być jednak fundacja ustanowiona w testamencie przez spadkodawcę, ale tylko w przypadku, gdy zostanie wpisana do rejestru w ciągu dwóch lat od ogłoszenia testamentu⁷⁵².

W kontekście testamentu warto wspomnieć o dwóch instytucjach: zapisie i poleceniu. Spadkodawca może w testamencie zobowiązać spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby zwanej zapisobiercą. Takim zapisem spadkodawca może obciążyć też zapisobiorcę. Zapis może być poczyniony pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu. Istotną cechą tej instytucji jest fakt, że zapisobiercy przysługuje prawo żądania, aby spadkobierca wydał mu przedmiot zapisu. Prawo zapisobiorcy przedawnia się z upływem pięciu lat od dnia

---

⁷⁵¹ Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Testament kapłana* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 277-278.

⁷⁵² Biskup Ełcki, *Testament kapłana* (8.06.1999), [w]: *I Synod Diecezji Ełckiej 1997-1999*, Ełk 1999, s. 181.

wymagalności zapisu. W ramach polecenia z kolei spadkodawca może włożyć na spadkobiercę lub zapisobiercę obowiązek oznaczonego działania lub zaniechania, nie czyniąc nikogo wierzycielem⁷⁵³. Spadkodawca może w każdej chwili odwołać zarówno cały testament, jak i jego poszczególne postanowienia, aczkolwiek musi to uczynić osobiście, a nie przez przedstawiciela. Odwołanie testamentu może nastąpić poprzez sporządzenie nowego testamentu, zniszczenie testamentu w zamiarze odwołania lub pozbawienia go cech ważności lub dokonanie w testamencie zmian, z których wynika woła odwołania jego postanowień. W przypadku sporządzenia nowego testamentu, jeżeli w nowym testamencie spadkodawca nie zaznaczy, że poprzedni odwołuje, odwołaniu ulegają jedynie te postanowienia poprzedniego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu, a pozostałe zachowują swoją moc⁷⁵⁴.

Testament jest nieważny, jeżeli został sporządzony w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli lub pod wpływem błędu uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści. Oczywistym jest także, że testament jest nieważny, jeśli został sporządzony pod wpływem groźby⁷⁵⁵.

Poniżej omówione diecezje przedstawiają gotowe wzory testamentu, które różnią się stopniem szczegółowości i długością sformułowań w niej zawartych. W archidiecezji gdańskiej funkcjonują dwa wzory z krótkimi tekstami: „W razie mej śmierci czynię mymi spadkobiercami...” lub „W razie mej śmierci cały swój majątek zapisuję na rzecz parafii (zakonu)... – położonej w... W diecezji... Proszę o modlitwę za moją duszę i o odprawienie gregorianki w mojej intencji” wraz z datą sporządzenia testamentu i podpisem. Do wzorów dodano między innymi uwagę, że każdy ma swobodę wyboru wzoru, formy, jak i własnej koncepcji testamentu.

---

⁷⁵³ Tamże, s. 182; Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Testament kapłana – poradnik*, „Ecclesiastica. Pismo Urzędowe Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej” 27 (2017), nr 2, s. 133-135.

⁷⁵⁴ Tamże; Biskup Kielecki, *Wzór testamentu kapłana*, [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 225; Biskup Pelpliński, *Wzór testamentu dla kapłanów młodszych*, [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*(6.06.2000), Pelplin 2001, s. 243-244; Biskup Sandomierski, *Wzór testamentu kapłana*, [w]: *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i Instrukcje* (16.04.1999), Sandomierz 1999, s. 467-469.

⁷⁵⁵ Biskup Ełcki, *Testament kapłana...*, s. 193.

Z tego względu można także podzielić majątek, a dokładniej jego poszczególne składniki, jak: nieruchomości, oszczędności na koncie bankowym i finanse w gotówce. W ramach tego można ustanowić jednego lub kilku spadkobierców (osoby fizyczne lub prawne), podając stopień ewentualnego pokrewieństwa z dokładnym określeniem w jakich częściach mają dziedziczyć. Poza tym może być ustanowiony jeden zapisobiorca lub kilku zapisobiorców (osoby lub instytucje), którym przyznane zostają poszczególne przedmioty lub określona ilość gotówki, przykładowo na budowę określonego kościoła czy określonej dokładnie szkoły. Istnieje także możliwość zamieszczenia w testamencie innych życzeń lub rozporządzeń. Przykładem może być prośba o opiekę nad grobem swoich rodziców lub dobrodziejów. Można także zawrzeć w dokumencie podziękowanie za pomoc w życiu czy okazaną życzliwość⁷⁵⁶. W przypadku dużej masy spadkowej zapisy na cele charytatywne, wychowawcze podlegają odpisowi z masy spadkowej i zmniejszają podstawę opodatkowania spadkobierców. W dokumentach synodalnych archidiecezji gdańskiej zawarto również zalecenie aby – w celu uniknięcia ewentualnych kłopotów w sądzie związanych z odczytaniem i ustaleniem woli spadkodawcy – testament nie był długi i skomplikowany. Zachęca się również do wyznaczenia jednego spadkobiercy, który będzie zobowiązany do wiernego wykonania woli spadkodawcy. Kapłani powinni przekazać oryginał testamentu w zamkniętej kopercie do akt osobowych w kurii metropolitalnej gdańskiej wraz z pismem przewodnim o powołanie testamentu. Odpis testamentu z zaznaczeniem, że jego oryginał znajduje się w kurii, należy przechowywać w swoim mieszkaniu w teczce dokumentów osobistych. Warto wiedzieć, że testament późniejszy unieważnia automatycznie wcześniejszą jego wersję, za wyjątkiem sytuacji, w której późniejszy testament stanowi jedynie uzupełnienie wcześniejszego. W najnowszej wersji testamentu można zapisać, że unieważnia się poprzednie testamenty, lecz

---

⁷⁵⁶ Arcybiskup Metropolita Gdański, *Testament. Uwagi do sporządzania testamentu* (25.03.2002), [w]: *III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia*, t. I: *Statuty*, Gdańsk 2001, s. 102-103; Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Zasady i wzór sporządzania testamentu kapłana* [b. daty], [w]: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 399-400; Kanclerz Kurii Diecezjalnej, *Pro memoria w sprawie testamentów księży archidiecezji krakowskiej*, „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 147 (2009), nr 10-12, s. 22-24.

należy zadbać o to, aby w depozycie kurii znajdowała się zawsze aktualna wersja kapłańskiego testamentu⁷⁵⁷. Również w diecezji gliwickiej podkreśla się, że kapłan ma prawo swobodnego dysponowania swoimi prawami majątkowymi na wypadek śmierci. W tym kontekście zachęca się kapłanów, aby przeznaczali je na rzecz Kościoła lub na inne szlachetne cele⁷⁵⁸.

Interesujący zapis spotkać można w dokumentach diecezji radomskiej. W *Dekrecie o statusie księdza emeryta i rencisty* funkcjonuje przepis, iż kapłani, decydując się na życie w mieszkaniach prywatnych, przyjmują na siebie ciężar ich utrzymania, aczkolwiek wsparcie może być podwyższone przez Radę Funduszu Emerytalnego diecezji radomskiej, po dokonaniu przez kapłana notarialnego zapisu swego mieszkania na rzecz diecezji⁷⁵⁹.

Dokumenty archidiecezji warszawskiej wyróżniają aż cztery rodzaje testamentów: testament zwykły własnoręcznie napisany, testament w formie aktu notarialnego, testament w formie ostatniej woli ustnie wyrażonej wobec urzędnika gminnego, który sporządza protokół oraz testament w formie oświadczenia ostatniej woli ustnie przy obecności co najmniej trzech świadków. Testament zwykły, napisany własnoręcznie, opatrzony datą i podpisany z imienia i nazwiska, powinien wskazywać tylko jednego spadkobiercę (jakiś kapłan, ktoś z rodziny) lub osobę prawną, jak archidiecezja warszawska lub konkretna parafia. Taki przepis uzasadnia się tym, iż umieszczenie w testamencie kilku spadkobierców bardzo utrudnia wykonanie testamentu, a niewskazanie jednego spadkobiercy do całego spadku prowadzi najczęściej do rodzinnych sporów i kłótni oraz kończy się zwykle w sądzie. Piszący testament może zobowiązać spadkobiercę całego majątku do wykonania konkretnych zapisów na rzecz wskazanych osób. Może także zlecić spadkobiercy wykonanie różnych czynności, jak przykładowo uregulowanie długów, rozporządzenie oszczędnościami, przekazanie wskazanym osobom i instytucjom książek, obrazów, ubrań, mebli i bielizny itp. Piszący testament powinien wskazać imię, nazwisko i adres wykonawcy testamentu. Jeśli tego nie uczyni, obowiązek wykonania testamentu spoczywa na spadkobiercy. Najbardziej

---

⁷⁵⁷ Arcybiskup Metropolita Gdański, *Testament. Uwagi do sporządzania testamentu...*, s. 104.

⁷⁵⁸ Biskup Gliwicki, *Statut Księdza Emeryta...*, stat. 204, nr 21; Biskup Łomżyński, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego* (6.12.2006), „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 68 (2006), nr 4, s. 53.

⁷⁵⁹ Biskup Radomski, *Dekret o statusie księdza emeryta i rencisty...*, s. 334.

pożądaną jest sytuacja, w której wykonawcą testamentu kapłana był ktoś spośród innych kapłanów. Podczas sporządzania testamentu testator nie powinien zapomnieć o wskazaniu miejsca nabożeństwa pogrzebowego oraz miejsca pochowania zwłok. W testamentach kapłani mogą także umieszczać stosowne słowa pożegnania najbliższych, podziękowanie za współpracę i opiekę, przeproszenie za wyrządzone przykrości czy refleksje na temat swojej pracy kapłańskiej. Na księżach, którzy mają więcej niż pięć lat kapłaństwa ciąży obowiązek złożenia u kanclerza kurii swojego własnoręcznie napisanego testamentu. Testament składa się w zaklejonej kopercie. Nieaktualny testament powinien zostać wymieniony. Kapłanów inkardynowanych do archidiecezji warszawskiej zachęca się, ażeby pisząc testament pamiętali o potrzebach archidiecezji, powierzonej sobie parafii i Seminarium Duchownym. Archidiecezja warszawska udostępniła także kapłanom wzór testamentu do wypełnienia⁷⁶⁰.

3.1.1. Obowiązek sporządzenia testamentu

Ludzie w podeszłym wieku nie są w stanie określić kiedy umrą i często zwlekają ze sporządzeniem testamentu, licząc, że przed nimi jeszcze co najmniej kilkanaście lat życia. Śmierć może jednak nadejść szybciej, toteż w większości diecezji wprowadzono obowiązek sporządzenia testamentu, aby uniknąć prawno-majątkowych komplikacji po śmierci prezbitera. Kwestie dotyczące ustanowienia testamentu w diecezji bielsko-żywieckiej zawarte są w dekrecie *Status księdza emeryta i rencisty w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*. Zgodnie z art. 17 tego dokumentu ksiądz przechodzący na emeryturę lub rentę winien uaktualnić posiadany testament uwzględniając swój nowy status. Ponadto zachęca się, aby testament złożyć w kancelarii kurii diecezji bielsko-żywieckiej. Ksiądz przechodzący na emeryturę lub rentę powinien także złożyć w kurii diecezjalnej dane dotyczące osób, które należy zawiadomić na wypadek jego ciężkiej choroby lub śmierci, dane osób, które w powyższej sytuacji zatroszczą się o sprawę księdza emeryta, dane osób, które są

---

⁷⁶⁰ Arcybiskup Metropolita Warszawski, *O testamentach* (19.03.2003), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 116-117; Biskup Elbląski, *Dekret o obowiązku sporządzania testamentów przez Księży Proboszczów* (23.03.2015), „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne” 54 (2015), s. 75.

upoważnione do uzyskiwania informacji o stanie zdrowia i dostępu do dokumentacji medycznej księdza emeryta, a także dane osób, które zgodnie z prawem są spadkobiercami ustawowymi – niezależnie od osób wskazanych w testamencie⁷⁶¹.

W diecezji bydgoskiej w Regulaminie Domu Księży Emerytów zawarto przepis, że rzeczy i środki finansowe, których kwestia jest nieuregulowana w zapisie testamentowym przechodzą po śmierci kapłana na własność tego domu⁷⁶².

W diecezji elbląskiej obowiązuje *Dekret w sprawie obowiązku sporządzenia testamentu przez księży proboszczów*, w którym zawarto postanowienie, aby każdy proboszcz diecezji elbląskiej sporządził testament na wypadek śmierci, w swojej formie i treści zgodny z wymogami zapisanymi w Kodeksie cywilnym. Testament ten jest potrzebny, aby wyraźnie rozróżnić własność parafialną od osobistej. W diecezji tej ustanowiono zasadę, że podstawowe wyposażenie kancelarii, refektarza i kuchni na plebanii jest własnością parafii. Dekretem tym biskup elbląski postanowił, że testament powinien być aktualizowany, zależnie od potrzeb i okoliczności, przynajmniej raz na pięć lat. Taki napisany osobiście testament należy złożyć w kancelarii kurii diecezjalnej do akt osobowych. W razie dokonania zmiany testamentu, w kancelarii kurii należy bezwzględnie złożyć jego zmienioną wersję. W testamencie rozporządzać można wyłącznie dobrami osobistymi kapłana-spadkodawcy. Przy sporządzaniu testamentu posłużyć się można opracowanym wzorem załączonym do tego dekretu. Testament powinien być napisany w całości własnoręcznie przez spadkodawcę, opatrzony datą i czytelnie podpisany. Testament, który byłby napisany pismem ręcznym przez inną osobę lub na maszynie czy komputerze, a tylko podpisany przez spadkodawcę, jest nieważny. Testament może być sporządzony w formie aktu notarialnego⁷⁶³.

W diecezji gliwickiej wprowadzono zapis, że każdy kapłan powinien w okresie do roku od swoich święceń sporządzić testament, który spełnia wymagania wskazane w kodeksie cywilnym dla formy zwykłej testamentu.

---

⁷⁶¹ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 3

⁷⁶² Biskup Bydgoski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 4; Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 38.

⁷⁶³ Biskup Elbląski, *Instrukcja sporządzenia testamentu przez księży proboszczów* (10.03.2019), [w]: *Statuty i Synodu Diecezji Elbląskiej. Część II*, Elbląg 2020, s. 242.

Testament powinien być zmieniony ilekroć zachodzi taka potrzeba. Sporządzony lub zmieniony testament należy złożyć u kanclerza kurii diecezjalnej⁷⁶⁴.

W dokumentach archidiecezji katowickiej wprowadzono przepis, że każdy prezbiter po objęciu urzędu proboszcza lub ukończeniu pięćdziesiątego roku życia jest zobowiązany sporządzić testament. Testament powinien być sporządzony w formie zgodnej z prawem państwowym oraz zdeponowany w kancelarii kurii metropolitalnej, a jego aktualizacja powinna odbywać się co najmniej co dziesięć lat⁷⁶⁵. Prezbiter przechodzący w stan spoczynku winien zaktualizować swój testament i złożyć go w kancelarii kurii⁷⁶⁶.

Księża emeryci i wszyscy kapłani archidiecezji krakowskiej mają obowiązek sporządzenia testamentu, który powinien być złożony w urzędzie dekanalnym. O tym obowiązku wszystkim kapłanom powinni przypominać księża dziekani. Dodatkowo uprasza się księży, aby w swoich testamentach pamiętali o zapisach na rzecz archidiecezji krakowskiej, seminarium, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz na potrzeby księży chorych i emerytów⁷⁶⁷.

Regulamin Domu Księży Emerytów w diecezji legnickiej nakłada na przyjętych do domu kapłanów obowiązek przedłożenia potwierdzenia złożenia testamentu w legnickiej kurii biskupiej⁷⁶⁸.

Podobnie jest to sformułowane w Regulaminie Domu Księży Emerytów w archidiecezji poznańskiej⁷⁶⁹, diecezji radomskiej⁷⁷⁰, archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej⁷⁷¹, diecezji radomskiej⁷⁷² oraz diecezji zielonogórsko-gorzowskiej⁷⁷³.

---

⁷⁶⁴ Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej..., stat. 239.

⁷⁶⁵ Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Wskazania dotyczące sporządzania testamentów prezbiterów* (20.11.2016), „Wiadomości Archidiecezji Katowickiej” 84 (2016), suplement, s. 131.

⁷⁶⁶ Tenże, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty...*, s. 77; Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret dotyczący testamentu kapłanów* (3.01.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 1, s. 52.

⁷⁶⁷ Tamże, s. 78.

⁷⁶⁸ Biskup Legnicki, *Regulamin wewnętrzny Domu Księży Emerytów...*, s. 318.

⁷⁶⁹ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 350, art.1.

⁷⁷⁰ Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, art. 1 nr 4.

⁷⁷¹ Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Regulamin Domu Wspólnoty Kapłańskiej...*, s. 299.

⁷⁷² Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, art. 4.

⁷⁷³ Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, nr 2.

W diecezji łomżyńskiej każdy z księży seniorów jest zobowiązany w chwili przyjęcia do przedstawienia dyrektorowi domu testamentu lub potwierdzenia złożenia testamentu w kurii diecezjalnej⁷⁷⁴.

W archidiecezji lubelskiej analogiczny dokument nakłada na mieszkańców jedynie obowiązek przedłożenia dyrektorowi domu informacji o miejscu przechowywania ważnego testamentu, nazwiska oraz adresy osób, które należy zawiadomić na wypadek ciężkiej choroby lub śmierci⁷⁷⁵. Identyczny przepis obowiązuje w przypadku Domu Kapłana Seniora diecezji pelplińskiej w Chojnicach⁷⁷⁶, Domu Księża Emerytów im. Jana Pawła II archidiecezji częstochowskiej⁷⁷⁷, Domu Księża Emerytów diecezji siedleckiej⁷⁷⁸, Diecezjalnego Domu Księża Emerytów diecezji warszawsko-praskiej⁷⁷⁹ oraz Domu Księża Emerytów diecezji zielonogórsko-gorzowskiej w Zielonej Górze⁷⁸⁰.

W Regulaminie Domu Księża Emerytów diecezji rzeszowskiej przed zamieszkaniem w tej placówce mieszkaniac przedkłada dyrektorowi domu nazwiska i adresy osób, które należy zawiadomić na wypadek ciężkiej choroby lub śmierci, nazwisko i adres osoby, która została wyznaczona przez emeryta na wykonawcę testamentu oraz aktualny własnoręcznie napisany testament zdeponowany w zapieczętowanej przez siebie kopercie, na której dyrektor domu umieszcza pieczęć, datę złożenia i odnotowuje w specjalnej księdze⁷⁸¹.

W diecezji łomżyńskiej wydano nawet osobne zarządzenie w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej. W dokumencie tym powołano się na statut 123 I Synodu diecezji łomżyńskiej, który zobowiązał wszystkich kapłanów tej diecezji do napisania testamentu i złożenia go w kurii diecezjalnej.

---

⁷⁷⁴ Biskup Łomżyński, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, s. 279.

⁷⁷⁵ Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, art. 3a.

⁷⁷⁶ Biskup Pelpliński, *Regulamin Domu Kapłana Seniora...*, s. 170, art. 3.

⁷⁷⁷ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Regulamin Domu Księża Emerytów...*, s. 36, nr 2.

⁷⁷⁸ Biskup Siedlecki, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej* (28.10.2015), „Wiadomości Diecezjalne Siedleckie. Organ Urzędowy Kurii Diecezjalnej” 84 (2015), nr 10, s. 33.

⁷⁷⁹ Biskup Warszawsko-Praski, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana i o jego wykonaniu* (8.12.2000), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa 2000, s. 198.

⁷⁸⁰ Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Instrukcja postępowania w przypadku śmierci kapłana* (31.10.2017), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, art. 14.

⁷⁸¹ Biskup Rzeszowski, *Regulamin Domu Księża Seniorów...*, nr 10.

O uaktualnienie wcześniej spisanego testamentu należy zatroszczyć się co 5 lat, albo w okresie krótszym- każdorazowo po objęciu nowego urzędu. po przejściu na emeryturę należy testament napisać ponownie. Testament należy napisać w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach: jeden składa się w Kancelarii kurii diecezjalnej, a drugi przechowuje się we własnym domu. Na kopertach zawierających oba egzemplarze należy wyraźnie zaznaczyć, że zawierają testament, podając datę oraz miejsce jego sporządzenia. Testament w całości powinien być napisany ręcznie, zaopatrzony w miejsce i datę jego napisania oraz własnoręcznie podpisany. Jeśli został napisany na maszynie, wymagane są podpisy dwóch świadków jego podpisania albo też musi być on podpisany w obecności notariusza publicznego. Dokument ten zawiera także w formie załącznika *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego*, które wskazują między innymi na wymiar duchowy testamentu, nakładają na autora obowiązek wskazania wykonawcy testamentu lub podania ewentualnych życzeń dotyczących pogrzebu i miejsca pochowania oraz konieczność odwołania poprzednich testamentów czy innych rozporządzeń na wypadek śmierci, jeśli takie istniały wcześniej.⁷⁸² w kontekście wymiaru duchowego można zauważyć, że w treści testamentu kapłana powinny znaleźć miejsce wyznanie wiary, podziękowanie Bogu za Jego łaski i dobrodziejstwa, za dar powołania, polecenie się Jego miłosierdziu, wdzięczność ludziom, przebaczenie i prośba o przebaczenie oraz prośba o pamięć w modlitwie. W kwestiach materialnych łomżyńskie *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego* podkreślają potrzebę wyraźnego zaznaczenia tego, które dobra znajdujące się w mieszkaniu kapłana lub w innych pomieszczeniach są jego prywatną własnością i dlatego są przedmiotem rozporządzeń testamentowych. Istotnym jest także, aby zabezpieczyć środki materialne dla odprawienia pozostałych intencji mszalnych, dla uregulowania ewentualnych długów czy innych zobowiązań. W testamencie należy także wyszczególnić środki z przeznaczeniem na Msze święte „gregoriańskie” za siebie czy też na inne Msze święte wyszczególnione w testamencie, na przykład w intencji rodziny czy też wspólnot, w których realizowało się kapłańską posługę. W kwestiach materialnych należy dokładnie wskazać co i komu zostaje przekazane

---

⁷⁸² Biskup Łomżyński, *Zarządzenie w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (06.12.2006), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 39-40.

z pozostałych rzeczy materialnych i środków pieniężnych. Szczególnie pamiętać należy o dyspozycjach dotyczących rzeczy własnych, które posiadają pewną wartość, jak naczynia, szaty i przedmioty liturgiczne, umeblowanie i wyposażenie poszczególnych pomieszczeń, sprzęt RTV i AGD, księgozbiór, odzież, czy samochód. We *Wskazaniach dotyczących treści Testamentu Kapłańskiego* zachęca się ponadto kapłanów diecezji łomżyńskiej, aby w swoich decyzjach testamentowych uwzględnili potrzeby lokalnego Kościoła⁷⁸³.

Archidiecezja łódzka także nakłada obowiązek sporządzenia testamentu na wszystkich kapłanów po upływie piątego roku kapłaństwa. Testament należy sporządzić w sposób określony w instrukcji załączonej do Statutów III Synodu archidiecezji łódzkiej i złożyć go w kurii metropolitalnej łódzkiej. O tym obowiązku wszystkim kapłanom przypominać powinni księża dziekani⁷⁸⁴.

W archidiecezji przemyskiej, w kontekście sporządzania testamentu, sformułowano zalecenie, iż „wsłuchując się w głos swojego sumienia, w chwili pisania testamentu, kapłan winien mieć na uwadze potrzeby biednych, seminarium duchownego oraz innych instytucji kościelnych”⁷⁸⁵. O obowiązku sporządzenia testamentu w diecezji radomskiej i zdeponowania go w kurii diecezjalnej wspomniano w *Dekrecie o statusie księdza emeryta i rencisty w Diecezji Radomskiej*⁷⁸⁶.

W diecezji siedleckiej obowiązuje *Zarządzenie Biskupa Siedleckiego o obowiązku sporządzania testamentów przez kapłanów*, w którym biskup siedlecki zobowiązuje wszystkich kapłanów tej diecezji, którzy ukończyli 5 rok kapłaństwa do sporządzenia testamentu. Według tego dokumentu testament dla swojej ważności musi być w całości napisany własnoręcznym pismem spadkodawcy i zawierać: wskazanie spadkobiercy lub spadkobierców, ustanowienie wykonawcy testamentu, wskazanie miejsca pogrzebania, miejsce i datę sporządzenia testamentu

---

⁷⁸³ Biskup Łomżyński, *Zarządzenie w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (06.12.2006), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, s. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 40-41.

⁷⁸⁴ Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Status księdza emeryta i rencisty Archidiecezji Łódzkiej* (30.11.2015), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Łodzi, art. 28.

⁷⁸⁵ *Synod Archidiecezji Przemyskiej...*, stat. 213 nr 3.

⁷⁸⁶ Biskup Radomski, *Status Księdza Emeryta i Rencisty...*, s. 45; Tenże, *Dekret o statusie księdza emeryta i rencisty...*, s. 334.

oraz własnoręczny podpis. Zachęca się, aby w testamencie wyrazić wdzięczność wobec Boga i Kościoła za dar życia i kapłaństwa, jak również uwzględnić zapisy na rzecz diecezji, Wyższego Seminarium Duchownego, Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego⁷⁸⁷. Testament sporządzony według wytycznych z omawianego zarządzenia należy umieścić w zabezpieczonej kopercie podpisanej oraz opatrzonej datą i złożyć u Kanclerza kurii diecezjalnej w Siedlcach. Odwołanie aktualnego testamentu może nastąpić przez jego wyraźne odwołanie oraz sporządzenie nowego testamentu. Testament należy aktualizować przynajmniej co 10 lat albo w okresie krótszym- każdorazowo przed objęciem nowego urzędu. Przed przejściem na emeryturę testament należy napisać ponownie. Wykonawca testamentu, a w razie jego braku dziekan lub dyrektor bądź administrator Domu Księżych Emerytów, powinien oddzielić majątek kościelny od osobistego majątku zmarłego kapłana i zadbać o jego zabezpieczenie⁷⁸⁸.

W dokumentach diecezji sosnowieckiej zawarto przepis, iż kapłan sporządzający testament powinien pamiętać, że masę spadkową stanowią dobra materialne będące wyłącznie jego własnością i że należy je wyraźnie oddzielić od dóbr kościelnych. Zgodnie z kolejnym wskazaniem tego dokumentu należy testować na cele kościelne, aby korzyść miała wspólnota kościelna i jej struktury rozumiane jako parafia, diecezja, seminarium oraz organizacje charytatywne. W przypadku posiadania najbliższej rodziny, kapłan powinien się ustosunkować, czy sprawy materialne z rodziną uregulował i czy ma wobec niej jakiegokolwiek zobowiązania, czy ustanawia spadkobiercą/spadkobiercami członków rodziny i w jakiej części lub czy ustanawia ich wyłącznie zapisobiercami, wymieniając i oznaczając przekazywane rzeczy czy ilość pieniędzy. Kapłan sporządzający swój testament powinien również wskazać cmentarz pochówku, wspomnieć o Mszach świętych za siebie samego po swej śmierci i wskazać fundusze na ten cel oraz napisać o posiadanych intencjach mszalnych, zwłaszcza o tym, gdzie znajduje się księga intencji mszalnych, w jaki sposób oznaczona została w niej wysokość złożonej ofiary, w jaki sposób oznaczono w niej odprawione już intencje oraz z jakiego

---

⁷⁸⁷ Biskup Siedlecki, *Zarządzenie Biskupa Siedleckiego o obowiązku sporządzania testamentów przez kapłanów* (28.10.2015), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 401, nr 1-2.

⁷⁸⁸ Tamże, nr 5-8.

funduszu należy pokryć pozostałe do odprawienia intencje. Niniejszy dokument opatrzony jest także szczegółowym wzorem testamentu, który posiada kilka wariantów do wyboru⁷⁸⁹.

I Synod diecezji toruńskiej opracował *Instrukcję o kapłanach emerytowanych* w której napisano, iż „w zmienionej sytuacji życiowej emerytowany kapłan przejrzy testament sporządzony w okresie aktywności duszpasterskiej i w razie konieczności wprowadzenia innych postanowień sporządzi nowy testament zgodnie z wymogami prawa. Testament nowo sporządzony winien być złożony w kurii diecezjalnej”⁷⁹⁰.

Kapłani w diecezji warmińskiej zamieszkujący w Konwikcie Kapłanów Warmińskich mają obowiązek sporządzić testament i złożyć go w kancelarii kurii metropolitalnej archidiecezji warmińskiej⁷⁹¹.

Archidiecezja warszawska wprowadza nakaz sporządzenia testamentu najpóźniej po pięciu latach od święceń kapłańskich, kiedy to dokument ten należy złożyć u Kanclerza kurii. Testament taki powinien być napisany odręcznie, opatrzony datą, podpisany pełnym imieniem i nazwiskiem. Dokument ten powinien być także co pięć lat odnawiany⁷⁹².

W diecezji zamojsko-lubaczowskiej funkcjonuje przepis, zgodnie z którym kapłan przechodzący na emeryturę winien zaktualizować swój testament według wzoru zamieszczonego w dokumentach I Synodu tej diecezji⁷⁹³. Testament taki może być uaktualniany lub pisany na nowo, tak aby bardziej odpowiadał

---

⁷⁸⁹ Biskup Sosnowiecki, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych* (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 123, nr 2; Tenże, *Dobra doczesne Kościoła* (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego* Sosnowiec 2005, s. 126.

⁷⁹⁰ Biskup Toruński, *Instrukcja o kapłanach emerytowanych...*, s. 288.

⁷⁹¹ Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Regulamin Konwiktu Kapłanów Warmińskich* (21.02.2013), „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 68 (2013), nr 123, s. 77, nr 32.

⁷⁹² Arcybiskup Metropolita Warszawski, *O testamentach...*, s. 117-118; Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez Kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej* (26.02.2015), „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 68 (2015), nr 1, s. 226-227.

⁷⁹³ Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret określający status Księdza Emeryta...*, s. 38; Biskup Pelpliński, *Testament – wzór dla proboszczów*, [w]: *Statuty i Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, s. 241-242; Tenże, *Testament – wzór dla emerytów*, [w]: *Statuty i Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, s. 242-243; Biskup Koszalińsko-Kołobrzeski, *Testament kapłana [Aneks nr 26]*, [w]: *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* (9.12.1989), Koszalin [b.r.w], s. 196.

faktycznemu stanowi rzeczy. Co prawda każdy kapłan ma prawo swobodnego dysponowania swoimi dobrami, ale z racji tego, że dobra te w większości przypadków pochodzą z ofiar wiernych, zachęca się kapłanów, aby przeznaczali je na rzecz Kościoła lub inne szlachetne cele. W dokumentach diecezji wskazuje się, że zwykle testament dzieli się na część duchową i materialną. W części duchowej powinna być wyrażona wdzięczność Bogu za dar życia i życzliwość doznawaną wśród ludzi. Część materialna powinna zawierać wyrażenie woli odnośnie do przekazania prawa własności do rzeczy materialnych. W testamencie należy obowiązkowo wyznaczyć wykonawcę testamentu oraz spadkobiercę. Można również zamieścić zapisy testamentalne. Dla ważności testament powinien być napisany własnoręcznie, podpisany i zaopatrzony w datę z podaniem miejsca napisania. Moc obowiązującą ma testament najnowszy⁷⁹⁴.

W części diecezji regulaminy domów księży emerytów zobowiązują przebywających w domu do złożenia u dyrektora tej placówki testamentu⁷⁹⁵.

W diecezji zielonogórsko gorzowskiej obowiązuje osobna *Instrukcja postępowania w przypadku śmierci kapłana*, która nakłada na każdego kapłana obowiązek sporządzenia testamentu, zgodnie z wydanymi przepisami diecezjalnymi z dnia 31 października 2017 roku⁷⁹⁶. Niesporządzenie testamentu przez kapłana w Domu Księży Emerytów archidiecezji częstochowskiej niesie ze sobą poważne skutki co do spadku zmarłego nieposiadającego testamentu. W razie braku testamentu zmarłego kapłana albo gdy spisany przez niego testament nie zawiera rozporządzenia posiadanym majątkiem, majątek zmarłego kapłana przechodzi na rzecz domu księży emerytów⁷⁹⁷.

3.1.2. Wykonawca testamentu

Spadkodawca może w testamencie powołać wykonawcę testamentu, z tym że może nim być tylko taka osoba, która ma pełną zdolność prawną. Do jego obowiązków, należy zarządzanie majątkiem spadkowym, spłacenie długów

---

⁷⁹⁴ I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej..., s. 159.

⁷⁹⁵ Biskup Bydgoski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 4.

⁷⁹⁶ Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Instrukcja postępowania w przypadku śmierci kapłana...*, art. 1-3.

⁷⁹⁷ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 39.

spadkowych, wykonanie zapisów i poleceń oraz wydanie spadkobiercom majątku spadkowego zgodnie z wolą spadkodawcy i z ustawą. Może on pozywać i być pozwanym w sprawach wynikających z zarządu spadkiem. Ma też możliwość pozywania w sprawach o prawa należące do spadku i być pozwany w sprawach o długi spadkowe. Koszty zarządu majątkiem oraz wynagrodzenie wykonawcy testamentu należą do długów spadkowych. Osoba powołana na wykonawcę testamentu może nie przyjąć tego obowiązku, składając odpowiednie oświadczenie przed sądem⁷⁹⁸.

W diecezji bielsko-żywieckiej w przypadku braku wyraźnego wskazania w testamencie miejsca pochówku decyzję o nim podejmuje wykonawca testamentu, a jeśli takiego nie ma, robi to rodzina, a jeśli brakuje rodziny, decyzję w tym zakresie podejmuje biskup bielsko-żywiecki⁷⁹⁹.

Procedury i unormowania w kontekście śmierci i wykonania testamentu kapłana znaleźć można również w regulaminach poszczególnych domów księży emerytów. W przypadku śmierci kapłana mieszkającego w Domu Księży Emerytów im. Jana Pawła II archidiecezji częstochowskiej dyrektor wraz z członkami Rady sprawdza księgę intencji mszalnych i sporządza protokół z oględzin, a następnie opieczetowuje drzwi mieszkania zmarłego. W dalszej kolejności Wikariusz Generalny w obecności dyrektora otwiera testament zmarłego złożony w kurii metropolitalnej, a w uzgodnionym terminie następuje otwarcie mieszkania w obecności wykonawcy testamentu, który od tego momentu może przystąpić do jego realizacji. W razie braku testamentu zmarłego kapłana albo gdy spisany przez niego testament nie zawiera rozporządzenia posiadany majątkiem, majątek zmarłego kapłana przechodzi na rzecz Domu Księży Emerytów⁸⁰⁰.

W Domu Księży Emerytów diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej po śmierci kapłana testament, jeśli został pozostawiony w mieszkaniu, otwiera dyrektor. Rodzina zmarłego może przystąpić do wykonania testamentu dopiero po stwierdzeniu stanu intencji mszalnych oraz wyłączeniu spraw, które wymagają zachowania tajemnicy urzędowej⁸⁰¹.

---

⁷⁹⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny..., art. 986-989; Biskup Ełcki, *Testament kapłana...*, s. 282.

⁷⁹⁹ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 3.

⁸⁰⁰ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 39.

⁸⁰¹ Biskup Koszalińsko-Kołobrzeski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 54.

W diecezji płockiej, w przypadku śmierci mieszkańca Domu Księży Emerytów, jego testament otwiera kanclerz kurii diecezjalnej w obecności dyrektora domu, po czym wykonawca testamentu może przystąpić do wykonywania testamentu⁸⁰².

W przypadku śmierci kapłana mieszkającego w Domu Księży Emerytów archidiecezji poznańskiej dyrektor tej placówki z członkami Rady sprawdza księgę intencji mszalnych i sporządza protokół, a następnie opieczetowuje drzwi mieszkania zmarłego. Następnie Wikariusz Generalny w obecności dyrektora otwiera testament zmarłego złożony w kurii metropolitalnej. W dalszej kolejności w uzgodnionym terminie następuje otwarcie mieszkania w obecności wykonawcy testamentu, który od tego momentu może przystąpić do jego realizacji⁸⁰³. Identyczny zapis funkcjonuje w analogicznym dokumencie diecezji radomskiej⁸⁰⁴. W diecezji rzeszowskiej podobnie jak w poznańskiej i radomskiej, w przypadku śmierci kapłana mieszkającego w domu: dyrektor z członkami rady sprawdza księgę intencji mszalnych i sporządza protokół, a następnie opieczetowuje drzwi mieszkania zmarłego. Jednak w kolejnym etapie to dyrektor, a nie Wikariusz Generalny, otwiera w obecności członków Rady testament zmarłego otworzony w biurze domu, a w uzgodnionym terminie otwiera mieszkanie w obecności wykonawcy testamentu, który od tego momentu może przystąpić do jego realizacji. Rodzina zmarłego może przystąpić do zrealizowania testamentu dopiero po pogrzebie i po stwierdzeniu stanu intencji mszalnych oraz zobowiązań finansowych zmarłego kapłana⁸⁰⁵.

Jedną z najbardziej szczegółowych instrukcji dotyczących tego, jakie są obowiązki wykonawcy testamentu i jak powinna wyglądać procedura po śmierci kapłana jest Aneks nr 9 – „Kapłan wobec rzeczy ostatecznych” I Synodu diecezji sosnowieckiej. Zgodnie z tą instrukcją po śmierci kapłana należy powiadomić o śmierci kurię diecezjalną i księdza dziekana oraz zamknąć pomieszczenia zajmowane przez zmarłego, opieczetować je i zabezpieczyć. Zabezpieczenie to należy do obowiązków wykonawcy testamentu, a w przypadku jego nieobecności

---

⁸⁰² Biskup Płocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 665.

⁸⁰³ Arcybiskup Metropolita Poznański, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 350, art.1.

⁸⁰⁴ Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, art. 21.

⁸⁰⁵ Biskup Rzeszowski, *Regulamin Domu Księży Seniorów...*, nr 24.

księdza dziekana lub kapłana, który współpracował ze zmarłym ostatnio i jeżeli jest wielu wikariuszy to ten obowiązek należy do najstarszego pobytem wikariusza w tej parafii. Bez koniecznej potrzeby nikt indywidualnie nie powinien wchodzić do zamkniętego pomieszczenia. Gdyby wejście takie było konieczne, na przykład aby zabrać rzeczy potrzebne na pogrzeb, powinno mieć ono komisyjny charakter, co wiąże się z koniecznością sporządzania protokołu z podaniem przyczyny otwarcia i datą wejścia. Otworzyć mieszkanie zmarłego można komisyjnie po pogrzebie zmarłego. W skład takiej komisji wchodzi: wykonawca testamentu, ksiądz dziekan i dołączeni przez niego kapłani oraz przedstawiciele rodziny zmarłego⁸⁰⁶. Wykonawca testamentu wraz ze swą komisją winien najpierw odnaleźć księgę ze stypendiami mszalnymi, wydzielić przedmioty nienależące do masy spadkowej, na przykład naczynia liturgiczne należące do parafii, obrazy z kościoła i inne przedmioty kościelne przechowywane tylko na plebani, pozostały majątek prywatny zmarłego kapłana należy spisać i dopiero wówczas przystąpić do wykonania testamentu, a związane z pogrzebem koszty należy spisywać według otrzymanych rachunków. Koszty te można pokryć z pozostawionej Książeczki Oszczędnościowej, a w przypadku, gdy jej brak, to potrącić je z masy spadkowej. W sytuacji, gdyby masa spadkowa nie pokryła tych kosztów, należy je pobrać z kasy parafialnej. Wykonawca testamentu sporządza protokół w trzech egzemplarzach ze wszystkich swych czynności. Wszystkie trzy egzemplarze podpisuje cała komisja. Oryginał protokołu zatrzymuje wykonawca testamentu, a kopie otrzymują: kuria diecezjalna i ksiądz dziekan⁸⁰⁷.

W diecezji toruńskiej w przypadku śmierci mieszkańca domu jego testament otwiera kanclerz kurii diecezjalnej w obecności dyrektora domu, po czym wykonawca testamentu może przystąpić do realizacji testamentu. Jeśli zmarły mieszkaniak domu nie zadysponował inaczej w testamencie, jego pogrzeb organizuje dyrektor domu, gdy pogrzeb w całości odbywa się w Toruniu. Jeżeli zaś pogrzeb ma miejsce poza Toruniem, organizuje go dyrektor domu wraz

---

⁸⁰⁶ Biskup Sosnowiecki, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych...*, s. 126, nr 17; Tenże, *Powołanie, prawa i obowiązki duchownych* (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego* Sosnowiec 2005, s. 64.

⁸⁰⁷ Biskup Sosnowiecki, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych...*, s. 126.

z dziekanem dekanatu i proboszczem parafii, na terenie której zmarły ma być pochowany⁸⁰⁸.

W diecezji warmińskiej w przypadku śmierci mieszkańca Konwiktów Kapłanów Warmińskich jego testament otwiera Wikariusz Generalny lub Kanclerz kurii w obecności Dyrektora Konwiktów. Dopiero w tym momencie wykonawca testamentu może przystąpić do jego realizacji⁸⁰⁹.

W diecezji warszawsko-praskiej w przypadku śmierci kapłana mieszkającego w Domu Księża Emerytów, dyrektor wraz z członkami rady sprawdza księgę intencji mszalnych i protokół, po czym opieczetowuje drzwi mieszkania zmarłego. Kanclerz kurii w obecności dyrektora otwiera testament zmarłego złożony w kurii warszawsko-praskiej. W uzgodnionym terminie następuje otwarcie mieszkania w obecności wykonawcy testamentu, który od tego momentu może przystąpić do jego realizacji⁸¹⁰. W Regulaminie Diecezjalnego Domu Księża Emerytów diecezji warszawsko-praskiej zamieszczono zapis, że w przypadku, gdy zmarły mieszkaniem domu nie zadysponował inaczej w testamencie, jego pogrzeb organizuje dyrektor Domu. Z kolei jeśli zmarły kapłan nie określił w testamencie miejsca pochowania, pochówek odbywa się do grobów kapłańskich na miejscowym cmentarzu⁸¹¹.

W przypadku śmierci mieszkańca Domu Księża Emerytów diecezji zielonogórsko-gorzowskiej testament winien być otwarty według zasad obowiązujących w diecezji. Dyrektor stwierdza stan intencji mszalnych i sporządza protokół. Dopiero po tych czynnościach wykonawca testamentu może przystąpić do jego realizacji. Jeśli testament inaczej nie stanowi, to wykonawcą testamentu

---

⁸⁰⁸ Biskup Toruński, *Statut Diecezjalnego Domu „Fraternitas”...*, art. 8-9.

⁸⁰⁹ Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Regulamin Konwiktów Kapłanów Warmińskich...*, s. 77, nr 34.

⁸¹⁰ Biskup Warszawsko-Praski, *Regulamin Diecezjalnego Domu Księża Emerytów...*, art. 1-3; Tenże, *Wzór testamentu kapłana*, [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* (8.12.2000), Warszawa 2000, s. 200.

⁸¹¹ Biskup Warszawsko-Praski, *Regulamin Diecezjalnego Domu Księża Emerytów...*, art. 1-3; Tenże, *Wzór testamentu kapłana*, [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* (8.12.2000), Warszawa 2000, s. 201.

i odpowiedzialnym za sprawy pogrzebowe i kontakt z rodziną zmarłego jest dyrektor Domu Księży Emerytów⁸¹².

3.2. Uroczystości pogrzebowe

W kontekście pochówku zmarłego kapłana najbardziej powszechną zasadą jest, aby miejscem pochówku zmarłego emerytowanego proboszcza był cmentarz tej parafii, w której ostatnio pełnił posługę. Jeśli jednak kapłan ten w testamencie wyraził inną wolę co do miejsca pochówku, wtedy należy ją, w miarę możliwości, uszanować, jak to ma miejsce przykładowo w archidiecezji częstochowskiej⁸¹³. W niektórych diecezjach wskazuje się także, że powinno się, w miarę możliwości, stosować do propozycji przedstawionych przez rodzinę zmarłego. Przykładem może tutaj być diecezja zielonogórsko-gorzowska⁸¹⁴.

W diecezji bielsko-żywieckiej organizacją pogrzebu kapłana zajmuje się proboszcz parafii zamieszkania, dyrektor Domu Księży Emerytów lub zarządca innego budynku kościelnego, w którym mieszkał zmarły. W innych przypadkach biskup bielsko-żywiecki wyznacza odpowiednią osobę. Koszty pogrzebu księdza emeryta, o ile nie mogą być pokryte z pozostawionych przez niego na ten cel środków, pokrywa spadkobierca. W przypadku braku jakiegokolwiek majątku po zmarłym wydatki pokrywa diecezja bielsko-żywiecka⁸¹⁵.

Prawie identyczna norma obowiązuje w archidiecezji częstochowskiej, z tą różnicą, że tutaj w przypadku braku jakiegokolwiek majątku po zmarłym wydatki pokrywa parafia, w której zmarły ostatnio pracował⁸¹⁶.

W dokumentach diecezji drohiczyńskiej można znaleźć pouczenie, że „w imię jedności kapłańskiej sięgającej aż po grób należy pamiętać o kapłanach zmarłych. Wyrazem tej pamięci winien być przede wszystkim udział w pogrzebie

---

⁸¹² Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Zarządzenie dotyczące testamentu kapłańskiego oraz postępowania w przypadku śmierci kapłana* (31.10.2017), „Ecclesiastica. Pismo Urzędowe Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej” 27 (2017), nr 2, s. 98.

⁸¹³ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut księdza emeryta i rencisty...*, s. 35.

⁸¹⁴ Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Zarządzenie dotyczące testamentu kapłańskiego...*, s. 99-100.

⁸¹⁵ Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty...*, s. 4.

⁸¹⁶ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut księdza emeryta i rencisty...*, s. 35.

zmarłego kapłana [...]. Kapłani z dekanatu zmarłego księdza, od dnia jego śmierci do pogrzebu, niech codziennie spotykają się w godzinach wieczornych przy trumnie zmarłego na wspólnej modlitwie brewiarzowej, a jeśli trumna jest w kościele, także na Eucharystii. Przewodniczyć tym modlitwom winien ojciec duchowny dekanatu. W liturgii pogrzebowej biorą udział wszyscy kapłani całej diecezji, wspólnie z biskupem diecezjalnym, sprawując Eucharystię. Wydaje się zasadne przygotowanie stałego rytuału śpiewów i tekstów modlitw do wykorzystania w tych okolicznościach. Synod zaleca, by zmarli kapłani byli chowani na cmentarzu grzebalnym tej parafii, w której ostatnio pełnili posługę. Wyrazem trwania pamięci konfratrów będzie stała troska o groby kapłanów, pamięć o nich w modlitwach i Mszach św. za ich dusze. Jest już zwyczajem, że w diecezji drohiczyńskiej w listopadzie całe prezbiterium gromadzi się w określonym dniu i miejscu na modlitwie za zmarłych kapłanów⁸¹⁷.

W przypadku pochówku proboszcza w diecezji gliwickiej powinien on być pochowany na cmentarzu parafii, w której pełnił swą posługę do momentu przejścia na emeryturę, chyba że w swoim testamencie wyraził inną wolę. W przypadku budowniczego kościoła, o ile wyrażą na to zgodę właściwe władze sanitarno-epidemiologiczne, może zostać on pochowany na terenie przykościelnym. W przypadku pozostałych kapłanów zachęca się ich, aby na miejsce swojego pochówku wybrali cmentarz parafii, w której ostatnio pełnili posługę⁸¹⁸.

Każdy proboszcz i administrator archidiecezji katowickiej powinien być pochowany w parafii, w której duszpasterzował lub, w przypadku braku cmentarza parafialnego – w miejscowości, na której terenie znajduje się parafia. Z kolei prezbiter, który był proboszczem lub administratorem w kilku parafiach, wyznacza w testamencie miejsce swego pochówku w wybranej przez siebie parafii. W przypadku braku testamentu pochówek zmarłego kapłana będzie miał miejsce na cmentarzu parafii ostatniej posługi duszpasterskiej lub w mieście, na którego

---

⁸¹⁷ I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. *Statuty. Dokumenty wykonawcze...*, nr 54.

⁸¹⁸ Wikariusz Generalny Diecezji Gliwickiej, *Testamenty – uwagi praktyczne* [b. daty], „Wiadomości Diecezji Gliwickiej” 4 (1995), nr 1-2, s. 77; Tenże, *Testamenty księży proboszczów* [b. daty], „Wiadomości Diecezji Gliwickiej 4 (1995), nr 1-2, s. 79.

terenie znajduje się ta placówka. W razie jakichkolwiek wątpliwości o miejscu i formie pochówku probitera decyduje arcybiskup metropolita katowicki⁸¹⁹.

Bardzo wskazanym jest w archidiecezji krakowskiej, aby miejscem pochówku zmarłego emerytowanego proboszcza był cmentarz parafii, w której pełnił ostatnio posługę. Jeśli kapłan w swoim testamencie wyraził inną wolę, należy ją, jeśli to możliwe, uszanować. W innych przypadkach, także jeśli krewni zmarłego księdza mieli uzasadnione życzenie pogrzebienia go gdzie indziej, ostateczną decyzję podejmuje arcybiskup metropolita. Organizacją pogrzebu kapłana zajmuje się proboszcz parafii, w której mieszkał, lub dyrektor domu księży, jeśli zamieszkiwał tam zmarły. Koszty pogrzebu księdza emeryta lub rencisty, o ile nie mogą być pokryte z pozostawionej przez niego kwoty na ten cel, pokrywa spadkobierca. Z kolei gdy nie pozostał jakikolwiek majątek po zmarłym, wydatki pokrywa parafia, w której ostatnio pracował⁸²⁰.

W dokumentach archidiecezji łódzkiej zawarto wskazanie, aby miejscem pochówku zmarłego emerytowanego proboszcza był cmentarz tej parafii, w której ostatnio pracował. Jeśli kapłan w testamencie wyraził inną wolę, należy ją uszanować, o ile jest to możliwe. W innych przypadkach oraz w przypadku, gdyby krewni zmarłego księdza mieli uzasadnione życzenie pochowania go gdzie indziej, ostateczną decyzję w tej kwestii podejmuje arcybiskup. Organizacją pogrzebu kapłana zajmuje się proboszcz parafii miejsca jego zamieszkania lub dyrektor Domu Księży Emerytów, w porozumieniu z osobą wskazaną do organizacji pogrzebu w testamencie lub ze spadkobiercą, albo z tym członkiem rodziny zmarłego, który pobiera tak zwany zasiłek pogrzebowy. Koszty pogrzebu księdza pokrywa osoba wskazana do organizacji pogrzebu w testamencie lub spadkobierca, albo członek rodziny zmarłego pobierający tak zwany zasiłek pogrzebowy⁸²¹.

Regulamin Domu Księży Emerytów diecezji płockiej stanowi, że jeśli zmarły mieszkawiec domu nie zadysponował inaczej w testamencie, jego pogrzeb organizuje dyrektor domu, jeśli pogrzeb w całości odbywa się w Płocku.

---

⁸¹⁹ Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Wskazania dotyczące sporządzania testamentów probiterów...*, s. 132.

⁸²⁰ Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Status księdza emeryta...*, s. 78.

⁸²¹ Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Instrukcja o sporządzaniu przez kapłana testamentu i o jego wykonaniu* (22.11.1998), [w]: *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, Łódź 1999, s. 101-103.

W przypadku gdy pogrzeb ma miejsce poza Płockiem, organizuje go dziekan dekanatu i proboszcz parafii, na terenie której zmarły ma być pochowany⁸²².

W sytuacji, gdy zmarły prezbiter był mieszkańcem domu księży emerytów, zazwyczaj dyrektor otwiera testament zmarłego w obecności Rady Domu w tych domach, gdzie taka rada funkcjonuje. Tak jest przykładowo w diecezji kaliskiej. W towarzystwie dwóch członków tego gremium dyrektor stwierdza stan intencji mszalnych i sporządza ze wszystkiego protokół. Powiadamia on także o śmierci rodzinę zmarłego oraz organizuje sprawy związane z pochówkiem i uroczystością pogrzebu⁸²³. W diecezji warmińskiej, w przypadku śmierci kapłana Konwiktów Kapłanów Warmińskich, pogrzeb zmarłego kapłana organizuje dyrektor konwiktów, o ile w testamencie nie postanowiono inaczej⁸²⁴.

Podobnie jest w diecezji warszawsko-praskiej, gdzie jeśli zmarły mieszkaniec domu nie zadysponował inaczej w testamencie, jego pogrzeb organizuje dyrektor domu. Jeśli zmarły kapłan nie określił w testamencie miejsca pochowania, pochówek odbywa się do grobów kapłańskich na miejscowym cmentarzu⁸²⁵.

Diecezja zielonogórsko-gorzowska w swojej „Instrukcji postępowania w przypadku śmierci kapłana” stanowi, iż odnośnie miejsca i okoliczności pogrzebu należy w miarę możliwości stosować się do dyspozycji zawartych w testamencie oraz do propozycji przedstawionych przez rodzinę zmarłego. Szczegóły dotyczące uroczystości pogrzebowej należy skonsultować z biskupem diecezjalnym, który zawsze ma prawo osobistego przewodniczenia obrzędowi lub wyznaczenia swojego delegata. po ustaleniu miejsca i daty pogrzebu oraz innych szczegółów tej uroczystości należy powiadomić kancelarię kurii, która przy pomocy poczty elektronicznej przekazuje informację kapłanom w całej diecezji⁸²⁶. Pogrzeb kapłana zasadniczo powinien odbywać się w tej parafii, w której zmarły ostatnio pracował, pełniąc obowiązki duszpasterskie, lub przebywał jako rezydent. Wierni powinni

---

⁸²² Biskup Płocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 665-666.

⁸²³ Biskup Kaliski, *Regulamin Domu Księży Emerytów...*, s. 275.

⁸²⁴ Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Regulamin Konwiktów Kapłanów Warmińskich...*, s. 77, nr 35.

⁸²⁵ Biskup Warszawsko-Praski, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana...*, s. 198-199.

⁸²⁶ Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Instrukcja postępowania w przypadku śmierci kapłana...*, art. 5-6.

wspomóc go po śmierci swoimi modlitwami i otoczyć troską jego grób. We wspomnianej parafii wierni powinni także odmawiać modlitwy za zmarłego w każdą niedzielę i każde święto, przez cały rok. Strona organizacyjna i finansowa pogrzebu należy do zarządcy parafii, w której zmarły posługiwał bądź rezydował, w porozumieniu z dziekanem. Jeżeli jednak pogrzeb ma się odbyć zgodnie z ostatnią wolą zmarłego, poza parafią lub diecezją, wtedy sprawy organizacyjne ustalają zarządcy zainteresowanych parafii wraz z rodziną zmarłego kapłana⁸²⁷.

3.3. Msza w intencji zmarłego prezbitera-seniora

Niektóre diecezje formułują swoje przepisy dotyczące mszy upamiętniającej zmarłego prezbitera. W przypadku dokumentów synodalnych, statutów i regulaminów domów księży emerytów regulacje takie mają jednak charakter fragmentaryczny

w diecezji drohiczyńskiej postanowiono, że wyrazem pamięci o zmarłych kapłanach powinna być, w przypadku zmarłego konfratra, jedna Msza święta za niego w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące od jego śmierci⁸²⁸.

Każdy kapłan w diecezji gliwickiej jest zobowiązany do odprawienia jednej Mszy świętej w intencji zmarłego kapłana tej diecezji⁸²⁹.

W diecezji sosnowieckiej kapłan sporządzający testament powinien w tym dokumencie wspomnieć o Mszach świętych za siebie samego po swojej śmierci i wskazać fundusze na ten cel⁸³⁰.

W diecezji warszawskiej wskazuje się, że szczególną okazją do wyrażania jedności kapłańskiej jest udział w pogrzebach kapłanów i odprawienie za zmarłego Mszy świętej⁸³¹.

W diecezji zamojsko-lubaczowskiej stworzono zapis, że „przejawem braterskiej więzi wśród kapłanów jest również pamięć o zmarłych kapłanach. Winna się ona wyrażać w udziale w pogrzebie kapłanów, w ofiarowaniu za nich Mszy

---

⁸²⁷ Tamże, art. 8-9.

⁸²⁸ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze...*, nr 54.

⁸²⁹ Biskup Gliwicki, *Ponowienie zarządzenia w sprawie Mszy binowanych i trynowanych oraz stypendiów mszalnych* (9.04.2001), „Wiadomości Diecezji Gliwickiej” 10 (2001), nr 2, s. 236.

⁸³⁰ Biskup Sosnowiecki, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych...*, s. 124, nr 2.

⁸³¹ Arcybiskup Metropolita Warszawski, *O testamentach...*, s. 119.

świętej, w trosce o groby kapłańskie i w modlitwach. Ponadto zezwala się kapłanom, którzy nie mogli brać udziału w koncelebry pogrzebowej za zmarłego kapłana, na zorganizowanie koncelebry w stosownym czasie⁸³².

W diecezji zielonogórsko-gorzowskiej pogrzeb kapłański obejmuje także Mszę świętą pogrzebową, po której następuje ostatnie pożegnanie i złożenie ciała do grobu. Istnieje także możliwość zaplanowania dodatkowej Mszy świętej w wieczór poprzedzający dzień pogrzebu, zwłaszcza w przypadku, gdy przewiduje się udział w niej większej grupy kapłanów, a termin pogrzebu stwarza pewne niedogodności. Poza homilią należącą z zasady do głównego celebransa, można dopuścić w odpowiednim miejscu pożegnanie wygłoszone przez przedstawiciela kolegów kursowych, krewnych i lokalnej społeczności. Ponadto za zmarłego konfratra wszyscy kapłani inkardynowani do diecezji odprawiają jedną Mszę świętą⁸³³.

4. Podsumowanie

W niniejszym rozdziale przebadano sposoby realizacji troski o wymiar ludzki i materialny prezbitera seniora. Głównym przedmiotem tych naukowych dociekań były uregulowania prawa Kościoła w Polsce w tym zakresie, a mianowicie kwestie zamieszkania, wsparcia finansowego oraz wypełnienie ostatniej woli związane z wykonaniem testamentu, pochówkiem kapłana seniora (emeryta) oraz odprawieniem obrzędów pogrzebowych.

W polskich diecezjach panuje przeważnie zasada, że emerytowany kapłan ma prawo wyboru, gdzie chce zamieszkać po przejściu na emeryturę. Każdy wybór wiąże się z pewnymi okolicznościami, które musi brać pod uwagę przy wyborze miejsca zamieszkania na starość. Księża seniorzy mogą zamieszkać w diecezjalnym domu księży emerytów, gdzie mają zapewnioną opiekę medyczną, duchową, zapewnione posiłki oraz gdzie mogą liczyć na wszelką potrzebną pomoc. W zamian zobowiązani są do respektowania statutu i regulaminu domu księży emerytów (seniorów) i zwyczajów w nim przyjętych, co może sprowadzać się

---

⁸³² *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej...*, s. 27-28.

⁸³³ *Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, Instrukcja postępowania w przypadku śmierci kapłana...*, art. 7-10.

do przestrzegania godzin spożywania posiłków, harmonogramu dnia, zakazu trzymania zwierząt czy potrzeby zgłaszania dłuższych nieobecności mieszkańca domu do dyrektora domu. Chęć zamieszkiwania domu księży emerytów wiąże się najczęściej także z koniecznością przekazywania części, a nawet większości swojej emerytury na rzecz domu, gdyż między innymi dzięki tym środkom placówka ta jest w stanie utrzymać się oraz zapewnić spokojną starość dla jej mieszkańców. Drugą możliwością jest zamieszkanie w mieszkaniu prywatnym należącym do kapłana, jego rodziny lub innych osób. Należy na to uzyskać zgodę biskupa lub chociażby poinformować biskupa o takim wyborze i podać adres nowego miejsca zamieszkania. Wadą tego wyboru jest to, że emeryt zmuszony jest do utrzymywania się na własną rękę i nie może wymagać regularnej pomocy finansowej i medycznej ze strony jakiegokolwiek parafii czy diecezjalnego domu księży emerytów. Emerytowani kapłani mogą także, za zgodą biskupa danej diecezji, zamieszkać w domu parafialnym przy parafii, w której ostatnio sprawowali posługę kapłańską lub w innej, za zgodą proboszcza takiej parafii oraz biskupa. W tym przypadku również są zobowiązani przestrzegać zasad panujących w domu parafialnym czy to spisanych w regulaminie danego domu, wynikających z umowy z proboszczem takiej parafii, czy to niepisanych zwyczajów w niej panujących. Poszczególne diecezje różnią się w tym zakresie zasadniczo tym, czy emerytowany prezbiter może zamieszkiwać w domu przy parafii, w której ostatnio sprawował posługę, czy taka możliwość została w danej diecezji wykluczona.

Księża emeryci i renciści, w razie choroby, niepełnosprawności lub problemów finansowych, mogą ubiegać się o wsparcie finansowe od funduszy wzajemnej pomocy kapłańskiej zorganizowanych w danej diecezji. Powszechną zasadą jest jednak to, że księża, którzy w czasie swojej aktywnej posługi kapłańskiej opłacali składki na taki fundusz, mogą starać się o stosowne świadczenia finansowe z funduszu podczas emerytury w razie pogorszenia stanu zdrowia lub znalezienia się w ciężkiej sytuacji finansowej. Należy pamiętać, że emerytowani księża mogą liczyć na emeryturę, przede wszystkim państwową, a w niektórych diecezjach także kościelną. W przypadku trwałych problemów ze zdrowiem uniemożliwiających sprawną posługę przed przejściem na emeryturę, przysługuje im także państwowa renta. Kapłani, którzy na emeryturze mają chęć i możliwość pełnienia części posług kapłańskich, zwłaszcza odprawiania Mszy świętych czy udzielania sakramentów

świętych, mają prawo do uzyskiwania stypendiów mszalnych za swoją posługę, *iura stolae* oraz wynagrodzenia z tytułu podejmowanej posługi w diecezji.

Każdy kapłan ma obowiązek sporządzenia testamentu na wypadek śmierci. Obowiązek ten dotyczy zwłaszcza kapłanów emerytowanych, którzy - zgodnie z prawem danej diecezji - zobowiązani są do zgłoszenia testamentu dyrektorowi domu księży emerytów lub kurii diecezjalnej. Testament powinien być sporządzony w formie aktu notarialnego lub napisany odręcznie, podpisany i zawierać datę sporządzenia. Dokument ten powinien zawierać przepisy odnośnie przedmiotów i majątku zmarłego kapłana, które wchodzi w masę spadkową i nie przechodzą automatycznie na własność diecezji lub domu księży emerytów. To jakie przedmioty wyłączone są ze spadku i przechodzą na własność parafii, jest przedmiotem norm szczegółowych zawartych w prawie partykularnym. W testamencie należy także zawrzeć postanowienia co do sposobu wykonania testamentu oraz uroczystości pogrzebowych, zwłaszcza tego, gdzie ma odbyć się pogrzeb. Regulacje odnośnie uroczystości pogrzebowych zmarłego kapłana oraz Mszy świętej w jego intencji zawarte są w dokumentach partykularnych poszczególnych diecezji.

ZAKOŃCZENIE

Powyższa rozprawa miała na celu zbadanie systemowych rozwiązań dotyczących troski o prezbitera seniora w świetle prawodawstwa Kościoła powszechnego oraz prawodawstwa Kościoła w Polsce. Sformułowano pomocnicze pytania badawcze następującej treści: Jak troska o prezbitera seniora została uregulowana w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego? Czy kapłani seniorzy w Kościele w Polsce mają zapewniony godny byt, opiekę zarówno materialną jak i duchową i mogą spokojnie przeżyć swoją „jesień życia”? Czy mają możliwości dalszego rozwoju oraz czynnego udziału w życiu Kościoła? Czy w Polsce jest ustanowiony program opieki nad księżmi seniorami? Czy wszyscy mają takie same możliwości zaspakajania potrzeb: od najbardziej podstawowych po te zaawansowane? Czy metropolie mają wyznaczone wspólne cele i program dotyczący księży emerytów? Czy w Polsce jest powołana specjalna instytucja kościelna zajmująca się wyłącznie sprawami księży seniorów?

Odpowiedzi na powyższe pytania zostały zawarte w podsumowaniach wieńczących każdy z trzech rozdziałów niniejszego studium, nie ma zatem potrzeby ponownego przytaczania ich w tym miejscu. Warto jednak, ale w sposób bardzo ogólny, jeszcze raz zwrócić uwagę na pewne kwestie poruszane w poszczególnych rozdziałach.

Poprzez analizę prezentowanego materiału autor starał się stworzyć rozbudowaną podstawę do tego, aby zrealizować cel niniejszej rozprawy oraz aby odpowiedzieć na postawione w niej pytania. Nie należało tego robić jednak bez skonstruowania uprzednio aparatury pojęciowej oraz przedstawienia uregulowań powszechnego prawa kanonicznego dotyczących (bezpośrednio lub pośrednio) emerytowanych prezbitarów.

Z tego względu w pierwszej części pracy zawarto rozważania prowadzące do zdefiniowania pojęć „prezbiter diecezjalny”, „prezbiter senior”, „inkardynacja”, „troska” a także scharakteryzowano relację łączącą prezbitera z biskupem diecezjalnym. Natomiast w celu zarysowania granicy między w pełni czynnym w posłudze prezbitarem a prezbitarem emerytowanym w stanie spoczynku opisano katalog przyczyn utraty urzędu kościelnego prowadzących do przejścia na emeryturę, do których zaliczono osiągnięcie określonego wieku, upływ kadencji,

rezygnację, pozbawienie oraz odwołanie. W tej części studium przebadano również prawodawstwo Kościoła powszechnego w niniejszej kwestii. Zwrócono uwagę na prezbiterów seniorów w dokumentach Soboru Watykańskiego II, w posoborowym dekrete *Ecclesiae sanctae*, Instrukcji *Ecclesiae Imago*, Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku, posynodalnej adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* czy Dyrektorium *Apostolorum Successores*. W tym kontekście należy zauważyć, że dotychczas nie ma w prawie powszechnym dokumentu, który kompleksowo regulowałby problematykę prezbiterów seniorów. Tekstem, który częściowo tylko zbliża się do tego celu jest *Presbyterorum ordinis*, ale dotyczy on prezbiterów jako całości, a więc zarówno prezbiterów w czynnej służbie, jak i emerytowanych, a nie jedynie samych prezbiterów w stanie spoczynku. Należy wyrazić nadzieję, że tak poważne i powszechne zagadnienie, jak zapewnienie szeroko pojętej opieki nad zasłużonymi kapłanami doczeka się osobnej regulacji także na gruncie prawa powszechnego. Ostatnia część pierwszego rozdziału analizuje kwestię troski o prezbitera seniora z podmiotowego punktu widzenia, co oznacza, że przedstawione zostały te podmioty, które są zobowiązane do troski o prezbiterów w stanie spoczynku. Na gruncie prawa powszechnego i partykularnego zalicza się do nich biskupa diecezjalnego, duchowieństwo diecezjalne oraz wiernych świeckich.

Rozdział drugi niniejszej pracy opierał się na przekonaniu, iż kluczową częścią troski o stan psychiczny kapłanów seniorów jest zapewnienie im odpowiedniej możliwości dalszego zaangażowania duszpasterskiego oraz aktywnego udziału w życiu kościelnym. Z tego względu prezbiterzy seniorzy powinni mieć zapewnioną nie tylko realną pomoc psychologiczną, ale także rzeczywistą możliwość dalszego udziału w formacji kapłańskiej, brania udziału w rekolekcjach, wspólnych modlitwach, nabożeństwach, a także w szeroko pojętym życiu społecznym stanu duchownego. Prezbiter senior (w zależności od swoich rzeczywistych możliwości psychofizycznych), powinien mieć realną możliwość dalszej, choć ograniczonej czasowo i wysiłkowo, posługi nauczania, uświęcania i pasterzowania. Formą aktywnego udziału w życiu Kościoła może być na przykład członkostwo w organach i gremiach, takich jak: Rada Kapłańska, Kolegium Konsultorów, Kapituły Metropolitarne lub Kolegiackie czy Rada Domu Seniora. W poszczególnych archidiecezjach i diecezjach przepisy dotyczące członkostwa prezbiterów seniorów w tych organach różnią się między sobą, co wpływa na zakres

możliwości takiego uczestnictwa. W większości diecezji prezbiterzy seniorzy nie mają możliwości dalszego członkostwa w Radzie Kapłańskiej czy Kolegium Konsultorów po przejściu na emeryturę, mogą natomiast zostać członkami Rady Domu Seniora, wspierając działalność dyrektora tego typu placówki lub być członkiem Kapituły – gdyż w niektórych diecezjach takie członkostwo ma charakter dożywotni. Możliwość bycia członkiem Rady Kapłańskiej czy Kolegium Konsultorów mogłaby być zapewniona we wszystkich diecezjach, co zaaktywizowałoby dodatkowo prezbiterów seniorów. W parafii, gdzie emerytowany ksiądz jest rezydentem, ma on możliwość wsparcia proboszcza poprzez udzielanie sakramentów, głównie sakramentu pokuty, a także wspomaganie kapłanów poprzez prowadzenie nabożeństw i uroczystości.

Trzeci rozdział dysertacji skupia się na materialnym wymiarze dbałości o emerytowanych prezbiterów. Badaniu zostały poddane takie kwestie, jak: zamieszkanie kapłanów emerytów, ich zabezpieczenie finansowe, możliwości dodatkowego zarobkowania oraz zagadnienia związane z wypełnieniem ostatniej woli w kontekście testamentu, uroczystości pogrzebowych oraz Mszy świętej w intencji zmarłego prezbitera seniora. po dokonanej analizie sytuacji materialno-bytowej prezbiterów seniorów w różnych diecezjach można wysunąć wniosek, że emerytowani kapłani mają zapewniony podstawowy byt oraz opiekę materialną. Zdecydowana większość diecezji ma swoje domy księży emerytów (seniorów), których podstawą funkcjonowania jest statut, a ich mieszkańców obowiązuje wewnętrzny regulamin. Zamieszkanie w domu księży emerytów zazwyczaj wiąże się z koniecznością wpłacania części swojej emerytury lub stałej opłaty na poczet kosztów związanych z zamieszkiwaniem w takim miejscu.

W przypadku innego zakwaterowania na emeryturze, czyli: zamieszkania w domu parafialnym w parafii, gdzie ostatnio prezbiter sprawował posługę czy też w innej parafii lub w mieszkaniu prywatnym zaobserwować można znaczące różnice pomiędzy poszczególnymi diecezjami do tego stopnia, że w niektórych z nich pewne możliwości zamieszkania są niedostępne. Natomiast w kwestiach finansowego zabezpieczenia warto podkreślić, że emerytowani prezbiterzy podlegają pod polskie prawo: poza sprawowaniem posługi pracują zatrudnieni na odpowiednie umowy i odprowadzają podatki – z tego tytułu przysługuje im państwowa emerytura oraz renta. Dodatkowo w wielu diecezjach funkcjonują fundusze wzajemnej pomocy kapłańskiej, które – działając dzięki regularnym

składkom prezbiterów – umożliwiają im uzyskanie regularnego wsparcia finansowego na emeryturze lub jednorazowego wsparcia w razie poważnej choroby lub niezdolności do samodzielnego funkcjonowania. W niektórych diecezjach funkcjonuje także emerytura kapłańska, aczkolwiek tego typu świadczenie nie jest czymś powszechnym w Kościele w Polsce. Zabezpieczenie emerytalno-bytowe emerytowanych prezbiterów pozwala więc na skromne życie na przyzwoitym poziomie, jednakże w przypadku ciężkiej choroby czy kosztownego leczenia dodatkowe wsparcie finansowe z funduszu pomocy wzajemnej czy od innych kapłanów może okazać się niezbędne.

Należy wyraźnie podkreślić, iż w praktyce poszczególne metropolie, archidiecezje i diecezje nie mają wyznaczonych jasnych wytycznych w kontekście troski o prezbiterów seniorów. Na poziomie Konferencji Episkopatu Polski⁸³⁴ nie wypracowano żadnych, nawet ogólnych, standardów troski i opieki nad prezbiterami emerytami. Nie powołano także jak dotąd żadnej instytucji kościelnej, która takie dokumenty mogłaby wypracować. Można uznać to za swego rodzaju mankament prowadzący ostatecznie do tego, że poszczególne diecezje będą jedynie doraźnie utrzymywać rozwiązania, które w bardzo ograniczonym zakresie będą zaspokajać potrzeby (zarówno duchowe, jak i materialne) prezbiterów seniorów i to w bardzo ograniczonym zakresie. Ważną a zarazem kluczową przesłanką mogą być niedostateczne możliwości finansowe, a także może brakować wystarczającej woli i determinacji w środowisku kapłanów, by troskę o emerytowanych kapłanów doprowadzić do odpowiednich standardów. Dokumenty, takie jak na przykład: „Droga formacji prezbiterów w Polsce. *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*” są niezbędne i tworzą standardy formacji kapłańskiej prezbiterów, jednakże (tak jak w prawie powszechnym Kościoła) nie zaspokajają wystarczająco potrzeb

---

⁸³⁴ Zostały wypracowane prawne regulacje dotyczące biskupów przechodzących na emeryturę. Dokumenty te opierają się na dyrektywach wydanych przez Kongregacji ds. Biskupów, [w]: Congregazione per i Vescovi, *Il Vescovo emerito*, Città del Vaticano 2008; tekst polski: Kongregacja ds. Biskupów, *Biskup Senior*, Tarnów [b.r.w.]; Konferencja Episkopatu Polski, *Statut Konferencji Episkopatu Polski* (7.10.2009), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 27 (2015), s.14-20; Konferencja Episkopatu Polski, *Status prawny biskupów polskich rezygnujących z urzędu* (15.10.1997), [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s.767-768; Konferencja Episkopatu Polski, *Status biskupów seniorów diecezjalnych i pomocniczych* (6.03.2013), Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (2013), s. 128-130.

emerytowanych kapłanów. Można zatem zdecydowanie stwierdzić, że status prezbitera seniora nie jest odpowiednio uregulowany w Kościele, co może budzić obawy wśród starszej części stanu kapłańskiego, iż na gruncie prawa kościelnego nie są w odpowiednim stopniu docenieni i zabezpieczeni. Widać to także na kanwie obecnie obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego, gdzie do tematyki emerytury prezbiterów podchodzi się niekompleksowo, fragmentarycznie, skupiając się głównie na przejściu na emeryturę proboszczów czy też na kwestiach przyczyn utraty urzędu kościelnego. Fakt, iż prezbiterzy seniorzy stanowią coraz większą część stanu duchownego, ponieważ ich średnia wieku systematycznie i nieuchronnie się podnosi, prowadzi wprost do wniosku, że zaniedbanie to należy jak najszybciej nadrobić: stworzyć prawo regulujące kwestie troski o prezbiterów seniorów; prawo gwarantujące zunifikowane, choćby minimalne standardy, do których przestrzegania zostaną zobligowane poszczególne diecezje. Zapewnienie, iż na emeryturze życie kapłana będzie bezpieczne i spokojne z pewnością wpłynie pozytywnie na perspektywy czynnych duszpastersko prezbiterów i ich dobrostan, a być może także na wzrost liczby nowych powołań.

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła

1.1. Biblijne

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione, Poznań 2002.

1.2. Źródła liturgiczne

Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II renovatum auctoritate Pauli PP. VI editum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum, editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis 1990; tekst polski: *Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, wydanie drugie poprawione, Katowice 2019.

1.3. Kodeksy prawa kanonicznego

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (5.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*, stan prawny na dzień 18 maja 2022 r., zaktualizowany przekład na język polski zatwierdzony przez Konferencje Episkopatu, Poznań 2022.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

1.4. Dokumenty papieskie

- Benedykt XVI, *Do mieszkańców Castel Gandolfo*, (28.03.2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), nr 3-4 (2013), s. 4-7.
- Benedykt XVI, Oświadczenie podczas konsystorza publicznego (11.02.2013) *Rezygnuję z posługi Biskupa Rzymu*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), nr 3-4 (2013), s. 4.
- Francesco, Ordinazione Episcopale di mons. Peter Brian Wells e mons. Miguel Angel Ayuso Guixot *Omelia del santo Padre Francesco* (10.03.2016), https://www.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160319_omelia-ordinazioni-episcopali.html [dostęp: 5.02.2024];
- Franciscus PP, Constituzione apostolica sulla Curia romana e il suo servizio alla Chiesa nel mondo *Praedicate Evangelium* (19.03.2022), https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/20220319-constituzione-ap-praedicate-evangelium.html [dostęp: 11.10.2022].
- Franciscus PP, Lettera apostolica in forma di motu proprio *Imparare a congedarsi* con cui si regola la rinuncia, a motivo dell'età, dei titolari di alcuni uffici di nomina pontificia, (12.02.2018), „L'Osservatore Romano”, edizione quotidiana, 16.02.2018, nr 38 s. 7.
- Franciszek, *Sobór źródłem entuzjazmu i nadziei*. Przemówienie do duchowieństwa diecezji rzymskiej (14.02.2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), nr 3-4 (2013), s. 29-34.
- Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica post-synodalis de Episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis* (16.10.2003), AAS 96 (2004), nr 12 s. 825-924; tekst polski: Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Kraków 2006.

- Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica postsynodalis *Pastores dabo vobis*, (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski: Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Wrocław 1995.
- Ioannes Paulus PP. II, Constitutio Apostolica qua nova Canonici ordinatio pro *Spirituali militum curae* datur (21.04.1986), AAS 78 (1986), s. 481-486; tekst polski: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 211-216.
- Jan Paweł II, List do kapłanów na Wielki Czwartek 1980 *Tajemnica i kult Eucharystii* [w]: *Listy Jana Pawła II do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek (1979-1997)*, Kraków 1998, s. 37-44.
- Jan Paweł II, List do kapłanów na Wielki Czwartek 1983 *Mysterium Odkupienia* [w]: *Listy Jana Pawła II do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek (1979-1997)*, Kraków 1998, s. 55-60.
- Jan Paweł II, *Ludzie starsi w życiu społeczeństwa. List papieski do uczestników II Światowego Zgromadzenia poświęconego problemom starzenia się ludności* (3.04.2002), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.), nr 6 (2002), s. 8-9.
- Ioannes Paulus II, *Nuntius christifidelibus provectoris aetatis missus* (1.10.1999), AAS 92 (2000), s. 186-204; tekst polski: Jan Paweł II, *List do osób w podeszłym wieku*, Poznań 1999.
- Paulus PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ingravescentem aetatem* (21.11.1970), AAS 62 (1970) s. 810-813.
- Paulus PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae Normae ad sanctae quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II Decreta statuuntur *Ecclesiae Sanctae* (06.08.1966), AAS 58 (1966), s. 758-787; tekst polski: Paweł VI, Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II,

[w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 138-155.

Paulus PP. VI, *Litterae encyclicae de sacerdotali caelibatu Sacerdotalis caelibatus* (24.06.1967), AAS 59 (1967), s. 657-697; tekst polski: *Nauka Kościoła o charyzmacie celibatu. Wybór dokumentów*, red. A. Jasiński, Gniezno 2001, s. 91-129.

1.5. Dokumenty soborowe

Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series i (Antepreparatoria), Appendix voluminis II: Analyticus conspectus conciliorum et votorum quae ab episcopis et praelatis data sunt. Pars II, Typis Polyglotis Vaticanis 1961.

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum I, *Constitutio dogmatica prima de Ecclesia Christi Pastor aeternus* (18.07.1870), ASS 06 (1870-1871), s. 40-51; tekst polski: *Sobór Watykański I, Pierwsza konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym*, [w]: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski (1511-1870), t. IV: Lateran V, Trydent, Watykan I*, ukł. i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 912-927.

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio de sacra liturgia Sacrosanctum Concilium* (04.12.1963), AAS 56 (1964), s. 97-134; tekst polski: *Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*, [w]: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 48-78.

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-67; tekst polski: *Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*, [w]: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 104-166.

- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-990; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 433-471.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de pastorali episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-696; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 236-258.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 478-508.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de institutione sacerdotali *Optatam totius* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 713-727; tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 288-301.

1.6. Dokumenty Kurii Rzymskiej

- Catechismus Catholicae Ecclesiae* (15.08.1997), Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Poznań 2002.
- Congregatio pro Clericis, *Instructio Conversio pastoralis paroecialis communitatis in servitio missionis evangelizatricis Ecclesiae* (29.06.2020), AAS 112 (2020), nr 10, s. 736-777; tekst polski: Kongregacja Duchowieństwa,

---

Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła, Wrocław 2020.

Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010), nr 7, s. 419-431; tekst polski: Kongregacja Nauki Wiary, Modyfikacje wprowadzone do tekstu «Normae de gravioribus delictis», https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kdwiary/normae_de_gravioris-15072010.html [dostęp: 17.02.2018].

Congregatio pro Episcopis, *Direttorio Apostolorum Successores per il ministero pastorale dei vescovi* (22.02.2004), *Liberia Editrice Vaticana* 2004; tekst polski: Kongregacja ds. Biskupów, Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores*, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 517-711.

Congregazione per i Vescovi, *Il Vescovo emerito*, Città del Vaticano 2008; tekst polski: Kongregacja ds. Biskupów, *Biskup Senior*, Tarnów [b.r.w.].

Congregazione per il Clero, *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri*(11.02.2013), nuova edizione, Città del Vaticano 2013; tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu presbiterów*, nowe wydanie, Kraków 2013.

Congregazione per il Clero, *Il dono della vocazione sacerdotale. Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8.12.2016), Città del Vaticano 2016.

Congregazione per il Clero, *Il Presbitero, Maestro della Parola, Ministro Dei Sacramenti e Guida della comunità in vista del Terzo Millennio Cristiano* (9.03.1999),https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccclergy/documents/rc_con_ccclergy_doc_19031999_pretres_it.html [dostęp: 28.01.2024]; tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty*

---

w drodze do Trzeciego Tysiąclecia chrześcijaństwa (19.03.1999),
Poznań 1999

Congregazione per il Clero, Instruzione *Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale* (04.08.2002), Libreria Editrice Vaticana 2002; tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, Instrukcja *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Wrocław 2002.

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum* (29.06.1980), Libreria Editrice Vaticana 1980.

Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Nota esplicativa Elementi per configurare l'ambito di responsabilità canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero*, „*Ius Ecclesiae*” 16 (2004), nr 1, s. 34-39.

Sacra Congregatio pro Episcopis, *Directorium de pastoralis ministerio Episcoporum Ecclesiae imago* (22.02.1973), Typis Polyglottis Vaticanis 1973; tekst polski: Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 403-516.

1.7. Prawa partykularnego w Polsce

Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej* (29.02.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 273-276.

Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Dekret o rezydencji kapłanów* (25.02.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 268.

- Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 266-267.
- Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Archidiecezjalnej Rady Kapłańskiej* (30.04.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 244-245.
- Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Białostockiej Kapituły Metropolitalnej* (13.02.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 225-232.
- Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Domu Księży Emerytów w Białymstoku* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 263-265.
- Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Domu Księży Seniorów w Biłgoraju* (28.06.2010), sygn. aktu: L.dz. 29, [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Białymstoku.
- Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Księży Archidiecezji Białostockiej* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 261-262.
- Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Statuty Kolegiackiej Kapituły Krypniańskiej* (27.07.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 237-238.
- Arcybiskup Metropolita Białostocki, *Testament kapłana* (25.03.2000), [w]: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 277-281.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Dekret określający wiek emerytalny prezbiterów Archidiecezji Częstochowskiej* (28.03.2013), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 87 (2013), nr 1, s. 81-82.

- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, Dekret Promulgujący Statut Księdza Rezydenta w Archidiecezji Częstochowskiej (10.06.2009), Częstochowa 2010.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Dekret zobowiązujący Księżych Archidiecezji Częstochowskiej do sporządzenia testamentu* (11.04.2008), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 82 (2008), nr 3-4, s. 77.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Instrukcja o sporządzeniu testamentu przez kapłana* (18.10.2008), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 82 (2008), nr 3-4, s. 78.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Instrukcja wyjaśniająca sposób realizacji dekretu obniżającego wiek emerytalny prezbiterów Archidiecezji Częstochowskiej* (28.03.2013), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 87 (2013), nr 1, s. 81-82.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Regulamin Domu Księżych Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej* (4.06.2009), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej 84” (2010), nr 4-6, s. 36-38.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Domu Księżych Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej* (4.06.2009), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 84 (2010), nr 4-6, s. 33-35.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej* (15.05.2012), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 86 (2012), nr 1, s. 127-128.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut księdza emeryta i rencisty Archidiecezji Częstochowskiej* (12.09.2011), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 85 (2011), nr 7-9, s. 30-35.
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Księdza Rezydenta w Archidiecezji Częstochowskiej* (10.06.2009), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 83 (2009), nr 7-8, s. 16-17.

- Arcybiskup Metropolita Gdański, *Dekret powołujący Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (11.01.2003), „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej” 47 (2003), nr 4-6, s. 232.
- Arcybiskup Metropolita Gdański, *Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów w Archidiecezji Gdańskiej* (29.12.2001), [w]: *III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia, t. I: Statuty*, Gdańsk 2001, s. 70-78.
- Arcybiskup Metropolita Gdański, *Testament. Uwagi do sporządzania testamentu* (25.03.2002), [w]: *III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia, t. I: Statuty*, Gdańsk 2001, s. 102-103.
- Arcybiskup Metropolita Gdański, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Gdańskiej* (11.04.2019), [w]: Kancelaria Kurii Archidiecezji Gdańskiej.
- Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Dekret* (14.10.2015), sygn. aktu: 2495/2015/P [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie.
- Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Dekret w sprawie ogólnego zezwoleniana binację i trynację Mszy św.* (31.12.2013), „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 69 (2014), nr 1, s. 73-74.
- Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Regulamin Archidiecezjalnego Domu Księży Seniorów bł. Michała Kozala BM w Gnieźnie* (23.07.2002), „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 57 (2002), nr 7-8, s. 472-475.
- Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Statut Domu Księży Emerytów* (08.12.2000), [w]: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 269-270.
- Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński, *Zasady i wzór sporządzania testamentu kapłana* [b. daty], [w]: *III Powojenny Synod Archidiecezji*

- Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 399- 401.
- Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Regulamin Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów Archidiecezji Katowickiej* (16.04.2017), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Katowicach.
- Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Status Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej* (20.11.2016), „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 82 (2016), suplement, s. 34-36.
- Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej* (20.11.2016), „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 82 (2016), suplement, s. 91-96.
- Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Wskazania dotyczące sporządzania testamentów prezbiterów* (20.11.2016), „Wiadomości Archidiecezji Katowickiej” 84 (2016), suplement, s. 131-132.
- Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Zarządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Archidiecezji Katowickiej w 2024 roku od dnia 1 stycznia 2024* (21.10.2023), „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 86 (2023), nr 11, s. 572-579.
- Arcybiskup Metropolita Katowicki, *Zarządzenie dotyczące zmiany lub przejściaproboszcza na emeryturę* (4.03.2003), „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 71 (2003), nr 3, s. 165.
- Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Aneks do Dekretu powołania do działalności Domu Księżych Archidiecezji Krakowskiej im. Jana Pawła II w Makowie Podhalańskim z dnia 8 grudnia 1982 r.* (30.12.2004), „Biuletyn Duszpasterski” 13 (2005), nr 12, s. 15.

- Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację* (24.12.2004), „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 142 (2004), nr 10-12, s. 187-189.
- Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Dekret określający wiek emerytalny kapłanów Archidiecezji Krakowskiej* (10.01.2008), „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 146 (2008), nr 1-3, s. 68-69.
- Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Status księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej* (10.01.2008), „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 146 (2008), nr 4-6, s. 75-79.
- Arcybiskup Metropolita Krakowski, *Statut Domu Księży w Makowie Podhalańskim* (08.12.1982), „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 120 (1982), nr 12, s. 269-271.
- Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret dotyczący testamentu kapłanów*(3.01.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 1, s. 52-53.
- Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret o zasadach przekazywania części ofiar kołędowych na cele archidiecezjalne* (2.12.1999), „Memoranda. Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 73 (1999), nr 4, s. 825-826.
- Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 284-288.
- Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Dekret w sprawie nowych stawek na „poduszne” i „Unitas”* (28.10.2023), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Lublinie.
- Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Regulamin Domu Księży Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 292-294.

- Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Statut Domu Księży Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 291-292.
- Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Unitas przy Arcybiskupie Lubelskim* (17.04.2001), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 75 (2001), nr 2, s. 300-310.
- Arcybiskup Metropolita Lubelski, *Zarządzenie wykonawcze do Dekretu określającego status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej w sprawie rent i emerytur dla kapłanów* (28.02.2004), „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej. Memoranda” 78 (2004), nr 2, s. 417-418.
- Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Dekret ustanawiający Status księdza emeryta i rencisty w Archidiecezji Łódzkiej* (23.04.2015), [w]: Kancelarii Kurii Metropolitalnej w Łodzi.
- Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych* (9.01.2014), „Wiadomości Archidiecezji Łódzkiej” 88 (2014), nr 1, s. 38-44.
- Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Instrukcja o sporządzaniu przez kapłana testamentu i o jego wykonaniu* (22.11.1998), [w]: III Synod Archidiecezji Łódzkiej, Łódź 1999, s. 101-104.
- Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Regulamin Domu Księży Emerytów w Łodzi* (26.06.2015), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Łodzi.
- Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Status księdza emeryta i rencisty Archidiecezji Łódzkiej* (30.11.2015), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Łodzi.
- Arcybiskup Metropolita Łódzki, *Statut Domu Księży Emerytów w Łodzi* (30.11.2015), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Łodzi.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Dekret Arcybiskupa Poznańskiego o Formacji Stałej Prezbiterów Archidiecezji Poznańskiej* (08.04.2004), [w]: Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez

-
- Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty*, Poznań 2008, s. 283-321.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Dekret dotyczący przejścia proboszcza parafii na emeryturę* (10.05.2012), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Poznaniu.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi* (11.08.2008), [w]: Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. *Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty*, Poznań 2008, s. 555-563.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Regulamin Domu Księży Emerytów Archidiecezji Poznańskiej* (15.05.2020), „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 71 (2020), nr 6, s. 350-353.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Regulamin rekolekcji kapłańskich w archidiecezji poznańskiej* (8.05.2008), [w]: Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. *Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty*, Poznań 2008, s. 524-527.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), [w]: Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. *Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty*, Poznań 2008, s. 322-323.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Status proboszcza w Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), [w]: Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. *Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty*, Poznań 2008, s. 300-314.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), [w]: Synod Archidiecezji

-
- Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 359-361.*
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Caritas Poznańskiej – zakładu charytatywno-opiekuńczego* (29.05.2008), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 371-379.*
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Kolegium Konsultorów Archidiecezji Poznańskiej* (23.04.2008), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 387-390.*
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Rady Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej* (22.04.2008), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. I: Statuty, Poznań 2008, s. 431-433.*
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (5.04.2007), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 445-446.*
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statuty Kapituły Kolegiackiej w Lesznie* (28.12.2004), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 460-467.*
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statuty Kapituły Kolegiackiej w Poznaniu* (18.01.2005), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 468-476.*
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statuty Kapituły Kolegiackiej w Szamotułach* (15.01.2005), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008.*

-
- Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty*, Poznań 2008, s. 477-484.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statuty Kapituły Kolegiackiej w Środzie Wielkopolskiej* (15.11.2004), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty*, Poznań 2008, s. 485-493.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Statuty Kapituły Metropolitalnej Poznańskiej* (14.09.2003), [w]: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty*, Poznań 2008, s. 447-459.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Świadczenia na rzecz archidiecezji poznańskiej w 2018 roku* (13.12.2017), „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 69 (2018), nr 1, s. 33.
- Arcybiskup Metropolita Poznański, *Świadczenia na rzecz Braterskiej Opieki Kapłańskiej* (13.12.2017), „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 69 (2018), nr 1, s. 33-34.
- Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Dekret ustalający wysokość opłat ponoszonych przez księży wspólnie zamieszkujących w parafiach Archidiecezji Przemyskiej* (5.12.2007), „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 92 (2007), nr 3-4, s. 263-264.
- Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Kapłanom Archidiecezji Przemyskiej. Przypomnienia i zarządzenia w sprawie gospodarki dobrami doczesnymi* (11.03.1995), „Kronika Archidiecezji Przemyskiej” 80 (1995), nr 2, s. 257-258.
- Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Status kapłanów rezydentów w Archidiecezji Przemyskiej* (23.04.2019), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Przemyśle.

- Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Statut Domu Księży Emerytów „EMAUS” w Korczynie* (1.01.2000), [w]: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemyśl 2000, s. 300-302.
- Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Statut Rady Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej* (23.05.1996), [w]: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemyśl 2000, s. 280-283.
- Arcybiskup Metropolita Przemyski, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej* (1.03.2000), [w]: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemyśl 2000, s. 394-395.
- Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Dekret erygujący Dom Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Szczecinie.
- Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Regulamin Domu Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), „Prezbiterium. Pismo urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej” 35 (2007), nr 9-10, s. 297-299.
- Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Statut Domu Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), „Prezbiterium. Pismo urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej” 35 (2007), nr 9-10, s. 295-297.
- Arcybiskup Metropolita Szczecińsko-Kamieński, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej* (7.03.2011), „Prezbiterium. Pismo urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej” 39 (2011), nr 3, s. 130-137.
- Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Dekret w sprawie księży rezydentów* (4.04.2005), [w]: *I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012). Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji*, Olsztyn 2012, s. 194-195.

- Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Dekret w sprawie trybu przechodzenia proboszczów na emeryturę* (29.12.2009), „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 64 (2009), nr 104, s. 23-24.
- Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Regulamin Konwiktów Kapłanów Warmińskich* (21.02.2013), „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 68 (2013), nr 123, s. 74-78.
- Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Statut Domu Księżych Emerytów* (22.03.2006), [w]: *I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej* (2006-2012). *Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji*, Olsztyn 2012, s. 287-288.
- Arcybiskup Metropolita Warmiński, *Statut Konwiktów Kapłanów Warmińskich* (21.02.2013), „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 68 (2013), nr 123, s. 71-74.
- Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Dekret dotyczący obliczania podatku dla parafii, kościołów rektorskich i kaplic publicznych Archidiecezji Warszawskiej* (14.12.2016), „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie. Miesięcznik Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej” 106 (2016), nr 3, s. 52-53.
- Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Dekret o warunkach utrzymania kapłanów* (15.03.2010), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Warszawie.
- Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej w Archidiecezji Warszawskiej* (6.12.2007), „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie. Miesięcznik Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej” 97 (2007), nr 12, s. 10-13.
- Arcybiskup Metropolita Warszawski, *O testamentach* (19.03.2003), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 116-119.
- Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Status księdza prefekta-rezydenta w parafii* (19.03.2003), [w]: *Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 131-132.

- Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Statuty Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej* (16.01.1999), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003 s. 170-176.
- Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Statuty Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów Archidiecezji Warszawskiej* (28.02.1986), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 163-170.
- Arcybiskup Metropolita Warszawski, *Utrzymanie kapłanów* (19.03.2003), [w]: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 115-116.
- Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Dekret erekcyjny Archidiecezjalnego Ośrodka Czasowego Pobytu Kapłanów we Wrocławiu* (8.10.2013), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej.
- Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez Kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej* (26.02.2015), „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 68 (2015), nr 1, s. 226-227.
- Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Statut Domu Księży Emerytów* (05.06.2014), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej.
- Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Ustanowienie Dyrektora Domu Księży Emerytów im. Św. Jana XXIII* (5.06.2014), [w]: Kancelaria Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej.
- Arcybiskup Metropolita Wrocławski, *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej* (6.12.1993), [w]: *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995, s. 411-416.
- Biskup Bielsko-Żywiecki, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze Mszy św. binowanych i trynowanych* (5.04.2007), „Kwartalnik Diecezjalny. Pismo Urzędowe Diecezji Bielsko-Żywieckiej” 2 (2007), s. 160-162.

- Biskup Bielsko-Żywiecki, *Regulamin Domu Księży Emerytów Diecezji Bielsko-Żywieckiej* (27.11.2017), [w]: Archiwum Domu Księży Emerytów Diecezji Bielsko-Żywieckiej.
- Biskup Bielsko-Żywiecki, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji bielsko-żywieckiej* (20.09.2017), [w]: Kancelaria Kurii Bielsko-Żywieckiej.
- Biskup Bielsko-Żywiecki, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiejna rok 2017* (21.12.2016), „Kronika Diecezji Bielsko-Żywieckiej” 4 (2016), s. 378-388.
- Biskup Bydgoski, *Regulamin Domu Księży Emerytów w Bydgoszczy* (22.03.2023), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy.
- Biskup Bydgoski, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji bydgoskiej* (22.03.2023), [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy.
- Biskup Bydgoski, *Statut Domu św. Jana Pawła II w Bydgoszczy* (22.03.2023) [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy.
- Biskup Bydgoski, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Bydgoskiej* (22.03.2023) [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Bydgoszczy.
- Biskup Drohiczyński, *Dekret dotyczący spraw finansowych w Diecezji Drohiczyńskiej* (2.01.2001), „Wiadomości Diecezji Drohiczyńskiej” 14 (2001), nr 2, s. 93-96.
- Biskup Drohiczyński, *Dekret nowelizujący podatki na rzecz Diecezji Drohiczyńskiej od kościelnych osób prawnych i osób fizycznych* (1.02.2015), „Wiadomości Diecezji Drohiczyńskiej” 29 (2016), nr 1, s. 110-111.
- Biskup Drohiczyński, *Statut Domu Księży Emerytów w Drohiczynie* (04.02.2006), „Wiadomości Diecezjalne. Pismo urzędowe Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie” 19 (2006), nr 2, s. 47-49.
- Biskup Drohiczyński, *Statut Drohiczyńskiej Kapituły Katedralnej* (24.12.1992), [w]: *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, s. 233-246.

- Biskup Drohiczyński, *Statut Kapłańskiej Pomocy Wzajemnej Diecezji Drohiczyńskiej* (23.01.2012), „Wiadomości Diecezjalne. Pismo Urzędowe Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie” 25 (2012), nr 1, s. 67-70.
- Biskup Drohiczyński, *Statut Kolegiackiej Kapituły Węgrowskiej* (26.08.1997), [w]: *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, s. 247-257.
- Biskup Drohiczyński, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Drohiczyńskiej* (26.08.1997), [w]: *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, s. 192-196.
- Biskup Elbląski, *Caritas Sacerdotalis. Statut Funduszu Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej* (9.12.2015), „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne” 54 (2015), s. 125-130.
- Biskup Elbląski, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1 marca 2012 roku)* (18.01.2012), „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne” 51 (2012), s. 38-45
- Biskup Elbląski, *Dekret o obowiązku sporządzania testamentów przez Księży Proboszczów* (23.03.2015), „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne” 54 (2015), s. 75.
- Biskup Elbląski, *Dekret w sprawie księży rezydentów* (25.05.2015), „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne” 54 (2015), s. 85-86.
- Biskup Elbląski, *Instrukcja sporządzenia testamentu przez księży proboszczów* (10.03.2019), [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Elbląskiej. Część II*, Elbląg 2020, s. 242-243.
- Biskup Elbląski, *Regulamin Domu Księży Emerytów Diecezji Elbląskiej* (16.05.2018), [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Elbląskiej. Część II*, Elbląg 2020, s. 230-233.
- Biskup Elbląski, *Status księży rezydentów w Diecezji Elbląskiej* (25.05.2015), [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Elbląskiej. Część II*, Elbląg 2020, s. 243-244.

- Biskup Elbląski, *Statut Domu Księży Emerytów Diecezji Elbląskiej* (16.05.2018), [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Elbląskiej. Część II*, Elbląg 2020, s. 71-72.
- Biskup Elbląski, *Umowa o warunkach pobytu Księdza Rezydenta na plebanii Parafii Rzymskokatolickiej pw. Świętej Rodziny w Elblągu* (1.07.2015), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Elblągu.
- Biskup Ełcki, *Testament kapłana* (8.06.1999), [w]: *I Synod Diecezji Ełckiej 1997-1999*, Ełk 1999, s. 281-282.
- Biskup Gliwicki, *Ponowienie zarządzenia w sprawie Mszy binowanych i trynowanych oraz stypendiów mszalnych* (9.04.2001), „Wiadomości Diecezji Gliwickiej” 10 (2001), nr 2, s. 235-236.
- Biskup Gliwicki, *Statut Diecezjalnej Rady Kapłańskiej* (4.11.2018), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej (2017-2018). Statuty i aneksy.*, Gliwice 2018, s. 137-146.
- Biskup Gliwicki, *Statut Księdza Emeryta Diecezji Gliwickiej* (30.11.2018), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej (2017-2018). Statuty i aneksy.*, Gliwice 2018.
- Biskup Kaliski, *Regulamin Domu Księży Emerytów im. Jana Pawła II Diecezji Kaliskiej w Ostrowie Wielkopolskim* (25.03.2009), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007-2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego*, Kalisz 2009, s. 273-274.
- Biskup Kielecki, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej* (3.06.2002), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 166-171.
- Biskup Kielecki, *Uchwała Zarządu Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej* (23.10.2014), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Kielcach.
- Biskup Kielecki, *Wzór testamentu kapłana*, [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 225.

- Biskup Koszalińsko-Koło-brzeski, *Regulamin Domu Księży Emerytów w Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej* (10.03.2016), „Koszalińsko-Koło-brzeskie Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Biskupiej” 44 (2016), nr 1, s. 52-54.
- Biskup Koszalińsko-Koło-brzeski, *Statut Domu Księży Emerytów w Koło-brzegu* (10.03.2016), „Koszalińsko-Koło-brzeskie Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Biskupiej” 44 (2016), nr 1, s. 49-51.
- Biskup Koszalińsko-Koło-brzeski, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej* (10.03.2016), „Koszalińsko-Koło-brzeskie Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Biskupiej” 44 (2016), nr 1, s. 44-48.
- Biskup Koszalińsko-Koło-brzeski, *Testament kapłana [Aneks nr 26]*, [w]: *I Synod Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej* (9.12.1989), Koszalin [b.r.w], s. 196-197.
- Biskup Legnicki, *Instrukcja o formacji stałej prezbiterów* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu, t. I: Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 189-191.
- Biskup Legnicki, *Regulamin Bratniej Pomocy Kapłańskiej dla duchowieństwa Diecezji Legnickiej* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu, t. I: Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 276-277.
- Biskup Legnicki, *Regulamin wewnętrzny Domu Księży Emerytów im. św. Jadwigi Śląskiej w Legnicy* (24.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu, t. I: Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 317-318.
- Biskup Legnicki, *Statut Domu Księży Emerytów im. Jadwigi Śląskiej w diecezji legnickiej* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu, t. I: Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 127-128.

- Biskup Legnicki, *Statut Rady Kapłańskiej w Diecezji Legnickiej* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu, t. I: Program odnowy religijno- moralnej*, Legnica 2012, s. 143-145.
- Biskup Legnicki, *Zasady określające status rezydenta w parafii* (25.03.2012), [w]: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu, t. I: Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 349- 351.
- Biskup Legnicki, *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej* (10.05.1998), „Legnickie Wydawnictwo Diecezjalne” 7 (1998), nr 2, s. 10-12.
- Biskup Łomżyński, *Apel do kapłanów w sprawie daru osobistego na dzieła realizowane w Diecezji* (10.02.2011), „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 73 (2011), nr 1, s. 74.
- Biskup Łomżyński, *Regulamin Domu Księży Emerytów (Domu Wspólnoty Kapłańskiej) Diecezji Łomżyńskiej im. Bł. Ks. Adama Bargielskiego w Łomży* (3.03.2011), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 276-279.
- Biskup Łomżyński, *Statut Dzieła Wspierania Powołań Diecezji Łomżyńskiej* (31.03.2008), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011s. 134-135.
- Biskup Łomżyński, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (27.02.2009), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 120-121.
- Biskup Łomżyński, *Statut Łomżyńskiej Kapituły Katedralnej* (25.03.2000) [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia,*

dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 104-113.

Biskup Łomżyński, *Statut Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów Diecezji Łomżyńskiej* (25.01.2007), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 98-103.

Biskup Łomżyński, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego im. Papieża Jana Pawła II w Łomży* (15.12.2009), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 136-157.

Biskup Łomżyński, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego (Załącznik do Zarządzania w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej)* (06.12.2006), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 40-41.

Biskup Łomżyński, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego* (6.12.2006), „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 68 (2006), nr 4, s. 53.

Biskup Łomżyński, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (19.03.2009), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 33-37.

Biskup Łomżyński, *Zarządzenie w sprawie rekolekcji kapłańskich* (17.01.2006), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 21-24.

- Biskup Łomżyński, *Zarządzenie w sprawie stałej formacji kapłanów w Diecezji Łomżyńskiej* (21.02.2008), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 9-15.
- Biskup Łomżyński, *Zarządzenie w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (06.12.2006), [w]: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego. Zarządzenia, dekryty, instrukcje, statuty, regulaminy*, red. T. Śliwowski, S. Gawryś, J. Krupka, Łomża 2011, s. 39-41.
- Biskup Łowicki, *Dekret o ustanowieniu Domu Kapłana Seniora w Sochaczewie* (02.09.1999), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Łowiczu.
- Biskup Łowicki, *Regulamin Domu Kapłana Seniora Diecezji Łowickiej* (07.01.2011), [w]: Archiwum Domu Kapłana Seniora Diecezji Łowickiej w Łowiczu.
- Biskup Łowicki, *Statut Kapituły Kolegiackiej Trójcy Przenajświętszej w Myszyncu* (11.11.2003), [w]: *Zarządzenia posynodalne biskupa łomżyńskiego*, Łomża 2011, s. 114-119.
- Biskup Łowicki, *Statuty Archikolegiackiej Kapituły Łęczyckiej* (25.03.1994) [w]: Archiwum Kurii Diecezjalnej w Łowiczu.
- Biskup Łowicki, *Statuty Katedralnej Kapituły Łowickiej* (25.03.2000), „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” 62 (2000) nr 1, s. 96-106.
- Biskup Łowicki, *Statuty Kolegiackiej Kapituły Skierniewickiej* (25.03.1999), [w]: *I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999*, Łowicz 1999, s.204-207.
- Biskup Opolski, *Powołanie, formacja i życie duchownych* (29.03.2005), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia*, Opole 2005, s. 81-107.

- Biskup Opolski, *Rozporządzenie Biskupa Opolskiego dotyczące zasad funkcjonowania Funduszu Zapomogowego Kapłanów Diecezji Opolskiej* (11.12.2004), „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 59 (2004), nr 1-2, s. 11-13.
- Biskup Opolski, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych* (29.03.2005), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia*, Opole 2005, s. 204-208.
- Biskup Opolski, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Opolskiej* (8.05.2023), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Opolu.
- Biskup Pelpliński, *Regulamin Domu Kapłana Seniora Diecezji Pelplińskiej w Chojnicach* (30.06.2010), „Miesięcznik Diecezji Pelplińskiej” 19 (2010) nr 4, s. 170-174.
- Biskup Pelpliński, *Statut Domu Kapłana Seniora Diecezji Pelplińskiej w Chojnicach* (30.06.2010), „Miesięcznik Diecezji Pelplińskiej” 19 (2010) nr 4, s. 166-167.
- Biskup Pelpliński, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (06.06.2000), [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, Pelplin 2001, s. 162-164.
- Biskup Pelpliński, *Testament – wzór dla emerytów*, [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, s. 242-243.
- Biskup Pelpliński, *Testament – wzór dla proboszczów*, [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, s. 241-242.
- Biskup Pelpliński, *Wzór testamentu dla kapłanów młodszych*, [w]: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, s. 243-244.

- Biskup Płocki, *Instrukcja o relacjach i współpracy proboszcza, wikariusza i seniora* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 530-532.
- Biskup Płocki, *Instrukcja o stałej formacji presbiterów* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 524-529.
- Biskup Płocki, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 589-593.
- Biskup Płocki, *Regulamin Domu Księży Emerytów p.w. św. Józefa Diecezji Płockiej w Płocku* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 664-666.
- Biskup Płocki, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 387-391.
- Biskup Płocki, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Płockiej* (5.12.2015), [w]: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 354-357.
- Biskup Płocki, *Zarządzenie Biskupa Płockiego dotyczące finansowania Domu Księży Emerytów im. św. Józefa w Płocku* (22.09.2017), „Miesięcznik Pasterski Płocki” 102 (2017), nr 9, s. 887-888.

- Biskup Płocki, *Zarządzenie Biskupa Płockiego dotyczące Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej* (22.09.2017), „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 102 (2017), nr 9, s. 888-889.
- Biskup Radomski, *Dekret o statusie księdza emeryta i rencisty w Diecezji Radomskiej* (29.02.2020), [w]: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020, s. 330-334.
- Biskup Radomski, *Dekret o świadczeniach finansowych w Diecezji Radomskiej*(3.12.2008), „Kronika Diecezji Radomskiej” 17 (2008), nr 4, s. 479-482.
- Biskup Radomski, *Dekret w sprawie składek zasilających Fundusz Emerytalny Diecezji Radomskiej* (12.12.2012), „Kronika Diecezji Radomskiej” 22 (2013), nr 2, s. 155.
- Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księży Emerytów* (29.02.2020), [w]: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020, s. 596-600.
- Biskup Radomski, *Regulamin Domu Księży Seniorów Diecezji Radomskiej* (15.09.2021), [w]: Archiwum Domu Księży Seniorów Diecezji Radomskiej.
- Biskup Radomski, *Status Księdza Emeryta i Rencisty w Diecezji Radomskiej*, (12.12.2021), „Kronika Diecezji Radomskiej. Pismo Urzędowe Diecezji Radomskiej” 31 (2021), nr 1 s. 42-45.
- Biskup Radomski, *Statut Domu Księży Emerytów Diecezji Radomskiej* (19.09.2020), [w]: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020, s. 487-489.
- Biskup Radomski, *Statut Funduszu Jedności Kapłańskiej* (25.10.2012), „Kronika Diecezji Radomskiej. Pismo Urzędowe Diecezji Radomskiej” 22 (2013), nr 1, s. 39-41.

- Biskup Rzeszowski, *Regulamin Domu Księży Seniorów Diecezji Rzeszowskiej* (8.03.2019), [w]: Archiwum Domu Księży Seniorów Diecezji Rzeszowskiej.
- Biskup Rzeszowski, *Statut Domu Księży Seniorów* (20.11.2004), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004, s. 354-356.
- Biskup Sandomierski, *Dekret nowelizujący sposób wpłacania niektórych zobowiązań finansowych parafii i kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (29.12.2008), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 102 (2009), nr 1-2, s. 222.
- Biskup Sandomierski, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej* (19.11.2005), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 98 (2005), nr 11-12, s. 883-885.
- Biskup Sandomierski, *Regulamin Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (29.04.2004), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 97 (2004), nr 9-10, s. 419-421.
- Biskup Sandomierski, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (18.10.2003), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 97 (2004), nr 9-10, s. 415-418.
- Biskup Sandomierski, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej* (7.11.2011), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 104 (2011), nr 11-12, s. 827-831.
- Biskup Sandomierski, *Wzór testamentu kapłana*, [w]: *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i Instrukcje* (16.04.1999), Sandomierz 1999, s. 467-470.
- Biskup Sandomierski, *Zasady zamieszkania księży emerytów poza Domem Księży Emerytów w Sandomierzu* (13.02.2009), „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 102 (2009), nr 3-4, s. 147-149.
- Biskup Siedlecki, *Dekret biskupa siedleckiego określający status księdza emeryta i rencisty* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 319-327.

- Biskup Siedlecki, *Dekret o Mszach Świątecznych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 327-334.
- Biskup Siedlecki, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej* (28.10.2015), „Wiadomości Diecezjalne Siedleckie. Organ Urzędowy Kurii Diecezjalnej” 84 (2015), nr 10, s. 33-39.
- Biskup Siedlecki, *Regulamin Domu Księży Emerytów Diecezji Siedleckiej* (19.11.2015), [w]: *Archiwum Domu Księży Emerytów Diecezji Siedleckiej w Siedlcach*.
- Biskup Siedlecki, *Status księdza emeryta i rencisty w Diecezji Siedleckiej* (20.03.2020), [w]: *Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Siedlcach*.
- Biskup Siedlecki, *Statut Domu Księży Emerytów Diecezji Siedleckiej* (20.03.2020), [w]: *Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Siedlcach*.
- Biskup Siedlecki, *Statut Kapituły Katedralnej Siedleckiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 512-519.
- Biskup Siedlecki, *Statut Kapituły Kolegiackiej Garwolińskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 540-547.
- Biskup Siedlecki, *Statut Kapituły Kolegiackiej Janowskiej* (9.06.2018), *Statut Kapituły Kolegiackiej Janowskiej*, [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 520-526.
- Biskup Siedlecki, *Statut Kapituły Kolegiackiej Łukowskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 527-532.
- Biskup Siedlecki, *Statut Kapituły Kolegiackiej Parczewskiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 533-539.
- Biskup Siedlecki, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej* (9.06.2018), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 559-561.

- Biskup Siedlecki, *Statut Kolegium Konsultorów Diecezji Siedleckiej* (28.10.2015), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 468-472.
- Biskup Siedlecki, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Siedleckiej* (28.10.2015), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 461-467.
- Biskup Siedlecki, *Zarządzenie Biskupa Siedleckiego o obowiązku sporządzania testamentów przez kapłanów* (28.10.2015), [w]: *Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 401-404.
- Biskup Sosnowiecki, *Dekret udzielający zezwolenia na binację i trynację Mszyśw.* (18.02.1997), „*Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne*” 6 (1997), nr 1-3, s. 73
- Biskup Sosnowiecki, *Dobra doczesne Kościoła*, (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 123-126.
- Biskup Sosnowiecki, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych* (11.12.2004) [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 123-126.
- Biskup Sosnowiecki, *Kapłańska Pomoc Bratnia w Diecezji Sosnowieckiej* (01.03.2010), „*Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne*” 19 (2011), nr 1-12, s. 152-153.
- Biskup Sosnowiecki, *Powołanie, prawa i obowiązki duchownych* (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 57-65.
- Biskup Sosnowiecki, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej w 2010 roku* (19.02.2010), „*Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne*” 19 (2010), nr 1-12, s. 137-141.

- Biskup Sosnowiecki, *Statut Domu Św. Józefa w Będzinie* (02.02.2011), „Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne” 20 (2011), nr 1-12, s. 92-95.
- Biskup Sosnowiecki, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Sosnowieckiej* (22.09.1992)[w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 133-135.
- Biskup Sosnowiecki, *Struktury diecezji sosnowieckiej* (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 41-57.
- Biskup Sosnowiecki, *Ustalenia dotyczące miesięcznego wynagrodzenia dla pracowników Kurii, Seminarium i wszystkich instytucji kościelnych* (11.12.2004), [w]: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005.
- Biskup Świdnicki, *Dekret erygujący dom księży emerytów diecezji świdnickiej im. św. Józefa w Świdnicy* (12.09.2013), [w]: *Archiwum Kurii Diecezjalnej w Świdnicy*.
- Biskup Świdnicki, *Statut domu księży emerytów im. św. Józefa w diecezji świdnickiej* (1.10.2015), [w]: *Archiwum Kurii Diecezjalnej w Świdnicy*.
- Biskup Tarnowski, *Dekret wprowadzający całkowitą wspólnotę dochodów kapłańskich w diecezji tarnowskiej* (27.08.1994), „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 144 (1994), nr 4, s. 497-498.
- Biskup Tarnowski, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej* (18.11.2010), „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 160 (2010), nr 4, s. 574-578.
- Biskup Tarnowski, *Statut Domu Księży Diecezji Tarnowskiej im. św. Józefa* (21.12.2018), [w]: *Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Tarnowie*.
- Biskup Tarnowski, *Znowelizowany Statut Caritas Sacerdotalis* (4.05.1998), „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 148 (1998), nr 3, s. 329-331.

- Biskup Toruński, *Dekret w sprawie księży emerytów* (29.07.2009), „Toruńskie Wiadomości Kościelne” 18 (2009), nr 3-4, s. 85.
- Biskup Toruński, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie* (27.06.2011), [w]: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 352-355.
- Biskup Toruński, *Instrukcja o kapłanach emerytowanych* (27.06.2011), [w]: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 286-290.
- Biskup Toruński, *Regulamin Diecezjalnego Domu Fraternitas”* (16.03.2018), Toruń 2018, [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Toruniu.
- Biskup Toruński, *Statut Diecezjalnego Domu „Fraternitas”* (05.03.2018), Toruń 2018, [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej w Toruniu.
- Biskup Toruński, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (27.06.2011), [w]: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 290-291.
- Biskup Warszawsko-Praski, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana i jego wykonaniu* (8.12.2000), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa 2000, s. 198-201.
- Biskup Warszawsko-Praski, *Regulamin Diecezjalnego Domu Księży Emerytów Diecezji Warszawsko-Praskiej* (17.12.2018), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Warszawsko-Praskiej.
- Biskup Warszawsko-Praski, *Statut Diecezjalnego Domu Księży Emerytów Diecezji Warszawsko-Praskiej* (17.12.2018), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Warszawsko-Praskiej.
- Biskup Warszawsko-Praski, *Wzór testamentu kapłana*, [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* (8.12.2000), Warszawa 2000, s. 200-201.

- Biskup Włocławski, *Dekret ustanawiający Fundusz Solidarnościowy Kapłanów Diecezji Włocławskiej* (10.10.2005), „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej” 88 (2005), nr 11-12, s. 650-651.
- Biskup Włocławski, *Regulamin Diecezjalnych Domów Księży Emerytów im. Dobrego Pasterza we Włocławku, w Ciechocinku i w Koninie* (16.01.2002), [w]: Kancelaria Kurii Diecezjalnej we Włocławku.
- Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret określający status Księdza Emeryta Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (16.12.2010), „Zamojski Informator Diecezjalny” 19 (2010), nr 4, s. 36-38.
- Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret w sprawie podziału zbiórki kolędowej* (24.11.1992), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 175.
- Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret w sprawie stypendiów mszalnych* (30.09.1993), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 176-177.
- Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Dekret w sprawie uposażenia księży* (30.09.1993), [w]: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 173-174.
- Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Regulamin Domu Księży Seniorów* (30.12.2005), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej.
- Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Statut Domu Księży Seniorów w Biłgoraju* (30.12.2005), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej.
- Biskup Zamojsko-Lubaczowski, *Statut Referatu Socjalnego Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (15.12.1993), „Zamojski Informator Diecezjalny” 3 (1994), nr 1, s. 34-35.
- Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Instrukcja postępowania w przypadku śmierci kapłana* (31.10.2017), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej.

- Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Regulamin Domu Księży Emerytów w Zielonej Górze* (4.05.2017), [w]: Archiwum Domu Księży Emerytów Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej.
- Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (30.12.2005), [w]: Kancelaria Kurii Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej.
- Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Statut Księdza Emeryta Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (4.05.2017), [w]: Archiwum Domu Księży Emerytów Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej.
- Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Testament kapłana – poradnik*, „Ecclesiastica. Pismo Urzędowe Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej” 27 (2017), nr 2, s. 133-135.
- Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Zarządzenie dotyczące testamentu kapłańskiego oraz postępowania w przypadku śmierci kapłana* (31.10.2017), „Ecclesiastica. Pismo Urzędowe Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej” 27 (2017), nr 2, s. 98-100.
- Biskup Zielonogórsko-Gorzowski, *Zarządzenie dotyczące uzupełnienia Statutu Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (25.08.2016), „Ecclesiastica. Pismo Urzędowe Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej” 26 (2016), nr 2, s. 43.
- Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, Radom 2020.
- Duchowieństwo Kościoła katowickiego* (6.02.2016), [w]: *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 52-54.
- I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012). Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji*, Olsztyn 2012.
- I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000.

I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze, Drohiczyn 1997.

I Synod Diecezji Elckiej 1997-1999, Elk 1999.

I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Koszalin 1986-1990, Koszalin 1990.

I Synod Diecezji Łomżyńskiej. Prawo Partykularne Kościoła Łomżyńskiego, Łomża 2005.

I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999, Łowicz 1999.

I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo partykularne Kościoła Sosnowieckiego, Sosnowiec 2005.

I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001, Zamość 2001.

II Polski Synod Plenarny, Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem, [w]: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 159-188.

II Synod Diecezji Częstochowskiej, Rozdział III, Kapłani w Kościele częstochowskim, [w]: *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 1987, s. 177-198.

III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania, Gniezno 2001.

III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia, t. I: Statuty, Gdańsk 2001.

IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 2003.

IV Synod Diecezji Tarnowskiej. Ad imaginem Ecclesie universalis (Lumen gentium 23). Tarnów 1982-1986, Tarnów 1990.

Kanclerz Kurii Diecezjalnej, *Pro memoria w sprawie testamentów księży archidiecezji krakowskiej*, „*Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi*” 147 (2009), nr 10-12, s. 22-25.

- Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (16.06.2021), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” nr 33 (2021), s. 4-193.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła* (25.08.2015), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 21 (2009), s. 116-140.
- Konferencja Episkopatu Polski, *List pasterski na temat pięciu przykazań kościelnych* (21.10.2003), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 8 (2003), s. 33.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Status biskupów seniorów diecezjalnych i pomocniczych* (6.03.2013), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (2013), s. 128-130.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Status prawny biskupów polskich rezygnujących z urzędu* (15.10.1997), [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 767-768.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Statut Konferencji Episkopatu Polski* (7.10.2009), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 27 (2015), s. 14-20.
- Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej*, <https://kuria.gliwice.pl/wp-content/uploads/2019/11/Synod-Gliwice.pdf> [dostęp: 29.01.2024].
- Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia*, Opole 2005.
- Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004.
- Statut Ordynariatu Wojskowego czyli polowego w Polsce* (28.02.1991), Warszawa 1995, [w]: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, 780-782.
- Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, Pelplin 2001.
- Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. I: Dokumenty*, Poznań 2008.

Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008.

Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy, Przemysł 2000.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991, Wrocław 1995.

Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego, Toruń 2011.

Wikariusz Generalny Diecezji Gliwickiej, *Testamenty – uwagi praktyczne* [b. daty], „Wiadomości Diecezji Gliwickiej” 4 (1995), nr 1-2, s. 76-78.

Wikariusz Generalny Diecezji Gliwickiej, *Testamenty księży proboszczów* [b. daty], „Wiadomości Diecezji Gliwickiej” 4 (1995), nr 1-2, s. 79.

Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej, Katowice 2016.

Żyjąc mocą chrztu. II Synod Diecezji Siedleckiej, Siedlce 2018.

1.8. Prawa polskiego

Ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, t.j. Dz. U. Z 2022 r. poz. 2528 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, t.j. Dz. U. Z 2023 r. poz. 1230 z późn. zm.

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. Z 2023 r. poz. 1966 z późn. zm.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, t.j. Dz. U. Z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, t.j. Dz. U. Z 2022 r. poz. 2561 z późn. zm.

Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych, t.j. Dz. U. Z 2022 r. poz. 2189 z późn. zm.

2. Literatura

Alarcon M.L., *De bonis Ecclesiae temporalibus. Dobra doczesne Kościoła*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 752-794.

Andrzejewski R., „*Otium cum dignitate*”. *Refleksje nad godnym stylem życia księży emerytów*, „*Studia Wrocławskie*” 5 (2002), s. 21-39.

Arrieta J.I., *De potestate regiminis. Władza rządu* [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2023, s. 121-132.

Arrieta J.I., *De officiis ecclesiasticis. Urzędy kościelne*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2023, s. 133-157.

Aznar Gil F.R., Federico R., *El fondo diocesano para la sustentacion del clero (c. 1.274, § 1)*, „*Revista Española de Derecho Canónico*” 48 (1991), s. 619-647.

Bączkowicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. I, wyd. 3, Opole 1957.

Bączkowicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, wyd. 3, Opole 1958.

- Bartnik C., *W kwestii kadencyjności proboszczów*, „Nasz Dziennik” 215 (3232), s. 18-19.
- Baura E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, „Ius Ecclesiae: rivista internazionale di diritto canonico” 20 (2008), nr 2, s. 325-344.
- Bonk E., Retowski S., *Emerytura – ulga czy udręka? Postrzeganie emerytury na przykładzie słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, „Gerontologia Polska” 21 (2013), nr 1, s. 25-31.
- Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. s. Głowa, Poznań 2001.
- Bromley D.B., *Psychologia starzenia się*, Warszawa 1969.
- Bruckner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970.
- Bulman R.F., Parrella F.J., *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations*, „The American Historical Review”, 111 (2006), nr 5, s. 106- 107.
- Calvo J., *De paroeciis, de parochis et de vicariis paroecialibus. Parafie, proboszczowie, i wikariusze parafialni*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków 2023, s. 355-381.
- Chat E., *Hierarchiczne kapłaństwo biskupów i prezbiterów*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 9 (2010), s. 7-22.
- Cheruparambil T., *Priestly Formation According to Pastores Dabo Vobis*, „Catholic Theology and Thought” (2015), s. 305-355.
- Chmielewski M., *Duchowość kapłana seniora*, [w]: *Nova et vetera polskiej duchowości*, red. M. Chmielewski, Lublin 2004, s. 246-258.

- Chmielewski M., *Kapłan jako penitent*, „Roczniki Teologiczne” 44 (1997), nr 5, s. 85-99.
- Dettlaff R., *Prawa i obowiązki duchownych na podstawie uchwał III Synodu Gdańskiego*, „Studia Gdańskie” 44 (2019), s. 128-151.
- Dettlaff R., *Prawo duchownych do wynagrodzenia i opieki społecznej*, [w]: *Obowiązki i prawa duchownych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2018, s. 181-200.
- Dudych J., *Kształt prawny Konferencji Episkopatu Polski*, „Prawo Kanoniczne” 56 (2013), nr 2, s. 3-15.
- Dunaj B., *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego, (O-Ż)*, Warszawa 2007.
- Dyczewski L., *Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze*, Lublin 1994.
- Dyduch J., *Emeryci duchowni*, [w]: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 728-731.
- Dziuba A.F., *Starsi kapłani we wspólnocie Kościoła diecezjalnego*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 8 (2009), s. 42-58.
- Gadomski W., *Koniec bismarckowskiego systemu emerytur*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/koniec-bismarckowskiego-modelu-emerytur/> [dostęp: 28.12.2023].
- Gafaell P., *Comentario al. can. 194*, [w]: A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez-Ocana, *Comentario exegetico alCodigo de Derecho Canonico*, t. I, Pamplona 1996, s. 1077-1083.
- Gajda P.M., *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień. Studium kanoniczno-pastoralne*, Tarnów 2008.
- Gallagher C., *Theological Trends: Canon Law and Ecclesiology I*, „The Way” 22 (1982), s. 50-60.

- Geraldo D., *Il diritto di associazione del popolo di Dio*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” 24 (2018), s. 61-78.
- Gil J., *Rola kapłana emeryta – głos w dyskusji*, „Gość Niedzielny” 25 (2015), s. 13-15.
- Glemp J., *Słowo wstępne*, [w]: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, s. 6-7.
- Gogola J.W., *Formacja zakonna*, t. 1, Kraków 1997.
- Grabowski I., *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*, wyd. 4, Warszawa 1948.
- Granfield P., *Papal resignation*, „The Jurist” 38 (1978), s. 123-128.
- Gray J.A., *Causes and Proofs for Removal of a Pastor*, Peoria 2006.
- Grocholewski Z., *Trasferimento e rimozione del parroco*, Città del Vaticano, 1997, s. 199-247.
- Gutierrez J.L., *Lud Boży*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Hackmann G.L.B., *Il Decreto Christus Dominus*, Roma 2012.
- Halicka M., *Satysfakcja życiowa ludzi starych*, Białystok 2004.
- Hareźga S., *Medytacja słowa Bożego podstawową modlitwą kapłana*, [w]: *Sztuka bycia księdzem. Poradnik*, red. J. Augustyn, Kraków 2011, s. 137- 146.
- Janczewski Z., *Prace i uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 34 (2011), s. 249-258.
- Januchowski A., *Utrata urzędu proboszcza na gruncie prawa kanonicznego i znaczenie tego faktu w procesie eksmisyjnym*, „Studia z prawa wyznaniowego” 12 (2009), s. 179-197.

- Jougan A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, wyd. 5, Sandomierz 2013.
- Juros H., *Bojaźń*, [w]: *Encyklopedia Katolicka*, t. II, Lublin 1995, kol.180.
- Juszczak R., *Ksiądz na emeryturze*, „Gość Niedzielny” 27 (2015), s. 13-17.
- Kaczor A., *Postępowanie wyjaśniające w procedurze usunięcia proboszcza z urzędu*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, t. XIII (15) 2018, nr 2, s. 121-132.
- Kaleta P., *Dobra doczesne Kościoła*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. IV/1: Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2019, s. 7-145.
- Kaleta P., *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin 2014.
- Kantor R., *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.: analiza kan. 281 § 1*, „Prawo Kanoniczne” 54 (2011), nr 3-4, s. 191-222.
- Karboownik H., *Iura stolae*, [w]: *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, Lublin 2013, kol. 554-555.
- Keenan J.F., *Vatican II and Theological Ethics*, „Theological Studies” 74 (2013), s. 162-190.
- Kereszty R., *The unity of the Church*, „Communio International Catholic Review” 41 (2014), nr 4, s. 694-720.
- Kołodziej M., *Urząd wikariusza parafialnego. Współpraca i autonomia w posługiwaniu duszpasterskim*, „Kościół i Prawo” 5 (18) 2016, nr 1, s. 9-31.
- Kowalski M.T., *Święcenia kapłańskie – prezbiterat*, <https://www.niedziela.pl/artykul/49270/nd/Swiecenia-kaplanskie-prezbiterat>, [dostęp: 16.03.2024].

- Król L., *Duchowość kapłanów w wieku emerytalnym*, „Studia Włocławskie” 2 (1999), s. 140-150.
- Król L., *Księża seniorzy w prezbiterium Kościoła diecezjalnego*, „Homo Dei” 4 (2016), s. 9-17.
- Królikowski J., *Zrzeczenie się urzędu papieskiego – dopuszczalny wariant czy instytucja?*, „Sympozjum” 20 (2016), nr 2 (31), s. 185-202.
- Krukowski J., *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985.
- Krukowski J., *Biskup emeryt*, [w]: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 311-313.
- Krukowski J., *Obowiązki i uprawnienia duchownych*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. II/1: Księga II: Lud Boży. Część I: Wierni chrześcijanie. Część II: Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 93-114.
- Krukowski J., *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni* [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. II/1, Księga II: Lud Boży. Część I: Wierni chrześcijanie. Część II: Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 409-478.
- Krukowski J., *Proboszcz*, [w]: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 245-250.
- Krukowski J., *Sposób postępowania w rozpatrywaniu rekursów administracyjnych oraz usuwaniu i przenoszeniu proboszczów*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. V, Księga VII: Lud Boży. Procesy*, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 420-450.
- Krukowski J., *Wierni chrześcijanie, Kanony wstępne* [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. II/1, Księga II. Lud Boży. Część I: Wierni chrześcijanie. Część II: Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 15-22.

- Księżopolski M., *Zabezpieczenie społeczne*, [w]: *Leksykon polityki społecznej*, red. B. Rysz- Kowalczyk, Warszawa 2001, s. 239-241.
- Kudasiewicz J., *Misja kapłanów podeszłego wieku*, [w]: *Sztuka bycia księdzem. Poradnik*, red. J. Augustyn, Kraków 2011, s. 123-136.
- Kukulski A., *Przyczyny rezygnacji z urzędu biskupa diecezjalnego*, „Kościół i Prawo” 5 (18) 2016, nr 2, s. 79-89.
- Leszczyński G., *Procedura rekursu do II Sekcji Sygnatury Apostolskiej*, „Prawo Kanoniczne” 57 (2014), nr 2, s. 71-90.
- Lewandowski P., *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce*, Lublin 2019.
- Lewandowski P., *Iura Stolae Offerings According to the 1983 Code of Canon Law and the Polish Particular Legislation*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 14 (2019), nr 16, s. 171-186.
- Lewandowski P., *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” 27 (2017), 2, s. 151-169.
- Lobo A., Miguelez Dominguez L., Alonso Moran S., *Comentarios al Codigo de Derecho Canonico con el texto latino y castellano*, Madrid 1963.
- Lubiejewski M., *Mamy chęć służenia Kościołowi*, „Gość Niedzielny” 30 (2015), s. 12-15.
- Majer P., *Rezygnacja papieża z urzędu*, „Annales Canonici” 9 (2013), s. 39-54.
- Majer P., *Rezygnacja z urzędu kościelnego - wybrane aspekty ascetyczne i prawne w oparciu o motu proprio papieża Franciszka *Imparare a congedarsi* z 12 lutego 2018 roku*, „Annales Canonici” 14 (2018), nr 1, s. 23-50.
- Marchi T., *La remunerazione dei chierici nel novo Codice*, „Monitor Ecclesiasticus” 100 (1984), s. 191-200.

- Mech M., *Nie rezygnujemy z doświadczonych księży*, „Gość Niedzielny” 30 (2015), s. 12-14.
- Miziński A.G., *Normy własne kanonicznego procesu karno-sądowego*, „Prawo-Administracja-Kościół” 2 (2002), nr 2-3, s. 141-174.
- Miziński A.G., *Symonia, świętokupstwo*, [w]: *Encyklopedia katolicka*, t. XVIII, Lublin 2013, kol. 1315-1316.
- Molesztak A., *Wybrane poglądy Jana Pawła II o seniorach*, „Rozprawy Społeczne” 9 (2015), nr 4, s. 48-56.
- Moneta P., *I procedimenti amministrativi [w]: La normativa del nuovo codice*, red. E. Cappelini, Brescia 1983, s. 400-420.
- Muszyński H., *Wprowadzenie do Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*, [w]: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 211-232.
- Narváez M., *La Honesta Sustentación del clero en la provincia eclesiástica de Cartagena, a tenor del canon 1274 §1*, Cartagena 2019.
- Nowak S., *Wprowadzenie do Dekretu posłudze i życiu prezbiterów*, [w]: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 475-477.
- Opalalic A.T., *Rights and Obligations of Bishops in Relation to Laicized Priests*, „Philippine Canonical Forum” 4 (2002), s. 191-200.
- Otaduy J., *Comentario al c. 281*, [w]: A. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez- Ocana, *Comentario Exegetico alCodigo de Derecho Canonico*, t. II/1, Pamplona 1997, s. 352-353.
- Parizek J., *Procedure in Removal and Transfer of Pastors* [w]: *The Code of Canon Law. a Text and Commentary*, red. J. A. Coriden, t. J. Green, J.P. Beal, New York 2000, s. 1037-1038.
- Pasternak F., *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970.

- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. II: Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2002.
- Pieronek T., *Administracyjne usunięcie lub przeniesienia proboszcza*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989), nr 1-2, s. 27-43.
- Pinto P.V., *Le norme generali*, [w]: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, wyd. 2, Città del Vaticano 2001, s. 1-109.
- Piszkalski H., *Psychologiczne aspekty problematyki wieku emerytalnego starszych kapłanów*, „Analecta Cracoviensia” 16 (1984), s. 331-357.
- Przekop E., *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1990.
- Ramos F.J., *Le diocesi nel Codice di Diritto Canonico. Studio giuridico-pastorale sulla organizzazione ed i raggruppamenti delle Chiese particolari*, Roma 1997.
- Rembowski J., *Psychologiczne problemy starzenia się człowieka*, Warszawa 1984.
- Ridick J., Dyrud J., *Training, insegnamento, trasformazione nella formazione religiosa*, [w]: *Antropologia interdisciplinare e formazione*, red. F. Imoda, Bologna 1997, s. 245-283.
- Rincón-Pérez T., *De clericorum obligationibus et iuribus. Obowiązki i prawa duchownych*, [w]: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków 2023, s. 206-218.
- Ripa A., *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie ewangelizacyjnej Kościoła. Prezentacja Instrukcji Kongregacji ds. Duchowieństwa*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 2020, nr 9, s. 35-37.

- Romano F., *Incardinazione e presbiterio diocesano: evoluzione di un istituto giuridico per rispondere alla missione di servizio di ogni presbitero e alla sollicitudo prò universa ecclesia*, Roma 2012, s. 331-362.
- Rulla L.M., *Antropologia della vocazione cristiana*, t. I, Bologna 1985, s. 307-313.
- Sądel J., *Kanoniczne powierzanie urzędu kościelnego w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r.* (studium historyczno-prawne), Rzeszów 2008.
- Schmitz H., *Die Sustentation der Kleriker*, [w]: *Administrator bonorum. Oeconomus tamquam paterfamilias*, Salzburg 1987, s. 177-191.
- Schoupe J.P., *Derecho Patrimonial Canónico*, Pamplona 2007.
- Selejdak R., *Formacja kandydatów do kapłaństwa w świetle nowego „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis”*, „*Collectanea Theologica*” 87 (2017), nr 3, s. 97-133.
- Sitarz M., *Notyfikacja* [w]: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIII, Lublin 2009, kol. 1456.
- Sitarz M., *Pozycja prawna biskupów polskich rezygnujących z urzędu*, „*Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich*” 27 (2017), s. 83-98.
- Sitarz M., *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004.
- Sitarz M., *Zarządzanie parafią w sytuacjach nadzwyczajnych*, [w]: *Parafia w prawie kanonicznym i prawie polskim*, red. S.L. Głódź, J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2013, s. 133-154.
- Skalski E., *Święcenia prezbiteratu rocznika 2003*, Pelplin 2013.
- Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. VII (R-T), Warszawa 1902.
- Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 1-3, Warszawa 1999.
- Słownik łacińsko-polski*, red. J. Korpanty, t. II (I-Z), Warszawa 2003.

- Sobański R., *Normy Ogólne*, [w]: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: Księga I. Normy ogólne, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 45-296.
- Stawniak H., *Inkardynacja w misji Kościoła w porządku prawnym Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2013.
- Straś-Romanowska M., *Późna starość. Wiek starzenia się*, [w]: B. Harwas-Napierała, J. Trempała, *Psychologia rozwoju człowieka*, Warszawa 2000, s. 263-292.
- Stuart-Hamilton I., *Psychologia starzenia się*, Poznań 2000.
- Suplewska K., *Posługa presbiterów w dekrecie soborowym „Presbyterorum ordinis” oraz w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, [w]: *Materiały z Konferencji Doktorantów zorganizowanej na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w dniu 12 czerwca 2013 r.*, red. M. Saj, Warszawa 2013, s. 193-208.
- Świst G., *Utrata urzędu kościelnego w świetle norm zawartych w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Prawo i Więź” 37 (2021), nr 3, s. 326-338.
- Syryjczyk J., *Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Sztafrowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I, Warszawa 1985.
- Sztolf Ł., *Sposoby utraty urzędu proboszcza według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 30 (2020), nr 33, s. 209-220.
- Tułowiecki D., *Wiara jako klucz do tożsamości kapłańskiej. Próba komentarza w świetle Dekretu o posłudze i życiu presbiterów „Presbyterorum ordinis”*, „Studia Paradyskie” 23 (2013), s. 157-191.
- Vanzetto T., *Provvisione e cessazione dell'ufficio ecclesiastico*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 24 (2011), nr 1, s. 72-95.
- Vásquez Méndez J.C., *Tensina: La remuneracion y asistencia costal del clero en el canon 281*, Madrid 2020.

- Walencik D., *Podstawy prawa duchownych do utrzymania w ujęciu Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” 15 (2005), nr 1, s. 437-465.
- Walencik D., *Prawo duchownych do utrzymania w unormowaniach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17 (2007), nr 1, s. 187-209.
- Walencik D., *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 38 (2005), z. 2, s. 367-379.
- Walencik D., *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 38 (2005), z.1, s. 163-172.
- Wątroba J., *Permanentna formacja duchowa kapłanów w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (1963-1994)*, Częstochowa 1999.
- Wejman H., *Formacja duchowa*, [w]: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, s. 281-282.
- Wejman H., *Zastosowanie Leksykonu duchowości katolickiej w formacji duchowej i duszpasterstwie*, [w]: *Nova et vetera polskiej duchowości*, red. M. Chmielewski, Lublin 2004, s. 40-48.
- Wojtyła K., *Kościół w Tajemnicy Odkupienia. Interpretacja Vaticanum II*, Rzym 2012.
- Wroceński J., *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne” 51 (2008), nr 3-4, s. 119-145.
- Wytrwał T., *Przykazania kościelne*, „Studia Redemptorystoskie” 8 (2010), s. 187-202.
- Zubert B.W., *Inkardynacja-ekskardynacja*, [w]: *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, Lublin 1997, kol. 224-226.

- Zubka J., *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego. W szczególności tytuł służby diecezji*, Lublin 1935.
- Żurowski M., *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele Katolickim*, Kraków 1984.
- Zwoliński A., *Starość*, [w]: *Encyklopedia Nauczania Społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 484-490.
- [brak autora], *Zarobki księży nie są znane, ale wiadomo, ile wynosi ich emerytura. Można się zdziwić*, <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/emerytury/jaka-emerytura-ma-ksiazk-mozna-sie-zdziwic/9mmj462> [dostęp: 30.03.2023].

STRESZCZENIE

Niniejsza praca ma na celu przedstawienie systemowych rozwiązań dotyczących troski o prezbitera seniora w świetle prawodawstwa Kościoła powszechnego oraz obowiązującego w polskich diecezjach a także szeroko pojętą refleksję odnośnie duchowego wsparcia prezbiterów seniorów.

W związku z tym sformułowano następujące pytania badawcze: *Jak troska o prezbitera seniora została uregulowana w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego? Czy kapłani w Polsce mają zapewniony godny byt, opiekę zarówno materialną jak i duchową i mogą spokojnie przeżyć swoją „jesień życia”? Czy mają możliwości dalszego rozwoju oraz czynnego udziału w życiu Kościoła i społeczeństwa? Czy w Kościele w Polsce jest ustanowiony program opieki nad księżmi seniorami? Czy wszyscy mają takie same możliwości zaspakajania potrzeb - od tych podstawowych po bardziej zaawansowane? Czy metropolie mają wyznaczone wspólne cele i program dotyczący księży emerytów? Czy w Polsce jest powołana specjalna instytucja kościelna zajmująca się wyłącznie sprawami księży seniorów?*

Autor oparł się nie tylko na dokumentach pozyskanych w poszczególnych polskich diecezjach oraz na literaturze skoncentrowanej na kościelnym prawie powszechnym i partykularnym, ale także na informacjach pozyskanych bezpośrednio od kompetentnych i dobrze poinformowanych osób służących w opisywanych diecezjach.

Niniejsza rozprawa została podzielona na trzy rozdziały, które zostały poprzedzone spisem treści, wykazem skrótów oraz wstępem. Pierwsza część pracy rozpoczyna się od przedstawienia pojęć, takich jak prezbiter diecezjalny, prezbiter senior, pojęcie troski oraz inkardynacji. Opisano także charakter relacji prezbitera z biskupem oraz przedstawiono pięć przyczyn przejścia prezbitera na emeryturę.

Przeanalizowano jak (zdefiniowana wyżej) troska o prezbitera seniora została uregulowana na kanwie prawa powszechnego. Podmiotami, które w prawie powszechnym i partykularnym zobowiązane są do troski o prezbiterów seniorów są: biskupi diecezjalni, duchowieństwo diecezjalne oraz wierni świeccy. Natomiast w kontekście tytułu niniejszej rozprawy, jednym z najważniejszych zagadnień było sprecyzowanie, w jaki sposób jest realizowane zobowiązanie do troski o prezbiterów seniorów.

Drugi rozdział pracy koncentruje się na praktycznym wymiarze realizacji troski o wymiar duchowy i duszpasterski prezbitera seniora. Troska taka wyraża się przede wszystkim: we wsparciu duchowym współbraci w kapłaństwie; w umożliwieniu kapłanom seniorom dalszych posług kapłańskich (nauczanie, uświęcanie i pasterzowanie) czy w uczestnictwie w organach kolegialnych w Kościele partykularnym, takich jak Rada Kapłańska, Kolegium Konsultorów, Rada Domu Seniora (Emeryta) czy Kapituła Katedralna lub Kolegiacka.

Trzeci rozdział prezentuje praktyczną realizację troski o wymiar ludzki i materialny prezbitera seniora opracowaną na podstawie dokumentów prawa partykularnego poszczególnych diecezji oraz na bazie informacji zebranych od przedstawicieli tychże jednostek kościelnych. W części tej przeanalizowano uregulowania poszczególnych diecezji w kwestii zamieszkania, wsparcia finansowego oraz wypełnienia ostatniej woli prezbitera seniora.

Finalnie, po dokonanej analizie sytuacji materialno-bytowej prezbiterów seniorów poszczególnych diecezji można wysunąć wniosek, że w podstawowym zakresie emerytowani kapłani mają zapewniony podstawowy byt oraz opiekę materialną. W kwestiach finansowego zabezpieczenia warto podkreślić, że emerytowani prezbiterzy podlegają pod polskie prawo: poza sprawowaniem posługi pracują zatrudnieni na umowę, odprowadzają podatki i z tego tytułu przysługuje im państwowa emerytura oraz renta. Dodatkowo w wielu diecezjach funkcjonują fundusze wzajemnej pomocy kapłańskiej, które działając dzięki regularnym składkom prezbiterów umożliwiają im uzyskanie regularnego wsparcia finansowego na emeryturze lub jednorazowego wsparcia w razie poważnej choroby lub niezdolności do samodzielnego funkcjonowania. W niektórych diecezjach funkcjonuje także emerytura kapłańska, aczkolwiek tego typu świadczenie nie jest czymś powszechnym w Kościele w Polsce. Zabezpieczenie emerytalno-bytowe emerytowanych prezbiterów pozwala więc na skromne życie na przyzwoitym poziomie, jednakże w przypadku ciężkiej choroby czy kosztownego leczenia dodatkowe wsparcie finansowe z funduszu pomocy wzajemnej czy też od innych kapłanów może okazać się niezbędne.

Należy wyraźnie podkreślić, iż w praktyce poszczególne metropolie, archidiecezje i diecezje nie mają wyznaczonych jasnych wytycznych w kontekście troski o prezbiterów seniorów. Na poziomie Konferencji Episkopatu Polski nie wypracowano (nawet ogólnych) standardów troski i opieki nad księżmi emerytami.

Nie powołano także żadnej instytucji kościelnej, która takie wytyczne czy mogłaby wypracować. Zatem dokumenty takie jak „Droga formacji presbiterów w Polsce. *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*” są niezbędne tworząc standardy formacji kapłańskiej presbiterów, jednakże nie zaspokajają wystarczająco potrzeb emerytowanych księży.

SUMMARY

This dissertation aims to present systemic solutions regarding the care of senior priests in the light of the legislation of the universal Church and in force in Polish dioceses, as well as a broad reflection on the spiritual support of senior priests.

Therefore, the following research questions were formulated: *How was care for senior priests regulated in the common law of the Latin Church? do priests in Poland have a dignified existence, both material and spiritual care, and can they peacefully live when retired? do they have opportunities for further development and active participation in the life of the Church and society? Is there a program for the care of senior priests in the Church in Poland? Does everyone have the same opportunities to meet their needs - from basic to more advanced ones? do the metropolises have common goals and a program for retired priests? Is there a special church institution in Poland that deals exclusively with the matters of senior priests?*

The author relied on documents obtained in individual Polish dioceses as well as on literature focused on universal and particular church law but also on information received directly from competent and well-informed people serving in the dioceses described.

This study is divided into three chapters, preceded by a table of contents, a list of abbreviations and an introduction. The first part of the work begins with the presentation of concepts such as diocesan priest, senior priest, the concept of care and incardination. The nature of the relationship between a priest and a bishop is also described, then five reasons for a priest's retirement are presented.

After defining the concept of care, it was analyzed how the care for a senior priest (defined above) was regulated on the basis of common law. Entities that are governed by common law and particular persons obliged to care for senior priests are: diocesan bishops, diocesan clergy and the lay faithful. However, in the context of the title of this dissertation, one of the most important issues was specifying how the obligation to care for senior priests is implemented.

The second chapter of the work focuses on the practical dimension of caring for the spiritual and pastoral dimension of a senior priest. Such care is expressed primarily: in the spiritual support of fellow priests; in enabling senior priests to continue their priestly services (teaching, sanctifying and shepherding) and also in

participating in collegial bodies in the particular Church, such as the Priestly Council, the College of Consultors, the Council of the Senior Home (Pensioner) or the Cathedral or Collegiate Chapter.

The third chapter presents the practical implementation of care for the human and material dimension of a senior priest, developed on the basis of documents of particular law of individual dioceses and on the basis of information collected from representatives of these church units. This part analyzes the regulations of individual dioceses, regarding residence, financial support and the fulfillment of the last will of the senior priest.

Finally, after analyzing the financial and living situation of senior priests in their individual dioceses, it can be concluded that retired priests are provided with basic living and material care. In matters of financial security, it is worth emphasizing that retired priests are subject to Polish law: apart from serving, they work under contracts, pay taxes and are entitled to a state pension and disability pension. Additionally, in many dioceses there are funds for mutual assistance for priests, which, thanks to regular contributions from priests, enable them to obtain regular financial support in retirement or one-off support in case of serious illness or inability to function independently. In some dioceses there is also a priest's pension, although this type of benefit is not common in the Church in Poland. The pension and living security of retired priests allows them to live modestly and at a decent level, however, in the event of a serious illness or expensive treatment, additional financial support from the mutual assistance fund or from other priests may be necessary.

It should be clearly emphasized that in practice individual metropolises and archdioceses and dioceses do not have clear guidelines in the context of caring for senior priests. At the level of the Polish Episcopal Conference, no (even general) standards of care for retired priests have been developed. No church institution has been established that could develop such guidelines. Therefore, documents such as „The way of formation of priests in Poland. *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*” are necessary to create standards for the priestly formation of priests, but they do not sufficiently meet the needs of retired priests.